JOHN GREEN

ESEURI DESPRE O PLANETĂ OCUPATĂ DE OM

DE LA AUTORUL BESTSELLERURILOR SUB ACEEAȘI STEA ȘI UN ȘIR INFINIT DE ȚESTOASE

ANTROPOCENUL

John Green

Antropocenul acum

Traducere de Cezar Petrila

Editura Trei

2 02 1

Autor: John Green

Titlul original: The Anthropocene Reviewed

Copyright © 2 02 1

All rights reserved including the right of reproduction in whole or in part in any form.

This edition published by arrangement with Dutton, an imprint of Penguin Publishing Group, a division of Penguin Random House LLC.

„who are you,little i” on page 97 Copyright © 1963 , 1991 by the Trustees for the E. E. Cummings Trust, from Complete Poems: 1904 –1962 by E. E. Cummings, edited by George J. Firmage.

Used by permission of Liveright Publishing Corporation.

„The Hope” on page 13 7 : from The Poems of Emily Dickinson, Reading Edition, edited by Ralph W. Franklin

Cambridge, Mass.: The Belknap Press of Harvard University Press, Copyright © 1998, 1999 by the President and Fellows of Harvard College. Copyright © 1951, 1955, 1979, 1983 by the President and Fellows of Harvard College.

August Sander, Young Farmers, 1914

(gelatin silver print, 2 3 .3 × 17 cm) on page 2 62

© Die Photographische Sammlung / SK Stiftung Kultur – August Sander Archiv, Cologne / ARS, NY 2 02 1.

Image courtesy of The J. Paul Getty Museum, Los Angeles © J. Paul Getty Trust.

Photographs of Otto Krieger and August Klein on pages 2 66 and 2 68 © Reinhard Pabst, Montabaur (Germany)

Copyright © Editura Trei, 2 02 1, pentru prezenta ediţie

O.P. 16, Ghişeul 1, C.P. 04 90, Bucureşti

Tel.: +4 02 1 3 00 60 90 ; Fax: +4 03 72 2 5 2 0 2 0

e-mail: comenzi@edituratrei.ro

www.edituratrei.ro

ISBN (print): 978-606-4 0-12 06-7

ISBN (epub): 978-606-4 0-14 00-9

Editori:

Silviu Dragomir

Vasile Dem. Zamfirescu

Director editorial:

Magdalena Mărculescu

Redactare:

Irina Tudor Dumitrescu

Design şi ilustraţie copertă:

Grace Han

Director producţie:

Cristian Claudiu Coban

Dtp:

Mirela Voicu

Corectură:

Oana Apostolescu

Irina Botezatu

Conţinutul acestei lucrări electronice este protejat prin copyright (drepturi de autor), iar cartea este destinată exclusiv utilizării ei în scop privat pe dispozitivul de citire pe care a fost descărcată. Orice altă utilizare, incluzând împrumutul sau schimbul, reproducerea integrală sau parţială, multiplicarea, închirierea, punerea la dispoziţia publică, inclusiv prin internet sau prin reţele de

calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informaţiei, altele decât cele pe care a fost descărcată, revânzarea sub orice formă sau prin orice mijloc, fără consimţământul editorului, sunt interzise. Dreptul de folosinţă al lucrării nu este transferabil.

Drepturile de autor pentru versiunea electronică în formatele existente ale acestei lucrări aparţin persoanei juridice Editura Trei SRL.

Această pagină este cunoscută editorilor şi legătorilor de cărţi drept „pagina cu titlu fals”, deoarece pe ea apare doar titlul cărţii, nu şi numele autorului sau subtitlul. Cândva, titlul fals avea o funcţie reală în procesul de tipărire şi legare a cărţilor, dar în zilele noastre are mai curând un scop ornamental. Niciodată nu m-am dat în vânt după paginile cu titlu fals. În momentul când eu, ca cititor, am ajuns aici, ştiu deja titlul cărţii, iar dacă trebuie să mi-l reamintesc, îmi este mereu la îndemână pe copertă. Pe de altă parte, într-o epocă a lecturii pe ecran, presupun că orice aspect din industria cărţilor e un anacronism, însă îmi place extraordinar de mult să simt hârtia şi să văd litera tipărită, aşa încât voi acorda paginilor cu titlu fals 2 ,5 stele.

Prietenilor, colegilor şi tovarăşilor mei de călătorie

Rosianna Halse Rojas şi Stan Muller

Introducere

Romanul meu Turtles All the Way Down[1] a fost publicat în octombrie 2 017, iar după ce am petrecut luna respectivă făcând un turneu de promovare a cărţii, m-am întors acasă în Indianapolis şi am croit o cale de acces între căsuţa din copaci a copiilor mei şi cămăruţa în care de multe ori lucrăm, eu şi soţia mea, o încăpere care, în funcţie de viziunea asupra lumii a fiecăruia dintre voi, este fie un birou, fie o magazie.

Nu era o cale metaforică. Era o potecă adevărată prin pădure, iar ca să o fac a trebuit să curăţ zeci de arbuşti prolifici şi invazivi de caprifoi care sufocă o mare parte din centrul Indianei şi să dezgrop iedera englezească ce se dezvoltase peste măsură, după care am acoperit cărarea cu bucăţi de lemn şi am căptuşit-o cu cărămizi. Am lucrat la aleea aia zece-douăsprezece ore pe zi, cinci sau şase zile pe săptămână, timp de o lună. Când am terminat în cele din urmă, m-am cronometrat să văd cât fac, pe cărare, de la biroul nostru până la căsuţa din copac. Cincizeci şi opt de secunde. Mi-a luat o lună să construiesc o alee prin pădure, pe care să o străbat în cincizeci şi opt de secunde.

La o săptămână după ce am terminat cărarea, căutam printr-un sertar un balsam de buze când, dintr-odată şi pe neaşteptate, mi-am pierdut echilibrul. Lumea a început să

se învârtă în jurul meu. Brusc, m-am simţit ca o bărcuţă prinsă în vâltoarea unor valuri uriaşe. Ochii îmi tremurau în orbite şi am început să vomit. Am fost dus de urgenţă la spital şi săptămâni la rând după aceea, lumea s-a tot învârtit în jurul meu. În cele din urmă, am fost diagnosticat cu labirintită, o boală a urechii interne cu un nume de o minunată rezonanţă, care este totuşi, fără îndoială, o experienţă destul de neplăcută.

Recuperarea după labirintită a însemnat săptămâni de stat în pat, fără să pot citi, să mă uit la televizor sau să mă joc cu copiii mei. Eram doar eu cu gândurile mele – uneori plutind printr-o nebuloasă narcotică, alteori panicându-mă din cauza insistenţei şi omniprezenţei lor. În acele zile lungi, liniştite, am călătorit peste tot cu mintea mea, cutreierând trecutul.

Scriitoarea Allegra Goodman a fost întrebată odată: „Cine aţi dori să vă scrie povestea vieţii?”

„Cred că aş scrie-o eu însămi, dar cum sunt romancieră, totul ar fi codificat”, a răspuns ea. În ce mă priveşte, începusem să am sentimentul că sunt oameni care cred că-mi ştiu codul. Ei ar presupune că am împărtăşit viziunile despre lume ale protagoniştilor unei cărţi sau mi-ar pune diverse întrebări de parcă eu aş fi protagonistul. Un cunoscut intervievator m-a întrebat dacă şi eu, în calitate de autor al romanului Un şir infinit de ţestoase, am atacuri de panică atunci când sărut.

Suscitasem asemenea întrebări pentru că, persoană bolnavă mintal fiind, aveam totuşi o viaţă publică, dar vorbind atât de mult despre mine în contextul ficţiunii devenea obositor şi oarecum destabilizator. I-am spus

intervievatorului că nu, nu resimt vreo anxietate în legătură cu săruturile, însă am într-adevăr atacuri de panică şi sunt extrem de înfricoşătoare. În timp ce vorbeam, mă simţeam detaşat de mine însumi, de parcă eu nu aş fi fost cu adevărat eu, ci ceva ce vindeam sau cel puţin închiriam în schimbul unei bune publicităţi.

Pe măsură ce-mi reveneam după labirintită, mi-am dat seama că nu mai voiam să scriu codificat.

*

În anul 2 000, am lucrat câteva luni ca student capelan într-un spital de copii. Pe vremea aceea eram înscris la Teologie şi voiam să devin preot al Bisericii Episcopale, însă timpul petrecut la spital mi-a dat planurile peste cap. Nu puteam să suport dezastrul pe care îl vedeam acolo. Şi acum îmi aduc aminte. Aşa încât, în loc să merg la teologie, m-am mutat la Chicago şi am lucrat ca dactilograf pentru agenţii de plasare a forţei de muncă până când, în cele din urmă, am prins un post de operator introducere date la Booklist, o revistă bilunară de critică literară.

Câteva luni mai târziu, mi s-a ivit prima ocazie să fac recenzia unei cărţi, după ce un redactor m-a întrebat dacă îmi plac romanele de dragoste. I-am spus că-mi plac şi mi-a dat un roman a cărui acţiune se desfăşura în Londra secolului al XVII-lea. În următorii cinci ani am făcut recenzii la sute de cărţi pentru Booklist – de la cărţi ilustrate despre Buddha până la volume de poezii –, timp în care am ajuns să fiu fascinat de formatul recenziei. Recenziile de la Booklist erau limitate la 175 de cuvinte, ceea ce

însemna că fiecare propoziţie trebuia să surprindă mai multe aspecte. Fiecare recenzie trebuia să prezinte o carte şi, în acelaşi timp, să o analizeze. Aprecierile trebuiau să se împletească cu preocupările tale.

La Booklist, recenziile nu includ evaluări pe o scală de cinci stele. Şi de ce ar face lucrul ăsta? În 175 de cuvinte se pot comunica potenţialilor cititori mult mai multe informaţii decât ar reuşi vreodată un data point. Scala de cinci stele a fost utilizată în analize critice doar în ultimele decenii. Deşi a fost aplicată ocazional criticii de film încă din anii 1950, scala de cinci stele a fost utilizată pentru evaluarea hotelurilor abia din 1979, iar pentru evaluarea cărţilor a fost folosită doar de când Amazon a introdus recenziile utilizatorilor.

Scala de cinci stele nu există cu adevărat pentru oameni; există pentru sisteme de agregare a datelor, motiv pentru care a devenit normă abia în epoca internetului. A trage concluzii cu privire la calitatea unei cărţi dintr-o recenzie de 175 de cuvinte este o muncă dificilă pentru inteligenţele artificiale, în vreme ce evaluările prin număr de stele sunt ideale pentru ele.

*

Este tentant să fac din labirintită o metaforă: viaţa mea era lipsită de echilibru, aşa încât am fost devastat de o tulburare de echilibru. O lună întreagă mi-a luat să trasez linia dreaptă a unei poteci doar ca să mi se spună că viaţa nu înseamnă niciodată căi simple – doar labirinturi ameţitoare ce se pliază pe ele însele. Chiar şi acum

structurez această introducere ca un labirint, revenind în locuri pe care credeam că le-am lăsat în urmă.

Însă tocmai împotriva acestei stilistici a bolii am încercat să scriu în romanele mele Un şir infinit de ţestoase şi The Fault in Our Stars[2], unde sper că cel puţin tulburarea obsesiv-compulsivă şi cancerul nu sunt înfăţişate ca nişte bătălii ce trebuie câştigate sau ca manifestări simbolice ale unor defecte de caracter sau orice altceva, ci ca nişte boli cu care trebuie să trăim cât se poate de bine. Nu am făcut labirintită pentru că universul a vrut să-mi dea o lecţie despre echilibru. Aşa că am încercat să trăiesc cu ea cât am putut de bine. În mai puţin de şase săptămâni am început să mă simt mai întremat în general, dar încă mai am accese de ameţeală – şi sunt îngrozitoare. Acum ştiu despre conştiinţă – cu o visceralitate pe care nu o resimţeam înainte – că este temporară şi precară. Nu este deloc o metaforă să spui că viaţa unui om este un exerciţiu de echilibru.

Pe măsură ce starea mi se ameliora, mă întrebam ce voi face cu restul vieţii mele. M-am reapucat să fac câte un videoclip în fiecare marţi şi un podcast săptămânal cu fratele meu, dar nu scriam. Toamna şi iarna de atunci au fost cea mai lungă perioadă în care nu am încercat să scriu pentru public de când aveam paisprezece ani. Presupun că mi-a fost dor să scriu, dar în felul în care ţi-e dor de cineva la care ţineai.

*

Am plecat de la Booklist şi din Chicago în 2 005, deoarece soţia mea, Sarah, a terminat şcoala la New York. După ce

şi-a încheiat studiile, ne-am mutat la Indianapolis, unde Sarah lucra la Muzeul de Artă pe post de curator de artă contemporană. Şi de atunci am trăit aici.

Am citit atât de mult la Booklist, încât nu-mi amintesc când am întâlnit prima dată cuvântul antropocen, dar trebuie să fi fost prin 2 002 . Antropocen este un termen propus pentru actuala eră geologică, în care oamenii au remodelat profund planeta şi biodiversitatea sa. Nimic nu este mai omenesc decât dorinţa de mărire a oamenilor, dar în secolul XXI suntem o forţă extrem de puternică pe Pământ.

Fratele meu, Hank, care şi-a început viaţa profesională ca biochimist, mi-a explicat cândva lucrul ăsta: ca persoană, mi-a spus, cea mai mare problemă a ta sunt ceilalţi. Eşti vulnerabil faţă de oameni şi te bazezi pe ei. Dar imaginează-ţi că eşti un râu, un deşert sau un urs polar din secolul XXI. Cea mai mare problemă a ta o reprezintă tot oamenii. Eşti în continuare vulnerabil faţă de ei şi te bazezi pe ei.

Hank m-a însoţit în turneul de promovare a cărţii din toamna anului 2 017 şi, pentru a ne mai omorî timpul pe parcursul drumurilor lungi dintre oraşe, am încercat să ne distrăm cu recenziile absurde ale utilizatorilor de Google cu privire la locurile prin care treceam. Un utilizator pe nume Lucas, de exemplu, a acordat o stea pentru Badlands National Park. „Nu are suficient munte”, spunea el.

În anii scurşi de când fusesem recenzent de carte, toată lumea devenise recenzent şi totul devenise subiect de recenzii. Scala de cinci stele a fost aplicată nu doar cărţilor şi filmelor, ci şi toaletelor publice şi fotografilor de nuntă.

Medicaţia pe care o iau pentru a-mi trata tulburarea obsesiv-compulsivă are mai bine de 1 100 de ratinguri pe drugs.com, cu un scor mediu de 3 ,8. O scenă din adaptarea cinematografică a cărţii mele Sub aceeaşi stea a fost filmată pe o bancă din Amsterdam; banca respectivă are acum sute de evaluări Google. (Preferata mea, o evaluare de 3 stele, spune pur şi simplu: „Este o bancă”.)

Pe măsură ce Hank şi cu mine ne minunam de brusca omniprezenţă a recenzării pe o scală de cinci stele, i-am zis că în urmă cu câţiva ani mă gândisem să scriu o recenzie despre gâştele canadiene.

La care Hank a spus: „Antropocenul... RECENZAT”.

De fapt, scrisesem câteva recenzii în 2 014 – cea despre gâştele canadiene şi una despre Diet Dr Pepper. La începutul anului 2 017, i-am trimis acele recenzii lui Sarah şi i-am cerut părerea.

Când recenzam cărţi, cuvântul „eu” nu apărea niciodată în text. Mă imaginam ca un observator dezinteresat care scrie din exterior. Primele mele recenzii despre Diet Dr Pepper şi gâştele canadiene au fost redactate în mod similar, în aceeaşi versiune non-ficţională a naraţiunii omnisciente la persoana a treia. După ce Sarah le-a citit, a subliniat că în Antropocen nu există observatori dezinteresaţi, ci doar participanţi. A explicat că, atunci când scriu recenzii, oamenii scriu de fapt un fel de memorii – iată ce experienţă am avut când am mâncat la restaurantul ăsta sau când m-am tuns la frizeria asta. Scrisesem 1500 de cuvinte despre Diet Dr Pepper fără să menţionez măcar o dată pasiunea mea permanentă şi profund personală pentru Diet Dr Pepper.

Cam în aceeaşi perioadă, când începeam să-mi recapăt simţul echilibrului, am recitit lucrarea prietenei şi mentorului meu Amy Krouse Rosenthal, care murise cu câteva luni în urmă. Scrisese cândva: „Pentru oricine încearcă să-şi dea seama ce trebuie să facă cu viaţa lui, FII ATENT LA CE ACORZI ATENŢIE. Cam asta-i tot ce trebuie să ştii”. Atenţia mea devenise atât de fracturată, iar lumea mea atât de zgomotoasă, încât nu mai eram atent la ceea ce dădusem atenţie. Dar când m-am implicat şi pe mine în recenzii, după cum mi-a sugerat Sarah, am simţit pentru prima dată, după ani şi ani, că măcar încercam să fiu atent la ceea ce fusesem atent.

*

Această carte a început sub forma unui podcast, în care am încercat să schiţez unele dintre contradicţiile vieţii umane pe măsură ce le experimentam: cum de putem fi atât de plini de compasiune şi atât de cruzi, atât de stăruitori şi atât de repede cuprinşi de disperare. Mai presus de toate, voiam să înţeleg contradicţia forţei umane: suntem deopotrivă mult prea puternici şi nici pe departe suficient de puternici pe cât ar trebui. Suntem suficient de puternici pentru a remodela radical climatul şi biodiversitatea Pământului, dar nu îndeajuns de puternici încât să alegem felul în care le remodelăm. Suntem atât de puternici, încât ne-am desprins de atmosfera planetei noastre. Dar nu suntem îndeajuns de puternici încât să-i scăpăm de suferinţă pe cei care ne sunt dragi.

De asemenea, voiam să scriu despre unele dintre locurile în care mica mea viaţă se loveşte de forţele mari ale Antropocenului. La începutul anului 2 02 0, după doi ani de

scriere a podcastului, a apărut o forţă extraordinar de mare sub forma unui nou coronavirus. Am început atunci să scriu despre singurul lucru despre care puteam scrie. În mijlocul crizei – şi cum scriu aceste rânduri în luna aprilie a anului 2 02 1, sunt încă în mijlocul ei – găsesc multe lucruri de temut şi de care să mă plâng. Dar văd şi oameni care muncesc împreună pentru a împărtăşi şi distribui ceea ce învăţăm în comun şi văd oameni care muncesc împreună pentru a avea grijă de cei bolnavi şi vulnerabili. Chiar separaţi fiind, suntem legaţi unul de celălalt. După cum spunea Sarah, nu există observatori, ci doar participanţi.

Spre sfârşitul vieţii sale, marele autor şi ilustrator de cărţi Maurice Sendak spunea la emisiunea NPR Fresh Air: „Plâng mult pentru că mi-e dor de oameni. Plâng mult pentru că mor şi nu-i pot opri. Mă părăsesc, iar eu îi iubesc şi mai mult”.

El spunea: „Pe măsură ce îmbătrânesc, descopăr că sunt îndrăgostit de lume”.

Mi-a luat toată viaţa de până acum să mă îndrăgostesc de lume, dar am început să simt lucrul ăsta în ultimii ani. A te îndrăgosti de lume nu înseamnă să ignori sau să neglijezi suferinţa, atât cea umană, cât şi de altă natură. Oricum, pentru mine, a te îndrăgosti de lume înseamnă să ridici ochii spre cerul nopţii şi să-ţi simţi mintea cufundându-se în frumuseţea depărtărilor înstelate. Înseamnă să-ţi îmbrăţişezi copiii atunci când plâng, să priveşti platanii înfrunzind în iunie. Când încep să simt o durere în piept şi un nod în gât, iar lacrimile îmi umplu ochii, vreau să ignor sentimentul. Vreau să îndepărtez cu ironie sau orice altceva ceea ce mă va împiedica să simt în mod direct. Ştim cu toţii cum se termină dragostea. Dar vreau oricum

să mă îndrăgostesc de lume, să o las să mă pătrundă. Vreau să simt ceea ce trebuie să simt câtă vreme sunt aici.

Sendak a încheiat acel interviu cu ultimele cuvinte pe care le-a spus în public: „Trăieşte-ţi viaţa. Trăieşte-ţi viaţa. Trăieşte-ţi viaţa”.

Asta încerc să fac.

Romanul a fost publicat şi în limba română – Un şir infinit de ţestoase, traducere din limba engleză de Camelia Ghioc, Trei, Bucureşti, 2 017. (N.t.)

Roman publicat şi în limba română – Sub aceeaşi stea, traducere din limba engleză şi note de Shauki Al-Gareeb, Trei, Bucureşti, 2 013 . (N.t)

You’ll Never Walk Alone

Suntem în luna mai a anului 2 02 0 şi nu am un creier potrivit pentru asta.

Mă trezesc tot mai mult că mă refer la „asta” fără să numesc sau să simt nevoia de a da un nume, pentru că împărtăşim rara experienţă umană atât de omniprezentă, încât pronumele nu mai au importanţă. Groaza şi suferinţa sunt pretutindeni şi vreau ca scrisul să fie o ruptură. Şi totuşi îşi fac loc – ca lumina prin jaluzele, ca apa puhoaielor pătrunzând prin uşile închise.

Presupun că citeşti aceste rânduri cândva în viitorul meu. Poate că într-un viitor atât de îndepărtat de prezentul

meu, încât „asta” s-a încheiat. Ştiu că nu se va sfârşi niciodată pe deplin – următorul normal va fi diferit de ultimul. Dar va fi o nouă normalitate şi sper că trăieşti în ea, şi sper să trăiesc şi eu în ea împreună cu tine.

Până atunci însă, trebuie să trăiesc în această normalitate şi să găsesc mângâiere acolo unde pot. Pentru mine, în ultima vreme, mângâiere a însemnat o melodie devenită şlagăr.

În 1909, scriitorul maghiar Ferenc Molnár a debutat la Budapesta cu noua lui piesă, Liliom. Liliom este un tânăr crainic de carusel, tulburat şi uneori violent, care se îndrăgosteşte de o femeie pe nume Julie. Când Julie rămâne însărcinată, Liliom pune la cale un jaf pentru a-şi întreţine familia pe cale de a se mări, dar jaful se transformă într-un dezastru, iar Liliom moare. Acesta ajunge în purgatoriu pentru şaisprezece ani, după care i se permite, o singură zi, să-şi viziteze fiica, Louise, acum adolescentă.

Reprezentaţia de la Budapesta a fost un eşec, însă Molnár era un dramaturg cu multă încredere în sine. A continuat să monteze producţii în toată Europa, apoi în Statele Unite, unde o traducere a piesei din 192 1 a atras recenzii bune şi un succes de casă moderat.

Compozitorul Giacomo Puccini a încercat să adapteze Liliom pentru operă, dar Molnár a refuzat să-i vândă drepturile, deoarece îşi dorea ca „Liliom să fie cunoscută ca o piesă de Molnár, nu ca o operă de Puccini”. În schimb, a vândut drepturile lui Richard Rodgers şi Oscar Hammerstein, un tandem de autori din teatrul muzical care tocmai avuseseră succes cu Oklahoma! Procedând

astfel, Molnár s-a asigurat că Liliom va fi amintit aproape întru totul ca un musical de Rodgers şi Hammerstein, cu titlul Carousel (Carusel), care a avut premiera în 194 5.

În musical, cântecul lui Rodgers şi Hammerstein You'll Never Walk Alone este cântat de două ori: mai întâi pentru a o încuraja pe tânăra văduvă Julie după moartea soţului ei, iar apoi, de către colegii de clasă ai lui Louise, în cadrul unei ceremonii de absolvire. Louise nu vrea să se alăture colegilor – este prea supărată –, dar chiar dacă tatăl ei este acum invizibil pentru ea, Louise îi poate simţi prezenţa şi încurajarea, aşa încât în cele din urmă începe şi ea să cânte.

Versurile cântecului You'll Never Walk Alone (Nu vei merge niciodată singur) conţin doar cele mai evidente imagini: ni se spune să „mergem mai departe prin vânt şi prin ploaie", ceea ce nu este o evocare deosebit de inteligentă a unei furtuni. Ni se spune, de asemenea, să „mergem mai departe cu speranţă în inimile noastre", ceea ce pare o chestie agresiv de banală. Şi menţionează că, „după furtună, va apărea un cer auriu şi se va auzi cântecul dulce-argintiu al unei ciocârlii". În realitate însă, furtuna lasă în urmă doar crengi de copaci împrăştiate peste tot, fire electrice doborâte la pământ şi râuri ieşite din matcă.

Şi totuşi, mie cântecul îmi place. Poate datorită repetării cuvintelor „mergi mai departe". Cred că două dintre elementele esenţiale necesare pentru a fi o fiinţă umană sunt: 1. Trebuie să continuăm şi 2 . Niciunul dintre noi nu merge vreodată singur. S-ar putea să ne simţim singuri (de fapt, ne vom simţi singuri), dar, chiar şi în condiţiile apăsătoare ale izolării, nu suntem singuri. La fel ca în cazul lui Louise în timpul ceremoniei de absolvire, cei care sunt

departe sau chiar plecaţi ne sunt mereu alături, încurajându-ne în continuare să mergem mai departe.

Piesa a fost preluată de toată lumea, de la Frank Sinatra până la Johnny Cash şi Aretha Franklin. Dar cea mai faimoasă versiune a cântecului a apărut în 1963 , în interpretarea celor de la Gerry and the Pacemakers, o formaţie care, ca şi The Beatles, era din Liverpool, îl avea ca impresar pe Brian Epstein şi ca producător muzical pe George Martin. În concordanţă cu numele trupei lor, The Pacemakers au schimbat măsura cântecului, mărind tempoul şi dându-i puţină vigoare, iar versiunea lor a ajuns pe primul loc în topul muzical din Marea Britanie.

Aproape imediat, fanii clubului de fotbal Liverpool au început să cânte melodia împreună în timpul meciurilor. În vara aceea, legendarul manager al clubului, Bill Shankly, i-a spus lui Gerry Marsden, solistul celor de la The Pacemakers: „Gerry, măi, băiete, eu v-am dat o echipă de fotbal, iar voi ne-aţi dat un cântec”.

Astăzi, You’ll Never Walk Alone apare scris în fier forjat deasupra porţilor de la Anfield, stadionul celor de la Liverpool. Celebrul fundaş danez al echipei, Daniel Agger, şi-a tatuat YNWA pe încheietura mâinii drepte. Sunt de zeci de ani fan Liverpool[3] şi, pentru mine, piesa este atât de legată de club încât, atunci când aud primele note ale cântecului, îmi vin în minte momentele când l-am cântat laolaltă cu alţi suporteri – uneori cu înflăcărare, adesea cu jale.

Când Bill Shankly a murit în 1981, Gerry Marsden a cântat You’ll Never Walk Alone la slujba de pomenire, aşa cum a fost cântat la numeroase funeralii ale multor suporteri ai clubului de fotbal. Mi se pare extraordinar cât de potrivit

este You'll Never Walk Alone şi ca melodie funebră, şi ca melodie de absolvire a liceului, şi ca melodie pentru tocmai-am-bătut-Barcelona-în-Liga-Campionilor. După cum spunea fostul jucător şi manager de la Liverpool Kenny Dalglish, „este potrivit la necaz şi la tristeţe, dar şi la victorie”. Este un cântec despre faptul de a rămâne împreună chiar şi atunci când visurile îţi sunt zdruncinate, făcute ţăndări. Este un cântec despre furtună şi cerul auriu.

La prima vedere, poate părea ciudat că cea mai populară piesă muzicală din lumea fotbalului provine din teatrul muzical. Însă fotbalul este teatru, iar suporterii fac din el teatru muzical. Imnul echipei de fotbal West Ham United se intitulează I'm Forever Blowing Bubbles (Suflu mereu baloane), iar la începutul fiecărui meci veţi vedea mii de oameni în toată firea suflând baloane din tribune în timp ce cântă: I'm forever blowing bubbles, pretty bubbles in the air/ They fly so high, nearly reach the sky/ Then like my dreams, they fade and die („Suflu mereu baloane, frumoase baloane în aer,/ Zboară atât de sus, atingând aproape cerul,/ Iar apoi, ca şi visurile mele, se estompează şi pier”). Suporterii echipei Manchester United au transformat Imnul de luptă al Republicii (Battle Hymn of the Republic, pe versurile Juliei Ward Howe), popular în timpul Războiului Civil american, în piesa Glory, Glory Man United. Fanii echipei Manchester City cântă Blue Moon, o piesă din 193 4 a lui Rodgers şi Hart.

Toate aceste cântece şi-au câştigat popularitatea datorită comunităţilor care le cântă. Sunt declaraţii de unitate în durere şi unitate în triumf: indiferent dacă balonul zboară sau se sparge, cântăm împreună.

You'll Never Walk Alone e o chestie ieftină, dar nu e ceva greşit. Cântecul nu pretinde că lumea ar fi un loc al dreptăţii sau al fericirii. Ne cere doar să mergem mai departe cu speranţă în inimile noastre. Şi la fel ca Louise la sfârşitul Caruselului, chiar dacă atunci când începi să cânţi nu crezi cu adevărat în cerul auriu sau în cântecul dulce-argintiu al ciocârliei, la sfârşitul cântecului crezi puţin mai mult în aceste lucruri.

În martie 2 02 0, într-un videoclip care a făcut furori pe internet, un grup de paramedici britanici cânta You'll Never Walk Alone, în faţa unui perete de sticlă, colegilor din partea cealaltă, care se aflau într-o unitate de terapie intensivă. Paramedicii încercau să-şi încurajeze (encourage) colegii. Ce cuvânt, en-courage. Deşi visurile ne sunt zdruncinate, făcute ţăndări, ne cântăm nouă înşine şi unii altora întru curaj.

Acord piesei muzicale You'll Never Walk Alone 4 ,5 stele.

De ce? Pe când aveam 12 ani, eram în echipa de fotbal a gimnaziului. Eram un dezastru, fireşte, şi rareori jucam. Am avut în echipă un jucător bun, un tip pe nume James. James era din Anglia şi ne-a spus că acolo există echipe profesioniste de fotbal şi mii de suporteri care stau împreună, umăr la umăr, şi cântă mereu în timpul meciurilor. Ne-a spus că cea mai bună echipă din Marea Britanie era Liverpool. Şi l-am crezut.

Intervalul temporal al umanităţii

Pe când aveam nouă sau zece ani, am asistat la un spectacol la planetariul de la Orlando Science Center în care prezentatorul, fără să pară a avea vreo emoţie în glas, spunea că peste aproximativ un miliard de ani soarele va fi cu 10 % mai luminescent decât este acum, ducând probabil la evaporarea galopantă a oceanelor Pământului. În aproximativ patru miliarde de ani, suprafaţa Pământului va deveni atât de fierbinte încât se va topi, iar apoi, după încă şapte-opt miliarde de ani Soarele va deveni o gigantă roşie şi, pe măsură ce se va extinde, planeta noastră va fi în cele din urmă aspirată în el, iar orice dovadă pământească a ceea ce am gândit, am spus sau am făcut cândva va fi absorbită într-o sferă de plasmă incandescentă.

Vă mulţumim pentru că aţi vizitat Orlando Science Center. Ieşirea este pe partea stângă.

Mi-a luat cea mai mare parte din ultimii treizeci şi cinci de ani să-mi revin după acea prezentare. Mai târziu aveam să aflu că multe dintre stelele pe care le vedem pe cerul nopţii sunt gigante roşii, printre care şi Arcturus. Gigantele roşii sunt un lucru obişnuit. Este normal ca stelele să crească şi să-şi înghită sistemele solare cândva locuibile. Nu-i de mirare că ne îngrijorează sfârşitul lumii. Lumile se sfârşesc întotdeauna.

*

Un studiu din 2 012 realizat în douăzeci de ţări a constatat o mare variabilitate a procentului de oameni care cred că omenirea îşi va găsi sfârşitul în timpul vieţii lor. În Franţa, 6 % dintre cei chestionaţi au fost de această părere; în

Statele Unite, 2 2 %. Ceea ce e oarecum de înţeles: Franţa a adăpostit predicatori apocaliptici – episcopul Martin din Tours, de exemplu, a scris: „Fără îndoială că Antihristul s-a născut deja”. Dar asta se întâmpla în secolul al IV-lea. Apocalipticismul american are o istorie mult mai recentă, de la predicţiile lui Shaker, cum că sfârşitul lumii se va produce în 1794 , până la calculele lui Harold Camping, faimos predicator evanghelist la radio, conform cărora apocalipsa avea să vină în 1994 – după care, văzând că nu s-a întâmplat nimic, în 1995. Şi Camping a continuat, anunţând că sfârşitul omenirii va începe pe 2 1 mai 2 011, după care vor urma „cinci luni de foc, pucioasă şi flageluri pe Pământ, cu milioane de oameni morţi în fiecare zi, totul culminând pe 2 1 octombrie 2 011 cu distrugerea finală a lumii”. Când nimic dintre toate acestea nu s-a întâmplat, Camping a spus: „Recunoaştem cu smerenie că ne-am înşelat în privinţa momentului”, deşi, la drept vorbind, nimeni nu a recunoscut vreodată ceva cu umilinţă referindu-se în acelaşi timp la sine folosind pronumele personal „noi”. Îmi amintesc ce mi-a spus cândva profesorul meu de religie Donald Rogan: „Să nu prezici niciodată sfârşitul lumii. Aproape sigur ai să te înşeli, iar dacă ai dreptate, nu va fi nimeni lângă tine să te felicite”.

Apocalipsa personală a lui Camping s-a produs în 2 013 , când a murit la vârsta de 92 de ani. O parte dintre temerile noastre legate de sfârşitul acestei lumi provine probabil din realitatea ciudată că pentru fiecare dintre noi lumea noastră se va sfârşi, şi asta în curând. În acest sens, poate că anxietatea apocaliptică este un produs secundar al uimitoarei capacităţi narcisiste a omenirii. Cum ar putea lumea să supravieţuiască morţii celui mai important locuitor al său – eu? Dar cred că altceva intervine aici.

Ştim că ne vom găsi sfârşitul în parte pentru că ştim că şi alte specii au dispărut.

„Oamenii moderni”, cum ne numesc paleontologii, există de aproximativ 2 50 000 de ani. Este aşa-numitul nostru „interval temporal”, perioada în care am fost o specie. Elefanţii de astăzi sunt de cel puţin zece ori mai în vârstă decât noi, intervalul lor temporal se întinde până în pliocen, care s-a încheiat cu mai bine de 2 ,5 milioane de ani în urmă. Alpacalele există de aproximativ 10 milioane de ani, un interval temporal de patruzeci de ori mai mare decât al nostru. Tuatara, o specie de reptilă care trăieşte în Noua Zeelandă, a apărut pentru prima dată în urmă cu aproximativ 2 4 0 de milioane de ani. Aceste reptile sunt aici de o mie de ori mai mult timp decât noi, dinainte ca supercontinentul Pangeea al Pământului să înceapă să se destrame.

Suntem mai tineri decât urşii polari, coioţii, decât balenele albastre sau cămilele. De asemenea, suntem mult mai tineri decât multe dintre animalele la a căror extincţie am contribuit, de la pasărea dodo la leneşul uriaş.

*

În primăvara anului 2 02 0, la câteva săptămâni după ce apariţia unui nou coronavirus a dus în Statele Unite la închiderea şcolilor şi golirea magazinelor alimentare, cineva mi-a trimis o colecţie cu momentele în care menţionasem public teama mea faţă de bolile infecţioase pandemice. Pe podcastul 10 lucruri care mă sperie, inclusesem, în partea superioară a listei, „o pandemie globală care să ducă la descompunerea normelor umane”.

Cu ani în urmă, într-un videoclip despre istoria lumii, speculasem cu privire la ce s-ar putea întâmpla „dacă mâine ar apărea o superbacterie care să străbată toate rutele comerciale mondiale”. În 2 019, spusesem pe un alt podcast: „Trebuie să ne pregătim cu toţii pentru pandemia globală despre care ştim că va veni”. Şi totuşi nu am făcut nimic în acest sens. Viitorul, chiar şi cu situaţiile lui inevitabile, mi se pare întotdeauna vag şi nebulos – până când încetează să mai fie aşa.

După închiderea şcolii copiilor mei şi după ce am găsit o mască pe care o cumpărasem cu ani în urmă pentru a mai reduce din praful de rumeguş pe care-l inhalam pe când le construiam casa din copac, dar cu mult înainte să înţeleg amploarea pandemiei, l-am sunat pe fratele meu Hank şi i-am spus că sunt îngrozit. Dintre noi doi, Hank este cel echilibrat, cel cu mintea sănătoasă, cel calm. Aşa a fost dintotdeauna. Deşi sunt mai în vârstă decât el, asta nu m-a împiedicat să recunosc înţelepciunea de frate mai mare a lui Hank. De când eram mici, una dintre modalităţile prin care îmi gestionam anxietatea era să mă uit la el. Creierul meu nu-mi poate raporta cu siguranţă dacă o ameninţare percepută este cu adevărat reală, aşa că mă uit la Hank şi dacă văd că nu este panicat, atunci îmi spun că totul e în regulă. Dacă ar fi într-adevăr o problemă, Hank nu ar fi în stare să afişeze o asemenea siguranţă de sine.

Aşa că i-am spus lui Hank că mi-e frică.

— Specia va supravieţui, a răspuns el cu o uşoară poticnire în glas.

— Specia va supravieţui? Asta-i tot ce poţi să-mi spui???

A făcut o pauză. Auzeam tremurul din respiraţia lui, tremurul pe care toată viaţa îl auzise în respiraţia mea.

— Asta-i tot ce pot să-ţi spun, a zis el după o clipă.

I-am spus lui Hank că am cumpărat şaizeci de cutii de Diet Dr Pepper, ca să pot bea câte două pe zi în perioada restricţiilor.

Şi abia atunci i-am putut auzi vechiul zâmbet, zâmbetul de frate-mai-mare-sigur-pe-el.

— Pentru cineva care patru decenii şi-a făcut griji în privinţa bolilor pandemice, a spus el, în mod sigur nu ştii cum funcţionează pandemiile.

*

O regulă a marketingului pentru vânzarea cu amănuntul spune că, pentru a maximiza vânzările, firmele trebuie să creeze un sentiment de urgenţă. Mega-vânzarea se încheie curând! Doar câteva bilete mai sunt disponibile! Aceste ameninţări comerciale, mai cu seamă în era comerţului electronic, sunt aproape întotdeauna o ficţiune. Dar sunt eficiente şi poate că acest impuls se repercutează în viziunile noastre apocaliptice: dacă avem sentimentul unei situaţii presante cu privire la experienţa umană, poate că ne vom apuca efectiv de treabă, fie că salvăm suflete înainte de ridicarea lor la cer, fie că luptăm împotriva schimbărilor climatice.

Încerc să-mi amintesc că în secolul al IV-lea, anxietatea escatologică a lui Martin din Tours trebuie să fi fost pentru

el la fel de reală cum este pentru mine actuala mea anxietate. În urmă cu o mie de ani, inundaţiile şi flagelurile erau considerate semne apocaliptice, pentru că erau manifestări ale unei forţe ce depăşea cu mult puterea noastră de înţelegere. Pe când eram mai mare, pe fondul dezvoltării computerelor şi a bombelor cu hidrogen, anul 2 000 şi iarna nucleară au perfecţionat îngrijorările apocaliptice. Astăzi, aceste griji se concentrează uneori pe inteligenţa artificială scăpată de sub control sau pe o pandemie distrugătoare de specii pentru care ne-am dovedit a fi complet nepregătiţi, dar cel mai frecvent îngrijorarea mea ia forma unei anxietăţi climatice sau ecologice – termeni care nu existau în urmă cu câteva decenii, dar care acum sunt fenomene răspândite.

Oamenii sunt deja o catastrofă ecologică. În doar 2 50 000 de ani, comportamentul nostru a dus la dispariţia multor specii şi a contribuit la declinul abrupt al multor altele. Este un lucru lamentabil şi tot mai fără rost. Probabil că nu ştiam ce facem în urmă cu mii de ani, când vânam nişte mamifere mari până la dispariţia lor. Dar acum ştim ce facem. Ştim cum să influenţăm mai puţin mediul înconjurător. Am putea alege să folosim mai puţină energie, să mâncăm mai puţină carne, să mai renunţăm la despăduriri. Şi totuşi nu facem nimic din toate astea. Drept urmare, pentru multe forme de viaţă, omenirea este apocalipsa.

*

Există viziuni asupra lumii care îmbrăţişează cosmologii ciclice – escatologia hindusă, de exemplu, prezintă o serie de perioade de mai multe miliarde de ani numite kalpa în

timpul cărora lumea trece printr-un ciclu de formare, întreţinere şi apoi declin. Dar în escatologiile liniare, vremurile sfârşitului omenirii sunt adeseori numite „sfârşitul lumii”, chiar dacă plecarea noastră de pe Pământ nu va însemna, cel mai probabil, sfârşitul lumii şi nici sfârşitul vieţii în lume.

Oamenii sunt o ameninţare pentru propria specie şi pentru multe alte specii, însă planeta va supravieţui şi după dispariţia noastră. De fapt, pe Pământ, viaţa ar putea avea nevoie de doar câteva milioane de ani pentru a se reface în urma noastră. Viaţa şi-a revenit din şocuri mult mai grave. În urmă cu 2 50 de milioane de ani, în timpul extincţiei permiene, apele de la suprafaţa oceanului atingeau probabil temperaturi de 104 °F, adică 4 0°C. Dintre speciile de pe Pământ, 95 % au dispărut şi vreme de cinci milioane de ani după aceea, planeta a fost o „zonă moartă” cu o expansiune limitată a vieţii.

În urmă cu 66 de milioane de ani, impactul cu un asteroid a provocat un nor de praf atât de uriaş, încât bezna a învăluit probabil Pământul vreme de doi ani, stopând practic fotosinteza şi ducând la dispariţia a 75 % dintre animalele terestre. În raport cu aceste dezastre, noi pur şi simplu nu suntem nişte fiinţe chiar atât de importante. Când Pământul va fi scăpat de noi, va fi ceva de genul: „Ei bine, variola asta umană nu a fost cine ştie ce, dar măcar nu m-am ales cu sindromul asteroizilor mari”.

Din punct de vedere evolutiv, partea cea mai dificilă a fost trecerea de la celulele procariote la eucariote, iar apoi trecerea de la organismele unicelulare la cele pluricelulare. Pământul are o vechime de aproximativ 4 ,5 miliarde de ani, o scală temporală pe care pur şi simplu nu mi-o pot imagina. În schimb, să ne imaginăm istoria

Pământului ca şi cum s-ar întinde pe durata unui an calendaristic, cu formarea Pământului pe 1 ianuarie, iar astăzi fiind 3 1 decembrie, ora 2 3 :59. Prima formă de viaţă de pe Pământ apare în jurul datei de 2 5 februarie. Organismele fotosintetice apar pentru prima dată la sfârşitul lunii martie. Viaţa pluricelulară apare abia în august sau în septembrie. Primii dinozauri, precum eoraptorul, apar în urmă cu aproximativ 2 3 0 de milioane de ani – sau pe 13 decembrie în anul nostru calendaristic. Impactul meteoric care anunţă sfârşitul dinozaurilor are loc în jurul datei de 2 6 decembrie. Homo sapiens îşi fac apariţia în poveste abia pe 3 1 decembrie, la ora 2 3 :4 8[4].

Cu alte cuvinte: Pământul a avut nevoie de aproximativ 3 miliarde de ani pentru a trece de la formele de viaţă unicelulară la forme pluricelulare. I-a luat mai puţin de 70 de milioane de ani pentru a trece de la Tyrannosaurus rex la oameni având capacitatea de a citi şi de a scrie, de a dezgropa fosile şi de a aproxima cronologia vieţii şi de a se îngrijora în privinţa sfârşitului ei. Dacă nu reuşim cumva să eliminăm orice formă de viaţă pluricelulară de pe planetă, Pământul nu va trebui să o ia de la capăt şi va fi în regulă – cel puţin până când oceanele se vor evapora, iar planeta va fi consumată de Soare.

Dar până atunci noi vom fi dispărut, la fel şi memoria noastră colectivă şi colectată. Cred că o parte din ceea ce mă sperie în legătură cu sfârşitul umanităţii este sfârşitul acestor amintiri. Cred că dacă un copac cade în pădure şi nu este nimeni acolo să-l audă, el face zgomot. Dar dacă nu-i nimeni să asculte discurile lui Billie Holiday, cântecele acelea nu vor mai scoate un sunet. Am provocat multă suferinţă, însă am provocat şi multe altele.

Ştiu că lumea va supravieţui după dispariţia noastră – şi, într-un fel, va fi mai vie. Vor fi mai multe cântece de păsări. Mai multe creaturi vor umbla dintr-un loc în altul. Mai multe plante îşi vor croi drum străpungând pavajele noastre, refăcând planeta pe care noi am terraformat-o. Îmi imaginez coioţi dormind în ruinele caselor construite de noi. Îmi imaginez produsele noastre din mase plastice spălate pe plaje de apele oceanelor la sute de ani după dispariţia ultimului om. Îmi imaginez fluturi de noapte care, neavând lumini artificiale spre care să zboare, se întorc spre lună.

Resimt o oarecare consolare ştiind că viaţa va continua chiar şi după ce noi nu vom mai fi. Însă aş afirma că atunci când lumina noastră se va stinge, pentru Pământ va fi cea mai mare tragedie, deoarece, în ciuda faptului că oamenii sunt înclinaţi spre grandoare, tind să cred că suntem de departe cel mai interesant lucru care s-a întâmplat vreodată pe Pământ.

Este uşor să uiţi cât de minunaţi sunt oamenii, cât sunt de ciudaţi şi de fermecători. Prin fotografie şi artă, fiecare dintre noi a văzut lucruri pe care altfel nu le-am fi putut vedea niciodată – suprafaţa planetei Marte, peştii bioluminiscenţi din adâncurile oceanului, o fată din secolul al XVII-lea cu un cercel de perlă. Prin empatie, am simţit lucruri pe care altfel nu le-am fi simţit nicicând. Prin lumea bogată a imaginaţiei, am văzut apocalipse mari şi mici.

Suntem singura parte a universului cunoscut care ştie că se află într-un univers. Ştim că ne rotim în jurul unei stele care într-o bună zi ne va înghiţi. Suntem singura specie care ştie că are un interval temporal.

*

Este imposibil de ştiut dacă suntem aproape de sfârşitul intervalului nostru temporal. Organismele complexe tind să aibă intervale temporale mai scurte decât cele simple, iar omenirea se confruntă cu provocări extraordinare. Trebuie să găsim o modalitate de a supravieţui – să ne continuăm existenţa într-o lume în care suntem suficient de puternici pentru a încălzi întreaga planetă, dar nu îndeajuns de puternici încât să punem capăt încălzirii ei. S-ar putea chiar să trebuiască să supravieţuim propriei noastre perimări, pe măsură ce tehnologia învaţă ca, din ceea ce facem, să facă mai bine decât noi. În acelaşi timp însă, suntem poziţionaţi mai bine, pentru a ne rezolva cele mai mari probleme, faţă de cum eram în urmă cu o sută sau o mie de ani. Oamenii au mai multă inteligenţă colectivă decât au avut vreodată, şi mai multe resurse, şi mai multe cunoştinţe acumulate de înaintaşi.

De asemenea, suntem şocant, stupid de insistenţi. Primii oameni foloseau probabil multe strategii pentru vânătoare şi pescuit, însă una aplicată în mod obişnuit era vânătoarea prin epuizare. Într-o astfel de vânătoare, prădătorul se bazează pe abilitatea sa de a urmări prada şi perseverenţă. Urmăream prada ore în şir – de fiecare dată când fugea de noi o urmăream, dacă fugea din nou o urmăream în continuare, iar şi iar, până când, în cele din urmă, renunţa să mai fugă din cauza epuizării. În felul ăsta, vreme de zeci de mii de ani am mâncat fiinţe mai rapide şi mai puternice decât noi.

Pur şi simplu. Continuăm. Să mergem. Mai departe. Ne-am împrăştiat pe şapte continente, inclusiv unul cu o climă prea rece pentru noi. Am străbătut oceane spre pământuri

pe care nu le puteam vedea, fără să ştim dacă le vom descoperi vreodată. Unul dintre cuvintele mele preferate este dogged („perseverent, înverşunat, tenace”). Îmi plac urmăririle înverşunate, eforturile perseverente şi determinarea tenace. Să nu mă înţelegeţi greşit, câinii (dogs) sunt într-adevăr foarte perseverenţi (dogged). Dar ar trebui să i se spună humaned. Determinare omenească.

În cea mai mare parte a vieţii mele am crezut că ne aflăm în ultimul sfert al istoriei umane, poate chiar în zilele din urmă ale acesteia. Însă în ultima vreme am ajuns să cred că o asemenea disperare nu face decât să ne înrăutăţească şansele şi aşa mici de supravieţuire pe termen lung. Trebuie să luptăm ca şi când ar exista ceva pentru care să luptăm, ca şi când ar merita să luptăm pentru noi, pentru că ăsta este adevărul. Aşa că prefer să cred că nu ne apropiem de apocalipsă, că sfârşitul nu este iminent şi că vom găsi o modalitate de a supravieţui schimbărilor viitoare.

„Schimbarea, scria Octavia Butler, este una dintre realităţile inevitabile, irezistibile şi continue ale universului.” Şi cine sunt eu să spun că am ajuns la capătul schimbării? Cine sunt eu să spun că Butler a greşit când a scris că „Destinul seminţelor terestre este să prindă rădăcini printre stele”? În aceste zile prefer să cred că perseverenţa şi capacitatea noastră de adaptare ne vor permite să evoluăm în continuare, odată cu universul, foarte, foarte mult timp de acum încolo.

Până în prezent, după un fleac de 2 50 000 de ani, este greu să acorzi intervalului temporal al umanităţii mai mult de o stea. Dar, deşi iniţial cuvintele fratelui meu mi s-au părut îngrijorătoare, în aceste zile mă surprind repetându-le şi crezând în ele. Avea dreptate. Întotdeauna are

dreptate. Specia va supravieţui acestei încercări – şi încă multor încercări viitoare.

Şi astfel, cu speranţă şi în aşteptare, acord intervalului nostru temporal 4 stele.

Agricultura şi comunităţile umane mari, construirea structurilor monolitice, toate apar în ultimul minut al acestui an calendaristic. Revoluţia industrială, două războaie mondiale, inventarea jocului de baschet, muzica înregistrată, maşina electrică de spălat vase şi vehiculele ce se deplasează mai repede decât caii se întâmplă în ultimele secunde.

Cometa Halley

Unul dintre misterele de durată ale cometei Halley este că nimeni nu ştie cum să-i scrie numele, deoarece cometa poartă numele unui astronom care şi-a scris propriul nume de familie sub diverse forme, precum Hailey, Halley şi Hawley. Credem că limba evoluează mult în aceste zile, odată cu apariţia emoticoanelor şi cu sensul schimbător al unor cuvinte precum literally, dar cel puţin ştim cum să ne scriem propriile nume. Am să-i spun cometa Halley, cu scuzele de rigoare faţă de aceia dintre noi care se numesc Hawley şi Hailey.

Este singura cometă periodică ce poate fi văzută în mod regulat de pe Pământ cu ochiul liber. Cometei Halley îi trebuie între 74 şi 79 de ani pentru a-şi completa orbita extrem de eliptică în jurul Soarelui, astfel încât o dată într-o viaţă de om Halley luminează cerul nopţii vreme de

câteva săptămâni. Sau de două ori într-o viaţă de om, dacă-ţi programezi bine lucrurile. Scriitorul american Mark Twain, de pildă, s-a născut în anul când cometa aprindea cerul din Missouri. Şaptezeci şi patru de ani mai târziu, el scria: „Am venit cu cometa Halley, în 183 5. Va veni din nou anul viitor şi mă aştept să plec cu ea”. Şi aşa a făcut, a murit în 1910, în timp ce Halley îşi făcea din nou apariţia. Twain avea un talent deosebit pentru structura narativă, mai ales când era vorba de amintiri.

Şaptezeci şi şase de ani mai târziu, cometa s-a întors la sfârşitul iernii din 1986. Aveam opt ani. Această apariţie a cometei a fost, ca să citez Wikipedia, „cel mai puţin favorabilă din câte s-au înregistrat vreodată”, cometa situându-se mult mai departe de Pământ decât de obicei. Având în vedere şi creşterea imensă a intensităţii luminii artificiale, în multe locuri, cometa nu a putut fi văzută cu ochiul liber.

Pe atunci, locuiam în Orlando (Florida), un oraş care proiectează multă lumină pe cerul nopţii, dar în weekendul în care cometa Halley a avut cea mai puternică strălucire am mers cu maşina, împreună cu tatăl meu, în Ocala National Forest, unde familia noastră avea o căbănuţă. La capătul a ceea ce şi azi consider că a fost una dintre cele mai frumoase zile din viaţa mea, am văzut cometa prin binoclul pentru păsări al tatălui meu.

*

Omenirea ştia probabil de mii de ani că Halley era o cometă periodică. În Talmud există o referinţă la „o stea ce apare o dată la şaptezeci de ani şi îi duce în eroare pe

căpitanii de vase”. Dar pe atunci era ceva obişnuit ca oamenii să uite în timp ceea ce deja învăţaseră. Şi poate că nu numai pe atunci, dacă mă gândesc bine.

În orice caz, Edmond[5] Halley a remarcat cum cometa pe care o observa, în 1682 , părea să aibă o orbită similară cu a cometelor raportate în 1607 şi 153 1. Paisprezece ani mai târziu, Halley încă se gândea la acea cometă când îi scria lui Isaac Newton: „Sunt tot mai convins că din 153 1 această cometă a fost văzută de trei ori”. Şi a prezis că se va întoarce în 1758. Ceea ce s-a şi întâmplat, iar de atunci îi poartă numele.

Deoarece centrăm atât de des istoria în jurul faptelor măreţe şi descoperirilor unor indivizi, este uşor să uităm că ceea ce face cu adevărat posibile aceste descoperiri sunt ample sisteme şi forţe istorice. Deşi este adevărat, de exemplu, că Halley a prezis corect întoarcerea cometei, colegul şi contemporanul său Robert Hooke îşi exprimase deja „o opinie cu totul nouă” potrivit căreia unele comete ar putea fi recurente. Chiar şi lăsând la o parte posibila cunoaştere de către Talmud a cometelor periodice, şi alţi observatori ai cerului începeau cam în aceeaşi perioadă să aibă idei similare. Europa secolului al XVII-lea – avându-i nu doar pe Newton şi Hooke, dar şi pe Boyle, Galileo, Gascoigne şi Pascal – a fost martora atâtor importante descoperiri ştiinţifice şi matematice nu pentru că s-ar fi întâmplat ca oamenii născuţi în acel timp şi în acel loc să fie neobişnuit de inteligenţi, ci pentru că sistemul analitic al revoluţiei ştiinţifice era în formare şi pentru că instituţii precum Societatea Regală au permis elitelor bine educate să înveţe mai eficient unele de la altele şi, de asemenea, pentru că Europa a cunoscut dintr-odată o bogăţie fără precedent. Nu întâmplător revoluţia ştiinţifică din Marea Britanie a coincis cu sporirea participării britanice la

comerţul cu sclavi din Atlantic şi bogăţia tot mai mare obţinută din colonii şi din folosirea forţei de muncă aservite.

Prin urmare, trebuie să încercăm să ne amintim de Halley în context – nu ca un geniu neobişnuit născut într-o familie de producători de săpun pentru a descoperi o cometă, ci ca o persoană iscoditoare şi foarte curioasă, care, ca noi toţi, era şi „o bulă purtată de valul imperiului”, după cum memorabil spunea Robert Penn Warren.

Vestitul Halley a fost genial. Iată doar un exemplu de utilizare a gândirii laterale, după cum a fost prezentat în cartea lui John şi Mary Gribbin Out of the Shadow of a Giant: când i s-a cerut să calculeze suprafaţa de pământ din fiecare comitat englez, Halley „a luat o hartă mare a Angliei, din care a decupat cel mai mare cerc posibil”. Cercul respectiv avea un diametru echivalent cu 69,3 3 de mile. Apoi a cântărit atât cercul, cât şi harta completă, concluzionând că, de vreme ce harta cântărea de patru ori mai mult decât cercul, suprafaţa Angliei era de patru ori mai mare decât suprafaţa cercului. Rezultatul său a avut o abatere de doar 1 % faţă de calculele actuale.

Curiozitatea polimatică a lui Halley face ca lista realizărilor sale să pară scoasă dintr-un roman de Jules Verne. A inventat o formă de clopot de scufundare pentru a căuta comori la bordul unor epave de pe fundul mărilor. A realizat o primă variantă de busolă magnetică şi a obţinut numeroase informaţii importante despre câmpul magnetic al Pământului. Lucrarea sa despre ciclul hidrologic al Pământului a fost foarte apreciată. A tradus observaţiile astronomului arab al-Battānī din secolul al X-lea despre eclipse, folosind lucrarea acestuia pentru a dovedi că

orbita lunii se accelera. Şi a realizat primul tabel actuarial, deschizând calea apariţiei asigurărilor de viaţă.

De asemenea, Halley personal a finanţat publicarea lucrării Principia[6] în trei volume a lui Newton, deoarece principala instituţie ştiinţifică din Anglia, Societatea Regală, „şi-a cheltuit în mod nesăbuit întregul buget alocat activităţii editoriale pe o istorie a peştilor”, după cum spune istoricul Julie Wakefield. Halley a înţeles imediat importanţa Principiilor, considerată astăzi una dintre cele mai importante cărţi din istoria ştiinţei[7]. „Acum suntem cu adevărat acceptaţi ca oaspeţi la masa zeilor”, a spus Halley referitor la carte. „Eroarea nu mai oprimă omenirea neîncrezătoare cu întunecimea ei.”

Fireşte, ideile lui Halley nu rezistau întotdeauna. Eroarea oprima în continuare omenirea neîncrezătoare (şi încă o face). De exemplu, în parte din cauza calculelor incorecte ale lui Newton cu privire la densitatea Lunii, Halley a susţinut că există un al doilea Pământ în interiorul Pământului nostru, cu propria sa atmosferă şi, eventual, cu propriii locuitori.

*

Când a apărut cometa Halley în 1986, abordarea revoluţiei ştiinţifice în privinţa consolidării şi revizuirii cunoştinţelor se dovedise atât de eficientă, încât până şi elevii de clasa a III-a, cum eram eu, ştiau despre straturile pământului. În acea zi, în Ocala National Forest, eu şi cu tata am făcut o bancă bătând în cuie nişte scânduri de trunchiul unui copac. Nu a fost o treabă deosebit de dificilă, dar îmi amintesc, eu, cel puţin, că ne-a luat toată ziua. Apoi am

făcut un foc, am pregătit câţiva hotdogi şi am aşteptat să se întunece de-a binelea – sau atât cât se putea întuneca centrul Floridei în 1986.

Nu ştiu cum să vă explic cât de importantă a fost banca aceea pentru mine, cât de mult a contat faptul că eu şi tata am făcut ceva împreună. Dar în noaptea aceea ne-am aşezat unul lângă altul pe banca noastră, pe care abia încăpeam noi doi, şi am reglat binoclul uitându-ne la cometa Halley, o pată albă pe cerul negru-albăstrui.

Părinţii mei au vândut cabana în urmă cu aproape douăzeci de ani, dar chiar înainte să o facă, am petrecut un weekend acolo împreună cu Sarah. Tocmai începuserăm să ne întâlnim. Am dus-o până la bancă – încă mai era acolo. Picioarele groase erau pline de termite, iar bucăţile de scândură erau deformate, dar nu au cedat sub greutatea noastră.

*

Cometa Halley nu este o miniplanetă sferică monolitică ce se deplasează prin spaţiu, aşa cum mi-am imaginat eu. Mai degrabă este alcătuită din numeroase roci care s-au contopit într-o masă de forma unei alune – un „bulgăre de zăpadă murdar”, după cum a spus astronomul Fred Whipple. În ansamblu, bulgărele de zăpadă murdar al unui nucleu al lui Halley are o lungime de 14 ,5 kilometri şi o lăţime de 8 kilometri, însă coada sa de particule de praf şi gaz ionizat se poate întinde în spaţiu pe o distanţă de mai bine de 96,5 milioane de kilometri. În anul 83 7 e.n., când cometa era mult mai aproape de Pământ decât de obicei, coada ei se întindea pe mai bine de jumătate din cerul

nostru. În 1910, când Mark Twain trăgea să moară, Pământul a trecut efectiv prin coada cometei. Oamenii cumpărau măşti de gaze şi umbrele anti-cometă pentru a se proteja împotriva gazelor cometei.

Totuşi, Halley nu constituie o ameninţare pentru noi. Are aproximativ aceeaşi mărime ca şi obiectul care a lovit Pământul în urmă cu 66 de milioane de ani, ducând la dispariţia dinozaurilor şi a multor alte specii, dar nu se află pe o traiectorie de coliziune cu Pământul. În 2 061, faimoasa cometă Halley va fi de mai bine de cinci ori mai aproape de Pământ decât în 1986. Va fi mai strălucitoare pe cerul nopţii decât Jupiter sau decât orice altă stea. Iar eu voi avea 83 de ani – dacă va fi să am noroc.

*

Când măsori timpul mai degrabă în Halley decât în ani, istoria începe să arate altfel. Pe când cometa ne-a vizitat în 1986, tata a adus acasă un computer personal – primul din cartierul nostru. Cu o Halley mai devreme a fost lansată prima adaptare cinematografică a lui Frankenstein. În perioada Halley-ului anterior, Charles Darwin era la bordul vasului HMS Beagle. Cu o Halley mai înainte, Statele Unite nu constituiau o ţară. Iar cu o Halley înainte de asta, Ludovic al XIV-lea conducea Franţa.

Cu alte cuvinte, în 2 02 1 suntem la cinci vieţi de om de construirea Taj Mahalului şi la două de abolirea sclaviei în Statele Unite. Istoria, ca şi viaţa omului, curge deopotrivă incredibil de repede şi agonizant de lent.

*

Foarte puţin din viitor este previzibil. Această incertitudine mă îngrozeşte, la fel cum îi îngrozea şi pe cei dinaintea mea. După cum scriu John şi Mary Gribbin, „cometele erau fenomenul arhetipal imprevizibil, care apăreau absolut fără vreun avertisment, suscitând în secolul al XVIII-lea o veneraţie superstiţioasă chiar mai mare decât eclipsele”.

Desigur, încă nu ştim mai nimic despre ceea ce urmează – nici pentru noi ca indivizi, nici pentru noi ca specie. Poate de aceea mi se pare atât de reconfortant că ştim când se va întoarce Halley şi că se va întoarce, indiferent dacă suntem sau nu suntem aici ca să o vedem.

Acord cometei Halley 4 ,5 stele.

Sau poate Edmund.

Principiile matematice ale filosofiei naturale, Isaac Newton, apărută în 1956 la Editura Academiei, în traducerea lui Victor Marian. (N.r.)

În Out of the Shadow of a Giant, Mary şi John Gribbin afirmă că, fără a nega importanţa evidentă a Principiilor, lucrarea s-a bazat (uneori furând pur şi simplu) şi pe alte cercetări, în special ale lui Robert Hooke. Ei scriu: „Faimoasa poveste cu mărul care cade în anul ciumei 1665 este un mit inventat de Newton pentru a-şi susţine afirmaţia (falsă) că a avut ideea unei teorii universale a gravitaţiei înainte de Hooke”. Este oarecum reconfortant să ştii că până şi Isaac Newton a exagerat ceea ce a făcut în timpul acelui an al ciumei.

Capacitatea noastră de a ne minuna

Spre sfârşitul romanului lui F. Scott Fitzgerald Marele Gatsby, naratorul stă întins noaptea pe o plajă şi se gândeşte la momentul când marinari olandezi au văzut pentru prima dată ceea ce acum poartă numele de New York. Fitzgerald scrie: „Preţ de o clipă trecătoare, fascinantă, omul trebuie să-şi fi ţinut răsuflarea la apariţia acestui continent, trezindu-se, fără voie, într-o stare de contemplaţie estetică pe care nici n-o înţelegea şi nici nu şi-o dorea, faţă-n faţă, pentru ultima oară în istorie, cu ceva pe măsura capacităţii lui de-a se minuna”[8]. E o frază extraordinară. S-au schimbat multe lucruri în Gatsby de la primul manuscris până la varianta finală a cărţii – în 192 4 , editorul lui Fitzgerald tipărise şpalturi ale romanului, care pe atunci se intitula Trimalchio, înainte ca Fitzgerald să facă modificări masive şi să schimbe titlul în Marele Gatsby. Însă în toate ediţiile, în ciuda tăierilor şi rearanjărilor, fraza aceea a rămas neschimbată. Mă rog, exceptând faptul că într-o variantă Fitzgerald a scris greşit cuvântul aesthetic („estetic”) – dar cine nu l-a scris greşit?

Gatsby a urmat un drum ocolitor până să ajungă unul dintre marile romane americane. Recenziile iniţiale nu au fost prea grozave, iar cei mai mulţi au considerat că volumul nu se ridica la înălţimea primului roman al lui Fitzgerald, Dincoace de Paradis[9]. În The New York Herald, Isabel Paterson a scris că Gatsby era „o carte pe care nu o poţi citi decât la o anumită vârstă”. H.L. Mencken a considerat-o, „evident, lipsită de importanţă” (în Chicago Tribune). The Dallas Morning News a fost deosebit de

brutal, scriind: „Când termini de citit Marele Gatsby, îţi rămâne un sentiment de regret, nu pentru soarta oamenilor din carte, ci pentru domnul Fitzgerald. Când s-a publicat Dincoace de Paradis, domnul Fitzgerald a fost salutat ca un tânăr promiţător... însă promisiunea, la fel ca în cazul multora, pare să rămână neîmplinită”. Ca să vezi!

Romanul nu s-a vândut prea bine – nici pe departe la fel de bine ca oricare dintre cărţile sale anterioare. În 193 6, redevenţele anuale obţinute de Fitzgerald din vânzarea cărţii ajungeau până la aproximativ 80 de dolari. În anul acela a publicat The Crack-Up (Prăbuşirea), o colecţie de eseuri despre propria lui cădere fizică şi psihologică. „Am început să-mi dau seama că de doi ani viaţa mea se bazase pe consumarea unor resurse pe care nu le aveam, că mă ipotecasem cu totul, fizic şi spiritual.”[10] În cele din urmă, Fitzgerald avea să moară doar câţiva ani mai târziu, la vârsta de 4 4 de ani, cărţile sale fiind în mare parte uitate.

Dar apoi, în 194 2 , U.S. Council on Books in Wartime a început să trimită cărţi trupelor americane care luptau în al Doilea Război Mondial. Peste 150 000 de exemplare din ediţia pentru forţele armate a lui Gatsby au fost expediate în străinătate, iar în cele din urmă, cartea s-a bucurat de un adevărat succes. Ediţiile pentru forţele armate erau cărţi broşate, care încăpeau numai bine în buzunarul unui soldat; au fost popularizate mai multe cărţi care acum sunt considerate clasice, printre care şi A Tree Grows in Brooklyn (În Brooklyn creşte un copac)[11] de Betty Smith. Cartea lui Smith a fost una dintre puţinele cărţi scrise de femei care au fost incluse în program; marea majoritate erau scrise de bărbaţi albi.

Sloganul consiliului era „Cărţile sunt arme în războiul ideilor”, genul de slogan pe care generalii îl puteau susţine chiar dacă multe dintre cărţile alese, inclusiv Gatsby, nu erau deosebit de patriotice. Programul a avut un succes extraordinar. Un soldat a declarat cotidianului The New York Times, despre cărţi, că erau „la fel de populare ca afişele cu tinere sexy”.

În 1960, Gatsby se vindea în 50 000 de exemplare pe an; astăzi se vinde în mai bine de 500 000 de exemplare anual, nu în ultimul rând, pentru că este dificil să scapi de engleza de liceu din Statele Unite fără să fii nevoit să citeşti cartea. Nu este mare, e destul de accesibilă şi departe de a fi o carte pentru „o anumită vârstă”, s-a dovedit a fi o carte pentru toate vârstele.

Gatsby este o critică a visului american. Singurii din roman care ajung să se îmbogăţească sau să aibă succes în viaţă sunt cei care de la început fac parte din această categorie. Aproape toţi ceilalţi ajung să moară ori sfârşesc în mizerie. Este o critică a tipului de capitalism insipid care nu poate găsi nimic mai interesant de făcut cu banii decât să încerce să-i înmulţească. Cartea dezvăluie nepăsarea celor care se cred bogaţi – genul de oameni care cumpără căţeluşi, dar nu vor avea grijă de câini, sau care cumpără imense biblioteci de cărţi, dar nu citesc niciuna dintre ele.

Şi totuşi, Gatsby este adesea citit ca o celebrare a excesului îngrozitor al celor mai bogate domenii ale Antropocenului. La scurt timp după apariţia cărţii, Fitzgerald i-a scris unui prieten: „Dintre toate recenziile, chiar şi dintre cele mai entuziaste, niciuna nu a avut nici cea mai mică idee despre ce este vorba în carte”.

Uneori, acest lucru e valabil şi astăzi. Pentru a spune o poveste despre excesul meu oribil, am stat odată la faimosul hotel Plaza din New York, unde m-am bucurat de o „promovare gratuită”, fiind cazat în apartamentul Marele Gatsby. Încăperea era un studiu asupra stimulării vizuale excesive – tapet argintiu strălucitor, mobilier bogat ornamentat, false trofee şi mingi de fotbal cu autografe fiind înghesuite deasupra şemineului. Camera nu părea să dea câtuşi de puţin de înţeles faptul că, în roman, Daisy şi Tom Buchanan sunt oamenii răi.

În cele din urmă, în ceea ce ar fi putut fi cel mai îndreptăţit moment al vieţii mele, am sunat şi am solicitat să mi se schimbe camera, deoarece ţiuitul neîncetat al masivului candelabru din Gatsby Suite nu mă lăsa să dorm. În timp ce sunam, parcă simţeam ochii lui Fitzgerald aţintiţi asupra mea.

Însă Gatsby se pretează la confuzia de care se plângea Fitzgerald. Da, este neclintit în condamnarea excesului american, dar chiar şi aşa, întregul roman vibrează de o proză ritmată în mod ameţitor. Citiţi doar prima frază cu voce tare: „Pe vremea când eram ceva mai tânăr şi mai vulnerabil, tata mi-a dat un sfat pe care de-atunci încoace îl tot întorc pe toate feţele”. Aproape că-ţi vine să ţii ritmul bătând din picior. Sau următoarea frază: „Gatsby s-a dovedit a fi un om de treabă; doar profitorii de pe urma lui, mizeria înecăcioasă plutind în veghea visurilor sale, m-au făcut în cele din urmă să-mi pierd interesul faţă de necazurile înăbuşite în faşă sau stările de euforie trecătoare de orgoliu ale semenilor mei”[12].

Când cuvintele se rostogolesc în felul ăsta, e greu să nu te bucuri de petrecere, iar pentru mine acesta este adevăratul geniu al lui Gatsby. Cartea te face să fii alături

de cei bogaţi şi dezgustător de răsfăţaţi şi de cei săraci care trăiesc în valea de cenuşă şi de toţi cei din categoriile intermediare. Ştii că petrecerile sunt anoste, poate chiar nefaste, dar tot vrei să fii invitat. Şi astfel, în momentele dificile, Gatsby se simte ca o condamnare a ideii americane, iar în momentele bune, ca o celebrare a aceleiaşi idei. David Denby spunea despre carte că „a devenit un fel de scriptură naţională, recitată cu bucurie sau cu jale, în funcţie de moment”.

Aşa a devenit pentru acea frază de la sfârşitul cărţii. „Preţ de o clipă trecătoare, fascinantă, omul trebuie să-şi fi ţinut răsuflarea la apariţia acestui continent, trezindu-se, fără voie, într-o stare de contemplaţie estetică pe care nici n-o înţelegea şi nici nu şi-o dorea, faţă-n faţă, pentru ultima oară în istorie, cu ceva pe măsura capacităţii lui de-a se minuna.”

Singura problemă cu acest text e că nu este adevărat. Nu e adevărat că „omul” şi-a ţinut răsuflarea la apariţia acestui continent, pentru că dacă ne imaginăm „omul” ca fiind întreaga umanitate, atunci „omul” cunoştea şi trăia într-adevăr în regiune de zeci de mii de ani. De fapt, folosirea „omului” în frază ajunge să ne spună multe despre cine, mai precis, este văzut de narator ca persoană şi unde îi centrează el povestea.

Desigur, „ultima oară în istorie” s-a dovedit a fi greşită. În câteva decenii de la publicarea lui Gatsby, fiinţele umane au păşit pe Lună. Nu după mult timp, am trimis un telescop în spaţiu care ne-a permis să vedem cum arăta universul imediat după Big Bang.

Poate că romanul ştie asta. La urma urmei, este o carte despre întoarcerea la un trecut care nu a existat nicicând,

încercând să fixeze pentru totdeauna un moment unic din trecut, când trecutul nu este nici fix, nici reparabil. Şi aşa poate că romanul ştie că întoarcerea spre aceste fascinante momente trecătoare este o întreprindere sortită eşecului. Poate că Plaza ştia că fac o cameră despre (şi pentru) cei răi.

Însă trebuie să mărturisesc că această nesfârşită analiză a ambivalenţelor şi ironiilor mă epuizează. Iată adevărul simplu, cel puţin aşa cum mi s-a arătat: minuni găsim mereu în jurul nostru. Îmi amintesc când fiul meu avea vreo doi ani, mergeam prin pădure într-o dimineaţă de noiembrie. Eram de-a lungul unei creste, privind în jos spre copacii din valea ce se întindea la picioarele noastre, unde o ceaţă rece părea să se reverse la poalele pădurii. Am tot încercat să-l fac pe copilul meu de doi ani să aprecieze peisajul. La un moment dat, l-am luat în braţe şi, arătându-i spre orizont, am spus: „Uită-te acolo, Henry, uită-te!” Iar el a zis: „Weaf!” „Ce?”, am făcut eu, la care el a spus din nou: „Weaf”, după care a întins mâna şi a apucat o singură frunză maronie de stejar din copăcelul de lângă noi.

Voiam să-i explic că o frunză maronie de stejar poţi vedea oriunde în estul Statelor Unite în luna noiembrie, că nimic din pădure nu era mai puţin interesant. Dar după ce l-am văzut cum se uita la frunza aceea, am început să mă uit şi eu şi mi-am dat seama curând că nu era doar o frunză maronie. Roşii, portocalii şi galbene, nervurile sale se răsfirau într-un model prea complex pentru ca să-l poată sintetiza creierul meu şi, cu cât mă uitam mai mult la frunza aceea împreună cu Henry, cu atât mai mult eram împins spre o contemplare estetică pe care nici nu o înţelegeam, nici nu o doream, faţă în faţă cu ceva pe măsura capacităţii mele de a mă minuna.

Minunându-mă de perfecţiunea acelei frunze, mi se reamintea că frumuseţea estetică depinde atât de felul în care te uiţi, cât şi de ceea ce vezi. De la quark la supernovă, găseşti minuni la tot pasul. Insuficientă este doar atenţia noastră, capacitatea şi dorinţa noastră de a face ceea ce impune veneraţia.

Totuşi îmi place mult capacitatea noastră de a ne minuna. Îi acord 3 ,5 stele.

F. Scott Fitzgerald, Marele Gatsby, traducere din limba engleză şi note de George Volceanov, Polirom, Iaşi, 2 013 , p. 2 3 4 . (N.t.)

F. Scott Fitzgerald, Dincoace de paradis, traducere din limba engleză şi note de Virgil Stanciu, Polirom, Iaşi, 2 013 . (N.r.)

F. Scott Fitzgerald, Prăbuşirea, traducere din limba engleză şi note de Radu Pavel Gheo, Polirom, Iaşi, 2 019, p. 84 . (N.t.)

Betty Smith, În Brooklyn creşte un copac, traducere din limba engleză şi note de Alexandra Columban, Youngart, 2 019. (N.r.)

F. Scott Fitzgerald, Marele Gatsby, op. cit., pp. 7, 9. (N.t.)

Picturile rupestre din peştera Lascaux

Dacă ai avut sau ai fost vreodată copil, probabil că eşti deja familiarizat cu amprentele mâinii. A fost prima artă figurativă realizată de ambii noştri copii – undeva pe la doi-trei ani, copiii mei şi-au răsfirat degetele de la o mână pe o foaie de hârtie, după care, cu ajutorul unui părinte, au desenat conturul celor cinci degete. Îmi amintesc expresia fiului meu când şi-a ridicat palma – părea absolut şocat când a văzut forma degetelor sale răsfirate rămasă încă pe hârtie, o amprentă semipermanentă a lui însuşi.

Sunt extrem de fericit că ai mei copii nu mai au trei ani – şi totuşi, când mă uit la mânuţele lor din acele lucrări de artă timpurii, mă cuprinde o bucurie ciudată, care-mi sfâşie inima. Aceste imagini îmi amintesc nu doar că ei cresc, ci se şi îndepărtează de mine, alergând spre propriile lor vieţi. Însă eu aplic acest sens urmelor lăsate de mâinile lor, iar relaţia complicată dintre artă şi spectatorii ei nu este niciodată mai tensionată decât atunci când privim în profunzimile trecutului.

În septembrie 194 0, un mecanic în vârstă de 18 ani pe nume Marcel Ravidat se plimba prin mediul rural din sud-vestul Franţei, când Robot, câinele său, a dispărut printr-o gaură. (Sau cel puţin aşa se spune[13].) Câinele s-a întors curând, dar Ravidat s-a gândit că ar fi putut descoperi un pasaj secret despre care se zvonea că ar fi existat spre conacul Lascaux din apropiere.

Aşa încât, după câteva zile, s-a întors cu nişte frânghii şi trei prieteni: Georges Agniel, în vârstă de 16 ani, Jacques Marsal, de 15 ani, şi Simon Coencas, în vârstă de 13 ani. Georges era în vacanţa de vară şi peste puţin timp urma să se întoarcă la Paris pentru începutul anului şcolar. Jacques şi Marcel erau din partea locului. Iar Simon, care

era evreu, se refugiase împreună cu familia sa la ţară, pe fondul ocupaţiei naziste a Franţei.

În ziua aceea, şi-a amintit mai târziu Agniel: „Am coborât cu lămpile noastre cu ulei şi am mers înainte. Nu era niciun obstacol. Am trecut printr-o încăpere, după care am ajuns în faţa unui perete şi am văzut că era plin cu desene. Am înţeles imediat că eram într-o peşteră preistorică”.

Simon Coencas şi-a amintit: „Cu micul meu grup... speram să găsim o comoară. Am găsit una, dar nu era cea la care ne aşteptam”.

În peşteră au descoperit mai bine de 900 de picturi cu animale – cai, cerbi, bizoni şi alte specii acum dispărute, inclusiv un rinocer lânos. Picturile erau uimitor de detaliate şi pline de viaţă, făcute cu vopsea roşie, galbenă şi neagră obţinută din minerale pulverizate care probabil au fost suflate printr-un tub îngust – probabil printr-o gaură făcută într-un os – pe pereţii peşterii. În cele din urmă avea să se stabilească că aceste opere de artă erau vechi de cel puţin 17 000 de ani. Unul dintre băieţi şi-a amintit că, în lumina pâlpâindă a lămpilor cu ulei, figurile păreau să se mişte – şi, într-adevăr, există dovezi că tehnicile de desen ale artiştilor erau menite să transmită, prin intermediul luminii răspândite de o torţă, un fel de animaţie tip flip book (folioscop)[14].

La doar câteva zile după descoperirea peşterii, Simon Coencas şi familia lui, temându-se de sporirea prezenţei naziste în mediul rural, s-au mutat din nou – de data aceasta la Paris, unde rudele promiseseră că-i vor ajuta să se ascundă. Dar familia a fost trădată de un partener de afaceri, aşa încât părinţii lui Simon au fost ucişi de nazişti. Simon a fost şi el închis pentru o vreme, dar a scăpat din

lagărele morţii şi a supravieţuit războiului ascunzându-se împreună cu fraţii săi într-o cămăruţă aflată la o mansardă. Timp de 4 6 de ani, nu avea să-şi mai vadă cei trei prieteni din vara aceea de la Lascaux.

Aşadar patru băieţi au descoperit peştera, însă doar doi puteau rămâne acolo – Jacques şi Marcel. Amândoi au fost atât de profund emoţionaţi de picturi încât, în toamna şi iarna din anul acela, au campat în afara peşterii pentru a o proteja. Au plecat abia după ce la intrarea în peşteră a fost instalată o uşă blindată. În 194 2 , Jacques şi Marcel s-au alăturat Rezistenţei franceze. Jacques a fost capturat şi trimis într-un lagăr de prizonieri, însă amândoi au supravieţuit războiului, iar când au ajuns acasă s-au întors imediat la peşteră.

După al Doilea Război Mondial, guvernul francez a trecut situl în proprietatea statului, iar peştera a fost deschisă publicului în 194 8. Marcel şi Jacques au servit amândoi ca ghizi turistici. Când Pablo Picasso a văzut picturile rupestre în timpul unei vizite făcute în acel an, a spus: „Noi nu am inventat nimic”.

Peştera nu este foarte mare – are doar aproximativ 90 de metri adâncime –, dar conţine aproape 2 000 de picturi. În afară de animale, pe pereţi sunt pictate sute de forme abstracte, cel mai frecvent cercuri roşii şi negre.

Ce ar putea însemna aceste simboluri? Nu putem şti. Există foarte multe mistere la Lascaux: de pildă, de ce nu sunt picturi cu reni, despre care ştim că erau principala sursă de hrană pentru oamenii din paleolitic care au trăit în acea peşteră? De ce s-au concentrat mult mai mult pe

pictarea de animale decât a formelor umane?[15] De ce anumite zone din peşteră sunt pline cu imagini, inclusiv pe tavan, picturi care au necesitat ridicarea unor schele, în timp ce alte zone au doar câteva picturi? Iar picturile aveau încărcătură spirituală? Acestea sunt animalele noastre sacre. Sau erau practice? Iată un ghid cu unele animale care v-ar putea ucide.

La Lascaux există şi câteva „amprente de palmă în negativ”, după cum sunt cunoscute de istoricii de artă. Aceste picturi au fost create prin presarea unei palme cu degetele răsfirate pe peretele peşterii, după care s-a suflat pigmentul, rămânând pictată zona din jurul palmei. Amprente de palme similare au fost găsite în peşteri din întreaga lume. Am descoperit urme de palme de acum 4 0 000 de ani din Indonezia până în Australia, Africa şi Americi. Aceste amprente de palme ne amintesc cât de diferită era viaţa în trecutul îndepărtat – amputările, probabil din cauza degerăturilor, erau frecvente în Europa, motiv pentru care adeseori pot fi văzute amprente negative cu trei sau patru degete. Viaţa era dificilă şi de multe ori scurtă: până la un sfert dintre femei mureau la naştere şi cam 50 % dintre copii nu trăiau până la vârsta de cinci ani.

Însă amprentele de palme ne amintesc, de asemenea, că oamenii din trecut erau la fel de umani ca şi noi. Mâinile lor nu se deosebeau de ale noastre. Mai mult decât atât, ştim că erau asemenea nouă şi în alte privinţe. Acele comunităţi se ocupau cu vânatul şi culesul, şi cum nu existau mari surplusuri calorice, fiecare persoană sănătoasă trebuia să contribuie la achiziţionarea de alimente şi apă – şi totuşi, cumva, şi-au făcut timp să creeze artă, aproape ca şi cum, pentru oameni, arta nu ar fi opţională.

Vedem tot felul de mâini – de copii şi de adulţi – ale căror urme au rămas pe pereţi de peşteri din întreaga lume, dar aproape întotdeauna degetele sunt răsfirate, precum amprentele copiilor mei. Nu sunt un adept al lui Jung, dar e fascinant şi puţin ciudat faptul că atât de mulţi oameni din paleolitic, care nu ar fi putut avea vreun contact unul cu celălalt, au creat aceleaşi tipuri de picturi folosind tehnici similare, tehnici pe care le folosim şi astăzi pentru a picta amprente de palme.

Repet însă, ceea ce înseamnă arta Lascaux pentru mine diferă probabil de orice a însemnat pentru oamenii care au realizat-o. Paleoarheologul Genevieve von Petzinger a emis ipoteza că punctele abstracte şi liniile răsucite descoperite în picturile rupestre ar fi putut fi o formă timpurie a limbajului scris, cu un ansamblu coerent de semnificaţii chiar şi pe distanţe mari.

Care era motivul amprentelor de mâini în negativ? Poate făceau parte din ritualuri religioase sau de trecere. Unii savanţi afirmă că amprentele de palme erau parte a unor ritualuri de vânătoare. Sau poate că palma este doar un model convenabil situat la capătul încheieturii mâinii. Pentru mine totuşi amprentele de palme spun: „Am fost aici”. „Nu eşti primul.”

Peştera Lascaux a fost închisă publicului de mai mulţi ani – numărul prea mare de oameni care respirau în interiorul peşterii a dus la creşterea de mucegai şi licheni, ceea ce a deteriorat o parte dintre lucrările de artă. Cred că până şi simplul act de a privi ceva poate distruge. Descoperitorii şi ghizii turistici ai peşterii, Marcel Ravidat şi Jacques Marsal, au fost printre primii care au observat impactul oamenilor contemporani asupra artei umane antice.

Aceştia s-au întâlnit cu ceilalţi descoperitori, Simon Coencas şi Georges Agniel, pentru prima dată în 1986. După care „micul grup” s-a întâlnit în mod regulat, până când au încetat din viaţă unul câte unul. Simon Coencas a murit ultimul, la începutul anului 2 02 0, la vârsta de 93 de ani. Aşadar acum, cei care au găsit peştera Lascaux au dispărut, iar peştera în sine este şi ea închisă, vizitată doar de oamenii de ştiinţă care lucrează pentru conservarea ei. Însă turiştii pot vizita replici ale peşterii, denumite Lascaux II, Lascaux III şi Lascaux IV, în care opera de artă a fost recreată cu meticulozitate.

Oamenii care creează artă rupestră falsă pentru a salva adevărata artă rupestră ar putea părea o absurditate pentru apogeul Antropocenului, dar mărturisesc că mi se pare extrem de optimist faptul că patru copii şi un câine pe nume Robot au descoperit o peşteră conţinând amprente de palme vechi de 17 000 de ani, că cei doi adolescenţi care au putut rămâne s-au dedicat protejării peşterii şi că atunci când oamenii au devenit un pericol pentru frumuseţea ei am fost de acord să nu mai intrăm acolo.

Am fi putut mâzgăli picturile sau am fi putut continua să le vizităm până când mucegaiul negru le-ar fi înghiţit cu totul. Dar nu am făcut-o. Le lăsăm să-şi continue existenţa sigilându-le.

Picturile rupestre de la Lascaux există. Nu le puteţi vizita. Puteţi merge la peştera falsă care a fost construită şi puteţi vedea amprente de palme aproape identice, dar veţi şti că nu este lucrul în sine, ci o umbră a sa. Aceasta este amprenta unei palme, dar nu palma în sine. Aceasta e o amintire la care nu vă puteţi întoarce. Iar pentru mine,

acest lucru face ca peştera să fie foarte asemănătoare cu trecutul pe care îl reprezintă.

Acord picturilor rupestre de la Lascaux 4 ,5 stele.

Ravidat a relatat versiunea cu câinele, însă prima versiune a poveştii nu includea câinele ca personaj principal. Chiar şi atunci când istoria e veche de numai câteva decenii, poate fi dificil de reconstituit. Nimic nu te minte mai bine decât memoria.

Acest lucru este analizat în minunate detalii în filmul lui Werner Herzog Cave of Forgotten Dreams (Peştera viselor uitate), din care am aflat pentru prima dată despre picturile rupestre de la Lascaux.

În eseul său, The Humanoid Stain, Barbara Ehrenreich oferă un motiv pentru care arta rupestră s-ar putea să nu se fi concentrat asupra oamenilor: încă nu trăiam pe o planetă centrată pe om. „Caracterul secundar al figurilor umane din picturile rupestre sugerează că, cel puţin din punct de vedere uman, drama centrală a paleoliticului a continuat între diferitele megafaune – carnivore şi erbivore mari.” În orice caz, la Lascaux există o singură imagine umană – un fel de figurină alungită cu picioare lungi şi ceea ce pare a fi un cap de pasăre.

Autocolante scratch ’n’ sniff

Mirosul este unul dintre ultimele domenii în care realitatea virtuală încă se simte profund virtuală. Recent, m-am nimerit într-un parc tematic călărind un roller coaster

virtual care parcă-mi tăia răsuflarea. Nu numai că simţeam efectiv cum cad şi mă rotesc; simţeam chiar şi burniţa pe faţă când zburam prin apa pulverizată de valurile oceanului.

Însă nu simţeam mirosul oceanului. Apa aceea îmi amintea de mirosul dezodorizantului pe care-l aveam în cameră pe când eram la liceu – se numea Spring Rain („ploaie de primăvară”). De fapt, Spring Rain nu mirosea chiar a ploaie de primăvară, nu mai mult decât a ocean, însă parfumul transmitea cumva umezeala, aşa că pot să înţeleg de ce fusese reutilizată ca ocean-y. Totuşi, cine a simţit vreodată vuietul sărat al unui val în creştere nu i-ar putea confunda mirosul cu aroma pompată în acea experienţă de realitate virtuală, iar mirosul Spring Rain mi-a smuls mintea din starea sa de neîncredere suspendată cu voioşie. Dintr-odată, nu mai eram într-un tur aerian pe deasupra unui ocean agitat de furtună, ci mai degrabă înţepenit într-o cameră întunecată laolaltă cu o grămadă de străini.

Fireşte, unul dintre lucrurile care fac ca mirosul să fie atât de puternic este conexiunea lui cu memoria. Helen Keller scria că mirosul este „un vrăjitor puternic care ne transportă la mii de kilometri şi în toţi anii în care am trăit”. Într-adevăr, parfumul artificial al Spring Rain mă poartă înapoi în timp, într-un dormitor din Alabama, în 1993 . Mirosul real al ploii de primăvară mă poartă cu gândul la furtunile cu ploi torenţiale din copilăria mea petrecută în Florida centrală.

Ceea ce face mirosul să fie atât de important este ceea ce îl leagă într-un mod atât de deosebit de memorie; acest lucru explică şi de ce imitarea lui e atât de dificilă, chiar şi atunci când este vorba de mirosuri artificiale. Mirosul de

Chanel nr. 5, de exemplu, nu este brevetat şi nici nu are nevoie să fie, deoarece nimeni nu poate să-l recreeze. Însă cred că intervine şi altceva în cazul mirosurilor care încearcă să imite natura, şi anume că nimic din lumea reală nu va mirosi vreodată exact aşa cum ne imaginăm că ar trebui. De pildă, ploaia de primăvară reală pare că ar trebui să aibă un miros deopotrivă umed şi proaspăt, cum se simte mirosul artificial. Dar de fapt ploaia de primăvară miroase a pământ şi a acid.

În ceea ce-i priveşte pe oameni, ei au mirosul exalaţiilor bacteriilor care ne colonizează, un fapt pe care ne străduim să-l ascundem, nu numai cu săpun şi parfum, ci şi prin modul în care ne imaginăm colectiv mirosul uman. Dacă ai avea o inteligenţă artificială (IA) care să citească fiecare roman scris vreodată şi apoi, pe baza acelor poveşti, să ghicească mirosul uman, respectiva inteligenţă artificială ar greşi în mod spectaculos. În poveştile noastre, oamenii miros a vanilie, lavandă şi lemn de santal. IA ar presupune că noi toţi nu am avea mirosul materiei organice în descompunere lentă care suntem, ci am mirosi a iarbă proaspăt cosită şi a flori de portocal.

Care, apropo, erau două dintre parfumurile unor autocolante scratch ’n’ sniff („zgârie şi miroase”) din vremea copilăriei mele. Autocolantele scratch ’n’ sniff erau foarte populare în anii 1980 şi am păstrat câteva într-o carte mare de autocolante roz. Autocolantele m-au fascinat – dacă le zgâriai sau le frecai, parfumul se împrăştia fără nicio explicaţie. La fel ca majoritatea parfumurilor virtuale, mirosurile de autocolante scratch ’n’ sniff tind să fie simulacre destul de imperfecte, motiv pentru care, în general, sugerau prin forma lor parfumul pe care îl conţineau. Autocolantele cu miros de pizza

reprezentau de obicei felii de pizza şi aşa mai departe. Însă chiar miroseau, şi adesea destul de puternic.

Mirosurile cel mai bine captate de autocolantele scratch ’n’ sniff tind să fie ori agresiv de artificiale – vată de zahăr, de exemplu –, ori de-a dreptul chimice. Un miros de ouă stricate este adăugat gazului natural, astfel încât oamenii să poată simţi o scurgere de gaze, iar în 1987, Baltimore Gas and Electric Company le-a trimis clienţilor lor cartele scratch ’n’ sniff care imitau atât de eficient acest miros, încât câteva sute de persoane au sunat la pompieri pentru a raporta scurgeri de gaze. În scurt timp s-a renunţat la distribuirea de asemenea cartele.

Pe când aveam 10–11 ani, toată lumea renunţase să mai colecţioneze autocolante – toată lumea, cu excepţia mea. Chiar şi în gimnaziu, am continuat să colecţionez pe ascuns autocolante, în special scratch ’n’ sniff, deoarece mă purtau înapoi într-un timp şi un loc pe care le simţeam mai sigure. Într-a şasea, în fiecare zi aveam câte o oră pe care o ţineam într-un vagon. Din cauza unei erori de programare, profesorul de la lecţia respectivă trebuia să străbată întreaga şcoală pentru a ajunge la vagon, ceea ce însemna că vreme de aproximativ cinci minute noi, elevii, eram de capul nostru. Multe zile, un grup de copii mă trânteau la pământ, după care mă apucau de mâini şi de picioare şi trăgeau de mine cât puteau de tare. Numeau chestia asta „abominabilul om de zăpadă”. Alteori îmi răsturnau în cap coşul de gunoi, în timp ce stăteam în banca mea. În afară de durerea fizică, asta mă făcea să mă simt mic şi neputincios. Însă nu m-am opus cu adevărat, pentru că de-a lungul multor zile era singura dată când puteam spune că am o interacţiune socială.

Chiar şi atunci când aveam pe cap gunoaie umede, încercam să râd, de parcă ar fi fost o glumă.

Când mama ajungea acasă de la serviciu, mă întreba cum a fost la şcoală. Dacă-i spuneam adevărul, mă lua în braţe şi mă mângâia, încurajându-mă că nu era decât o chestie temporară, că viaţa avea să devină din ce în ce mai bună. Dar de cele mai multe ori minţeam şi îi spuneam că totul era în regulă. Nu voiam ca durerea mea să ajungă la ea. În acele zile, mă duceam în camera mea şi luam cartea cu autocolante roz din bibliotecă şi zgâriam autocolantele, închideam ochii şi trăgeam adânc aer în piept.

Aveam cele mai faimoase autocolante: Garfield mân-când ciocolată, maşina de tuns iarbă care mirosea a iarbă, tortilla care mirosea a tortilla. Dar îmi plăceau mai ales fructele – esenţe excesiv de dulci, parcă de pe altă lume, de zmeură, căpşune şi banane. Doamne, cât de mult îmi plăceau cele de banane! Nu miroseau a banane, fireşte. Era mirosul idealului platonic al bananelor. Dacă bananele adevărate ar fi fost o notă cântată la un pian de acasă, bananele scratch ’n’ sniff erau aceeaşi notă cântată la orga unei biserici.

Oricum, partea ciudată nu este că am colecţionat autocolante scratch ’n’ sniff până la adolescenţă. Ciudat este că încă mai am acel album cu autocolante. Iar autocolantele, când sunt zgâriate, încă mai emană miros.

*

Autocolantele scratch ’n’ sniff sunt create printr-un proces numit microîncapsulare, care a fost dezvoltat iniţial în anii

1960, pentru hârtie autocopiantă. Când completezi un formular pe hârtie albă, iar pixul se imprimă pe foile roz şi galbene de dedesubt, asta se datorează microîncapsulării. Mici picături de lichid sunt înglobate de un înveliş ce le protejează până când ceva le decapsulează. În cazul hârtiei de indigo, presiunea unui pix eliberează cerneală încapsulată. În autocolantele scratch ’n’ sniff, zgârierea rupe microcapsule care conţin uleiuri parfumate.

În ziua de azi, microîncapsularea este utilizată pentru tot felul de lucruri – inclusiv pentru medicamente cu timp de eliberare prelungit –, dovedindu-se a fi o tehnologie utilă în parte pentru că, în funcţie de învelişul utilizat, microcapsulele pot rezista o vreme.

Cât timp? Ei bine, ştiu sigur că autocolantele scratch ’n’ sniff pot rezista cel puţin treizeci şi patru de ani, pentru că tocmai am zgâriat un autocolant „coş de gunoi” pe care l-am primit când aveam şapte ani şi încă mai miroase. Nu chiar a gunoi, dar pe aproape.

Longevitatea microcapsulelor oferă o posibilitate ispititoare: ca un miros să dispară de pe lumea asta înainte ca versiunea lui microîncapsulată să dispară. Ultima dată când cineva va mirosi o banană, s-ar putea să fie dintr-un autocolant scratch ’n’ sniff – sau dintr-o versiune futuristă a acestuia.

Toate acestea mă fac să mă întreb ce mirosuri am pierdut deja. Când ne gândim la trecut, avem tendinţa să ne concentrăm asupra mirosurilor îngrozitoare, care aparent erau cu duiumul. Scriitorii antici manifestă adeseori o conştientizare acută a mirosurilor dezgustătoare – poetul roman Marţial compară parfumul unei persoane cu „un pui

în putrefacţie dintr-un ou avortat” şi cu „un ţap înviorat după o partidă de amor”.

Dar trebuie să fi existat şi mirosuri minunate, dintre care multe au dispărut acum. Sau cel puţin pentru o vreme. Se prea poate să revină cândva, odată cu noi, sub formă de autocolante scratch ’n’ sniff: în 2 019, oameni de ştiinţă de la Harvard au folosit probe ADN ale unei specii dispărute de hibiscus-de-munte hawaiian şi au reconstituit mirosul florii. Însă nu există o modalitate reală de a aprecia acurateţea parfumului, deoarece originalul a dispărut pentru totdeauna.

De fapt, în timp ce făceam distincţii între mirosurile naturale şi cele artificiale, în acest moment al poveştii planetei noastre, numeroase parfumuri considerate naturale sunt deja modificate de intervenţia omului, inclusiv cel de banană. În Statele Unite, cel puţin, în majoritatea magazinelor alimentare există un singur soi de banană întreţinut prin cultivare, banana Cavendish, care nu a existat acum două sute de ani şi a fost distribuită pe scară largă abia în anii 1950.

Îmi amintesc că mirosul de ploaie era acid în parte pentru că, în copilăria mea, ploaia era de fapt mai acidă decât ploaia din zilele noastre. În anii 1980, oamenii emanau în atmosferă mai mult dioxid de sulf decât astăzi, ceea ce afectează pH-ul ploii. În partea mea de lume, ploaia încă este mai acidă decât ar trebui să fie în lipsa emisiilor asociate activităţilor umane, aşa că nici măcar nu sunt sigur că ştiu mirosul „natural” al ploii.

În definitiv, provocarea producătorilor de autocolante scratch ’n’ sniff nu este să imite lumea naturală, care nu există cu adevărat ca un lucru separat de umanitate.

Provocarea este să ne imaginăm ce combinaţie de mirosuri îi va face pe oameni să-şi amintească mirosul de banane, de pâclă oceanică sau de iarbă proaspăt cosită. Sunt convins că am putea găsi modalităţi de a artificializa în mod eficient asemenea mirosuri – căci numai Dumnezeu ştie că am artificializat multe altele. Dar încă nu am reuşit. Când deschid cartea aceea veche cu autocolante scratch ’n’ sniff şi zgârii autocolantele îngălbenite de vreme şi îndoite la margini, ceea ce simt cel mai mult nu este mirosul de pizza sau de ciocolată, ci parfumul copilăriei mele.

Acord autocolantelor scratch ’n’ sniff 3 ,5 stele.

Diet Dr Pepper

Povestea lui Dr Pepper începe în 1885, în Waco (Texas), când un farmacist pe nume Charles Alderton a combinat 2 3 de arome de sirop pentru a crea un nou tip de băutură carbogazoasă. De remarcat faptul că Alderton a vândut reţeta Dr Pepper câţiva ani mai târziu, deoarece dorea să-şi urmeze pasiunea, chimia farmaceutică. A lucrat la compania de medicamente Eli Lilly, după care s-a întors în oraşul natal pentru a prelua conducerea laboratorului de la Waco Drug Company[16].

Băutura carbogazoasă a lui Alderton probabil că ar fi rămas un fenomen exclusiv al Texasului, dispărând în cele din urmă ca atâtea alte arome locale de băuturi carbogazoase – opera bouquet, swizzle fizz, almond sponge –, dacă nu ar fi fost hotărârea stăruitoare a lui Woodrow Wilson Clements, care prefera să i se spună „Foots”, poreclă cu care s-a ales în liceu din cauza formei

ciudate a degetelor sale de la picioare. Foots, cel mai mic dintr-o familie cu opt copii, a crescut în orăşelul Windham Springs, din Alabama. A obţinut o bursă de fotbal american la University of Alabama, unde a fost coechipier cu Bear Bryant[17].

În 193 5, când era în ultimul an de facultate, Foots a început să lucreze ca vânzător de Dr Pepper. S-a pensionat cincizeci şi unu de ani mai târziu din funcţia de director executiv al unei companii de băuturi răcoritoare valorând mai bine de 4 00 de milioane de dolari. În 2 02 0, corporaţia Keurig Dr Pepper, care deţine, printre multe alte mărci, 7Up, RC Cola şi patru tipuri diferite de root beer, era evaluată la peste 4 0 de miliarde de dolari. Aproape toate produsele lor sunt o formă de apă îndulcită şi/sau cofeinizată.

Foots Clements a reuşit pentru că a înţeles exact ceea ce a făcut ca Dr Pepper să fie semnificativ. „Întotdeauna am susţinut că nu poţi spune nimănui ce gust are Dr Pepper, pentru că este foarte diferit”, zicea el. „Nu are gust de măr; nici de portocală; nici de căpşune; nu are gust de root beer; nici măcar de cola.” La urma urmei, cola este derivat din nuci de cola şi vanilie, două arome din lumea reală. Sprite are acel gust de lămâie cu limetă. Purple soda are o evidentă aromă de struguri. Însă Dr Pepper nu are echivalent în lumea naturală.

De fapt, tribunalele de mărci din Statele Unite au abordat această problemă, clasificând Dr Pepper şi imitaţiile sale drept pepper soda (băutură carbogazoasă cu piper), chiar dacă nu conţin piper, iar pepper din Dr Pepper nu se referă la condiment, ci fie la numele real al cuiva, fie la pep („energie, vigoare”), senzaţia pe care se presupune că ţi-o dă Dr[18] Pepper. Este singura categorie de băutură

carbogazoasă care nu-şi datorează numele gustului ei, ceea ce, în opinia mea, este tocmai motivul pentru care Dr Pepper marchează un moment atât de interesant şi de important în istoria omenirii. Era o băutură artificială cu un gust unic. Nu avea gust de portocale, ci un gust mai bun, sau ca de limete, dar dulce. Într-un interviu, Charles Alderton a spus odată că a vrut să creeze o băutură carbogazoasă care să amintească de mirosul dozatorului de băuturi răcoritoare din Waco – toate acele arome artificiale care se învălmăşeau în aer. În concepţia sa, Dr Pepper nu este câtuşi de puţin natural. E creaţia unui chimist.

Prima versiune cu zero calorii a lui Dr Pepper a fost lansată în 1962 . Dietetic Dr Pepper care a apărut iniţial a fost un eşec, însă Diet Dr Pepper s-a bucurat de un succes extraordinar după ce i s-a modificat formula în 1991, folosindu-se un nou îndulcitor artificial, aspartamul. Iar relansarea s-a făcut cu un nou slogan publicitar. Diet Dr Pepper: It tastes more like regular Dr Pepper („Diet Dr Pepper: Are un gust şi mai apropiat de Dr Pepper obişnuit”). Şi aşa şi este. Coke şi Diet Coke cu greu ar putea fi considerate produse înrudite. Dacă Coke este un vultur auriu, Diet Coke este un colibri. Însă Dr Pepper şi Diet Dr Pepper au acelaşi gust, ceea ce este deosebit de interesant, deoarece, după cum sublinia Foots Clements, ambele produse au un gust unic, nu seamănă cu nimic din ceea ce ştim.

Astăzi, mulţi consideră revoltător caracterul artificial al Diet Dr Pepper. Adeseori auzi spunându-se: „Are o groază de chimicale”. Desigur, sunt multe substanţe chimice şi în vin, în cafea sau în aer. Însă preocuparea fundamentală este de bun-simţ: Diet Dr Pepper este profund artificială.

Însă de aceea îmi şi place. Diet Dr Pepper îmi permite să mă bucur de un gust relativ sigur, care a fost conceput pentru mine. Când o beau, mă gândesc la copiii de la dozatorul de răcoritoare din Waco (Texas), dintre care cei mai mulţi rareori puteau cunoaşte plăcerea unei băuturi răcoritoare rece ca gheaţa, de orice fel ar fi fost ea, şi la cât de plăcute trebuie să fi fost primele băuturi Dr Pepper.

Sunt uimit de fiecare dată când beau Diet Dr Pepper. Ca să vezi ce sunt oamenii în stare să facă! Pot face o băutură carbogazoasă rece ca gheaţa, dulce ca zahărul şi fără nicio calorie cu un gust care să amintească de toate şi de nimic. Nu-mi fac iluzii că Diet Dr Pepper ar fi bun pentru sănătatea mea, dar în cantităţi moderate, probabil că nici nu-mi face rău. Consumat în exces, Diet Dr Pepper îţi poate afecta dinţii, agravându-ţi în acelaşi timp şi alte probleme de sănătate. Dar după cum spune dr. Aaron Carroll în cartea sa The Bad Food Bible, „Există un rău potenţial – şi, probabil, foarte real – în consumul de zahăr adăugat. Dar probabil că nu există aşa ceva în cazul îndulcitorilor artificiali”.

Aşadar, Diet Dr Pepper probabil nu reprezintă un risc pentru sănătatea mea. Şi totuşi mă simt ca şi cum aş păcătui ori de câte ori beau Diet Dr Pepper. Ceva atât de dulce nu poate fi cu adevărat neprihănit. Dar este un viciu extraordinar de neînsemnat şi, indiferent care ar fi motivul, întotdeauna am simţit că am nevoie de un viciu. Nu ştiu dacă acest sentiment este universal, însă o parte vibrantă profundă a subconştientului meu simte nevoia să se autodistrugă, măcar puţin.

În adolescenţă şi pe la douăzeci şi ceva de ani simţeam o nevoie compulsivă de a fuma, ajungând pe la 3 0–4 0 de ţigări pe zi. Pentru mine, plăcerea de a fuma nu era o

chestie de euforie; plăcerea venea din şocul de a ceda unei pofte fizice nesănătoase, care în timp mi-a sporit poftele fizice, care la rândul lor au sporit plăcerea de a mă lăsa în voia lor. Nu am mai fumat de mai bine de 15 ani, însă nu cred că am scăpat cu totul de acel ciclu. În subconştientul meu rămâne un alean care strigă după un sacrificiu, aşa încât jertfesc umbra firavă a unui viciu adecvat şi beau Diet Dr Pepper, băutura răcoritoare al cărei gust aminteşte de Antropocen mai mult decât oricare alta.

După ce a cunoscut zeci de sloganuri de-a lungul deceniilor – Dr Pepper s-a prezentat ca „având gustul soarelui lichid", Pepper picker-upper („culegător de piper superior") sau drept „cea mai originală băutură răcoritoare cunoscută vreodată" –, în zilele noastre sloganul este mai la obiect. Îi spun „cel după care tânjeşti".

Acord Diet Dr Pepper 4 stele.

Desigur, Dr Pepper este şi un medicament. Cofeina şi zahărul sunt doi dintre compuşii chimici ce definesc Antropocenul. Pepsi, Coca-Cola, root beer (bere de sarsaparilla) şi numeroase alte băuturi aromate au fost inventate de către chimişti sau farmacişti, iar în secolul al XIX-lea nu exista o delimitare clară între cocktailurile medicinale şi cele recreative.

În Alabama, Bear Bryant a devenit un legendar antrenor de fotbal american – atât de legendar încât, atunci când am urmat liceul în afara Birminghamului, în anii 1990, am cunoscut trei copii pe nume Bryant şi unul Bear.

Este Dr, nu Dr. Pepper. Compania a renunţat la punctul cu pricina în anii 1950, deoarece, din cauza fontului folosit în vremea aceea, mulţi citeau, în loc de „Dr Pepper”, „Dri Pepper”, ceea ce părea probabil a fi cea mai rea băutură răcoritoare pe care ţi-ai fi putut-o imagina vreodată.

Velociraptori

Până în 1990, când a fost publicat romanul lui Michael Crichton Jurassic Park, velociraptorii nu erau nişte dinozauri prea cunoscuţi. Cartea, despre un parc tematic cu dinozauri creaţi din eşantioane de ADN clonate, a devenit în scurt timp bestseller. Trei ani mai târziu, adaptarea cinematografică a lui Steven Spielberg a dat dinozaurilor din roman o viaţă uluitoare, cu animaţii generate de computer de care cinefilii nu mai văzuseră până atunci. Chiar şi zeci de ani mai târziu, dinozaurii din Jurassic Park încă par uimitor de reali, inclusiv velociraptorii, care sunt înfăţişaţi ca nişte creaturi solzoase de aproximativ 1,8 metri înălţime, din Montana de azi. În franciza cinematografică nu sunt doar vicioşi, ci şi teribil de inteligenţi. În Jurassic Park III, un personaj afirmă că velociraptorii sunt „mai deştepţi decât delfinii, mai deştepţi decât primatele”. În filme, ei îşi dau seama cum să deschidă o uşă – de fapt, prima dată când îmi amintesc că l-am auzit pe fratele meu, Hank, înjurând ne uitam la Jurassic Park. Când velociraptorii au răsucit mânerul uşii, l-am auzit pe fratele meu de 10 ani murmurând: Oh, shit!

Velociraptorii lui Crichton sunt destul de fioroşi, un animal intimidant al cărui nume ai putea dori să-l foloseşti, să zicem, pentru o franciză sportivă profesionistă – într-adevăr, când National Basketball Association s-a extins în

Canada în 1995, Toronto a ales Raptors ca nume de echipă. Astăzi, împreună cu T. Rex şi stegozauri, velociraptorul se numără printre cei mai cunoscuţi dinozauri, deşi creaturile reale care au trăit în cretacicul târziu în urmă cu aproximativ 70 de milioane de ani nu au aproape nimic în comun cu velociraptorii imaginaţiei noastre contemporane.

În primul rând, velociraptorii nu au trăit prin locurile care astăzi poartă numele de Montana, ci cam pe unde se află azi Mongolia şi China, de unde şi denumirea ştiinţifică, Velociraptor mongoliensis. Deşi erau deştepţi pentru nişte dinozauri, nu erau mai deştepţi decât delfinii sau primatele – probabil erau mai apropiaţi de găini sau de oposumi. Şi nu aveau 1,8 metri înălţime, ci erau cam de mărimea unui curcan din zilele noastre, dar cu o coadă lungă ce putea ajunge la mai bine de 1 metru lungime. Se estimează că aveau o greutate ce nu depăşea 15 kilograme, aşa încât e greu să ne imaginăm că o asemenea fiinţă ar putea ucide un om. De fapt, probabil că în general erau necrofagi, consumând carnea animalelor deja moarte.

Mai mult, velociraptorii nu erau acoperiţi cu solzi, ci cu pene. Ştim asta deoarece, în 2 007, cercetătorii au descoperit pe un antebraţ de velociraptor excrescenţe de care se prindeau penele. Dar chiar şi pe vremea lui Crichton majoritatea paleontologilor credeau că velociraptorii şi alţi membri din familia dromaeosauridaelor erau acoperiţi cu pene. Deşi se crede că velociraptorii nu zburau, strămoşii lor probabil că au făcut-o. Mark Norell de la American Museum of Natural History spunea: „Cu cât aflăm mai multe despre aceste animale, cu atât mai mult ne dăm seama că, practic, nu există nicio diferenţă între păsări şi strămoşii lor dinozauri cu care sunt strâns înrudite, cum ar fi velociraptorul. La fel ca păsările,

velociraptorii aveau iadeş, îşi cloceau ouăle, aveau oase goale şi erau acoperiţi cu pene. Dacă ar trăi astăzi nişte animale de felul velociraptorului, prima noastră impresie ar fi că sunt doar nişte păsări cu o înfăţişare foarte neobişnuită”. Într-adevăr, aşa cum îmi spunea recent un ghid de la Houston Museum of Natural Science, păsările fără pene seamănă foarte mult cu imaginile dinozaurilor.

Probabil că velociraptorii vânau uneori. O fosilă celebră descoperită în 1971 în Mongolia a păstrat un velociraptor blocat în luptă cu un dinozaur de mărimea unui porc numit protoceratops. Velociraptorul pare să fi avut una dintre ghearele sale în formă de seceră înfiptă în gâtul protoceratopsului, care muşca din braţul velociraptorului când, dintr-odată, ambii au fost îngropaţi în nisip, probabil din cauza surpării unei dune de nisip. Dar nu ştim cât de des vânau velociraptorii sau cu cât succes, sau dacă vânau în haite.

Crichton şi-a creat velociraptorii pornind de la un alt dinozaur, Deinonychus, care a trăit în Montana actuală şi avea aproximativ forma şi mărimea velociraptorilor din Jurassic Park. Crichton a preferat numele de „velociraptor” deoarece avea impresia că e „mai dramatic”, ceea ce constituie probabil şi motivul pentru care parcul tematic se numeşte Jurassic Park, chiar dacă majoritatea dinozaurilor aflaţi acolo nu existau în jurasic, care s-a încheiat în urmă cu 14 5 milioane de ani, ci în cretacic, care s-a încheiat acum 66 milioane de ani cu extincţia care a dus la dispariţia a aproximativ trei sferturi din toate speciile de plante şi animale de pe Pământ, inclusiv a tuturor speciilor mari din ceea ce considerăm astăzi a fi dinozauri.

Astfel, imaginea noastră despre velociraptori spune mai multe despre noi decât despre ei. Într-adevăr, chiar şi ceea

ce ştim – sau credem că ştim – despre dinozauri este modelat la nesfârşit de ipoteze şi presupoziţii, dintre care unele se vor dovedi în cele din urmă a fi incorecte. În China antică, se credea că fosilele de dinozauri erau oase de dragon. În anul 1676, despre primul os de dinozaur descris de oamenii de ştiinţă europeni, o bucată dintr-un femur de Megalosaurus, se credea că provine de la specia de uriaşi descrişi în Biblie[19].

Megalozaurul a fost descris pentru prima dată într-o publicaţie ştiinţifică în anul 182 4 , cam pe când paleontologul Mary Ann Mantell a descoperit primele fosile cunoscute ale unui iguanodon. Tyrannosaurus rex şi-a primit numele abia în 1905. Prima fosilă de velociraptor a fost descoperită în 192 4 .

Oamenii de ştiinţă au dezbătut mai bine de un secol dacă brontozaurul cu gât lung din jurasic a existat cu adevărat sau este doar un Apatosaurus identificat greşit. Brontozaurul a fost real la sfârşitul secolului al XIX-lea, devenind apoi o ficţiune în cea mai mare parte a secolului XX, după care a redevenit real în ultimii ani. Istoria este nouă. Preistoria este mai nouă. Iar paleontologia este şi mai nouă.

Dar ceea ce mi se pare ciudat legat de velociraptori este că, deşi ştiu că erau nişte necrofagi acoperiţi cu pene de mărimea unei lebede, când mi-i imaginez nu pot să nu văd prădătorii din Jurassic Park. Cunoaşterea faptelor nu mă ajută să-mi imaginez adevărul. Aceasta este, pentru mine, minunea şi teroarea imaginilor generate de computer: dacă par reale, creierul meu nu este nici pe departe suficient de sofisticat pentru a înţelege că nu sunt reale. Ştim de mult că imaginile nu prezintă încredere – Kafka a

scris că „nimic nu este atât de înşelător ca o fotografie” –, şi totuşi în continuare nu pot să nu cred în ele.

La fel ca velociraptorul, am un creier mare pentru vârsta mea geologică, dar poate nu suficient de mare pentru a supravieţui în mod eficient în lumea în care mă aflu. Ochii mei încă mai cred ceea ce văd, mult după ce informaţia vizuală a încetat să mai fie credibilă. Totuşi îmi plac prădătorii – atât cei pe care i-am văzut, dar nu au existat niciodată, cât şi cei care au existat, dar nu i-am văzut niciodată.

Acord velociraptorilor 3 stele.

De altfel, osul acela a fost numit Scrotum humanum, ceea ce reprezintă o descriere rezonabilă a formei sale aproximative.

Gâştele canadiene

Gâsca canadiană este o pasăre acvatică ţipătoare cu corpul brun şi gâtul negru care a ajuns recent să fie răspândită peste tot în zonele de periferie din America de Nord, Europa şi Noua Zeelandă. Cu un gâgâit ca de balon pe cale să-şi dea duhul şi o tendinţă de a-i ataca pe oameni, cu greu ai putea să îndrăgeşti gâsca canadiană. Dar, în definitiv, la fel se întâmplă şi cu cei mai mulţi dintre noi[20].

În zilele noastre, în lume sunt 4 –6 milioane de gâşte canadiene, deşi de unde stau eu, în Indianapolis, estimarea pare modestă, deoarece am senzaţia că 4 –6

milioane dintre ele locuiesc în mod obişnuit doar în curtea mea. Oricum, populaţiile globale de gâşte canadiene sunt în creştere, dar cândva erau extraordinar de rare. De fapt, subspeciile pe care cel mai probabil le vezi prin parcuri sau iazuri de retenţie, gâsca canadiană gigantică, se credea că ar fi dispărut la începutul secolului XX, din cauza vânătorii nelimitate pe tot parcursul anului.

Gâştele canadiene erau deosebit de sensibile la aşa-numitele „momeli vii”. Vânătorii capturau gâşte, le făceau incapabile să mai zboare şi le ţineau pe iazuri sau pe câmpuri. Ţipătul gâştelor capturate atrăgeau apoi cârduri de gâşte sălbatice, care puteau fi împuşcate. Adeseori vânătorii îşi îndrăgeau momelile vii. Un vânător pe nume Philip Habermann scria: „Observarea şi ascultarea momelilor în acţiune era asemănătoare plăcerii de a vâna cu un câine bun”, o amintire a faptului că multă vreme oamenii au trasat ciudate linii de demarcaţie între animalul de companie şi pradă.

Însă în 193 5 momelile vii au devenit ilegale, iar populaţiile de gâşte au început să se refacă – la început foarte încet, apoi în mod spectaculos.

La jumătatea lunii ianuarie a anului 1962 , Harold C. Hanson se număra printre ornitologii care căutau să ineleze, să cântărească şi să măsoare nişte gâşte din Minnesota. „În acea zi memorabilă, scria el mai târziu, temperatura se menţinea în jurul valorii de zero grade şi sufla un vânt puternic, însă acest lucru nu făcea decât să stimuleze acţiunea.” Gâştele pe care le-au cântărit erau atât de mari, încât iniţial au crezut că li se defectase cântarul – dar nu: s-a dovedit că gâsca canadiană gigantică supravieţuise. În ziua de azi, în Minnesota există mai bine de 100 000 de gâşte canadiene gigantice.

Populaţiile neindigene de gâşte au explodat din Australia până în Scandinavia. În Marea Britanie, populaţia de gâşte canadiene a crescut de cel puţin 2 0 de ori în ultimii 60 de ani.

Acest succes se datorează în parte legilor care protejează păsările, dar şi pentru că, în ultimele decenii, oamenii au amenajat numeroase suprafeţe de pământ perfect potrivite pentru viaţa gâştelor. Împrejurimi puternic amenajate, parcuri pe malul apelor şi terenuri de golf cu suprafeţe de apă sunt condiţii de viaţă absolut ideale pentru aceste păsări. Gâştelor canadiene le place mai ales să mănânce seminţe de Poa pratensis (firuţă sau floarea-fânului), care este cea mai abundentă cultură agricolă din Statele Unite. Cunoscută şi sub numele de Kentucky bluegrass (iarbă-albastră de Kentucky), cultivăm Poa pratensis în parcuri şi în curtea din faţa caselor noastre şi din moment ce planta are o utilitate limitată pentru oameni, gâştele au probabil impresia că o plantăm doar pentru ele. Un ornitolog observa: „S-a constatat că bobocii şi adulţii manifestă o preferinţă deosebită pentru Poa pratensis cam la 3 6 de ore după eclozare”.

Gâştele sunt încântate şi de câmpurile rurale din apropierea râurilor sau a lacurilor, însă în Statele Unite, raportul dintre gâştele de la oraş şi cele de la ţară este de fapt destul de similar cu acelaşi raport în cazul oamenilor. În orice moment, cam 80 % dintre americani se află în sau în apropierea zonelor urbane. Pentru gâştele canadiene, procentul este de aproximativ 75 %.

De fapt, cu cât observi mai mult, cu atât găseşti mai multe legături între gâştele canadiene şi oameni. Şi populaţia noastră a crescut dramatic în ultimele decenii – în 193 5, când folosirea gâştelor ca momeală vie a devenit ilegală

în Statele Unite, pe Pământ erau ceva mai mult de 2 miliarde de oameni; în 2 02 1 suntem mai mult de 7 miliarde. Ca şi oamenii, de obicei gâştele canadiene se împerechează pe viaţă, deşi uneori cu un destin nu tocmai fericit. La fel ca noi, succesul speciei lor le-a afectat habitatul: o singură gâscă canadiană poate produce până la 4 5 de kilograme de excremente pe an, ceea ce a dus la atingerea unor niveluri de E.coli câtuşi de puţin sănătoase în lacurile şi iazurile unde se adună păsările. Şi la fel ca noi, gâştele au puţini prădători naturali. Iar dacă mor prin violenţă, aproape întotdeauna este din cauza omului. La fel ca şi noi.

Dar chiar dacă gâştele canadiene sunt perfect adaptate planetei dominate de oameni, ele par să nu simtă decât dispreţ pentru oamenii reali. Gâştele ţipă, păşesc ţanţoşe şi ciupesc pentru a-i ţine pe oameni la distanţă, chiar dacă prosperă datorită lacurilor noastre artificiale şi a peluzelor îngrijite. În schimb, mulţi dintre noi am ajuns să nu le putem suferi, considerându-le o pacoste. Eu unul ştiu că aşa le văd.

Dar în acelaşi timp mă fac să simt că în viaţa mea suburbană intens igienizată şi monotonă din punct de vedere biologic încă mai există ceva natural. Chiar dacă gâştele au devenit ceva obişnuit, în continuare este uimitor să le vezi zburând pe deasupra capului într-o perfectă formaţie în V. După cum spunea un înfocat admirator al lor, gâştele canadiene „înflăcărează imaginaţia şi accelerează bătăile inimii". Mai mult decât porumbeii sau şoarecii ori şobolanii, gâştele încă îmi par a fi sălbatice.

Bănuiesc că este un fel de relaţie simbiotică în care niciuneia dintre părţi nu-i place prea mult cealaltă, ceea ce

îmi aminteşte de o chestie: chiar înainte de a termina facultatea, prietena mea şi cu mine mergeam să luăm ceva de mâncare, eram în vechea ei berlină albastră, când m-a întrebat care era cea mai mare teamă a mea.

— Abandonul, am zis eu.

Eram îngrijorat că sfârşitul facultăţii ar însemna sfârşitul relaţiei noastre şi voiam să mă liniştească, să-mi spună că nu trebuie să mă tem că am să rămân singur, pentru că va fi mereu alături de mine şi aşa mai departe. Dar ea nu era genul de om care să facă promisiuni deşarte, iar cele mai multe dintre promisiunile care conţin cuvântul „întotdeauna” nu pot fi păstrate. Totul se termină – sau cel puţin tot ceea ce oamenii au observat până acum.

Oricum, după ce am spus de abandon, ea a dat pur şi simplu din cap, după care, ca să umplu tăcerea stânjenitoare ce a urmat, am întrebat-o care era cea mai mare frică a ei.

— Gâştele, mi-a răspuns.

Şi cine ar putea să o învinuiască? În 2 009, un cârd de gâşte canadiene a intrat în motoarele zborului 154 9 al US Airways, făcându-l pe căpitanul Sully Sullenberger să aterizeze forţat pe suprafaţa râului Hudson. În 2 014 , un biciclist canadian a stat o săptămână în spital după ce a fost atacat de o gâscă canadiană.

În ceea ce priveşte abandonul ai putea să faci ceva. Ai putea, de pildă, să-ţi construieşti un sine independent mai puternic sau o reţea mai largă de relaţii semnificative, astfel încât bunăstarea ta psihologică să nu depindă întru

totul de o singură persoană. Dar tu, ca individ, nu poţi face prea multe în privinţa gâştelor canadiene.

Şi asta mi se pare una dintre marile ciudăţenii ale Antropocenului. De bine, de rău, pământul a devenit al nostru. Aşa încât îl putem cultiva, modela, chiar şi proteja. Suntem în aşa măsură creatura dominantă de pe această planetă, încât decidem în mod esenţial ce specii trăiesc şi care mor, care cresc ca număr asemenea gâştelor canadiene şi care scad, asemenea vărului lor, fugaciul cu cioc lat. Dar ca individ nu simt această putere. Nu pot decide dacă o specie trăieşte sau moare. Nici măcar nu-i pot convinge pe copiii mei să ia micul dejun.

În viaţa de zi cu zi a unei fiinţe umane există o peluză de tuns, antrenamente de fotbal la care să mergi cu maşina, ipoteci de plătit. La fel şi eu continui să trăiesc după cum cred că au trăit oamenii dintotdeauna, urmând ceea ce pare a fi calea corectă, poate chiar singura cale. Tund peluza de Poa pratensis ca şi cum peluzele ar fi naturale, când de fapt am inventat peluza americană suburbană abia acum 160 de ani. Şi mă duc cu maşina la antrenamente de fotbal, chiar dacă şi acest lucru era imposibil acum 160 de ani – nu numai pentru că nu existau maşini, dar şi pentru că fotbalul încă nu fusese inventat. Şi plătesc ipoteca, chiar dacă ipotecile, aşa cum le înţelegem astăzi, au ajuns să fie disponibile pe scară largă abia în anii 193 0. O mare parte din ceea ce mi se pare inevitabil, inevitabil uman, este, de fapt, foarte-foarte nou, inclusiv omniprezenţa gâştii canadiene. Aşa că mă tulbură gâsca canadiană – atât ca specie, cât şi ca simbol. Într-un fel, a devenit cea mai mare frică a mea.

Nu gâsca e de vină, fireşte, dar nu pot acorda gâştelor canadiene decât 2 stele.

S-ar putea să te întrebi, după cum m-am întrebat şi eu, de altfel, dacă ornitologii americani au numit gâsca asta „canadiană” din acelaşi motiv pentru care italienii au numit sifilisul „boala franceză”, în timp ce polonezii i-au spus „boala germană”, iar ruşii – „boala poloneză”. Răspunsul este nu. Taxonomiştii au observat pentru prima dată aceste gâşte în Canada.

Ursuleţi de pluş

[21]

Cuvântul englezesc bear („urs”) provine dintr-o rădăcină germanică, bero, care înseamnă „cel maro” sau „lucrul maro”. În unele limbi scandinave, cuvântul pentru „urs” derivă din sintagma „mâncători de miere”. Mulţi lingvişti sunt de părere că aceste nume sunt substituenţi care au fost creaţi deoarece vorbirea sau scrierea cuvântului pentru „urs” era considerată tabu. La fel cum cei din lumea de vrăjitori a lui Harry Potter erau învăţaţi să nu spună niciodată „Voldemort”, adeseori europenii din Nord nu spuneau cuvântul adevărat pentru „urs”, probabil pentru că se credea că adevăratul nume al ursului ar putea atrage unul. În orice caz, acest tabu a fost atât de eficient, încât astăzi ne-a rămas doar substitutul cuvântului pentru „urs”, în esenţă, îi spunem „ştii tu cine”.

Chiar şi aşa, multă vreme am reprezentat pentru urşi o ameninţare mult mai mare decât au reprezentat ei pentru noi. Secole la rând, europenii au chinuit urşii folosind o practică cunoscută sub numele de „momirea ursului”. Urşii

erau legaţi cu lanţuri de un stâlp, după care erau atacaţi de câini până când erau răniţi sau ucişi, sau erau plasaţi într-o arenă împreună cu un taur, pentru o luptă până la moarte. Membrilor familiei regale din Anglia le făcea plăcere un asemenea spectacol: Henric al VIII-lea avea la Palatul Whitehall o groapă pentru urşi.

Referinţe la momirea ursului apar chiar şi la Shakespeare, când Macbeth se plânge de duşmanii ei: „Nu pot fugi. Ei m-au legat de par/ Şi voi lupta ca ursul încolţit”[22]. Este un pasaj foarte interesant, deoarece pe vremea lui Shakespeare urşii dispăruseră din Marea Britanie probabil de o mie de ani, din cauza vânării lor excesive de către oameni. A te lupta „ca ursul” nu putea face trimitere la comportamentul ursului din mediul său natural, ci doar la violenţa îndurată de urşi şi afişată într-un spectacol coregrafiat de om.

Deşi foarte mulţi oameni considerau momirea ursu-lui o „distracţie primitivă şi murdară”, după cum spunea diaristul John Evelyn, în general, obiecţiile nu erau legate de cruzimea faţă de animale. „Puritanul ura momirea ursului nu pentru că îi provoca durere ursului, ci pentru că oferea plăcere spectatorilor”, scria Thomas Babington Macaulay.

Şi atunci ar fi inexact să pretindem că stăpânirea noastră asupra urşilor ar fi un fenomen absolut recent. Totuşi este un pic ciudat că astăzi copiii noştri îmbrăţişează de obicei o versiune din pluş a unui animal de care obişnuiam să ne temem chiar şi să-i spunem pe nume.

*

Iată povestea ursuleţului de pluş, aşa cum e istorisită de obicei: în noiembrie 1902 , preşedintele Statelor Unite Teddy Roosevelt a plecat la vânătoare de urşi în Mississippi, ceea ce era un lucru extraordinar pentru Teddy Roosevelt. Câinii grupului de vânătoare au urmărit un urs ore în şir, până când Roosevelt a renunţat şi s-a întors în tabără pentru a lua prânzul.

Călăuza lui Roosevelt din ziua aceea, un tip pe nume Holt Collier, a continuat să urmărească ursul cu câinii săi în timp ce preşedintele lua masa. Collier se născuse sclav în Mississippi şi, după emancipare, devenise unul dintre cei mai buni călăreţi din lume. (De asemenea, ucisese mai bine de trei mii de urşi în viaţa sa.) În timp ce Roosevelt era plecat, câinii lui Collier au încolţit ursul. Collier a suflat într-o goană pentru a-l avertiza pe preşedinte să se întoarcă, dar înainte de sosirea lui Roosevelt, Collier a trebuit să lovească ursul cu patul puştii, deoarece îi schilodea unul dintre câini.

În momentul când preşedintele a ajuns la faţa locului, ursul era legat de un copac, pe jumătate conştient. Roosevelt a refuzat să-l împuşte, considerând că nu ar fi un gest sportiv. Vestea despre compasiunea preşedintelui s-a răspândit în toată ţara, mai ales după ce în The Washington Post a apărut un desen de Clifford Berryman ce ilustra evenimentul. În desen, ursul este imaginat ca un pui nevinovat, cu o faţă rotundă şi ochi mari ce privesc înspre Roosevelt cu o disperare blajină.

Morris şi Rose Michtom, nişte imigranţi ruşi care locuiau în Brooklyn, au văzut acel desen şi au avut inspiraţia să creeze o versiune din pluş a puiului din desen pe care l-au numit Teddy’s Bear („Ursul lui Teddy”). Ursul a fost aşezat în vitrina magazinului lor de bomboane şi s-a bucurat de

un succes imediat. În mod curios, cam în acelaşi timp, o firmă germană a produs independent un ursuleţ de pluş asemănător şi ambele companii au ajuns să aibă un succes imens. Producătorul german, firma Steiff, fusese înfiinţată cu câteva decenii în urmă de Margarete Steiff, iar nepotul ei Richard a proiectat ursuleţul de pluş Steiff. În 1907 vindeau aproape un milion de ursuleţi pe an. În acelaşi an, la întoarcerea în Brooklyn, familia Michtom şi-a folosit câştigurile obţinute din vânzările de ursuleţi de pluş pentru a înfiinţa compania Ideal Toys, care a continuat să producă o gamă largă de jucării populare în secolul XX, de la Mouse Trap până la Cubul Rubik.

Ursuleţul obişnuit de astăzi arată cam ca acela din 1902 – cu corpul maro, ochii negri, faţa rotundă şi un botişor drăguţ. Pe când eram copil, devenise popular un ursuleţ de pluş vorbitor pe nume Teddy Ruxpin, însă ceea ce îmi plăcea la ursuleţii de pluş era tăcerea lor. Nu mi-au cerut nimic şi nici nu m-au judecat pentru izbucnirile mele emoţionale. Una dintre cele mai vii amintiri pe care le am din copilărie este din ziua când am împlinit 10 ani. După o petrecere epuizantă, m-am retras în camera mea strângând la piept un ursuleţ de pluş, însă am observat că nu mai funcţiona cu adevărat, că tot ceea ce mă liniştea odinioară la această creatură catifelată şi tăcută nu mai funcţiona. Îmi amintesc că m-am gândit că n-am să mai fiu niciodată copil, că era imposibil aşa ceva – a fost prima dată, din câte îmi amintesc, când am simţit acea tânjire intensă după un eu la care nu te mai poţi întoarce nicicând. Sarah Dessen a scris cândva că acasă este „nu un loc, ci un moment”. Acasă este un ursuleţ de pluş, însă doar un anumit ursuleţ într-un moment anume.

De la apariţia ursuleţului de pluş, urşii din imaginaţia noastră au devenit din ce în ce mai drăguţi şi mai

catifelaţi. Winnie-the-Pooh a apărut pentru prima dată în 192 6; ursuleţul Paddington – în 1958. Care Bears au apărut în 1981, ei fiind ultimii prieteni ursini deloc ameninţători. Personaje precum Funshine Bear şi Love-a-lot Bear au fost eroi principali în cărţi ilustrate extrem de siropoase cu titluri precum Caring Is What Counts (Afecţiunea este ceea ce contează) sau Your Best Wishes Can Come True (Cele mai frumoase dorinţe ale tale pot deveni realitate).

În lumea largă, cel puţin aceia dintre noi care locuim la oraş au început să vadă urşii aşa cum am crezut că îi văzuse Roosevelt – creaturi de care să ne fie milă şi pe care să le apărăm. Dacă uit să sting lumina când ies dintr-o cameră, de multe ori fiica mea strigă: „Tati, urşii polari!” – pentru că a fost învăţată că reducerea la minimum a consumului nostru de energie electrică poate reduce amprenta noastră de carbon şi, astfel, poate asigura habitatul urşilor polari. Ea nu se teme de urşii polari; se teme să nu dispară. Animalele care cândva ne terorizau şi pe care multă vreme le-am terorizat sunt acum adeseori privite ca fiind slabe şi vulnerabile. Puternicul urs a ajuns să fie, ca atâtea alte creaturi de pe Pământ, dependent de noi. Supravieţuirea urşilor depinde de înţelepciunea şi de compasiunea noastră – la fel cum ursul din Mississippi avea nevoie de bunătatea lui Roosevelt.

În acest sens, ursuleţul de pluş aminteşte de puterea uimitoare a umanităţii contemporane. Este greu de înţeles cât de dominantă a devenit specia noastră, dar uneori mi se pare util să o apreciez pur şi simplu în termeni de masă: greutatea tuturor oamenilor existenţi astăzi pe Pământ este de aproximativ 3 85 milioane de tone. Este aşa-numita biomasă a speciei noastre. Biomasa animalelor noastre – oi, pui, vaci şi aşa mai departe – este în jur de

800 milioane de tone. Iar biomasa combinată a celorlalte mamifere şi păsări de pe Pământ ajunge la mai puţin de 100 milioane de tone. Balenele, tigrii, maimuţele, căprioarele, urşii şi, da, chiar şi gâştele canadiene, toate la un loc cântăresc mai puţin de o treime din cât cântărim noi[23].

Pentru multe specii de animale mari din secolul XXI, cel mai important factor determinant al supravieţuirii este dacă existenţa lor e utilă oamenilor. Dar dacă nu-ţi poţi dovedi utilitatea pentru oameni, al doilea cel mai bun lucru pe care îl poţi face este să fii drăgălaş. Ai nevoie de o faţă expresivă, ideal cu nişte ochi mari. Copiii tăi trebuie să ne amintească de copiii noştri. Ceva legat de tine trebuie să ne facă să ne simţim vinovaţi pentru eliminarea ta de pe planetă.

Poate drăgălăşenia să salveze o specie? Mă îndoiesc. Partea din povestea originii ursuleţului de pluş care de multe ori este trecută cu vederea e că imediat ce Roosevelt a refuzat, în mod sportiv, să ucidă ursul, a ordonat unui membru al grupului său de vânătoare să-i taie gâtul, astfel încât să-i curme ursului suferinţa. În ziua aceea nu a fost salvat niciun urs. Iar acum, în Mississippi au rămas mai puţin de 50 de urşi. Între timp, vânzările globale de ursuleţi de pluş au crescut mai mult ca oricând.

Îi acord ursuleţului de pluş 2 ,5 stele.

În limba engleză, ursuleţ de pluş se spune Teddy Bear. (N.r.)

Macbeth, actul V, scena 7, traducere de Ion Vinea, în W. Shakespeare, Opere complete 7, ediţie îngrijită şi

comentată de Leon D. Leviţchi, note de Virgiliu Ştefănescu-Drăgăneşti, Univers, Bucureşti, 1988, p. 3 2 4 . (N.t.)

Cu toate acestea, suntem nişte pitici în comparaţie cu bacteriile. Potrivit unei recente estimări, biomasa bacteriilor este de aproximativ 3 5 de ori mai mare decât biomasa tuturor animalelor.

The Hall of Presidents

Am crescut în Orlando (Florida), la vreo 2 5 de kilometri de cel mai vizitat parc tematic din lume, Walt Disney World's Magic Kingdom. Când eram copil, Orlando era un oraş atât de vizitat de turişti, încât ori de câte ori ieşeai din aeroport se auzea un mesaj care spunea „Sperăm că v-a plăcut vizita". Drept răspuns, părinţii mei mereu oftau, după care murmurau: „Locuim aici!"

Am vizitat pentru prima dată Magic Kingdom în 1981, când eu aveam patru ani, iar el zece. Pe atunci îmi plăcea parcul. Îmi amintesc că l-am întâlnit pe Goofy şi mi-am permis să cred că era adevăratul Goofy. Îmi amintesc că m-am speriat la plimbarea cu Albă-ca-zăpada şi că m-am simţit cineva pentru că am putut urca muntele Thunder şi îmi amintesc că la sfârşitul zilei am fost atât de obosit, încât am adormit cu faţa lipită de geamul maşinii noastre Volkswagen Rabbit.

Dar am crescut. În adolescenţă, am început să mă definesc în primul rând prin ceea ce nu-mi plăcea – şi detestam o groază de lucruri. Uram cărţile pentru copii, muzica lui Mariah Carey, arhitectura suburbiilor şi centrele

comerciale. Dar cel mai mult uram Disney World. Prietenii mei şi cu mine aveam un cuvânt pentru caracterul artificial şi fantezia corporatizată ale muzicii pop, parcurilor tematice şi ale filmelor vesele: numeam totul „plastic”. Serialul TV Full House era plastic. Ultimele piese ale trupei The Cure erau plastic. Iar Disney World? Doamne, Disney World era cât se poate de plastic.

Această perioadă a vieţii mele a coincis cu o binecuvântare îngrozitoare. Mama a câştigat un premiu pentru servicii comunitare, iar premiul consta în patru vizite anuale gratuite la Disney. În vara aceea, aveam 14 ani, iar ai mei m-au târât la Disney World... de-fie-ca-re-da-tă.

Îmi dau seama că probabil nu-mi atrag prea multă simpatie cu jalnica mea poveste cu vara în care am intrat de zeci de ori, gratis, la Disney World. Dar eu, care aveam 14 ani, uram chestia aia. În primul rând, la Disney World era întotdeauna cald, iar în 1992 aveam o plăcere aproape religioasă de a purta un trenci, care nu era tocmai potrivit cu căldura înăbuşitoare şi apăsătoare a verilor din Florida centrală. Rostul hainei era să mă protejeze de lume, nu de vreme, iar în acest sens a reuşit. Totuşi transpiram la nesfârşit şi probabil că eram o privelişte pe cinste pentru vizitatorii parcului tematic – un copil slab ca un ţâr cu un trenci verde ca de vânător până la genunchi, cu stropi de sudoare ţâşnindu-i din fiecare por al feţei.

Dar bineînţeles că voiam ca oamenii aceia să fie îngroziţi de mine, pentru că şi eu eram îngrozit de ei. Îmi repugna ideea că dădeau bani unei corporaţii pentru a scăpa de vieţile lor oribile, mizerabile, care erau oribile şi mizerabile în parte pentru că domnii noştri corporatişti controlau toate mijloacele de producţie.

Oricum, a trebuit să supravieţuiesc multor zile lungi de vară la Disney World. În general, începeam aşezându-mă pe o bancă lângă intrarea în parc, mâzgălind frânturi de poveşti într-un blocnotes galben, iar apoi, când în cele din urmă devenea insuportabil de cald, mă îndreptam spre The Hall of Presidents, una dintre cel mai puţin frecventate şi cel mai bine climatizate atracţii de la Magic Kingdom. Şi tot restul zilei mă întorceam la spectacolul The Hall of Presidents iar şi iar, scriind mereu în carneţelul ăla. Prima povestioară pe care am reuşit să o duc la bun sfârşit am început-o în timp ce stăteam la The Hall of Presidents. Era despre un antropolog nebun care răpeşte o familie de vânători-culegători şi îi duce la Disney World[24].

The Hall of Presidents a fost un eveniment deosebit la inaugurarea Magic Kingdom, fiind o prezenţă constantă de la deschiderea parcului în 1971. Într-o clădire inspirată după Independence Hall din Philadelphia, unde a fost dezbătută Constituţia Statelor Unite, vizitatorii intră mai întâi într-o sală de aşteptare, unde se află busturile mai multor preşedinţi, precum şi acela al fondatorului Companiei Disney, Walt Disney, considerat „un american original”.

De vreme ce aproape niciodată nu se aşteaptă la The Hall of Presidents, vei intra curând în sala principală, după care ţi se spune că atracţia este dedicată memoriei lui Walt Disney. O chestie care întotdeauna mi s-a părut cam exagerată, nu numai pentru că în sala de aşteptare se află bustul lui Disney, dar întregul parc îi poartă numele. După ce Disney îi mulţumeşte lui Disney, rulează un film despre istoria americană înainte ca ecranul să fie în cele din urmă ridicat pentru a dezvălui stelele spectacolului – recreări animatronice în mărime naturală ale fiecărui preşedinte american. Animatronica este deopotrivă înfiorător de

realistă şi îngrozitor de robotică – o adevărată coborâre în valea stranie (uncanny valley)[25]. După cum spunea fiica mea, pe atunci în vârstă de patru ani, când am fost la The Hall of Presidents, „aceştia NU sunt oameni”.

Doar câţiva preşedinţi vorbesc de fapt. Animatronicul Abraham Lincoln stă în picioare şi recită Discursul de la Gettysburg, iar de la începutul anilor 1990, animatronicul preşedinte în funcţie ţine un discurs la sfârşitul spectacolului folosindu-şi propria voce. Când am vizitat parcul în 2 018, animatronicul Donald Trump a rostit câteva fraze, inclusiv: „Mai presus de toate, a fi american înseamnă a fi optimist”, ceea ce este doar o neînţelegere fundamentală a modului în care se conferă cetăţenia în statele naţionale.

The Hall of Presidents nu ignoră diversele orori ale istoriei americane, dar este şi o celebrare patriotică fără remuşcări a Statelor Unite şi a preşedinţilor lor. De fapt, una dintre ultimele fraze ale spectacolului este: „Preşedinţia noastră nu mai este doar o idee. Este o idee cu o istorie mândră”. Şi eu aş fi de acord că este o idee cu o istorie mândră. Dar este şi o idee cu multe alte istorii – o istorie ruşinoasă, o istorie opresivă şi o istorie violentă, printre altele. Pentru mine, una dintre provocările vieţii contemporane este să descopăr modul în care aceste istorii pot coexista fără a se nega reciproc, însă The Hall of Presidents nu le cere cu adevărat să coexiste. În schimb, imaginează o viziune triumfalistă asupra istoriei americane: Desigur, am avut unele eşecuri, dar din fericire, le-am rezolvat cu neobositul nostru optimism şi uitaţi-vă unde am ajuns.

Două dintre principalele instituţii ale Antropocenului sunt statul naţional şi corporaţia cu răspundere limitată, ambele fiind reale şi puternice – şi, la un anumit nivel, inventate. Statele Unite nu sunt reale aşa cum este un râu, la fel şi compania Walt Disney. Ambele sunt idei în care credem. Da, Statele Unite au legi şi tratate, o constituţie şi aşa mai departe, dar nimic dintre toate acestea nu împiedică o ţară să se dezbine sau chiar să dispară. De la arhitectura neoclasică ce încearcă să confere Statelor Unite un sentiment de permanenţă[26] şi până la chipurile de pe monedele noastre, America trebuie tot timpul să-şi convingă cetăţenii că este reală, bună şi demnă de încredere.

Ceea ce nu diferă prea mult de ceea ce încearcă să facă compania Walt Disney prin venerarea părinţilor fondatori şi concentrarea asupra bogatei sale istorii. Atât naţiunea, cât şi corporaţia pot exista numai dacă cel puţin unii oameni cred în ele. Iar în acest sens, ele sunt într-adevăr un fel de regate magice.

În adolescenţă îmi plăcea să-mi imaginez cum ar putea fi viaţa dacă am înceta cu toţii să credem în aceste constructe. Ce s-ar întâmpla dacă am renunţa cu totul la ideea că documentul fundamental al naţiunii noastre este Constituţia Statelor Unite sau la ideea de state naţionale? Poate că este un simptom al vârstei de mijloc că acum vreau să-mi imaginez state naţionale mai bune (şi corporaţii private mai bine reglementate), mai degrabă decât să renunţ cu totul la aceste idei. Însă nu putem face efortul de a ne imagina o lume mai bună dacă nu luăm în considerare, cu sinceritate, ceea ce guvernele şi corporaţiile vor să credem şi de ce vor să credem asta.

Până atunci, pentru mine, The Hall of Presidents va fi întotdeauna cam plastic. Îi acord 2 stele.

Am pierdut povestioara la scurt timp după ce am terminat-o. Din câte îmi aminteam, era cu adevărat promiţătoare şi mulţi ani am fost convins că, dacă aş fi găsit-o, următoarea mea carte ar fi fost deja pe jumătate scrisă – că n-ar fi trebuit decât să ajustez puţin intriga şi să mai dezvolt câteva personaje. Dar în urmă cu câţiva ani, tata a găsit o copie a poveştii şi mi-a trimis-o – este îngrozitoare, fireşte, nu are niciun Dumnezeu.

Uncanny valley („valea stranie”) – concept propus pentru prima dată, în 1970, de roboticianul japonez Masahiro Mori (în articolul „The Uncanny Valley” publicat în revista Energy). Potrivit lui Mori, cu cât un robot pare mai „uman”, cu atât îl agreăm mai mult – până la un punct însă, deoarece devine rapid deranjant pe măsură ce se apropie de o asemănare perfectă cu omul. Această bruscă transformare emoţională este „valea stranie”. Reacţiile negative pot varia de la disconfort până la respingere severă. (N.t.)

We’re not a two-hundred-year-old nation; we’re an extension of the Greek Republic and therefore thousands of years old! („Nu suntem o naţiune veche de două sute de ani; suntem o extensie a Republicii Greceşti şi, prin urmare, suntem vechi de mii de ani!”).

Aer condiţionat

În ultima sută de ani, pentru oameni vremea a devenit considerabil mai caldă, nu doar din cauza încălzirii globale, ci şi din cauza locului în care alegem să trăim. În Statele Unite, de pildă, cele trei state cu cea mai mare creştere a populaţiei din secolul trecut – Nevada, Florida şi Arizona – se numără şi printre statele cu cele mai mari temperaturi. Această tendinţă este probabil cel mai bine exemplificată de al cincilea cel mai mare oraş din Statele Unite, Phoenix (Arizona), care în 1900 avea o populaţie de 554 4 de locuitori. În 2 02 1, Phoenix găzduieşte aproximativ 1,7 milioane de oameni. În august, valoarea medie a temperaturii este de 103 °F (3 9,4 °C) şi totuşi au o echipă profesionistă de hochei pe gheaţă, Arizona Coyotes. Până în 1996, Coyotes erau cunoscuţi sub numele de Jets şi îşi aveau sediul în Winnipeg (Manitoba), unde vremea este considerabil mai răcoroasă, însă NHL a urmărit banii şi oamenii până spre ecuator.

Unul dintre motivele acestei uriaşe schimbări a geografiei umane este miracolul aerului condiţionat, care le permite oamenilor să controleze temperatura spaţiilor lor interioare. Aerul condiţionat a remodelat profund viaţa umană în ţările bogate – de la chestii mărunte, cum ar fi timpul tot mai scurt cât stau deschise ferestrele clădirilor, până la lucruri importante, cum ar fi disponibilitatea medicamentelor. Insulina, numeroase antibiotice, nitroglicerina şi multe alte medicamente sunt sensibile la căldură şi îşi pot pierde eficienţa dacă nu sunt depozitate la aşa-numita „temperatură a camerei”, care se consideră a fi între 68 şi 77°F (2 0–2 5°C), temperaturi pe care, în timpul verii, nicio cameră din Phoenix nu putea spera să o atingă înainte de apariţia aerului condiţionat. Depozitarea medicamentelor la o temperatură controlată rămâne una dintre marile provocări pentru sistemele de sănătate din

ţările sărace, unde multe instituţii sanitare nu au curent electric.

Chiar şi faptul că citiţi în clipa asta depinde de aerul condiţionat – această carte a fost tipărită într-o instituţie climatizată[27]. De fapt, aerul condiţionat a fost inventat pentru o instituţie nu cu mult diferită de aceea care a tipărit această carte. În 1902 , un tânăr inginer pe nume Willis Carrier a primit sarcina de a rezolva o problemă în Buffalo (New York): paginile revistei unei companii tipografice se deformau din cauza umidităţii din timpul verii. Carrier a creat un dispozitiv care, în esenţă, inversa procesul de încălzire electrică, trecând aerul prin serpentine reci, în loc de serpentine fierbinţi. Ceea ce a redus umiditatea, dar a avut şi efectul secundar util al scăderii temperaturilor interioare. Carrier a efectuat apoi mai multe cercetări cu privire la ceea ce el numea „tratarea aerului”, iar compania al cărei cofondator a fost, Carrier Corporation, rămâne unul dintre cei mai mari producători de instalaţii de aer condiţionat din lume.

Căldura a constituit multă vreme o preocupare pentru oameni. În Egiptul Antic, casele erau răcite atârnându-se la ferestre rogojini din stuf pe care se punea să se prelingă apă. Apoi, ca şi acum, controlul temperaturilor interioare nu era doar o chestie de confort şi comoditate, deoarece căldura îi poate ucide pe oameni. Într-un eseu cu titlul atrăgător An Account of the Extraordinary Heat of the Weather in July 1757, and the Effects of It („Despre extraordinara încălzire a vremii în iulie 1757 şi efectele acesteia”), medicul englez John Huxham scria despre căldură că a provocat „bruşte şi violente dureri de cap şi ameţeli, transpiraţii abundente, o mare slăbiciune şi deprimare a minţii”. De asemenea, a menţionat că urina

victimelor valului de căldură era „intens colorată şi în cantitate mică”.

Astăzi, în numeroase ţări, inclusiv în Statele Unite, valurile de căldură cauzează mai multe decese decât fulgerele, tornadele, uraganele, inundaţiile şi cutremurele la un loc. În 2 003 , o caniculă ce a cuprins Europa, concentrându-se asupra Franţei, a dus la moartea a mai bine de 70 000 de oameni. Valuri de căldură ucigătoare din Australia până în Algeria şi din Canada până în Argentina au fost frecvente de-a lungul istoriei, însă una dintre ciudăţeniile Antropocenului este că, în părţile mai bogate ale lumii, căldura constituie acum o problemă de sănătate mai mult în climatele temperate decât în cele calde. În ultimii douăzeci de ani, persoanele care trăiesc în centrul Franţei, de obicei o zonă rece, unde instalaţiile de aer condiţionat la domiciliu sunt rare, au fost mult mai predispuse să moară din cauza valurilor de căldură decât cei care locuiesc în Phoenix, unde de obicei se sufocă de căldură, iar mai mult de 90 % dintre gospodării au cel puţin o formă de climatizare.

O altă particularitate a aerului condiţionat modern: răcirea interiorului încălzeşte exteriorul. Cea mai mare parte a energiei care alimentează sistemele de aer condiţionat provine din combustibili fosili, a căror utilizare încălzeşte planeta, ceea ce în timp va necesita o intensificare a condiţionării aerului. Potrivit Agenţiei Internaţionale pentru Energie, instalaţiile de aer condiţionat şi ventilatoarele electrice reprezintă împreună deja aproximativ 10 % din totalul consumului de energie electrică la nivel mondial şi se aşteaptă ca folosirea sistemelor de aer condiţionat să crească de mai bine de trei ori în următorii treizeci de ani. La fel ca majoritatea altor inovaţii cu un mare consum energetic, de aerul condiţionat beneficiază în primul rând

persoanele din comunităţile bogate, în timp ce consecinţele schimbărilor climatice sunt suportate în mod disproporţionat de oamenii din comunităţile sărace.

Schimbările climatice constituie probabil cea mai mare provocare comună cu care se confruntă omenirea secolului al XXI-lea şi mă tem că generaţiile viitoare ne vor judeca aspru pentru nereuşita noastră de a face mai multe în acest sens. Probabil că la orele lor de istorie vor învăţa – corect – că noi, ca specie, am ştiut că emisiile de carbon afectau climatul planetei în anii 1970. Şi vor învăţa – corect – despre eforturile din anii 1980 şi 1990 de a limita emisiile de carbon, eforturi care în cele din urmă au eşuat din motive complexe, prezentând numeroase aspecte, pe care presupun că lecţiile de istorie din viitor le vor reduce cu succes la o singură poveste. Şi bănuiesc că alegerile noastre vor părea de neiertat şi chiar de neînţeles pentru cei care vor citi acele cărţi de istorie. „Noroc că fiecare generaţie nu îşi înţelege propria ignoranţă”, scria Charles Dudley Warner în urmă cu mai bine de un secol. „În felul ăsta putem spune că strămoşii noştri au fost nişte barbari.”[28]

Chiar dacă începem să resimţim consecinţele schimbărilor climatice, ne străduim să oferim la nivel mondial un răspuns uman la această problemă globală cauzată de umanitate. În parte, aceasta porneşte de la dezinformarea publică şi neîncrederea generalizată în cunoştinţele de specialitate. În parte, este cauzată de faptul că schimbările climatice sunt percepute ca o problemă importantă, dar nu una urgentă. Incendiile catastrofale, care au devenit tot mai frecvente, trebuie stinse astăzi. Este mult mai greu pentru noi să facem schimbări importante care, de-a

lungul generaţiilor, ar diminua probabilitatea acestor incendii.

Însă cred că ne vine greu să ne confruntăm cu schimbările climatice cauzate de om şi pentru că cei mai privilegiaţi dintre noi, cei mai mari consumatori de energie, se pot feri de vreme. Sunt cu siguranţă o astfel de persoană. Sunt ferit de vicisitudinile vremii datorită casei mele şi a instalaţiei sale de aer condiţionat. Mănânc căpşune în ianuarie. Când plouă, mă pot adăposti. Când este întuneric, pot să aprind lumina. Îmi este uşor să percep clima ca fiind în mare parte un fenomen exterior, în timp ce eu sunt în mare parte un fenomen interior.

Dar asta e o concepţie greşită. Sunt întru totul, complet dependent de ceea ce îmi imaginez ca fiind lumea exterioară. Sunt condiţionat de asta. Pentru oameni, în cele din urmă, nu există nicio modalitate de a scăpa de obligaţiile faţă de natură şi limitările ei. Noi suntem natura. Şi astfel, la fel ca istoria, clima este ceva ce ni se întâmplă, dar şi ceva ce ne-am făcut cu mâna noastră.

*

Aici, în Indianapolis, temperaturile ridicate depăşesc 90°F (3 2 °C) doar aproximativ 13 zile pe an şi totuşi majoritatea caselor noastre şi clădirilor de birouri sunt dotate cu aer condiţionat. Acest lucru se datorează în parte faptului că arhitectura s-a schimbat foarte mult în ultimii 50 de ani, mai ales în cazul clădirilor comerciale, pentru a lua în calcul existenţa aerului condiţionat. Însă aceste instalaţii devin din ce în ce mai frecvente şi pentru că tot mai mulţi dintre noi ne aşteptăm să ne putem

controla mediul interior. Când sunt afară, dacă îmi pot adapta puţin vestimentaţia, mă simt foarte confortabil între 55 şi 85°F (13 –3 0°C). Dar în interior, zona mea de confort se diminuează considerabil până la câteva grade. Urăsc să transpir în timp ce stau înăuntru, aşa cum mi se întâmpla adesea când locuiam într-un apartament fără aer condiţionat din Chicago. La fel de inconfortabil mi se pare să simt în interior cum mi se face pielea de găină din cauza frigului. Ca un tablou scump sau o orhidee fragilă, prosper numai în condiţii extrem de specifice.

Nu sunt singurul. Un studiu realizat de Cornell University în 2 004 a constatat că temperaturile din birouri afectează productivitatea la locul de muncă. Când temperaturile au crescut de la 68 la 77°F (2 0, respectiv 2 5°C), randamentul la dactilografiere a crescut cu 150 %, iar frecvenţa greşelilor a scăzut cu 4 4 %. Ceea ce nu-i o chestiune minoră – autorul studiului spune că aceasta înseamnă că „o creştere a temperaturii într-o zonă termică mai confortabilă le permite angajatorilor să economisească aproximativ 2 dolari pe fiecare lucrător, pe oră”. Şi atunci de ce în foarte multe birouri este atât de rece vara, când de fapt este mai scump şi mai puţin eficient să menţii temperaturi scăzute pe timpul verii? Poate fiindcă definiţia pentru „temperatura camerei” a fost stabilită în mod istoric prin analiza preferinţelor legate de temperatură ale unor bărbaţi la costum în vârstă de 4 0 de ani şi cântărind 70 de kilograme. Studiile au arătat în mod constant că, în general, femeile preferă medii interioare mai calde.

Dar când oamenii atrag atenţia asupra preferinţei pentru unii parametri ai climatizării clădirilor de birouri – mai ales când femeile atrag atenţia asupra acestui lucru –, de multe ori sunt luaţi în râs pentru că ar fi prea sensibili. După ce

jurnalistul Taylor Lorenz a scris pe Twitter că sistemele de aer condiţionat din birouri sunt sexiste, pe un blog de pe platforma Atlantic s-a scris: „E absurd să crezi că temperatura dintr-o clădire este sexistă”. Dar nu este deloc absurd. Absurd este să reduci productivitatea la locul de muncă folosind combustibili fosili preţioşi pentru a răci în mod excesiv o clădire de birouri, astfel încât bărbaţi purtând veste simandicoase să se simtă mai confortabil.

Trebuie să mă obişnuiesc cu ceva mai multă căldură. Este singurul viitor care ne aşteaptă. Când eram copil în Florida, mi se părea firesc să iau cu mine un pulover când mă duceam la cinematograf. Aerul condiţionat, ca atâtea alte chestii din Antropocen, era ca un fel de bâzâit, un zgomot de fond care mi-a remodelat viaţa fără să mă gândesc vreodată la lucrul ăsta. Dar să-ţi scriu încă de la primele ore ale dimineţii în anul 2 02 1 sau să intru într-o sală de cinema pare absolut nefiresc. Ceea ce este „firesc” pentru oameni se schimbă în permanenţă.

Sunt foarte recunoscător pentru aerul condiţionat. Face ca viaţa omului să fie mult mai bună. Însă trebuie să lărgim definiţia a ceea ce constituie controlul climatului, şi asta cât mai repede.

Acord aerului condiţionat 3 stele.

Afirmaţia rămâne valabilă şi dacă citiţi un e-book sau ascultaţi această carte, deoarece, în ambele cazuri, cartea este probabil stocată în cloud („nor”), sau poate a fost la un moment dat, iar cloud-ul nu-i chiar un nor; este o imensă reţea de servere conectate care aproape niciodată nu se supraîncălzesc şi nici nu ruginesc deoarece sunt

menţinute în mod artificial uscate şi reci prin intermediul aerului condiţionat.

Warner este adesea pomenit, dar în legătură cu un alt citat. A fost prima persoană cunoscută care a spus o versiune a glumei „Toată lumea vorbeşte despre vreme, dar nimeni nu face nimic în această privinţă”. Dar noi, desigur, facem ceva în legătură cu vremea.

Staphylococcus aureus

Cu ani în urmă, m-am ales cu o infecţie a orbitei ochiului meu stâng cauzată de bacteria Staphylococcus aureus. Vederea mi s-a înceţoşat, apoi orbita mi s-a umflat şi am ajuns la spital, unde am fost internat pentru mai bine de o săptămână.

Dacă aş fi avut aceeaşi infecţie oricând înainte de 194 0, probabil că mi-aş fi pierdut nu doar ochiul, ci şi viaţa. Pe de altă parte, probabil că nu aş fi trăit suficient de mult încât să fac celulită orbitală, pentru că aş fi murit din cauza infecţiilor cu stafilococ pe care le-am avut în copilărie.

Când eram în spital, doctorii de la infecţioase m-au făcut să mă simt foarte special. Unul dintre ei mi-a spus: „Eşti colonizat de un stafilococ fascinant de agresiv”. Doar aproximativ 2 0 % dintre oameni sunt colonizaţi în mod repetat cu Staphylococcus aureus – nu se ştie cu precizie care ar fi motivele –, iar eu se pare că sunt unul dintre ei. Aceia dintre noi care suntem mai tot timpul purtători ai acestor bacterii suntem mai predispuşi la infecţii cu stafilococi. După ce s-a minunat de colonia mea specială

de stafilococi, doctorul mi-a spus că nu mi-ar veni să cred dacă aş vedea vasele Petri, după care a zis că faptul că trăiesc încă e un adevărat testament al medicinei moderne.

Presupun că aşa este. Pentru cei ca mine, colonizaţi de bacterii fascinant de agresive, nu poate fi vorba de o întoarcere nostalgică la trecutele epoci de aur, pentru că în toţi acei ani aş fi fost complet mort. În 194 1, Boston City Hospital a semnalat în cazul infecţiilor cu stafilococi o rată a mortalităţii de 82 %.

Îmi amintesc că pe când eram copil auzeam expresii de genul: „Numai cei puternici supravieţuiesc” sau „supravieţuirea celor mai adaptaţi” – şi mă simţeam îngrozit, căci ştiam că nu sunt nici puternic, nici adaptat. Încă nu înţelegeam că atunci când omenirea îi protejează pe cei mai fragili dintre noi şi depune eforturi pentru a le asigura supravieţuirea, proiectul uman în ansamblu devine mai puternic.

Deoarece de multe ori stafilococul infectează răni deschise, a fost deosebit de mortal în timpul războiului. În preajma izbucnirii Primului Război Mondial, poetul englez Rupert Brooke a scris faimoasele versuri: If I should die, think only this of me:/ That there’s some corner of a foreign field/ That is forever England („De voi muri, rămâi cu asta despre mine-n gând:/ Se află-n altă ţară un mic loc pe câmp/ Care e Anglia pentru totdeauna”)[29]. Brooke avea să moară într-adevăr în război, în iarna anului 1915 – nu în vreun colţ de câmp străin, ci la bordul unei nave-spital, ucis de o infecţie bacteriană.

Pe atunci, existau mii de doctori care tratau răniţii şi bolnavii de război. Printre ei era un chirurg scoţian în vârstă de 71 de ani, Alexander Ogston, care în urmă cu zeci de ani descoperise Staphylococcus, botezat de el astfel.

Ogston era un mare admirator al lui Joseph Lister, ale cărui observaţii despre infecţia postchirurgicală au condus la utilizarea acidului carbolic (fenol) şi a altor tehnici de sterilizare, care au crescut considerabil ratele de supravieţuire în cazul intervenţiilor chirurgicale. Ogston îi scria lui Lister în 1883 : „Aţi schimbat chirurgia... transformând-o dintr-o loterie periculoasă într-o ştiinţă sigură, cu baze solide”, ceea ce nu era o exagerare prea mare. Înainte de antiseptice, Ogston scria: „După fiecare operaţie, în mod obişnuit aşteptam cu sufletul la gură a treia zi, acea zi îngrozitoare când se instala septicemia”. Una dintre colegele lui Ogston, o infirmieră care lucra cu el la Aberdeen Royal Infirmary, a refuzat o intervenţie chirurgicală în cazul unei hernii strangulate, preferând moartea, „deoarece nu văzuse niciodată un caz operat la recuperare”.

*

După ce l-a vizitat pe Lister şi a observat operaţii complexe făcute la genunchi vindecându-se fără infecţie, Ogston s-a întors la spitalul din Aberdeen şi a dat jos pancarta de deasupra sălii de operaţie pe care scria: „Pregăteşte-te să te întâlneşti cu Dumnezeul tău”. Chirurgia nu avea să mai fie un ultim efort disperat.

Ogston era atât de obsedat de spray-ul cu acid carbolic al lui Lister, încât studenţii săi au scris o poezie despre el, care spune, printre altele:

Şi am aflat că viitorul

Este al folosirii nelimitate de spray.

Spray-ul, spray-ul, spray-ul antiseptic

A.O. l-ar folosi dimineaţă, zi şi noapte,

Pentru orice fel de zgârieturi,

Unde alţii ar ataşa

Un plasture lipicios,

El a dat cu spray.

Prima soţie a lui Ogston, Mary Jane, murise după ce născuse, cu câţiva ani înainte de aceste descoperiri, la 2 5 de ani. Nu există o consemnare a cauzei decesului, însă la vremea aceea, cele mai multe decese materne erau cauzate de infecţii post-partum, de multe ori produse de Staphylococcus aureus. Şi Ogston văzuse sute dintre pacienţii săi murind din cauza unor infecţii post-chirurgicale.

Prin urmare, nu-i de mirare că era obsedat de protocoalele antiseptice. Totuşi voia să înţeleagă nu numai cum să prevină infecţia, ci şi ce anume o provoca. La sfârşitul anilor 1870, chirurgii şi cercetătorii făceau multe descoperiri în legătură cu diferite bacterii şi cu rolul lor în

producerea infecţiilor, însă Staphylococcus nu a fost identificat până când Ogston nu a străpuns cu o lanţetă o rană plină cu puroi de la piciorul unui pacient pe nume James Davidson.

La microscop, abcesul lui Davidson era plin de viaţă. Ogston a scris: „Pot spune că am fost încântat când mi s-au dezvăluit frumoase aglomerări, smocuri şi înlănţuiri de numeroase organisme rotunde”.

Ogston a numit aceste smocuri şi înlănţuiri Staphylococcus, de la cuvântul grecesc însemnând „ciorchini de struguri”. Şi de multe ori arată ca nişte ciorchini – sfere durdulii adunate laolaltă în smocuri strânse. Însă Ogston nu s-a mulţumit doar să vadă bacteriile. „Evident, scria el, primul pas care trebuia făcut era să ne asigurăm că organismele găsite în puroiul domnului Davidson nu ajunseseră acolo în mod întâmplător.” Aşa încât Ogston a instalat un laborator în magazia din spatele casei sale şi a încercat să cultive colonii de stafilococi, reuşind în cele din urmă când a folosit ca mediu un ou de găină. Apoi a injectat bacteriile în cobai şi în şoareci, care s-au îmbolnăvit grav. Ogston a mai observat că Staphylococcus părea a fi „inofensiv la suprafaţă”, în ciuda faptului că este „atât de dăunător atunci când e injectat”. Şi eu am observat lucrul ăsta – nu mă deranjează prea tare dacă pielea îmi este colonizată de Staphylococcus aureus, însă mă afectează cu adevărat când începe să mi se înmulţească în orbita oculară.

Apropo, James Davidson a mai trăit zeci de ani după infecţia lui cu stafilococ, datorită unei debridări temeinice şi a folosirii din plin, de către Ogston, a spray-ului, a spray-ului, a spray-ului antiseptic. Dar Staphylococcus aureus a rămas o infecţie extrem de periculoasă până când un alt

om de ştiinţă, scoţian, Alexander Fleming, a descoperit accidental penicilina. Într-o dimineaţă de luni a anului 192 8, Fleming a observat că una dintre culturile sale de Staphylococcus aureus fusese contaminată de o ciupercă, penicillium, care părea să fi ucis toate bacteriile stafilococice. Şi a spus cu voce tare: „Ce chestie!”

Fleming a folosit ceea ce el numea mold juice („zeamă de mucegai”) pentru a trata câţiva pacienţi, inclusiv pentru vindecarea infecţiei sinusale a asistentului său, însă producţia de masă a substanţei antibiotice secretate de penicilium s-a dovedit a fi o adevărată provocare.

Abia la sfârşitul anilor 193 0 un grup de oameni de ştiinţă de la Oxford a început să-şi testeze stocurile de penicilină, mai întâi pe şoareci, apoi, în 194 1, pe un subiect uman, un poliţist pe nume Albert Alexander. După ce a fost rănit de schije în timpul unui bombardament german, Alexander risca să moară din cauza infecţiilor bacteriene – în cazul său, atât Staphylococcus aureus, cât şi Streptococcus. Penicilina a provocat o ameliorare spectaculoasă a stării lui Alexander, însă cercetătorii nu au avut suficient medicament pentru a-l salva. Infecţiile au revenit, iar Alexander a murit în aprilie 194 1. Fiica sa de şapte ani, Sheila, a ajuns într-un orfelinat din localitate.

Oamenii de ştiinţă au căutat tulpini mai productive ale mucegaiului şi, în cele din urmă, bacteriologul Mary Hunt a găsit unul pe un cantalup dintr-un magazin alimentar din Peoria (Illinois). Această tulpină a devenit şi mai productivă după ce a fost expusă razelor X şi radiaţiilor ultraviolete. În esenţă, toată penicilina din lume provine din mucegaiul de pe acel cantalup din Peoria[30].

Chiar dacă stocurile de penicilină au crescut – de la 2 1 miliarde de unităţi în 194 3 la 6,8 trilioane în 194 5 –, a devenit tot mai clar faptul că bacteriile ucise de penicilină dezvoltau o rezistenţă la medicament, în special Staphylococcus aureus. Un articol din 194 6 din Saturday Evening Post îşi manifesta îngrijorarea că folosirea antibioticelor „va ajuta şi va accelera în mod involuntar forţele evolutive subtile care asigură supravieţuirea celor mai adaptaţi microbi”. Ceea ce s-a şi întâmplat. În 1950, 4 0 % dintre eşantioanele de Staphylococcus aureus din spitale erau rezistente la penicilină; în 1960 – 80 %. Astăzi, doar aproximativ 2 % dintre infecţiile cu Staphylococcus aureus sunt sensibile la penicilină.

Toate acestea s-au întâmplat foarte, foarte repede. Au trecut 64 de ani de la descoperirea stafilococului de către Alexander Ogston până la producţia de masă a penicilinei, iar 64 de ani au trecut de la producţia de masă a penicilinei până în 2 007, când m-am îmbolnăvit de celulită orbitală. În cele din urmă, infecţia mea nu a răspuns la penicilină sau la următoarele două linii de antibiotice, dar din fericire, a răspuns la a patra. Rezistenţa la antibiotice nu este o problemă a viitorului – anul acesta, în Statele Unite, aproximativ 50 000 de oameni vor muri din cauza infecţiilor cu Staphylococcus aureus.

Cât de recentă este penicilina? Fiica acelui ofiţer de poliţie, care a ajuns în orfelinat, este încă în viaţă acum, când scriu aceste rânduri. Sheila Alexander s-a căsătorit cu un soldat american şi s-a mutat în California. E pictoriţă. Una dintre picturile sale recente înfăţişează un grup de case dintr-un sat englezesc. De-a lungul peretelui unei case se răsfiră o iederă, întinzându-se peste piatră aspră.

Pentru mine, unul dintre misterele vieţii este motivul pentru care viaţa vrea să existe. Viaţa este mai mult activitate biochimică decât echilibru chimic, şi totuşi stafilococul caută cu disperare acea activitate. La fel ca mine, mă gândesc. Stafilococul nu vrea să le facă rău oamenilor. Nu ştie nimic despre oameni. Vrea doar să existe, la fel cum şi eu vreau să merg mai departe, ca şi iedera care vrea să se extindă pe suprafaţa zidului, ocupând tot mai mult din ea. Cât? Atât cât poate.

Nu este vina stafilococului că vrea să existe. Cu toate acestea, acord Staphylococcus aureus 1 stea.

Rupert Brooke, Soldatul, traducere din limba engleză de Ioana Ieronim, atelier.liternet.ro (N.r).

Totuşi, nu acesta este cel mai uimitor lucru din toată povestea. Uimitor este că, după ce au răzuit mucegaiul care a devenit sursa de penicilină din întreaga lume, cercetătorii AU MÂNCAT CANTALUPUL.

Internetul

Când internetul a ajuns pentru prima dată în casele noastre, la începutul anilor 1990, din câte mi-am dat seama, se afla într-o cutie. Cutia necesita o grămadă de abilităţi tehnice pentru instalare, după care, de îndată ce tatăl meu l-a pus în funcţiune, internetul avea litere verzi pe un ecran negru. Îmi amintesc că tata ne-a arătat mie şi fratelui meu ce ar putea face internetul. „Uitaţi, zicea el, internetul vă poate arăta cum este vremea la Beijing, chiar în clipa asta.” După care introducea în internet o linie de

cod şi apărea scris vremea din Beijing din clipa aceea. „Sau, spunea el încântat, puteţi descărca întreaga Apărare a lui Socrate. Gratis! Şi o puteţi citi chiar aici, în casă.”[31]

Pentru tatăl meu, acest lucru trebuie să fi părut un adevărat miracol. Însă eu nu eram înnebunit. În primul rând, nu puteam primi apeluri telefonice câtă vreme tata era online, din cauza modului în care internetul folosea liniile telefonice. Mă rog, eu, la 14 ani, nu eram asaltat de telefoane, dar oricum... Mai mult decât atât, mi se părea că internetul era mai cu seamă un forum pentru a vorbi despre internet – tata citea (şi ne spunea şi nouă) la nesfârşit manuale de utilizare şi forumuri de mesaje despre cum funcţiona internetul şi ce s-ar putea face cu el în viitor şi aşa mai departe.

Într-o zi, tata mi-a arătat că pe internet poţi vorbi cu oameni adevăraţi din întreaga lume. Şi mi-a explicat: „Poţi exersa limba franceză intrând pe un forum franţuzesc” – şi mi-a arătat cum funcţionează. Am trimis un mesaj câtorva persoane de pe forum: „Comment ça va?” Mi-au răspuns în timp real, într-o franceză adevărată, ceea ce m-a întristat, deoarece nu ştiam prea bine limba franceză. Am început să mă întreb dacă nu exista o versiune în limba engleză a serviciului şi am descoperit că exista. De fapt, era o chestie numai bună pentru mine: CompuServe Teen Forum.

Pe CompuServe Teen Forum nimeni nu ştia nimic despre mine. Nu ştiau că sunt un puşti jalnic şi neîndemânatic, a cărui voce de multe ori scârţâia din cauza nervozităţii. Nu ştiau că ajunsesem târziu la pubertate şi nici cum mă strigau la şcoală.

Şi în mod paradoxal, pentru că nu mă cunoşteau, mă cunoşteau mult mai bine decât oricine din viaţa mea reală. Îmi amintesc că într-o seară, la un chat, i-am spus lui Marie, prietena mea de pe CompuServe, despre „senzaţia nocturnă” – aşa numeam eu valul care mă copleşea în majoritatea serilor de dinaintea zilelor de şcoală, când mă duceam la culcare. Simţeam că mi se strânge stomacul şi cum întreaga mea fiinţă era cuprinsă de o îngrijorare ce iradia din buric. Nu spusesem nimănui niciodată despre senzaţia nocturnă, iar în timp ce tastam inima îmi bătea nebuneşte. Marie a răspuns că şi ea are această senzaţie nocturnă şi că uneori se calmează ascultând liniştită radioul cu ceas. Am încercat şi eu chestia asta şi m-a ajutat.

De cele mai multe ori însă, în grupul meu de prieteni de pe Teen Forum nu ne împărtăşeam secretele. Ne împărtăşeam glume şi învăţam/construiam/împrumutam/cream împreună. Până în vara anului 1993 , CompuServe Teen Forum era un vast univers de mitologie şi informaţii, de la glume despre emisiunea TV Barney & Friends până la acronime şi abrevieri interminabile. Internetul încă se rezuma la nişte caractere verzi pe un ecran negru, deci nu puteam folosi imagini, însă aranjam textele în diferite forme. Ideea de artă ASCII, cum i se spune, exista de zeci de ani, însă noi nu existam de zeci de ani, aşa încât ne simţeam de parcă o descopeream în timp ce construiam totul, de la imagini extrem de simple – de pildă, :-) – la cele ridicol de complexe (şi adesea obscene). Nu-mi amintesc să fi folosit un cuvânt pentru a descrie ceea ce făceam, dar în ziua de azi le-am spune meme.

În vara aceea, cum nu mai aveam probleme cu şcoala, mi-am putut dedica tot timpul forumului. Am primit chiar şi

ceva ce se numea adresă de e-mail – o serie de cifre-generate-aleatoriu@compuserve.com. Pe atunci, internetul se taxa la oră, ceea ce era o adevărată problemă, deoarece aş fi vrut să-mi petrec tot timpul pe el. Însă părinţii mei s-au plâns că ocupam linia telefonică. Le plăcea că-mi fac prieteni, că scriu şi citesc atât de mult, dar nu-şi permiteau să plătească 100 de dolari pe lună factura la internet. Însă m-a salvat faptul că am fost „angajat" ca moderator pentru Teen Forum. Căci plata consta într-un abonament gratuit la internet, oricât voiam – şi voiam mult. CompuServe a plătit chiar şi pentru o linie telefonică separată, astfel încât să pot fi mereu online. Dacă un singur eveniment din viaţa mea s-a întâmplat în vara aceea în afara casei, nu mi-l amintesc.

Mi-e teamă că am romantizat. Căci internetul de la începutul anilor 1990 avea numeroase probleme pe care internetul de azi nu le are. Deşi îmi amintesc că Teen Forum era bine moderat, acelaşi rasism şi misoginism care populează astăzi secţiunile de comentarii predominau şi în urmă cu 3 0 de ani. Şi atunci, ca şi acum, puteai să cazi mult prin gaura de iepure a fluxurilor de informaţii extrem de personalizate de pe internet, până când teoriile conspiraţiei începeau să-ţi pară mai reale decât faptele în sine[32].

Am amintiri minunate din vara aceea, dar şi unele traumatizante. În urmă cu câţiva ani, am dat peste un vechi prieten care spunea despre liceul nostru: „Mi-a salvat viaţa. Dar a făcut şi multe alte lucruri". La fel şi internetul.

În aceste zile, după ce vreme de 3 0 de ani m-am adăpat de la izvorul internetului, am început să resimt mai mult

din acele efecte negative. Nu ştiu dacă e din cauza vârstei sau fiindcă internetul nu mai este conectat în perete, iar acum călătoreşte cu mine oriunde mă duc, dar îmi vine în minte o poezie a lui Wordsworth care începe cam aşa: „Lumea este prea mult cu noi; târziu şi curând”.

Ceea ce înseamnă că nu-mi pot imagina viaţa sau munca fără internet? Adică modul meu de a gândi şi felul meu de a fi sunt atât de profund modelate de logica maşinii? Ceea ce înseamnă că, făcând parte din internet o vreme atât de îndelungată, internetul face şi el parte din mine?

Prietenul meu Stan Muller îmi spune că, atunci când trăieşti în mijlocul istoriei, nu ştii niciodată semnificaţia ei. Locuiesc în mijlocul internetului. Habar n-am ce înseamnă.

Acord internetului 3 stele.

Unul dintre ciudatele solipsisme ale vieţii americane, în special spre sfârşitul secolului XX, era că ştirile nu se refereau aproape niciodată la vremea din afara Statelor Unite, decât dacă era vorba de un dezastru natural în desfăşurare. Însă cred că ar trebui să spun, de asemenea, că şi astăzi e o chestie faină că poţi descărca gratuit, de pe internet, Apărarea lui Socrate.

De fapt, am trăit această experienţă. La începutul anilor 1990 ajunsesem să fiu fascinat de o chestie ce se numea Ipoteza Timpului Fantomatic, potrivit căreia aproximativ trei sute de ani între secolele al VII-lea şi al X-lea nu ar fi existat nicicând, fiind inventate de Biserica Catolică. Iniţial am fost atras de această idee din cauza unuia dintre acele meme-uri despre care nu ştii sigur dacă este ironic. Această teorie a conspiraţiei, care era destul de răspândită

la acea vreme, susţinea că de fapt nu eram în anul 1993 , ci pe la 1698, şi că o grămadă de ani fuseseră falsificaţi pentru ca Biserica să-şi poată... menţine puterea? Nu cunosc amănunte legate de această teorie, însă e uluitor ce poţi crede când cazi în gaura de iepure.

Academic Decathlon

Începând din clasa a X-a am urmat cursurile unei şcoli-internat din Alabama, unde cel mai bun prieten al meu, Todd, îmi era şi coleg de cameră. De multe ori, noaptea târziu, când încerca să adoarmă în camera noastră fără aer condiţionat, spunea că m-am transformat într-un roman flux-al-conştiinţei. Îi spuneam totul – orice interacţiune de la orele de engleză cu fata pentru care făcusem o pasiune, inclusiv citate selectate din bileţelele pe care le schimbam cu ea; motivele pentru care pur şi simplu mi-a fost imposibil să predau lucrarea pe care o aveam de făcut la istorie; durerea ciudată pe care o resimţeam întotdeauna în partea exterioară a genunchiului meu stâng; cât de nervos fumasem o ţigară în spatele sălii de sport pentru că cineva fusese prins acolo cu o săptămână în urmă; şi tot aşa, până când, în cele din urmă, îmi spunea: „Pe bune, Green, te iubesc, dar trebuie să dorm”. Nu ne era teamă să ne spunem unul altuia „te iubesc”.

Iată povestea mea preferată despre Todd: în zilele acelea, în Alabama, SAT-ul[33] se dădea doar la două luni. Eu şi Todd reuşiserăm să ratăm ultimul SAT local înainte de termenul-limită de înscriere la facultate, aşa că a trebuit să mergem cu maşina în Georgia pentru a susţine testul. După o excursie de o zi şi după o noapte petrecută într-un Motel 6,

am ajuns şi noi, cu privirea tulbure, la locul de testare, unde m-am străduit să mă concentrez timp de patru ore nesfârşite. Când în cele din urmă s-a încheiat testul, m-am reîntâlnit cu Todd. Primele cuvinte pe care mi le-a spus au fost: „Ce înseamnă «ostentativ»?” – şi i-am răspuns că-i ceva de genul „bătător la ochi” sau „exagerat”. Todd a dat uşor din cap, ca pentru sine, iar după o clipă a zis: „Grozav. Atunci le-am luat pe toate”.

Şi le-a luat. Punctaj perfect la SAT.

*

Todd a fost cel care a avut ideea să mă alătur echipei Academic Decathlon, deşi la prima vedere păream un candidat slab. Nu am excelat niciodată la învăţătură şi eram oarecum mândru că „nu mi-am atins potenţialul”, în parte pentru că eram îngrozit că, dacă mă străduiam din răsputeri, lumea avea să afle că de fapt nu aveam cine ştie ce potenţial. Însă în notele mele slabe, Todd a simţit o oportunitate.

Academic Decathlon, cunoscut uneori sub numele de AcaDec, are zece discipline. În 1994 , au fost şapte evenimente „obiective” cu teste-grilă: economie, arte frumoase, limbă şi literatură, matematică, ştiinţe, ştiinţe sociale şi un Supertest în Documents of Freedom. Au fost şi trei evenimente subiective notate de experţi: un eseu, un interviu în persoană şi ţinerea unui discurs.

Echipa AcaDec a fiecărei şcoli are nouă jucători: sunt trei elevi A, cu medii mai mari de 3 ,75; trei elevi B, cu medii peste 3 ; şi trei elevi C, cu medii de 2 ,99 sau mai mici.

Pentru cei care nu sunt din Statele Unite, asta înseamnă că trei dintre jucătorii fiecărei şcoli obţin note excelente, trei – note bune, iar trei merg probabil... destul de rău cu şcoala. Eu, cum spuneam, nu eram strălucit la învăţătură. Todd credea însă că indicaţiile lui răbdătoare, şi cu notele mele îngrozitoare, mă puteau transforma într-o vedetă de primă mărime la Academic Decathlon.

Aşa că, începând din primul an, am studiat împreună. Am citit un întreg manual de economie şi, ori de câte ori găseam o parte de nepătruns, Todd îmi prezenta subiectul pe înţelesul meu. Când învăţam despre utilitatea marginală, de exemplu, mi-a explicat-o în termeni de Zima.

Todd îmi spunea: „Uite, bei o Zima şi te simţi bine. Bei două şi te simţiţi mai bine, însă beneficiul suplimentar este mai mic decât între zero şi unu. Utilitatea suplimentară a fiecărei Zima adăugate devine din ce în ce mai mică, până când, în cele din urmă, curba se inversează în jurul a cinci Zima şi vomiţi. Aceasta este utilitatea marginală”[34].

Deci am învăţat economie, dar am învăţat şi istoria artei, chimie, matematică şi multe altele. Studiind pentru Academic Decathlon, am aflat despre toate, de la civilizaţia din valea Indusului până la mitoză. Şi datorită lui Todd, am devenit un foarte capabil decatlonist academic.

Nu vreau să mă laud, dar la Alabama State Academic Decathlon din 1994 am fost Lionel Messi al elevilor C. Am câştigat şapte medalii – dintre care patru de aur – din zece probe posibile. Am câştigat o medalie de bronz la matematică, chiar dacă în anul ăla am primit un D la algebră. Ce-i drept, cu niciunul dintre scorurile mele n-aş fi ajuns între primii zece elevi A sau B, dar nu am concurat

cu ei. Pentru prima dată în viaţa mea academică am simţit că nu-s idiot.

Am câştigat medalii de aur la materii la care credeam că sunt groaznic – cum ar fi literatura şi istoria, ca şi la vorbire, ceea ce era deosebit de surprinzător, deoarece fusesem dintotdeauna un slab vorbitor în public. Îmi detestam vocea, felul în care îmi trăda anxietatea omnidirecţională, şi nu mă descurcam câtuşi de puţin în competiţiile de dezbatere. Dar cu AcaDec aş fi găsit un loc unde să înfloresc. Şcoala noastră a câştigat concursul statal, ceea ce însemna că ne-am calificat la naţionale, care urma să aibă loc în acel an într-o sală de bal a unui hotel din Newark (New Jersey).

În următoarele câteva luni, încrederea mea academică în creştere şi abilităţile de studiu deprinse de la Todd au făcut ca notele mele să înceapă să se îmbunătăţească. Pe scurt, riscam să-mi pierd râvnitul statut de student C, până când mi-am dat seama că puteam buşi fizica pentru a-mi menţine media sub 3 .

În aprilie, nouă dintre noi şi antrenorii noştri am zburat la Newark. Ne-am împrietenit cu alţi tocilari de prin toată ţara, printre care şi o studentă C din Midwest, pe nume Caroline, cred. Avea o carte de identitate falsă bună şi a reuşit să ne strecoare un bax de douăsprezece Zima.

La naţionale, Todd a fost unul dintre cei mai buni elevi A, iar mica noastră echipă din Alabama a reuşit să termine pe locul şase din ţară. Am câştigat chiar şi câteva medalii. Una a fost la vorbire. Am ţinut un discurs despre râuri. Nu-mi amintesc prea multe în legătură cu asta, dar cred că am vorbit despre meandre – acele serpentine de pe cursul unui râu. De când mă ştiu mi-au plăcut râurile. Într-un an,

o parte din vară mi-am petrecut-o cu tata, pe râul Noatak din nordul Alaskăi, iar în altă vară am vâslit pe râul French Broad din Tennessee.

Ideea discursului a fost furată de la Todd. Stăteam pe malul unui pârâu într-o după-amiază de septembrie, aerul era dens şi încărcat de ţânţari, iar Todd mi-a spus că îi plăceau râurile deoarece curgeau la nesfârşit. Şerpuiesc când într-o parte, când în alta, însă îşi continuă curgerea.

*

Este aprilie 2 02 0. Sunt departe de acea sală de bal a hotelului din Newark. Toată dimineaţa am încercat să-mi ajut copiii cu e-learning-ul, însă mi-e teamă că-i încurc şi mai mult cu nerăbdarea şi exasperarea mea. Sunt stresat din pricina activităţii mele, deşi munca mea este absurd de neesenţială. La prânz, Departamentul de Sănătate Publică din Indiana îşi actualizează datele Covid-19 cu ştiri sumbre. În timp ce copiii mănâncă, am citit actualizările pe mobilul meu. Sarah coboară, după care mergem în camera de zi ca să-mi povestească despre un prieten de-ai noştri care este internat în spital. Vestea e bună – prietenul nostru îşi revine –, însă nu resimt nicio bucurie în acest sens. Doar frică. Cred că mă cunoaşte foarte bine, pentru că îmi spune: „De ce nu te duci până la râu?”

*

În zilele astea nu mă pot simţi normal decât atunci când ies. Când scriu aceste rânduri, mă aflu pe malul vestic al

White River (Râul Alb), în Indianapolis. Am luat cu mine un scaun de camping. Stau pe o bermă acoperită cu iarbă, iar bateria laptopului meu este încărcată la maximum. Dinaintea mea, râul este un amestec dizarmonic de mâl şi zonă inundată. La fiecare minut sau două, un copac scos din rădăcini se năpusteşte la vale, purtat de ape. Într-o vară secetoasă, aş putea străbate această porţiune de râu fără ca măcar să-mi ud pantalonii scurţi, dar acum apa are o adâncime de 4 ,5 metri şi e agitată.

Sunt zile de când creierul meu refuză să-mi permită să duc o idee până la capăt, întrerupându-mă mereu cu tot felul de nelinişti. Chiar şi grijile mele sunt întrerupte – de griji noi sau de diferite aspecte ale unor griji mai vechi pe care nu le-am luat în considerare aşa cum ar fi trebuit. Gândurile mele sunt ca un râu ce se revarsă peste maluri, agitat, noroios şi în continuă mişcare. Mi-ar plăcea să nu fiu mereu atât de speriat. Speriat de virus, da, însă există şi o teamă mai profundă: teroarea timpului care trece, şi eu împreună cu el.

Am luat cu mine o carte de Terry Tempest Williams, însă din cauza permanentei îngrijorări îmi este imposibil să citesc mai mult de câteva minute. Frunzărind cartea, dau peste un pasaj pe care l-am subliniat cu ani în urmă. „Când cineva zice «Uite, nu-i nimic acolo», reacţia noastră este să spunem: «Nu văd».”

De aici, White River se varsă în râul Wabash, apoi în Ohio, iar de acolo în marele Mississippi, ajungând în cele din urmă în Golful Mexic. Chiar şi după aceea îşi va continua existenţa – îngheaţă, se topeşte, se evaporă, se va regăsi apoi în picăturile de ploaie şi va curge în continuare, nefiind nici creat, nici distrus. Uitându-mă la acest râu, îmi

amintesc cum am stat pe marginea acelui pârâu împreună cu Todd şi cum dragostea lui m-a călăuzit prin toţi acei ani şi cum, în anumite privinţe, mă călăuzeşte în continuare.

Mă întreb dacă aveţi astfel de oameni în viaţa voastră, oameni a căror dragoste vă ajută să vă continuaţi drumul chiar dacă acum sunt la distanţă, din cauza timpului, a geografiei şi a tot ceea ce intervine în viaţă, despărţindu-vă. Eu şi Todd am străbătut decenii – el este medic acum –, însă cursurile vieţilor noastre au fost modelate de acele momente pe care le-am împărtăşit în amonte. După cum spunea Maya Jasanoff: „Un râu este o intrigă a naturii: te poartă de ici până colo”. Sau de acolo până aici, cel puţin.

În exterior, lumea îşi continuă mersul. Râul, chiar dacă îşi revarsă apele peste maluri, îşi continuă şerpuirea. Îmi ridic privirea de pe ecranul laptopului şi mă uit la râu, apoi revin la ecran, apoi din nou mă uit spre râu. Fără vreun motiv anume, mă străfulgeră o amintire. După ce competiţia Academic Decathlon din Newark s-a încheiat, am ajuns cu sticlele noastre de Zima pe acoperişul acelui hotel – eu, Todd şi câţiva coechipieri. Era noaptea târziu, iar New York City strălucea roziu în depărtare. Eram a şasea cea mai bună echipă de Academic Decathlon din ţară, ne extrăgeam cantitatea potrivită de utilitate din sticlele noastre de Zima şi ţineam unii la alţii. Râurile curg în continuare, iar noi ne continuăm drumul, şi nu există cale de întoarcere pe acoperişul acelui hotel. Însă amintirea ne ţine în continuare împreună.

Acord Academic Decathlon 4 ,5 stele.

SAT (Scholastic Aptitude Test) – test de abilităţi cognitive, logică şi raţionament solicitat de majoritatea universităţilor din Statele Unite pentru admiterea la facultate. (N.t.)

Zima era o băutură alcoolică, un fel de precursor de calitate mai slabă a hard seltzer-ului din secolul XXI. Era îngrozitoare. Mi-a plăcut. Însă mai important e faptul că, mulţi ani mai târziu, aveam să aud o descriere a utilităţii marginale aproape exact la fel pe podcastul NPR Planet Money. Să fi avut podcastul şi Todd o sursă comună? Sau memoria îmi joacă feste? Nu ştiu. Însă ştiu sigur că curba utilităţii mele marginale încă se inversează după cinci băuturi, la fel cum se întâmpla şi în liceu.

Amurguri

Ce trebuie să facem în cazul frumuseţii banale a unui apus de soare ostentativ? Ar trebui să-l respingem ca pe o ameninţare, cum a făcut Roberto Bolaño atât de strălucit, scriind: „Cerul, în amurg, părea o floare carnivoră”? Ar trebui să ne lăsăm în voia unui sentimentalism inerent, cum face Kerouac în Pe drum: „În curând se însera, o înserare de culoarea strugurilor negri, cu văzduhul purpuriu peste livezile de mandarini şi ogoarele cu pepeni... câmpurile aveau tonurile iubirii şi ale misterelor spaniole”[35]? Sau poate ar trebui să ne îndreptăm spre misticism, cum a făcut Anna Ahmatova atunci când, în faţa unui frumos apus de soare, a scris:

Nu pot să spun dacă ziua

se sfârşeşte, sau lumea, sau dacă

taina tainelor se află din nou în mine.

Un frumos apus de soare mă lasă întotdeauna fără cuvinte, face ca toate gândurile să-mi devină la fel de vaporoase şi de plăcute ca lumina. Recunosc totuşi că, atunci când văd soarele cufundându-se sub un orizont îndepărtat, în timp ce diverse nuanţe de galben, portocaliu şi roz inundă cerul, de obicei îmi vine în minte: „Parc-ar fi photoshopat”. Când văd lumea naturală în cea mai spectaculoasă manifestare a ei, impresia mea generală este că, mai mult decât orice, pare a fi un fals.

La sfârşitul secolului al XVIII-lea şi începutul secolului al XIX-lea, turiştii purtau cu ei oglinzi negre, uşor convexe, numite oglinzi Claude. Dacă te întorceai cu spatele la un peisaj splendid şi te uitai la reflexia lui în oglinda Claude, se spunea că pare mai „pitoresc”. Numită după pictorul peisagist francez Claude Lorrain din secolul al XVII-lea, oglinda nu numai că încadra scena, dar şi simplifica gama ei tonală, făcând ca realitatea să arate ca o pictură. Thomas Gray a scris că numai prin oglinda Claude putea „vedea amurgul în toată splendoarea sa”.

*

Fireşte, problema cu soarele este că nu te poţi uita direct la el – nici atunci când te afli afară, şi nici când încerci să-i descrii frumuseţea. În Pilgrim at Tinker Creek, Annie Dillard scrie: „Avem cu adevărat doar o singură lumină, o singură sursă pentru întreaga energie, şi totuşi trebuie să ne îndepărtăm de ea prin decret universal. Nimeni de aici, de pe planeta asta, nu pare conştient de acest tabu ciudat

şi puternic, că ne plimbăm cu toţii ferindu-ne cu grijă chipurile într-un fel sau altul, ca nu cumva ochii să ne fie distruşi pe veci”.

În toate aceste privinţe, soarele este divin. După cum spunea T.S. Eliot, lumina este vizibila aducere-aminte a Luminii Invizibile. Ca un zeu, soarele are o putere deopotrivă înfricoşătoare şi minunată. Şi asemenea unui zeu, e dificil sau chiar periculos să te uiţi direct la el. În Cartea Ieşirii, Dumnezeu spune: „Faţa Mea însă nu vei putea s-o vezi, că nu poate vedea omul faţa Mea şi să trăiască” (Ieşirea 3 3 , 2 0). Nu-i de mirare că scriitorii creştini au făcut de secole un calambur pe seama lui Iisus, considerându-l atât Son („fiu”), cât şi Sun („soare”)[36]. Evanghelia după Ioan se referă la Iisus numindu-l „Lumina” de atâtea ori, încât devine enervant. Şi există zei ai luminii soarelui peste tot pe unde sunt zei, de la egipteanul Ra până la Heliosul grecesc şi aztecul Nanahuatzin, care s-a sacrificat sărind într-un foc pentru a putea deveni soarele strălucitor. Totul are oarecum un sens: nu am nevoie pur şi simplu de lumina acelui astru pentru a supravieţui; în multe privinţe, sunt un produs al luminii sale, care reprezintă practic ceea ce simt faţă de Dumnezeu.

Oamenii mă întreabă mereu dacă eu cred în Dumnezeu. Le spun că sunt adept al Bisericii Episcopale sau că merg la biserică, dar nu-i interesează treaba asta. Vor să ştie pur şi simplu dacă eu cred în Dumnezeu – şi nu le pot răspunde, pentru că nu ştiu cum să abordez în-ul din întrebare. Cred în Dumnezeu? Cred „în jurul” lui Dumnezeu. Dar nu pot crede decât în ceea ce mă înconjoară – lumina soarelui şi umbra, oxigen şi dioxid de carbon, sisteme solare şi galaxii.

Dar acum înotăm deja în ape sentimentale; am metaforizat amurgul. La început era photoshopat. Acum este divin. Şi niciunul dintre aceste moduri de a privi apusul soarelui nu va fi suficient.

e.e. cummings are un poem despre amurg care spune aşa:

cine eşti tu, micuţule eu

(de cinci sau şase ani)

cercetând din înaltul

ferestrei; auriul

amurgului de noiembrie

(şi sentimentul: că dacă ziua

trebuie să devină noapte,

acesta este un mod frumos)

E o poezie frumoasă, dar funcţionează numai deoarece cummings situează observaţia în copilărie, când cineva este probabil încă prea inocent pentru a-şi da seama cât de jalnic este să scrii despre amurguri. Şi totuşi, un apus de soare nimerit este frumos şi, mai bine chiar, universal. Strămoşii noştri îndepărtaţi nu mâncau ca noi şi nu călătoreau ca noi. Relaţia lor cu noţiuni fundamentale,

cum ar fi timpul, era diferită de a noastră. În mare parte, ei măsurau timpul nu în ore sau secunde, ci mai ales în funcţie de ciclurile solare – cât de aproape era de apusul soarelui, de zori sau de miezul iernii. Însă fiecare om care a trăit mai mult pe această planetă a văzut un apus de soare frumos şi s-a oprit pentru a-şi petrece unul dintre ultimele momente ale unei zile recunoscător pentru (şi copleşit de) lumină.

Şi atunci, cum am putea celebra un apus de soare fără a părea anoşti sau dulcegi? Poate considerându-l un lucru banal. Iată ce se întâmplă: înainte să ajungă la ochii tăi, un fascicul de lumină solară interacţionează cu nenumărate molecule care provoacă aşa-numita difuziune a luminii. Raze de diferite lungimi de undă sunt trimise în direcţii diferite atunci când interacţionează cu, să zicem, oxigenul sau azotul din atmosferă. Dar la apusul soarelui lumina călătoreşte prin atmosferă mai mult până să ajungă la noi, astfel încât o mare parte din albastru şi violet a fost dispersat, lăsând ochilor noştri un cer bogat în roşu, roz şi portocaliu. După cum spunea artista Tacita Dean, „Culoarea este o ficţiune a luminii”.

Cred că este util să ştim cum funcţionează apusurile de soare. Nu sunt dispus să înghit ideea romantică potrivit căreia înţelegerea ştiinţifică lipseşte într-o oarecare măsură universul de frumuseţea sa, totuşi nu reuşesc să găsesc cuvinte care să descrie frumuseţea uluitoare a apusurilor de soare, de-ţi taie răsuflarea – de fapt, o frumuseţe nu „de-ţi taie răsuflarea”, ci „de-ţi dă răsuflare”. Tot ce pot să spun este că uneori, când ziua se îngemănează cu noaptea, privesc înlemnit splendoarea aceea şi mă simt absurd de mic. Ai crede că aş fi trist, dar nu-i aşa. Mă face doar recunoscător. Toni Morrison scria odată: „La un moment dat în viaţă, frumuseţea lumii

devine suficientă. Nu-i nevoie să o fotografiezi, să o pictezi sau chiar să ţi-o aminteşti. E suficientă prin ea însăşi”. Prin urmare, ce am putea spune despre frumuseţea banală a amurgurilor? Poate doar că este suficientă.

*

Câinele meu, Willy, a murit acum câţiva ani, dar una dintre minunatele amintiri pe care le am în legătură cu el este când îl priveam jucându-se în curtea din faţa casei noastre, la amurg. Era un căţeluş pe atunci şi, când se lăsa seara, îl apuca un puseu de energie şi începea să alerge roată în jurul nostru, plin de bucurie, hămăind şi sărind fără vreun rost anume, iar după o vreme, obosit după atâta mişcare, alerga la mine şi se întindea pe iarbă. Şi apoi făcea ceva absolut extraordinar: se rostogolea pe spate şi-şi dezvelea burtica moale. Întotdeauna m-a uimit curajul ăsta, capacitatea lui de a fi absolut vulnerabil faţă de noi. Ne oferea locul neprotejat de coaste, încredinţat fiind că nu-l vom muşca sau înţepa. Este greu să ai aşa o încredere în lume, să-i arăţi burta. În mine există ceva profund, ceva extraordinar de fragil, căruia îi este groază să se îndrepte spre lume.

Mi-e teamă şi să scriu despre asta, căci mă nelinişteşte gândul că, după ce-mi voi fi mărturisit această fragilitate, veţi şti unde să loviţi. Şi ştiu că, dacă sunt lovit acolo unde sunt vulnerabil, nu mă voi recupera niciodată.

Uneori simt că faptul de a iubi frumuseţea ce ne înconjoară este oarecum o lipsă de respect faţă de numeroasele orori prezente şi ele în viaţa noastră. Dar în cea mai mare măsură, cred că mă îngrozeşte gândul că

dacă-mi descopăr lumii burta, mă va devora. Aşa că port armura cinismului şi mă ascund în spatele zidurilor mari ale ironiei, întrezărind doar frumuseţea cu spatele la ea, prin oglinda Claude.

Însă vreau să fiu sincer, chiar dacă e jenant. Fotograful Alec Soth a spus: „Pentru mine, cel mai frumos lucru este vulnerabilitatea”. Aş face un pas mai departe şi să spun că nu poţi vedea frumuseţea care e suficientă dacă nu devii vulnerabil faţă de ea.

Aşa că încerc să mă întorc spre acea lumină dispersată, cu burta descoperită, şi îmi spun: nu pare să fie o fotografie. Şi nu pare un zeu. Este un apus de soare şi e frumos, dar nu-i poţi da cinci stele pentru că nimic nu e perfect? Asta-i o prostie. Atât de multe sunt perfecte. Începând cu asta. Acord apusurilor de soare 5 stele.

Jack Kerouac, Pe drum, traducere din limba engleză de Cristina Felea, Polirom, Iaşi, 2 012 , pp. 94 –95. (N.t.)

În limba engleză, cele două cuvinte au pronunţie asemănătoare. (N.r.)

Performanţa lui Jerzy Dudek din 2 5 mai 2 005

Aş vrea să vă spun o poveste despre bucurie, uimire şi stupiditate. Este o poveste despre sport şi m-am gândit la asta pentru că scriu aceste rânduri în mai 2 02 0, moment în care sportul s-a oprit – pentru prima dată în viaţa mea.

Îmi lipseşte sportul. Ştiu că sportul nu are importanţă în ordinea lucrurilor, dar îmi lipseşte luxul de a mă preocupa de lucruri care nu contează. Se spune (probabil că nu e adevărat) că regretatul papă Ioan Paul al II-lea ar fi zis: „Dintre toate lucrurile lipsite de importanţă, fotbalul este cel mai important”. Iar în clipa asta mi-e dor de lucrurile lipsite de importanţă. Aşa încât am să vă spun o poveste despre fotbal care începe în sudul Poloniei, la vreo 95 de kilometri de locul unde s-a născut papa Ioan Paul al II-lea.

Este anul 1984 , iar Jerzy Dudek, fiul deşirat (în vârstă de 10 ani) al unui miner la cărbune, locuieşte în orăşelul minier Szczygłowice. Compania minieră a organizat o acţiune în cadrul căreia soţiile minerilor să poată intra în subteran şi să vadă unde lucrează minerii. Jerzy şi fratele său mai mare, Dariusz, aşteaptă în afara minei împreună cu tatăl lor, în timp ce Renata Dudek coboară la sute de metri adâncime în puţul minier. Când se întoarce la suprafaţă, începe să-şi sărute soţul, cu ochii în lacrimi. „Ne-a chemat şi ne-a spus: «Jerzy, Dariusz, promiteţi-mi că n-o să coborâţi niciodată în mină»„, avea să-şi amintească mai târziu Dudek.

Jerzy şi fratele său au izbucnit pur şi simplu în râs. „Ne gândeam: «Ei bine, şi ce altceva am putea face?»„

Pe atunci, papa Ioan Paul al II-lea, pe care tânărul Jerzy îl venera, trăia în Vatican, la câţiva kilometri de Stadio Olimpico din Roma, care în anul acela găzduia finala Cupei Campionilor Europeni, un mare turneu de fotbal cunoscut astăzi sub numele de Liga Campionilor, la care participă cele mai bune echipe de fotbal din Europa. În acel an, finala se juca între echipa din localitate AS Roma şi îndrăgitul meu Liverpool Football Club[37].

Portarul lui Liverpool din vremea aceea, Bruce Grobbelaar, era un excentric, chiar şi după standardele portarilor. Se încălzea mergând în mâini şi atârnându-se de transversala porţii. De multe ori bea câte o duzină de beri în autocarul echipei, după ce Liverpool pierdea un meci.

Însă Grobbelaar este cel mai cunoscut pentru acea finală a Cupei Campionilor Europeni din 1984 . Meciul s-a decis la o lovitură de pedeapsă când, din cine ştie ce motiv, Grobbelaar s-a apucat să-şi agite picioarele cu nervozitate în timp ce unul dintre executanţii loviturilor de pedeapsă ai echipei adverse se îndrepta spre minge. Derutat de picioarele subţiri ale lui Grobbelaar, jucătorul de la Roma a şutat mingea peste transversală, iar Liverpool a câştigat pentru a patra oară Cupa Campionilor Europeni.

Revenind însă în sudul Poloniei, tânărul Jerzy Dudek iubea fotbalul, deşi mingile din piele erau greu de găsit în comunitatea săracă în care trăia, aşa că de obicei jucau cu mingi de cauciuc sau chiar cu mingi de tenis vechi. A ajuns portar pentru că era înalt, dar la început nu avea abilităţi deosebite pentru acest post. Primul său antrenor i-a spus: „Plonjezi ca un sac de cartofi".

La 17 ani, Dudek se pregătea să devină miner şi, ca parte a pregătirii sale profesionale, lucra în mina de cărbune două zile pe săptămână. În multe privinţe, îi plăcea munca. Îi plăcea camaraderia din mină, sentimentul de încredere reciprocă. Compania minieră avea o echipă de fotbal, iar Jerzy a început să joace pentru ei. Nu-şi putea permite mănuşi de portar, aşa că folosea mănuşile de lucru ale tatălui său. Şi ca să se simtă ca un portar adevărat, a desenat pe ele sigla Adidas. Şi-a îmbunătăţit jocul, nu mai plonja ca un sac de cartofi, iar la

nouăsprezece ani câştiga puţin peste 100 de dolari pe lună ca portar al unei echipe de semiprofesionişti, în timp ce lucra în continuare pentru compania minieră. Dar la 2 1 de ani, progresele sale ajunseseră într-un punct mort. Mai târziu va spune că se simţea „cuprins de înnegurare”.

Liverpool Football Club traversa şi ea o perioadă sumbră. În anii 1990, de multe ori Liverpool nu era suficient de bună pentru a juca în Liga Campionilor, darămite să o şi câştige.

În 1996, Jerzy Dudek, pe atunci în vârstă de 2 2 de ani, a atras atenţia unei echipe poloneze din prima divizie, care l-a angajat să joace pentru un salariu de aproximativ 4 00 de dolari pe lună. După aceea, Dudek a avut o evoluţie uluitoare: în şase luni, a fost transferat la o echipă olandeză, Feyenoord, unde în cele din urmă a început să-şi câştige banii jucând ca portar. După câţiva ani petrecuţi la Feyenoord, Dudek a semnat un contract de milioane de lire sterline cu Liverpool.

Dar era jalnic. „Primele zile la Liverpool au fost cele mai rele zile din viaţa mea. Mă simţeam foarte singur. Mă aflam într-un loc nou, cu o limbă nouă, pe care nu o puteam vorbi”, scria el amintindu-şi de perioada aceea. Apropo, toate aceste citate sunt extrase din autobiografia lui Dudek, pe care a intitulat-o A Big Pole in Our Goal. Este cântecul pe care fanii echipei Liverpool îl cântau despre el, pe melodia piesei He’s Got the Whole World in His Hands. We’ve got a Big Pole in Our Goal.

Dar înainte de a ajunge la 2 5 mai 2 005, vreau doar să mai menţionez un singur lucru. Portarii profesionişti petrec mult timp antrenându-se la apărarea loviturilor de pedeapsă. Jerzy Dudek s-a confruntat cu mii de lovituri de

pedeapsă, pe care le-a abordat de fiecare dată exact în acelaşi mod: rămânea nemişcat pe mijlocul porţii, iar cu o clipă înainte ca mingea să fie lovită, se arunca într-o parte sau în cealaltă. Întotdeauna. Fără excepţie.

În sezonul 2 004 –2 005, Liverpool a avut un parcurs magic în Liga Campionilor, iar în aprilie se pregăteau să joace cu faimosul club italian Juventus în sferturile de finală, când papa Ioan Paul al II-lea a murit. Dudek a rămas pe bancă la meciul acela – pur şi simplu nu se putea concentra imediat după moartea eroului său din copilărie; aproape că izbucnise în lacrimi când i-a mărturisit medicului echipei că nu poate juca în seara aceea. Liverpool a câştigat totuşi meciul, ajungând în cele din urmă în finala Ligii Campionilor, unde avea să joace cu un alt gigant italian, AC Milan.

Finala s-a jucat la Istanbul şi a început îngrozitor pentru Dudek şi Liverpool. După 51 de secunde de la începutul meciului, Milan a înscris. Iar până la pauză au mai marcat de două ori. Acasă, în Polonia, soţia lui Dudek, Mirella, care se pregătea pentru prima împărtăşanie a fiului lor, şi-a amintit cum o „tăcere mormântală” se aşternea peste Szczygłowice.

Despre atmosfera de la pauză din vestiarul celor de la Liverpool, Dudek scrie: „Cu toţii eram prăbuşiţi”. Fundaşul Jamie Carragher spunea: „Visurile mi se făcuseră praf şi pulbere”. Jucătorii îi auzeau pe cei 4 0 000 de fani Liverpool cântând You’ll Never Walk Alone în tribunele de deasupra, dar ştiau că, după cum spunea Carragher, „era mai mult compătimire decât credinţă”.

Ce s-a întâmplat după aceea, ştiu pe de rost, pentru că am revăzut meciul de nenumărate ori. La nouă minute după

începutul celei de-a doua reprize, căpitanul lui Liverpool, Steven Gerrard, marchează cu o graţioasă lovitură de cap. Liverpool înscrie din nou două minute mai târziu, pentru ca după alte patru minute să mai marcheze o dată. Acum este egal, 3 –3 . Meciul are şi treizeci de minute prelungiri. Milano presează. E clar că este echipa mai bună. Jucătorii lui Liverpool sunt epuizaţi, sperând doar să ajungă la lovituri de pedeapsă.

Iar apoi: cu nouăzeci de secunde înainte de încheierea timpului suplimentar de joc, Jerzy Dudek are o dublă intervenţie la două şuturi pe poartă trase la o secundă unul de celălalt. Intervenţia este atât de bună, încât îi sunt dedicate mai multe versuri în A Big Pole in Our Goal. Este atât de extraordinară, încât chiar şi acum, după cincisprezece ani, când o revăd în reluări, am senzaţia că jucătorul de la Milano va înscrie. Însă Jerzy Dudek parează de fiecare dată, iar jocul se decide la o lovitură de pedeapsă.

Deci tu eşti Jerzy Dudek. Te-ai antrenat de când erai copil la lovituri de pedeapsă şi ştii cum să le aperi. Te-ai trezit noaptea din somn imaginându-ţi acest moment. Finala Ligii Campionilor, până la penalty-uri, tu în poartă, stând nemişcat până în clipa dinaintea executării lovirii.

Dar apoi, în momentele de dinaintea începerii loviturilor, Jamie Carragher aleargă spre tine. Sare la tine şi începe să strige. „Carra a venit la mine ca ieşit din minţi”, şi-a amintit Dudek. „M-a prins de mână şi mi-a zis: «Jerzy, Jerzy, Jerzy, aminteşte-ţi de Bruce Grobbelaar».”

Carragher striga la el: Fă jocul din picioare! Mişcă-te pe linia porţii! La fel ca în 1984 ! Dar asta era în urmă cu 2 1

de ani, cu jucători diferiţi, cu un alt antrenor şi cu un alt adversar. Ce legătură ar putea fi între momentul acela şi acesta?

Sunt momente în viaţă când faci lucrurile exact aşa cum ai exersat şi te-ai pregătit pentru ele. Şi apoi sunt momente când îi dai ascultare lui Jamie Carragher. Deci în cel mai important moment al vieţii lui profesionale, Jerzy Dudek a decis să încerce ceva nou.

Picioarele lui slăbănoage nu arătau exact ca ale lui Grobbelaar, dar a dansat pe linia porţii, agitându-şi picioarele într-o parte şi în cealaltă. „Nu-l recunoşteam pe soţul meu”, spunea Mirella Dudek. „Nu-mi venea a crede că... dansa atât de nebuneşte în poartă.”

Liverpool a înscris toate loviturile de pedeapsă, exceptând una singură. Pentru Milano, în faţa unui Dudek dansator, a fost o cu totul altă poveste. Primul jucător de la Milan a ratat lovitura, iar apoi Dudek a salvat două din următoarele patru penalty-uri, iar Liverpool a finalizat ceea ce a devenit cunoscut sub numele de „Miracolul de la Istanbul”.

*

Cineva îi spune unui Jerzy Dudek în vârstă de 10 ani că va salva două penalty-uri într-o finală a Ligii Campionilor făcând cea mai ciudată alegere cu putinţă. Cineva îi spune unui Jerzy Dudek în vârstă de 2 1 de ani, care joacă pentru 1800 de dolari pe an, că peste zece ani va ridica deasupra capului cupa Ligii Campionilor.

Nu poţi prevedea viitorul – nici terorile, fireşte, dar nici minunile care vor veni, momentele de bucurie scăldată în lumină care ne aşteaptă pe fiecare dintre noi. În aceste zile, de multe ori mă simt ca şi cum aş fi Jerzy Dudek intrând pe teren după pauză, la 3 –0, deznădăjduit şi neputincios în egală măsură. Dar dintre toate lucrurile lipsite de importanţă, fotbalul este cel mai important, pentru că, văzându-l pe Jerzy Dudek sprintând în urma executării ultimei lovituri de pedeapsă, pentru a fi asaltat de coechipierii săi, îmi amintesc că într-o bună zi – poate curând – voi fi şi eu îmbrăţişat de cei pe care îi iubesc. Este luna mai a anului 2 02 0, la 15 ani de la picioarele slăbănoage ale lui Dudek, şi aşteptarea se va încheia, iar zilele pline de lumină vor veni.

Acord performanţei din 2 5 mai 2 005 a lui Jerzy Dudek 5 stele.

Îl cunosc din liceu pe Daniel Alarcón, romancier, cofondator al Radio Ambulante şi susţinător al celor de la Arsenal. Daniel a fost întrebat cândva, într-un interviu, dacă mă consideram în primul rând un YouTuber sau un scriitor. Spre bucuria mea, Daniel a răspuns: „În cea mai mare parte, John se consideră un fan Liverpool”.

Pinguinii din Madagascar

Doar dacă nu ai fost extraordinar de norocos, probabil că ai cunoscut persoane cărora să le facă plăcere să susţină opinii provocatoare. Mă refer la oameni care îţi vor spune lucruri de genul: „Ştii, Ringo a fost cel mai bun de la The Beatles”.

Tragi adânc aer în piept. Poate că ieşi la prânz cu această persoană, deoarece prânzul este o experienţă limitată în timp şi poţi suporta prezenţa persoanei respective doar în cantităţi mici. Aşa că iei o îmbucătură din mâncarea pe care o ai în farfurie, după care oftezi din nou şi spui: „Şi de ce crezi că Ringo a fost cel mai bun de la The Beatles?”[38]

Ei bine, persoana-cu-opinii-provocatoare este foarte bucuroasă că ai întrebat. „Ringo a fost cel mai bun de la The Beatles pentru că...” – după care nu mai auzi nimic, deoarece e singura modalitate de a rezista prânzului. Când persoana termină ce are de spus, zici: „Bine, dar Ringo a scris şi Octopus’s Garden”, la care persoana-cu-opinii-provocatoare îţi va oferi o prelegere de paisprezece minute care începe cu: „Ei bine, de fapt, Octopus’s Garden este opera unui geniu deosebit pentru că...”

Mulţi dintre noi nu suntem, slavă Domnului, persoane-cu-opinii-provocatoare. Însă cred că oricine adăposteşte, în tainiţele fiinţei sale, cel puţin o opinie provocatoare, iar a mea este aceasta: secvenţa din deschiderea filmului Pinguinii din Madagascar din 2 014 este una dintre cele mai mari scene din istoria cinematografică.

Pinguinii din Madagascar este un film de animaţie pentru copii despre Antropocen: o caracatiţă ticăloasă pe nume Dave a inventat o rază specială care urâţeşte animalele drăgălaşe, astfel încât oamenii să nu mai privilegieze protecţia unor animale adorabile (cum ar fi pinguinii) faţă de cele mai puţin adorabile (cum ar fi Dave).

Filmul începe ca un fals documentar despre natură. „Antarctica, o pustietate neospitalieră”, psalmodiază celebrul realizator de documentare Werner Herzog, cu

tonul său grav, inconfundabil. „Dar chiar şi aici, ne spune el, găsim viaţă. Şi nu orice formă de viaţă. PINGUINI! Vietăţi joviale, vesele, agitate, adorabile, mai că-ţi vine să le strângi în braţe.”

Un şir lung de pinguini mărşăluiesc orbeşte în spatele unui lider nevăzut. În timp ce Herzog numeşte pinguinii „mici clovni zburdalnici ai zăpezii”, urmărim şirul de pinguini până ajungem la cele trei personaje principale ale filmului, dintre care unul spune:

— Ştie careva încotro mărşăluim?

— Cui îi pasă? răspunde un pinguin adult.

— Eu nu pun întrebări, adaugă un altul.

Curând după aceea, cei trei tineri pinguini sunt răsturnaţi de un ou care se rostogoleşte la vale. Ei decid să urmeze oul, care cade de pe marginea unui gheţar, ajungând pe un vas naufragiat aflat dedesubt. Aceşti trei tineri pinguini stau acum pe marginea unei faleze, uitându-se în jos la un ou pe cale să fie devorat de o focă-leopard. Pinguinii trebuie să decidă: să rişte totul pentru a salva oul sau să se uite la el cum e mâncat?

În acest moment, se măreşte distanţa focală şi vedem echipa documentarului care îi urmăreşte pe cei trei micuţi. „Mici şi neajutoraţi, spune Herzog, puii de pinguin sunt îngheţaţi de frică. Ştiu că dacă vor cădea de pe această faleză, vor muri cu siguranţă.” Şi apoi urmează un moment de pauză, după care Herzog spune: „Günter, dă-le brânci”.

Individul de la sunet se foloseşte de un microfon cu braţ pentru a-i lovi pe pinguini din spate, forţându-i să se

prăbuşească în marele necunoscut. Este un film pentru copii, aşa încât, fireşte, pinguinii supravieţuiesc şi pornesc în marea aventură. Dar de fiecare dată când mă uit la Pinguinii din Madagascar, mă gândesc cum aproape toţi suntem invizibili pentru pinguini, mai tot timpul, şi totuşi suntem cea mai mare ameninţare a lor – şi, de asemenea, cea mai mare speranţă a lor. În această privinţă, suntem un fel de zei şi nu dintre cei deosebit de binevoitori.

De asemenea, mă trezesc uneori gândindu-mă la leming, un rozător lung de vreo 15 centimetri, cu ochi drăgălaşi şi o blană neagră-maronie. Există multe specii de lemingi, ce pot fi găsite prin zonele mai reci din America de Nord şi Eurasia. Celor mai mulţi dintre ei le place să trăiască în apropierea apei şi pot înota pe distanţe destul de mari.

Lemingii tind să aibă un ciclu populaţional deosebit de mare: la fiecare trei-patru ani, populaţia lor explodează ca urmare a condiţiilor favorabile de reproducere. În secolul al XVII-lea, unii naturalişti au emis ipoteza că lemingii s-ar genera spontan, căzând apoi din cer cu milioanele, ca picăturile de ploaie. Această credinţă a dispărut în timp, însă alta nu. Multă vreme s-a crezut că, din instinct şi/sau din dorinţa de a urma orbeşte alţi lemingi, creaturile îşi corectează creşterea demografică prin sinucidere în masă.

Acest mit a rezistat surprinzător de mult, chiar dacă biologii ştiau de foarte multă vreme că lemingii nu fac aşa ceva. De fapt, lemingii se răspândesc când populaţiile devin prea mari, căutând spaţii noi şi sigure. Uneori ajung la un râu sau la un lac şi încearcă să-l traverseze. Uneori se îneacă. Uneori mor din alte cauze. În toate aceste privinţe, nu sunt prea diferiţi de alte rozătoare.

Însă chiar şi astăzi, spunem uneori despre persoane care-i urmează pe alţii fără a sta prea mult pe gânduri că sunt nişte „lemingi”. Ne gândim la lemingi în felul ăsta în mare parte din cauza filmului Disney din 1958 White Wilderness, un documentar despre natura din zona arctică nord-americană. În film, urmărim migraţia lemingilor după un sezon de creştere a populaţiei. În cele din urmă, ajung la o faleză de pe malul oceanului, pe care naratorul o numeşte „prăpastia finală”.

„Aruncându-se în gol, ne spune naratorul, lemingii se lansează de pe faleză în imensa lor prostie, iar cei care supravieţuiesc căderii înoată apoi în ocean până se îneacă. O întâlnire finală cu destinul şi cu moartea.”

Dar nimic dintre toate acestea nu constituie o descriere realistă a comportamentului natural al lemingilor. În primul rând, subspeciile de leming prezentate în film de obicei nu migrează. În plus, această secţiune a filmului nici măcar nu a fost filmată în sălbăticie; acei lemingi au fost transportaţi din Golful Hudson la Calgary, unde s-a filmat o mare parte dintre imaginile cu ei. Iar lemingii nu s-au aruncat efectiv în hău. În schimb, realizatorii filmului au aruncat, de la înălţimea falezei, lemingi dintr-un camion şi i-au filmat în timp ce cădeau, înecându-se în cele din urmă. Günter, dă-le brânci!

Astăzi, White Wilderness este amintit nu ca un documentar despre lemingi, ci ca un documentar despre noi şi despre cât de departe suntem în stare să mergem pentru a susţine o minciună. Tatăl meu este realizator de documentare (de la el am aflat povestea filmului White Wilderness), iar acesta este, fără îndoială, unul dintre motivele pentru care îmi place acea secvenţă din deschiderea filmului de animaţie Pinguinii din Madagascar.

Dar îmi place şi pentru că surprinde şi ia în râs, cu cea mai mare blândeţe, ceva despre mine, ceva ce consider a fi deosebit de tulburător. La fel ca pinguinul adult care rămâne în coloană şi spune: „Eu nu pun întrebări”, în cea mai mare parte şi eu respect regulile. Cel mai adesea încerc să fac cum face toată lumea, chiar dacă ne apropiem cu toţii de prăpastie. Ne imaginăm că celelalte animale sunt lipsite de conştiinţă, urmându-şi orbeşte liderul până nu-ştiu-unde, dar în această interpretare uităm uneori că şi noi suntem animale.

Sunt un tip meditativ – mereu plin de gânduri, inevitabil, până la epuizare. Dar sunt şi iraţional – acţionând conform unor parametri impliciţi pe care nici nu-i înţeleg, nici nu-i analizez. Într-o măsură pe care nu vreau să o accept, sunt ceea ce multă vreme am pretins că ar fi lemingii. Forţe mai presus de puterea mea de înţelegere m-au condus pe mine şi pe camarazii mei lemingi spre o prăpastie – şi mi-e teamă că urmează brânciul. Mitul lemingilor nu durează pentru că ne ajută să-i înţelegem pe lemingi. Durează pentru că ne ajută să ne înţelegem pe noi înşine.

Pinguinii din Madagascar este un film extraordinar de stupid. Dar cum altfel am putea înfrunta absurdităţile Antropocenului? Îmi susţin opinia provocatoare şi acord secvenţei din deschiderea Pinguinilor din Madagascar 4 ,5 stele.

Doar în cazul în care Ringo Starr sau oricine îl iubeşte citeşte aceste rânduri: cred că Ringo a fost un important membru al trupei The Beatles. A fost extraordinar. Dar pur şi simplu nu cred că a fost neapărat cel mai bun membru al formaţiei.

Piggly Wiggly

În anul 192 0, conform înregistrărilor recensământului, străbunicul meu Roy lucra la o băcănie într-un orăşel din vestul statului Tennessee. La fel ca toate magazinele alimentare din Statele Unite de la începutul secolului al XX-lea, era o prăvălie cu servicii complete: te duceai cu o listă cu produsele de care aveai nevoie, după care băcanul – poate străbunicul meu – aduna produsele respective. Băcanul cântărea făina, mălaiul, untul sau roşiile, iar apoi ambala totul, pregătindu-ţi marfa. Probabil că magazinul străbunicului meu le-a permis clienţilor şi să cumpere alimente pe credit, o practică obişnuită la vremea aceea. Iar clientul îşi achita de obicei datoria în timp.

Slujba respectivă trebuia să fie modalitatea străbunicului meu de a scăpa de sărăcie, dar nu a funcţionat. În schimb, prăvălia s-a închis, în parte din cauza revoluţionarelor magazine alimentare cu autoservire lansate de Clarence Saunders, cel care a influenţat stilul de viaţă al americanilor, felul lor de a cumpăra, de a găti, de a mânca. Saunders a fost un copil autodidact, fiul unor arendaşi săraci. În cele din urmă, şi-a găsit drumul în domeniul magazinelor alimentare din Memphis (Tennessee), la aproximativ 160 de kilometri sud-vest de băcănia străbunicului meu. Saunders avea 3 5 de ani când a conceput un magazin alimentar fără tejghea, dar având în schimb un labirint de coridoare pe care clienţii să umble singuri şi să-şi aleagă produsele pe care şi le doreau, punându-le în nişte coşuri de cumpărături.

Preţurile la magazinele cu autoservire ale lui Saunders erau mai mici, deoarece aveau nevoie de mai puţin

personal şi, de asemenea, pentru că nu dădeau marfă pe credit, plata făcându-se pe loc. În plus, preţurile erau clare şi transparente – pentru prima dată, fiecare produs dintr-un magazin alimentar avea marcat un preţ, astfel încât clienţilor nu le mai era teamă că vor fi încărcaţi la plată de băcani lipsiţi de scrupule. Saunders şi-a numit magazinul Piggly Wiggly.

De ce? Nimeni nu ştie. Când a fost întrebat de unde provine numele, Saunders a răspuns într-o zi că a apărut „din haos şi a intrat în contact direct cu mintea unui individ”, ceea ce îţi dă o oarecare idee despre ce fel de om era. Dar, de obicei, când era întrebat de ce ar suna cineva la un magazin alimentar Piggly Wiggly, Saunders răspundea: „În felul ăsta oamenii ar putea pune tocmai această întrebare”.

Primul Piggly Wiggly a fost deschis în Memphis în 1916. A avut un succes atât de mare, încât al doilea Piggly Wiggly a fost deschis trei săptămâni mai târziu. La două luni după aceea s-a deschis un altul. Saunders a insistat să-i spună „Piggly Wiggly the Third” („Piggly Wiggly al treilea”), pentru a acorda magazinelor sale „demnitatea regală pe care o merită”. A început să ataşeze însemnelor din vitrină câte un slogan: Piggly Wiggly: All Around the World („Piggly Wiggly: peste tot în lume”). La vremea aceea, magazinele se găseau doar prin Memphis, însă profeţia lui Saunders s-a împlinit: într-un an, peste tot în Statele Unite existau 3 53 de magazine Piggly Wiggly, iar astăzi, conceptul lui Saunders de culoare cu autoservire s-a răspândit cu adevărat în întreaga lume.

În reclamele din ziare, Saunders scria despre conceptul său de autoservire în termeni aproape mesianici. „Într-o zi, Memphis va fi mândru de Piggly Wiggly”, se putea citi într-

o reclamă. „Şi toţi oamenii vor spune că magazinele Piggly Wiggly se vor înmulţi şi vor umple Pământul cu produse alimentare mai multe şi mai curate.” În altă reclamă a scris: „Puternicul avânt al vieţii trepidante de astăzi face lucruri noi din cele vechi şi lucruri noi care nici măcar nu existau înainte”. Practic, Saunders vorbea despre Piggly Wiggly aşa cum directorii de astăzi din Silicon Valley vorbesc despre companiile lor. Aici nu facem doar bani. Noi aprovizionăm Pământul.

Piggly Wiggly şi magazinele alimentare cu autoservire care au urmat au scăzut preţurile, ceea ce însemna mai multă mâncare. De asemenea, au schimbat tipurile de alimente care erau uşor disponibile – pentru a reduce costurile şi a limita stricarea produselor, Piggly Wiggly stoca mai puţine produse proaspete decât băcăniile tradiţionale. Alimentele procesate, preambalate, au devenit mai populare şi mai puţin costisitoare, ceea ce a modificat alimentaţia americanilor. Recunoaşterea mărcii a devenit, de asemenea, un lucru extrem de important, deoarece companiile alimentare trebuiau să apeleze direct la cumpărători, ceea ce a dus la creşterea publicităţii alimentare destinate direct consumatorilor, la radio şi în ziare. Mărci naţionale precum Campbell Soup şi biscuiţi OREO şi-au sporit brusc popularitatea; până în 192 0, Campbell era cea mai bună marcă de supe din ţară, iar OREO, cea mai bună marcă de biscuiţi – rămânând la fel şi astăzi.

Magazinele alimentare cu autoservire au contribuit şi la creşterea multor alte mărci de alimente procesate. Wonder Bread. MoonPies. Hostess CupCakes. Legume congelate Birds Eye. Cerealele Wheaties. Reese’s Peanut Butter Cups. Muştarul French’s. Batoanele Klondike. Brânza Velveeta. Toate aceste mărci şi multe altele au

apărut în Statele Unite în deceniul de după prima deschidere a unui magazin Piggly Wiggly. Clarence Saunders a înţeles mai bine decât aproape oricine din vremea sa noile intersecţii dintre mass-media şi reputaţia mărcii. De fapt, la începutul anilor 192 0, Piggly Wiggly era cel mai mare agent de publicitate pentru ziare din Statele Unite.

Menţinerea preţurilor scăzute şi folosirea unui număr mai mic de angajaţi a făcut, de asemenea, ca mulţi dintre cei care lucrau în băcăniile tradiţionale să-şi piardă slujbele, printre care s-a numărat şi străbunicul meu. Nu-i nimic nou cu temerea noastră că automatizarea şi eficienţa sporită îi vor priva pe oameni de locuri de muncă. Într-un anunţ din ziar, Saunders şi-a imaginat o femeie împărţită între relaţia sa de lungă durată cu băcanul ei prietenos şi preţurile mici, foarte mici de la Piggly Wiggly. Povestea se încheia cu apelul lui Saunders la o tradiţie chiar mai veche decât băcănia cu servicii complete. Femeia din povestea lui cugeta: „Cu mulţi ani în urmă, aveam o bunică olandeză, foarte strânsă la pungă. Spiritul acelei bunici bătrâne s-a trezit în fiinţa mea şi a spus: «Afacerile sunt afaceri, iar caritatea şi milostenia sunt cu totul altceva»„. După care cumpărătoarea noastră a văzut lumina şi s-a convertit la Piggly Wiggly.

În 192 2 , în Statele Unite existau mai bine de o mie de magazine Piggly Wiggly, iar acţiunile companiei erau listate la bursa din New York. Saunders construia în Memphis o vilă de 3 3 4 5 de metri pătraţi şi dotase cu tot ceea ce trebuia şcoala cunoscută acum sub numele de Rhodes College. Însă vremurile bune nu aveau să dureze. După ce câteva magazine Piggly Wiggly din nord-est au dat faliment, investitorii au început să vândă acţiunile, convinşi fiind că preţul lor avea să scadă. Saunders a

reacţionat încercând să cumpere toate acţiunile Piggly Wiggly disponibile cu bani împrumutaţi, însă iniţiativa a eşuat spectaculos. Saunders a pierdut controlul asupra Piggly Wiggly şi a dat faliment.

Critica sa vehementă la adresa celor care vânduseră acţiunile pe Wall Street a prezis apariţia titanilor corporatişti de astăzi, la fel cum făcuse şi dependenţa lui de marea publicitate şi hipereficienţă. În multe privinţe, Saunders era un agresor – abuziv verbal, crud şi absolut convins de propriul său geniu. După ce a pierdut controlul asupra companiei, a scris: „Au totul, tot ce am construit eu, cele mai mari magazine de acest fel din lume, însă n-au pus mâna pe cel care a fost părintele ideii. Au trupul lui Piggly Wiggly, dar nu şi sufletul”. Saunders a dezvoltat rapid un nou concept de magazin alimentar. Acesta avea culoare şi era cu autoservire, însă dispunea şi de personal la departamentul de carne şi la cel de brutărie. În esenţă, a inventat modelul de supermarket care va fi dominant în secolul XXI.

În mai puţin de un an era gata să deschidă, însă noii proprietari ai Piggly Wiggly l-au acţionat în justiţie, pe motiv că utilizarea numelui Clarence Saunders în legătură cu un nou tip de magazin alimentar ar încălca mărcile comerciale şi brevetele Piggly Wiggly. Drept răspuns, în mod sfidător, Saunders şi-a numit noul magazin alimentar „Clarence Saunders: Sole Owner of My Name” („Clarence Saunders: singurul proprietar al numelui meu”), probabil singura denumire comercială mai proastă decât Piggly Wiggly. Şi totuşi a avut un succes grozav, iar Saunders a făcut încă o avere pe măsură ce magazinele Sole Owner s-au răspândit în tot Sudul.

A continuat să investească într-o echipă de fotbal american profesionist din Memphis, pe care a numit-o Clarence Saunders Sole Owner of My Name Tigers. Pe bune. Au jucat cu Green Bay Packers şi Chicago Bears în faţa unor mulţimi uriaşe din Memphis şi au fost invitaţi să se alăture NFL, dar Saunders a refuzat. Nu voia să-şi împartă veniturile şi nici să-şi trimită echipa să joace în deplasare. A promis că va construi un stadion pentru Tigri, cu o capacitate de mai bine de 3 0 000 de locuri. „Stadionul, scria el, va avea un craniu şi oase încrucişate pentru duşmanii mei pe care i-am măcelărit.”

Dar în câţiva ani, magazinele Sole Owner au fost zdrobite de Marea criză economică, echipa de fotbal şi-a încetat activitatea, iar Saunders a ajuns din nou falit. Între timp, trupul-lipsit-de-suflet al lui Piggly Wiggly se descurca destul de bine şi fără Saunders – la nivelul lanţului de supermarketuri din 193 2 , în Statele Unite existau mai bine de 2 500 de Piggly Wigglies. Chiar şi în 2 02 1 există peste 500 de amplasări, mai ales în Sud, deşi, la fel ca multe magazine alimentare, se luptă sub presiunea exercitată de Walmart şi Dollar General, care pot vinde mai ieftin decât magazinele alimentare tradiţionale, în parte deoarece oferă chiar mai puţine produse alimentare proaspete şi au chiar mai puţini angajaţi decât magazinele Piggly Wiggly de astăzi.

În ziua de azi, reclamele Piggly Wiggly tind să se concentreze pe tradiţie şi pe apropierea umană. Un spot TV Piggly Wiggly din nordul Alabamei din 1999 a inclus cuvintele: „La Piggly Wiggly sunt doar prieteni care servesc prieteni”, un apel la genul de relaţii umane apropiate pe care Saunders le-a ridiculizat în acea reclamă cu bunica olandeză. Puternicul avânt al vieţii trepidante de

astăzi face într-adevăr lucruri noi din cele vechi – dar şi lucruri vechi din cele noi.

Astăzi, comparativ cu salariul mediu, preţurile la alimente sunt mai mici decât au fost vreodată în Statele Unite, însă în mare parte avem o alimentaţie proastă. Americanul obişnuit ingerează mai mult zahăr şi sodiu decât ar trebui, în mare parte din cauza alimentelor procesate, preambalate. Mai mult de 60 % dintre caloriile consumate de americani provin din aşa-numitele „alimente ultraprocesate”, precum biscuiţii OREO şi batoanele Milky Way care au înflorit la începutul magazinelor Piggly Wiggly. Evident, Clarence Saunders nu are nicio legătură cu toate astea. La fel ca noi, era propulsat de forţe mult mai mari decât oricare alt individ. El a înţeles doar ce avea să-şi dorească America – şi ne-a dat.

După al doilea faliment, Saunders a petrecut zeci de ani încercând să lanseze un nou concept de vânzare cu amănuntul. Keedoozle era un magazin complet automatizat, care arăta ca o imensă bancă de distribuitoare automate şi implica achiziţionarea de alimente aproape fără nicio interacţiune umană. Însă de multe ori aparatele se defectau, iar oamenii considerau experienţa de a cumpăra lentă şi incomodă, astfel încât Keedoozle nu a fost niciodată profitabil. Procesul de autoverificare imaginat de Saunders va deveni realitate abia peste câteva decenii. Pe măsură ce înainta în vârstă, Saunders devenea tot mai sarcastic şi mai imprevizibil. A început să sufere de crize debilitante de boli mintale, iar în cele din urmă, s-a internat într-un sanatoriu care trata oameni cu anxietate şi depresie.

Vila construită de Saunders din prima lui avere a devenit Pink Palace Museum, muzeul de ştiinţă şi istorie din

Memphis. Domeniul pe care şi l-a ridicat cu a doua lui avere a devenit Lichterman Nature Center. În 193 6, jurnalistul Ernie Pyle a spus: „Dacă Saunders va trăi suficient de mult, Memphis va deveni cel mai frumos oraş din lume doar cu lucrurile pe care Saunders le-a construit şi le-a pierdut”.

Însă Saunders nu a mai reuşit să-şi facă a treia avere. A murit la Sanatoriul Wallace în 1953 , la vârsta de 72 de ani. Într-un necrolog se spunea: „Unii bărbaţi dobândesc o faimă de durată prin succes, alţii prin eşecuri”. Saunders a fost un inovator neobosit care a înţeles puterea mărcii şi a eficienţei. De asemenea, era odios şi răzbunător. A comis fraude cu valori mobiliare. Şi a ajutat la deschiderea unei ere a alimentelor care umplu stomacul fără a hrăni.

Dar mai ales, când mă gândesc la Piggly Wiggly, îmi vine în minte cum cei mari devin şi mai mari mâncându-i pe cei mici. Piggly Wiggly a înghiţit băcăniile din orăşele doar pentru a fi înghiţit la rândul lui de către Walmart, care şi el va fi înghiţit de companii ca Amazon. James Joyce a numit Irlanda „scroafa care-şi mănâncă progeniturile”, însă Irlanda nu are nicio legătură cu capitalismul american.

Îi acord lui Piggly Wiggly 2 ,5 stele.

Concursul de mâncat hotdogi de la Nathan’s Famous

În Coney Island din Brooklyn, pe Surf Avenue colţ cu Stillwell Avenue, există un restaurant numit Nathan’s Famous, deschis în 1916 de doi imigranţi polonezi, Nathan şi Ida Handwerker. Restaurantul oferă o mare varie-tate de

mâncăruri – de la scoici prăjite la burgeri vegetali –, însă Nathan’s a început ca loc unde puteai găsi hotdogi şi este în continuare cunoscut pentru aşa ceva.

Un hotdog de la Nathan’s nu este cea mai bună mâncare din câte vei avea parte vreodată, nici măcar cel mai bun hotdog. Dar există ceva special în experienţa de a mânca unul în mijlocul forfotei din Coney Island. Iar hotdogii au pedigri: au fost mâncaţi de regele George al VI-lea şi de Jacqueline Kennedy. Cică Stalin ar fi mâncat unul la Conferinţa de la Ialta din 194 5.

Coney Island era cândva capitala mondială a vânzătorilor ambulanţi, unde tot felul de guralivi purtând pălării de paie căutau să te convingă să cumperi cine ştie ce atracţie de carnaval. Acum, la fel ca toate locurile care supravieţuiesc nostalgiei, este în mare parte o amintire în sine. Plajele sunt încă pline pe timpul verii. Încă mai poţi urca în carusel şi încă mai este coadă la Nathan’s Famous. Dar o mare parte din vizita în Coney Island de astăzi se reduce la a-ţi imagina cum trebuie să fi fost cândva.

Cu excepţia unei zile pe an, când, cu bune şi cu rele, Coney Island devine vechiul Coney Island. În fiecare zi de 4 iulie, zeci de mii de oameni inundă străzile pentru a asista la un exerciţiu spectaculos de rezonanţă metaforică cunoscut sub numele de Concursul de mâncat hotdogi de la Nathan’s Famous. Acest lucru spune atât de multe despre viaţa americanului de azi, încât sărbătorile noastre de Ziua Independenţei includ: 1. focuri de artificii, care sunt în esenţă imitaţii ale unor bătălii, cu rachete şi bombe; şi 2 . un concurs în care oameni din toată lumea încearcă să descopere câţi hotdogi şi câte chifle poate înghiţi un om în decurs de zece minute. Ca să-l citez pe legendarul comediant Yakov Smirnoff: Ce ţară!

La fel ca naţiunea pe care îşi propune să o sărbătorească, concursul de mâncat hotdogi a fost întotdeauna un amestec ciudat de istorie şi imaginaţie. Iniţiatorul concursului a fost probabil un tip pe nume Mortimer Matz, pe care jurnalistul Tom Robbins l-a descris ca fiind „în parte un fel de P.T. Barnum, în parte un neisprăvit”. Matz şi-a câştigat o mare parte din bani ca reprezentant în relaţiile publice al unor politicieni aflaţi în criză – o resursă care nu a lipsit niciodată din New York –, dar s-a ocupat şi de relaţiile publice ale Nathan’s Famous, împreună cu colegul său Max Rosey. Matz a susţinut că acest concurs de mâncat hotdogi ar putea data din 4 iulie 1916, când patru imigranţi au organizat un concurs de mâncat hotdogi pentru a vedea care dintre ei iubeşte cel mai mult America. Dar mai târziu avea să recunoască: „În stilul Coney Island al vânzătorilor ambulanţi, noi l-am inventat”.

Concursul a început de fapt în vara anului 1967, când mai multor oameni li s-a dat o oră să mănânce cât mai mulţi hotdogi şi cât mai multe chifle. Un şofer de camion în vârstă de 3 2 de ani, pe nume Walter Paul, a câştigat primul concurs cu, se spune, 12 7 de hotdogi şi chifle într-o singură oră, deşi nu uitaţi că acest număr a fost transmis presei de Rosey şi Matz.

Evenimentul a devenit anual abia la sfârşitul anilor 1970. În cei mai mulţi ani, câştigătorul mânca zece sau unsprezece hotdogi în zece minute. Concursul de mâncat hotdogi a fost o afacere destul de liniştită până în 1991, când un tânăr pe nume George Shea a devenit prezentator profesionist al competiţiilor de mâncat.

Shea era un maior englez căruia îi plăcea să citească Flannery O’Connor şi William Faulkner şi voia să devină romancier, dar de fapt a ajuns să fie ultimul mare

„lătrător” american de carnaval. Poartă o pălărie de paie şi este cunoscut pentru fenomenalele sale prezentări grandilocvente făcute în fiecare an participanţilor la concurs. De fapt, de multe ori, spectacolul anual al lui Shea, care este transmis în direct pe cea mai mare reţea sportivă din Statele Unite, durează mai mult decât concursul efectiv de mâncat hotdogi.

Întotdeauna începe cu prezentări destul de normale. „În anul său de debut, este deja pe locul 2 4 în lume”, a început Shea într-un an. „Din Nigeria, acum locuieşte în Morrow, Georgia, a mâncat 3 4 de spice de porumb zaharat. De 2 metri înălţime, haideţi să-l primim cum se cuvine pe Gideon Oji.” Dar pe măsură ce-i cunoaştem pe participanţi, prezentările devin tot mai suprarealiste. Prezentându-l pe Rich LeFevre, în vârstă de 72 de ani, Shea a spus: „Când suntem tineri, ne bem cafeaua cu lapte şi zahăr. Iar pe măsură ce îmbătrânim, o bem doar cu lapte, apoi neagră, apoi trecem la decofeini-zată şi apoi murim. Următorul nostru concurent a ajuns la decofeinizată”.

Despre un alt concurent ni se spune: „Stă în faţa noastră de parcă ar fi însuşi Hercule, deşi un Hercule imens şi chel la un concurs de mâncat”. Prezentându-l pe Crazy Legs Conti, un vechi participant la astfel de competiţii, de profesie spălător de geamuri şi campion mondial la mâncat fasole-păstăi, Shea spune: „A fost văzut pentru prima dată în picioare la marginea ţărmului, între semnele vechi ale fluxului şi apele mareei joase, un loc care nu este nici pământ, nici mare. Dar pe măsură ce lumina albastră a dimineţii străpungea întunericul, a dezvăluit omul care fusese dincolo şi a cunoscut secretele vieţii şi ale morţii. A fost îngropat de viu sub 1,7 metri cubi de pop-corn, din care a mâncat croindu-şi drum pentru a scăpa cu viaţă”.

Dacă nu urmăriţi în mod regulat ESPN, ar putea să vă vină greu să înţelegeţi cât de ciudate par toate astea în comparaţie cu emisiunile sale zilnice, care includ aproape în totalitate evenimente atletice şi analize ale unor evenimente sportive. ESPN nu se ocupă cu vizitarea locurilor care nu sunt nici pământ, nici mare.

Însă ESPN este un canal de televiziune specializat în transmiterea de programe sportive şi, mă rog, am să admit că mâncatul competitiv e un sport. Şi ca orice sport, rostul lui este să scoată în evidenţă capacităţile unui corp omenesc – şi, ca orice sport, are o varietate de reguli. Trebuie să mănânci hotdogul şi chifla corespunzătoare pentru a conta la numărătoare şi eşti imediat descalificat dacă în timpul competiţiei experimentezi aşa-numitul Reversal of Fortune, eufemismul sportiv pentru vărsături. Competiţia în sine este, desigur, înfiorătoare. În ziua de azi, câştigătorul consumă de obicei mai bine de 70 de hotdogi şi chifle în zece minute.

Cineva ar putea resimţi ceva în genul unei uimiri vesele la vederea unei pase extraordinare a lui Megan Rapinoe sau a unui elegant fadeaway executat de LeBron James. Însă e greu să faci din Concursul de mâncat hotdogi de la Nathan’s Famous ceva la fel de frumos. Când o minge de fotbal ajunge la picioarele lui Lionel Messi, nu ţi-ai dori să te uiţi în altă parte. Când te uiţi la o competiţie de mâncat hotdogi, nu reuşeşti să-ţi muţi privirea în altă parte.

Concursul de mâncat hotdogi este un monument închinat excesului, dorinţei umane de a căuta să ai nu doar mai mult decât ai nevoie, ci şi mai mult decât vrei de fapt. Dar cred că este vorba şi despre altceva. Cel mai bun mâncător competitiv din lume, americanul Joey Chestnut, a spus despre prezentările lui Shea: „El convinge publicul

că indivizii ăia sunt sportivi. Face o treabă foarte bună, deoarece reuşeşte să mă convingă şi pe mine că sunt sportiv”.

„Lătrătorul” de carnaval este, evident, un artist flecar – ştim că Shea glumeşte atunci când spune despre Chestnut că este „întruparea Americii” şi susţine că primele cuvinte pe care i le-a spus lui Chestnut mama sa au fost: „Eşti carne din carnea mea, însă nu eşti al meu. Destinul ţi-e tată şi aparţii poporului, pentru că vei conduce armata celor liberi”. Ştim că-i doar o glumă. Şi totuşi oamenii ţipă. Scandează „Jo-ey, Jo-ey, Jo-ey!”. Pe măsură ce crainicul continuă să aţâţe mulţimea, încep să scandeze: „U-S-A, U-S-A!” Energia străzii se schimbă. Ştim că Shea nu vorbeşte serios. Şi totuşi... cuvintele sale au forţă.

Începând din 2 001, un japonez pe nume Takeru Kobayashi a câştigat şase ani la rând concursul de mâncat hotdogi. Kobayashi a revoluţionat cu totul abordarea competiţiei – înaintea lui, nimeni nu reuşise vreodată să mănânce mai mult de 2 5 de hotdogi. Kobayashi a mâncat 50 în 2 001, mai mult decât dublu faţă de cât reuşise mâncăul situat în anul acela pe locul trei. Strategiile sale – printre care ruperea fiecărui hotdog în jumătate şi muierea chiflei în apă caldă – sunt acum omniprezente la concurs.

Kobayashi a fost multă vreme îndrăgit ca fiind cel mai mare mâncător al tuturor timpurilor, deşi acum nu mai participă la concurs, deoarece refuză să semneze un contract exclusiv cu firma lui Shea. Dar a concurat la evenimentul din 2 007, iar când japonezul Kobayashi a fost învins de americanul Chestnut, Shea a strigat la microfon: „Ne-am recăpătat încrederea! S-au dus zilele întunecate din ultimii şase ani!” Ceea ce părea să permită mulţimii să ajungă la fanatism. Parcă-i şi auzi strigând la Kobayashi în

timp ce acesta se îndreaptă spre Chestnut pentru a-l felicita. Îi spun să plece acasă. Strigă la el, făcându-l Kamikaze şi Shanghai Boy. Amintindu-şi de acele momente într-un documentar, după mai bine de 10 ani, Kobayashi a spus cu lacrimi în ochi: „Şi înainte mă ovaţionau”.

Când ai microfonul, contează ceea ce spui, chiar şi atunci când glumeşti. E foarte uşor să te refugiezi în acel „doar” din „doar glumesc”. E doar o glumă. O facem doar pentru meme. Însă ridicolul şi absurdul încă ne pot influenţa felul în care ne înţelegem pe noi înşine şi pe ceilalţi. Iar cruzimea ridicolă este tot cruzime.

Iubesc oamenii. Chiar am fi în stare să mâncăm croindu-ne drum pentru a scăpa cu viaţă de sub 1,7 metri cubi de pop-corn. Şi-i sunt recunoscător oricui ne ajută să vedem absurdul grotesc al situaţiei noastre. Însă „lătrătorii” de carnaval din lumea întreagă trebuie să fie atenţi la poveştile ridicole pe care ni le spun, deoarece îi vom crede.

Acord Concursului de mâncat hotdogi de la Nathan’s Famous 2 stele.

CNN

Prima reţea de ştiri non-stop, douăzeci şi patru de ore din douăzeci şi patru a fost lansată de magnatul televiziunii prin cablu Ted Turner pe 1 iunie 1980. Transmisia inaugurală a început cu Turner stând în picioare în spatele unui podium şi adresându-se unei mari mulţimi adunate în faţa noului sediu CNN din Atlanta.

Turner a spus: „Veţi observa în faţa mea că am înălţat trei steaguri – unul al statului Georgia; al doilea, al Statelor Unite, fireşte, care reprezintă ţara noastră şi modul în care intenţionăm să o slujim prin Cable News Network; iar în partea cealaltă, drapelul Naţiunilor Unite, deoarece sperăm ca CNN, cu acoperirea sa internaţională şi cu o acoperire mai profundă, să determine o mai bună înţelegere a modului în care oamenii diferitelor naţiuni trăiesc şi lucrează împreună, astfel încât să reuşim, poate, să aducem laolaltă, în frăţie şi bunătate, prietenie şi pace, oamenii acestei naţiuni şi ai acestei lumi”.

După ce Turner a terminat de vorbit, CNN a început să transmită ştirile – primele relatări au fost despre încercarea de asasinare a unui lider al mişcării drepturilor civile ale negrilor din Indiana şi despre victimele unuia care a tras focuri de armă, la întâmplare, în Connecticut. În acea primă oră, CNN părea demodată. Prezentatorii purtau costume cu revere largi şi stăteau la un birou bicisnic. Însă aducea foarte mult cu CNN-ul de astăzi într-o după-amiază de duminică. Emisiunea te poartă de la o ştire de ultimă oră la alta, de la incendii la împuşcături sau aterizări de urgenţă. Chiar şi în acea primă oră, simţi ritmul ştirilor, pulsul neîncetat al actualităţii. În plus, canalele de ştiri prin cablu din 1980, la fel ca majoritatea canalelor de ştiri de astăzi, nu aveau ferestre, din acelaşi motiv pentru care nici cazinourile nu au.

În ziua de azi, de obicei, în timp ce prezentatorii transmit ştirile, în fundal există o lumină albastră înviorătoare. Nu ştii dacă e dimineaţă sau noapte, de altfel nici nu contează, deoarece avalanşa ştirilor continuă. Întotdeauna sunt în direct, ceea ce te face să simţi că trăieşti (şi poate că aşa este).

Desigur, e greu de spus că CNN a adus lumea laolaltă întru frăţie şi bunătate. Există ceva scabros în idealismul capitalist al lui Ted Turner, ideea că putem să schimbăm lumea în mai bine şi să câştigăm miliarde de dolari pentru un singur om. Însă cred că CNN oferă într-adevăr un serviciu.

Face un pic de jurnalism de investigaţie, ceea ce poate duce la descoperirea unor cazuri de corupţie şi de nedreptate care altfel nu ar fi investigate. De asemenea, CNN prezintă ştirile, cel puţin într-un sens restrâns dacă o chestie s-a întâmplat astăzi, ceva dramatic sau înfricoşător, ceva important, şi dacă s-a întâmplat în Statele Unite sau în Europa, atunci probabil că veţi afla despre aceasta pe CNN.

Totuşi, cuvântul ştire dezvăluie în sine un secret: ştirile nu constituie în primul rând ceea ce este demn de remarcat sau important, ci ceea ce este nou. O mare parte din ceea ce se schimbă de fapt în viaţa omului nu este determinată de evenimente, ci de procese, care de multe ori nu sunt considerate ştiri. La CNN nu vedem prea multe despre schimbările climatice, cu excepţia cazului în care este publicat un nou raport, şi nici nu vedem o abordare regulată a altor crize în desfăşurare, cum ar fi mortalitatea infantilă sau sărăcia.

Un studiu din 2 017 a constatat că 74 % dintre americani consideră că, la nivel mondial, rata mortalităţii infantile fie a rămas aceeaşi, fie s-a agravat în ultimii 2 0 de ani, când de fapt, ea a scăzut cu aproape 60 % din 1990, de departe cel mai rapid declin al mortalităţii infantile în oricare perioadă de 3 0 de ani din istoria omenirii[39].

Dacă urmăriţi CNN, e posibil să nu ştiţi lucrul ăsta. De asemenea, s-ar putea să nu ştiţi că în 2 02 0, ratele globale de deces din cauza războiului s-au situat la cele mai scăzute niveluri (sau aproape) din ultimele secole.

Chiar şi atunci când unei ştiri i se acordă o atenţie excesivă, fiind abordată până la saturaţie – cum s-a întâmplat cu boala pandemică, pe CNN, începând din martie 2 02 0 –, de multe ori se manifestă o preferinţă pentru poveşti bazate pe evenimente decât pentru cele bazate pe context. Expresia „reper sumbru” se repetă mereu, iar şi iar, pe măsură ce aflăm că 100 000, apoi 2 00 000 şi apoi 500 000 de oameni au murit de Covid-19 în Statele Unite. Dar scoase din context ce înseamnă aceste cifre? Repetarea constantă a unor repere sumbre fără niciun fundament istoric are, cel puţin pentru mine, doar un efect de distanţare. Dar când este contextualizată, gravitatea reperului e scoasă în evidenţă. S-ar putea semnala, de exemplu, că în 2 02 0, speranţa medie de viaţă în Statele Unite a scăzut (mult) mai mult decât în orice an de la încheierea celui de-al Doilea Război Mondial.

Deoarece există întotdeauna noi ştiri de semnalat, rareori obţinem genul de informaţii esenţiale care să ne permită să înţelegem de ce se întâmplă un eveniment. Aflăm că spitalele nu mai au paturi la terapie intensivă pentru a trata pacienţii grav bolnavi de Covid-19, dar nu aflăm despre alegerile făcute decenii la rând care au dus la crearea în Statele Unite a unui sistem de sănătate care a privilegiat eficienţa în defavoarea capacităţii. Acest flux de informaţii scoase din context pot deveni foarte uşor şi foarte repede surse de dezinformare. Acum mai bine de 150 de ani, umoristul american Josh Billings scria: „Cred sincer că este mai bine să nu ştii nimic decât să ştii ceva greşit”. Şi asta mi se pare principala problemă – nu doar

cu CNN-ul şi alte canale de ştiri prin cablu, ci în general cu fluxul informaţional de astăzi. Căci de foarte multe ori ajung să ştiu ceea ce de fapt nu este aşa.

*

În 2 003 , locuiam împreună cu cei mai buni prieteni ai mei – Katie, Shannon şi Hassan – într-un apartament din nord-vestul oraşului Chicago. Am supravieţuit acelor primi ani postuniversitari în care viaţa părea – cel puţin pentru mine – copleşitoare şi foarte instabilă. Până să mă mut cu Shannon, Katie şi Hassan, tot ce aveam putea să încapă în maşina mea. Viaţa mea fusese, ca să împrumut o expresie a lui Milan Kundera, de o imposibilă uşurătate. Dar acum lucrurile se aranjau cum nu se putea mai bine. Am avut primele noastre locuri de muncă semipermanente şi primul nostru mobilier semipermanent. Am avut chiar şi televiziune prin cablu.

Dar mai ales, ne-am avut unii pe alţii. Apartamentul acela – pereţii erau vopsiţi toţi în culori foarte vii, nu era izolat fonic, avea doar o baie, nişte dormitoare mici, spaţii comune imense – a fost conceput pentru ca noi să fim împreună în el, să împărtăşim fiecare aspect al vieţii. Şi aşa am şi făcut. Ţineam unii la alţii cu o ferocitate care pe străini îi descumpănea. Într-un timp, am fost la câteva întâlniri cu cineva care mi-a spus într-o seară că grupul meu de prieteni părea o sectă. Când le-am spus lui Shannon, Katie şi Hassan despre asta, cu toţii am fost de acord că trebuie să întrerup relaţia imediat.

— Dar asta am spune dacă am fi o sectă, a zis Katie.

Hassan încuviinţă dând din cap şi spuse:

— Oh, la naiba, băieţi. Chiar suntem o sectă.

Ştiu că idealizez acest trecut – am avut şi certuri cumplite, am avut dezamăgiri, am băut de ne-am făcut praf şi ne-am luat la întrecere să vedem cine vomită în singura toaletă din apartament etc. –, dar a fost prima mare perioadă din viaţa mea de adult când m-am simţit bine fie şi măcar o parte din timp, aşa că-mi veţi ierta pornirea de a-mi aminti de ea cu aşa o duioşie.

În luna august din anul acela am împlinit 2 6 de ani şi am organizat o petrecere numită „John Green a supravieţuit lui John Keats” – şi toţi cei care au participat au citit poezii. Cineva a citit din Edna St. Vincent Millay:

Lumânarea-mi se mistuie la ambele capete;

Şi nu va trece noaptea;

Dar ah, duşmanii mei, şi oh, ai mei prieteni –

E minunată lumina ce-o revarsă!

Câteva zile mai târziu, proprietarii clădirii ne-au spus că au de gând să o vândă. Dar chiar dacă n-ar fi făcut-o, apartamentul ar fi fost în cele din urmă împărţit. Marile forţe ale vieţii umane – căsătorie, cariere, politica de imigraţie – ne atrăgeau în direcţii diferite. Însă lumânarea noastră a dat o lumină minunată.

*

Locuiam în acel apartament când Statele Unite au invadat Irakul în 2 003 . Hassan a crescut în Kuwait, iar la vremea aceea avea în familie membri care locuiau în Irak. La câteva săptămâni după invazie, nu mai ştia nimic despre ei. În cele din urmă, a aflat că sunt în regulă, dar a fost o perioadă îngrozitoare, iar unul dintre modurile în care încerca să facă faţă situaţiei era să urmărească aproape tot timpul ştirile transmise de canalul de televiziune prin cablu. Şi pentru că aveam un singur televizor şi eram mai tot timpul împreună, asta însemna că şi noi ceilalţi urmăream foarte mult ştirile.

Chiar dacă se relata despre război douăzeci şi patru de ore din douăzeci şi patru, foarte puţine informaţii de fond surprindeau cu adevărat situaţia reală. De pildă, se vorbea destul de mult despre relaţia dintre musulmanii şiiţi şi sunniţi din Irak, dar nu s-a obosit nimeni niciodată să explice diferenţele teologice dintre şiiţi şi sunniţi, sau să prezinte istoria Irakului ori ideologia politică a mişcării Baath. Erau atât de multe ştiri – ştiri care erau mereu de ultimă oră –, încât nu era niciodată timp pentru context.

Într-o seară, imediat după ce forţele armate conduse de Statele Unite au intrat în Bagdad, urmăream cu toţii ştirile de pe canapea. Se difuzau filmări needitate din oraş şi vedeam cum un cameraman mişcă aparatul de filmat în interiorul unei case ce avea o gaură imensă în unul dintre pereţi, acoperită în cea mai mare parte cu o bucată de placaj. Pe placaj erau mâzgălite nişte graffiti în arabă cu vopsea neagră, iar reporterul de la ştiri vorbea despre furia din stradă şi despre ură. Hassan a început să râdă.

L-am întrebat ce era atât de amuzant, iar el a spus:

— Graffiti.

— Şi ce-i amuzant la ele? am întrebat eu.

— S-ar traduce prin „La mulţi ani, domnule, în ciuda împrejurărilor”, a răspuns el.

*

Pe moment, tuturor ne vine greu să luăm în considerare posibilitatea unui „La mulţi ani, domnule, în ciuda împrejurărilor”. Îmi proiectez aşteptările şi temerile asupra tuturor şi a tot ce-mi iese în cale. Eu cred că ceea ce cred că este adevărat trebuie să fie adevărat datorită credinţei mele. Îmi imaginez vieţi care se simt monolitic îndepărtate de a mea. Simplific în mod excesiv. Uit că toată lumea are zile de naştere.

Un jurnalism bun încearcă să corecteze aceste prejudecăţi, pentru a ne ajuta să înţelegem mai profund universul şi locul pe care îl ocupăm în el. Dar când nu putem citi ce scrie pe un placaj, dar credem că ştim ce scrie, răspândim ignoranţa şi fanatismul, nu pacea şi prietenia promise de Turner.

Acord CNN 2 stele.

Unul dintre puţinele aspecte pozitive ale anului 2 02 0 este că mortalitatea infantilă a continuat să scadă la nivel mondial, dar se situează în continuare la un nivel mult, mult prea ridicat. În cazul unui copil născut în Sierra Leone, riscul de deces înainte de a ajunge la vârsta de

cinci ani este de 12 ori mai mare decât în cazul unui copil născut în Suedia – şi, aşa cum subliniază dr. Joia Mukherjee în An Introduction to Global Health Delivery, „Aceste diferenţe în privinţa speranţei de viaţă nu sunt determinate de genetică, biologie sau cultură. Inechităţile în privinţa sănătăţii sunt cauzate de sărăcie, rasism, lipsa îngrijirilor medicale şi de alte forţe sociale care influenţează sănătatea”.

Harvey

Filmul Harvey îl are ca protagonist pe Jimmy Stewart, care joacă în rolul lui Elwood P. Dowd, un alcoolic al cărui cel mai bun prieten este un iepure alb invizibil înalt de 1,92 metri pe nume Harvey. Josephine Hull a câştigat un Oscar pentru interpretarea surorii lui Elwood, Veta, care se frământă dacă să-l interneze sau nu pe fratele ei într-un sanatoriu. Filmul, bazat pe piesa cu acelaşi nume (câştigătoare a Premiului Pulitzer) a lui Mary Chase, s-a bucurat de succes din partea criticii şi a publicului imediat după lansarea ei în 1950[40].

Însă povestea mea despre Harvey porneşte de pe la începutul iernii din 2 001, la scurt timp după ce am suferit de ceea ce se numea depresie nervoasă. Lucram pentru revista Booklist şi locuiam în Near North Side din Chicago, într-un mic apartament pe care, până de curând, l-am împărţit cu o persoană cu care credeam că am să mă însor. Pe atunci credeam că depresia îmi fusese provocată de despărţirea noastră, însă acum îmi dau seama că de fapt depresia mea a fost cea care a cauzat, cel puţin în parte, despărţirea. Oricum, eram singur în ceea ce fusese apartamentul nostru, înconjurat de ceea ce fuseseră

lucrurile noastre, încercând să am grijă de ceea ce fusese pisica noastră.

Susan Sontag a scris că „depresia este melancolie minus farmecele ei”. Pentru mine, a trăi cu depresie era cu totul plictisitor şi absolut chinuitor. Durerea psihică mă copleşea, devorându-mi gândurile atât de profund, încât nu mai aveam gânduri, doar durere. În Darkness Visible, studiul său sfâşietor despre depresie, William Styron scria: „Ceea ce face ca starea să fie intolerabilă este faptul că ştii dinainte că nu va apărea niciun remediu – nu într-o zi, o oră, o lună sau într-un minut, ci niciodată. Dacă există o uşoară alinare, se ştie că este doar temporară; va urma şi mai multă durere. Chiar mai mult decât durerea, deznădejdea este cea care zdrobeşte sufletul”. Cred că deznădejdea este un fel de durere. Una dintre cele mai rele. Pentru mine, găsirea speranţei nu este vreun exerciţiu filosofic sau o noţiune sentimentală; este o condiţie necesară pentru supravieţuirea mea.

În iarna anului 2 001 ştiam dinainte că nu va apărea niciun remediu, ceea ce era chinuitor. Ajunsesem să nu mai pot mânca, aşa că, în schimb, beam câte două sticle de doi litri de Sprite pe zi, ceea ce înseamnă aproximativ numărul de calorii recomandate spre a fi consumate, fără a constitui însă o ideală strategie de nutriţie.

Îmi amintesc că veneam acasă de la serviciu şi mă întindeam pe podeaua acoperită cu un linoleum ce se jupuia din ceea ce fusese bucătăria noastră şi, prin sticla de Sprite, mă uitam la verdele dreptunghi parabolic al ferestrei de la bucătărie. Priveam bulele din interiorul sticlei ce se agăţau de fundul recipientului, încercând să reziste, dar în cele din urmă pluteau inevitabil până sus. Mă gândeam la felul în care nu puteam gândi. Simţeam

cum mă apasă durerea, ca o atmosferă. Tot ce-mi doream era să fiu desprins de durere, să fiu eliberat de ea.

În cele din urmă, a venit o zi când nu m-am mai putut ridica de pe podeaua acoperită cu linoleum şi am petrecut o duminică foarte lungă gândindu-mă la toate modurile în care situaţia s-ar putea rezolva de la sine. În seara aceea, slavă Domnului, i-am sunat pe părinţii mei – care, slavă Domnului, au răspuns.

Părinţii mei sunt nişte oameni ocupaţi, cu vieţi solicitante, care locuiau la 2 4 00 de kilometri de Chicago. Iar după 12 ore de la telefonul ăla erau la uşa apartamentul meu.

În scurt timp s-a pus la cale un plan. Urma să renunţ la slujbă, să mă duc acasă în Florida, unde aveam să primesc consiliere zilnică sau, eventual, tratament spitalicesc. Mi-au împachetat lucrurile din apartament. Fosta mea a acceptat cu bunăvoinţă să ia pisica. Singurul lucru pe care îl mai aveam de făcut era să renunţ la slujbă.

Îmi plăcea să lucrez la Booklist şi îmi plăcea colectivul, dar ştiam şi că viaţa mea era în pericol. Cu lacrimi în ochi, i-am spus supervizorului meu că trebuie să renunţ şi după ce m-a luat în braţe în timp ce plângeam, mi-a spus să vorbesc cu directorul revistei, Bill Ott.

Pe Bill îl vedeam ca pe un personaj de roman noir. Spiritul său incisiv este deopotrivă tulburător şi intimidant. Când am intrat în biroul lui, era înconjurat de pagini de şpalt ale revistei şi nu şi-a ridicat privirea până nu am închis uşa. I-am spus că am ceva probleme cu capul, că de câteva săptămâni nu mai mâncasem hrană solidă şi că aveam de gând să renunţ la slujbă şi să mă mut acasă în Florida, cu părinţii mei.

După ce am terminat ce am avut de zis, a rămas tăcut o vreme îndelungată. Bill este un maestru al pauzelor. În cele din urmă, a spus:

— Ei, dar ai putea să te duci acasă pentru câteva săptămâni şi să vezi cum te simţi.

— Dar o să ai nevoie de cineva care să-mi facă treaba, am zis eu.

Din nou a făcut pauză.

— Să nu mi-o iei în nume de rău, puştiule, dar cred c-o să ne descurcăm.

La un moment dat în după-amiaza aceea am început să vomit – probabil din cauza consumului excesiv de Sprite –, iar când m-am întors la birou să-mi termin de împachetat lucrurile, am găsit un bilet din partea lui Bill. Îl am şi acum. Spune aşa:

John, am trecut să-mi iau rămas-bun. Sper ca totul să meargă bine şi să te întorci aici peste două săptămâni, cu un apetit care să-l facă de ruşine şi pe un docher. Acum mai mult ca oricând: uită-te la Harvey.

Bill

De ani de zile, Bill mă tot bătea la cap să mă uit la Harvey, iar eu susţineam sus şi tare că filmele alb-negru sunt în general îngrozitoare, din cauza calităţii proaste a efectelor speciale şi a faptului că nu au nicio acţiune, doar oameni care vorbesc.

Eram din nou la Orlando, unde am crescut. Simţeam ca un fel de eşec să mă aflu acolo, să locuiesc cu părinţii mei, incapabil să fac mare lucru. Aveam impresia că nu sunt decât o povară. Gândurile mi se învălmăşeau în minte, iar şi iar. Nu puteam gândi ca lumea. Nu mă puteam concentra suficient de mult încât să pot citi sau scrie. Mergeam zilnic la terapie şi luam un medicament nou, dar simţeam că nu va funcţiona, deoarece nu credeam că problema era de natură chimică. Credeam că problema sunt eu, că era ceva din adâncul fiinţei mele. Eram inutil, lipsit de valoare, neajutorat şi deznădăjduit. Mă împuţinam de la o zi la alta.

Într-o seară, am închiriat împreună cu părinţii mei filmul Harvey. Fiind adaptarea unei piese, Harvey este, aşa cum mă temeam, un film cu multă vorbărie. Cea mai mare parte a filmului se desfăşoară doar în câteva locuri – casa pe care Elwood P. Dowd o împarte cu sora lui mai mare şi cu nepoata sa, sanatoriul unde mulţi cred că Elwood ar trebui internat, având în vedere că cel mai bun prieten al său este un iepure invizibil, şi barul în care lui Elwood îi place să-şi piardă vremea la un pahar.

Dialogul lui Mary Chase este splendid de la un capăt la altul, însă îmi plac în mod deosebit monologurile lui Elwood. Iată-l pe Elwood vorbind despre discuţiile cu străinii la bar: „Îmi povestesc despre grozăviile pe care le-au făcut şi despre lucrurile minunate pe care le vor face. Despre speranţele şi regretele lor, despre cei pe care i-au iubit şi urât. Toate sunt momente importante, pentru că nimeni nu vine cu fleacuri într-un bar”.

În altă scenă, Elwood îi spune psihiatrului său: „Mă lupt cu realitatea de 3 5 de ani, doctore, şi mă bucur să spun că în sfârşit am învins-o”.

Elwood este bolnav mintal. El nu are cine ştie ce contribuţie la societate. Ar fi uşor să-l caracterizezi ca fiind lipsit de valoare, fără speranţă. Dar este şi extraordinar de amabil, chiar şi în situaţii dificile. La un moment dat, psihiatrul său spune: „Această soră a dumitale e capul unei conspiraţii împotriva ta. Vrea să mă convingă să te închid. Astăzi a întocmit hârtiile de internare. Are împuternicire”. La care Elwood spune: „Sora mea a făcut toate astea într-o după-amiază? Veta asta e iute ca prâsnelul, nu?”

În ciuda faptului că nu este un erou tradiţional, Elwood are un caracter profund eroic. Într-o replică din film care mie îmi place foarte mult, el spune: „Cu ani în urmă, mama îmi spunea... «Pe lumea asta, Elwood, trebuie să fii ori foarte deştept, ori foarte fermecător». Ei bine, mulţi ani am fost deştept. Recomand însă farmecul”.

În decembrie 2 001, probabil că nu exista pe Pământ om care să aibă nevoie să audă aceste cuvinte mai mult decât mine.

Nu cred în epifanii. Trezirile mele învăluit în lumini orbitoare se dovedesc a fi întotdeauna efemere. Dar vă spun un lucru: de când am văzut Harvey, niciodată nu m-am simţit la fel de deznădăjduit cum eram înainte să văd filmul ăsta.

La vreo două luni după ce am văzut Harvey, m-am putut întoarce la Chicago şi la Booklist. Deşi recuperarea mea fusese întreruptă şi adeseori precară, m-am însănătoşit. Probabil ca urmare a terapiei şi a medicaţiei, fireşte, însă Elwood a avut şi el rolul său. Mi-a arătat că poţi fi nebun, dar şi om în acelaşi timp, să ai valoare şi să fii iubit. Elwood mi-a oferit un fel de speranţă care nu era o prostie

– şi, făcând asta, m-a ajutat să înţeleg că speranţa este răspunsul corect la miracolul ciudat şi adesea terifiant al conştiinţei. Speranţa nu este nici uşoară, nici ieftină. Este reală.

După cum spunea Emily Dickinson,

„Speranţa” e ceva cu pene –

Ce-n suflet pluteşte –

Şi cântă fără vorbe – cântă

Şi nu se mai opreşte[41]*.*

Încă mi se mai întâmplă uneori să nu aud melodia. În continuare mă trezesc învăluit în durerea cumplită a deznădejdii. Dar speranţa cântă mereu. Doar că trebuie din nou, iar şi iar, să învăţ să o ascult.

Sper să nu te trezeşti nicicând pe podeaua bucătăriei tale. Sper să nu plângi niciodată în faţa şefului tău, cuprins de durerea disperării. Dar dacă o faci, sper să-ţi acorde ceva timp liber şi să-ţi spună ce mi-a zis mie Bill: Acum mai mult ca oricând, uită-te la Harvey.

Acord filmului Harvey 5 stele.

După cum a scris Bosley Crowther în The New York Times: „Dacă o vizită la Astor, unde a început să ruleze ieri, nu vă face să umblaţi pe autostrăzi şi pe drumuri secundare îmbrăţişând o strălucire caldă – atunci va fi mai puţin din

vina lui Harvey, credem noi, şi mai mult din cauza voastră”.

Emily Dickinson, Poeme, traducere şi cuvânt-înainte de Veronica Porumbacu, Albatros, Bucureşti, p. 4 5, 1977. (N.t.)

Yips

[42]

Pe 3 octombrie 2 000, un aruncător (pitcher) în vârstă de 2 1 de ani pe nume Rick Ankiel a ocupat baza pentru St. Louis Cardinals în primul meci al unei serii de playoff din Liga mare de baseball. S-ar putea să nu cunoaşteţi regulile baseballului, dar pentru ceea ce ne interesează aici, trebuie să ştiţi doar că, în general, aruncătorii profesionişti aruncă mingile de baseball cu viteze foarte mari – uneori cu peste 160 de kilometri pe oră – şi cu o precizie uimitoare. Despre aruncătorii care îşi pot plasa în mod constant aruncările într-un spaţiu de câţiva centimetri pătraţi se spune adesea că au „un control bun”. Rick Ankiel avea un control extraordinar. Putea plasa mingea oriunde voia. Chiar şi când era la liceu, recrutorii profesionişti au fost uluiţi de controlul pe care îl avea asupra mingii. Spuneau că puştiul e o maşină.

Însă cam la o treime din meciul acela din playoff din 2 000, Rick Ankiel a aruncat foarte jos, atât de jos încât prinzătorul (catcher) a ratat lovitura – o aruncare aşa-zisă „nebunească” (wild pitch). Ankiel avusese doar trei aruncări nebuneşti pe tot parcursul sezonului, dar acum, dintr-odată, nu mai putea să-şi recapete controlul. A mai

avut o aruncare nebunească, de data asta peste capul bătaciului (batter). Apoi încă una. Şi încă una. Şi încă una. A fost scos rapid din joc.

*

O săptămână mai târziu, Ankiel a început un alt meci din playoff. A avut 5 aruncări nebuneşti din 2 0 de încercări. După care, sistematic, nu a mai reuşit să nimerească zona de lovire. Ankiel a mai câştigat câteva meciuri ca aruncător în liga principală, dar nu şi-a mai putut recăpăta controlul pe deplin. A căutat tot felul de îngrijiri medicale şi chiar a început să bea imense cantităţi de vodcă în timpul meciurilor pentru a scăpa de anxietate, însă nu şi-a recuperat aruncarea. Contractase yips. S-a dovedit că puştiul nu era o maşină. Copiii nu sunt niciodată aşa ceva.

Rick Ankiel nu a fost primul jucător de baseball care a uitat cum să arunce – de fapt, fenomenul este denumit uneori „boala Steve Blass” sau „sindromul Steve Sax”, după numele altor jucători de baseball care au suferit bruşte probleme de aruncare. În plus, afecţiunea nu se limitează la baseball. În 2 008, o jucătoare de tenis introvertită, în vârstă de 2 0 de ani, pe nume Ana Ivanović, a câştigat turneul de tenis de la Roland Garros, ajungând pe primul loc în clasamentul mondial. Comentatorii şi-au închipuit că va câştiga „o sumedenie de mari şlemuri”, poate chiar să devină o rivală redutabilă pentru Serena Williams, cea mai mare jucătoare din toate timpurile.

Însă la scurt timp după acel titlu câştigat la Roland Garros, Ivanović a început să resimtă yips – nu atunci când lovea mingea sau balansa racheta, ci când arunca mingea

înainte de a servi. De la jocul de picioare până la mecanica balansării, tenisul necesită mişcări precise şi o profundă coordonare a corpului. Aruncarea mingii în aer înainte de a servi este aproape singura parte din tenis care nu e dificilă. Dar când Ivanović a început să resimtă yips, mâna îi era scuturată de spasme la jumătatea aruncării, iar mingea devia spre dreapta sau prea mult în faţă.

Fostul jucător profesionist de tenis Pat Cash, urmărind serviciul lui Ivanović, l-a descris ca fiind o „experienţă dureroasă”, şi chiar aşa şi era; dar dacă privirea unui asemenea serviciu este o experienţă dureroasă, cât de dureroasă trebuie să fi fost pentru jucătoare, incapabilă să arunce mingea aşa cum reuşise în întreaga ei carieră, încă de când a început să joace tenis la vârsta de 5 ani, la Belgrad. Puteai să vezi suferinţa din ochii ei. A vedea pe cineva luptându-se cu yips este ca şi cum ai urmări o piesă jucată la şcoală în care un copil îşi uită replica. Timpul rămâne în loc. Încercările de a masca jena – un zâmbet abia schiţat, un val de scuze – nu fac decât să sporească şi mai mult conştientizarea suferinţei. Ştii că nu are nevoie de mila ta, dar i-o oferi oricum, ceea ce nu face decât să sporească şi mai mult ruşinea.

„Nu are absolut deloc încredere în ea însăşi”, a spus marea jucătoare de tenis Martina Navratilova despre Ivanović, ceea ce era fără îndoială adevărat. Dar cum să devii încrezător?

Toţi sportivii serioşi ştiu că yips sunt posibile, că se pot întâmpla. Dar să cunoşti ceva din poveşti este cu totul altceva decât să cunoşti din proprie experienţă. Odată ce ai cunoscut yips pe propria piele, nu le mai poţi uita în veci. Pentru tot restul vieţii tale, de fiecare dată când arunci în sus o minge de tenis vei şti ce se poate întâmpla.

Cum să-ţi recâştigi încrederea în tine, când ştii că încrederea este doar o spoială peste fragilitatea umană?

Ivanović a spus odată referitor la yips: „Dacă începi să te gândeşti cum cobori scările şi cum funcţionează fiecare muşchi în parte, nu poţi coborî scările”. Dar dacă ai căzut pe scări, îţi este imposibil să nu te gândeşti cum ai coborât scările. „Sunt o persoană care gândeşte excesiv şi analizează excesiv totul, a continuat Ivanović, aşa încât dacă îmi dai o idee, acea idee declanşează mult mai multe gânduri”.

Yips au multe denumiri – degete de whisky (whiskey fingers), tremurături, îngheţare. Însă mie îmi place yips pentru că este un cuvânt tulburător; aproape că simt muşchii zvâcnind în interiorul cuvântului însuşi. Yips apar cel mai frecvent la jucătorii de golf. Peste o treime dintre jucătorii de golf serioşi se luptă cu această problemă. La golf, yips apar de obicei atunci când jucătorii încearcă lovituri rulate (putts) şi s-au încercat tot felul de remedii pentru a opri acele spasme. Jucătorii de mână dreaptă ar putea da lovituri rulate cu stânga sau ar putea încerca prize neconvenţionale sau crose putter lungi sau scurte, ori să se aplece deasupra crosei şi să o fixeze cu pieptul. Însă yips nu afectează doar loviturile rulate. Unul dintre cei mai mari antrenori de golf din lume nu poate balansa în mod eficient o crosă driver, pentru lovituri lungi, decât dacă îşi îndepărtează privirea de la minge.

Yips nu par a fi rezultatul anxietăţii de performanţă, deşi anxietatea poate agrava problema, deoarece agravează multe probleme fiziologice, de la diaree până la ameţeli. Unii jucători de golf, de exemplu, simt yips când joacă pe un parcurs, dar nu când exersează lovituri rulate pe green (putting green). Când joc tenis, eu am yips la forehanduri –

muşchii braţelor îmi zvâcnesc chiar înainte ca racheta să lovească mingea; şi la fel ca antrenorul de golf despre care am vorbit, singurul remediu pe care l-am găsit pentru a evita yips este să-mi îndepărtez privirea de minge în timp ce pivotez.

Dar în mod ciudat, nu simt yips la încălzire sau când fac un schimb de mingi cu un prieten, ci doar atunci când jucăm pe puncte. Natura lor situaţională i-a determinat pe unii să afirme că yips ar putea fi vindecate prin psihoterapie, în special prin procesarea unor evenimente traumatice din viaţa sportivă a cuiva. Sunt un mare adept al psihoterapiei şi am beneficiat enorm de mult de pe urma ei, însă nu am amintiri traumatice legate de tenis. Îmi place tenisul. Pur şi simplu nu pot executa forehanduri în timp ce mă uit la minge.

Desigur, la fel cum anxietatea poate provoca probleme fiziologice şi problemele fiziologice pot provoca anxietate. Pentru sportivii profesionişti, yips reprezintă o ameninţare nu doar pentru viaţa lor profesională, ci şi pentru identitatea lor. Răspunsul la întrebarea „Cine este Ana Ivanović?” a fost, invariabil, „Ana Ivanović este jucătoare de tenis”. Rick Ankiel a fost un aruncător. Până la yips.

Această interacţiune complicată între aşa-numitul aspect fizic şi aşa-numitul aspect psihologic ne aminteşte că dihotomia minte/corp nu este chiar atât de simplă; este o aiureală absolută. Corpul decide întotdeauna la ce se va gândi creierul, iar creierul decide tot timpul ce va face şi ce va simţi corpul. Creierul nostru este făcut din carne, iar corpul nostru experimentează gânduri.

Când vorbim despre sport, aproape întotdeauna vorbim despre câştig ca măsură a succesului. Foarte bine a spus Vince Lombardi: „A câştiga nu este totul; este singurul lucru”. Însă mă îndoiesc cu privire la această viziune asupra lumii, atât în sport, cât şi în afara lui. Cred că o mare plăcere în sport ţi-o dă buna prestaţie. La început, victoria este un semn că te perfecţionezi, iar apoi, pe măsură ce îmbătrâneşti, victoria devine dovada că încă te descurci, că încă mai ai controlul şi abilităţile necesare. Nu de tine depinde dacă te îmbolnăveşti sau dacă mor persoane pe care le iubeşti, sau dacă o tornadă îţi face praf casa. Dar de tine depinde dacă arunci o minge cu efect sau preferi o aruncare rapidă. Poţi cel puţin să decizi în privinţa asta. Până când nu mai poţi.

Însă chiar şi după ce vârsta sau yips te lipsesc de acest control, nu trebuie să renunţi. În Să ucizi o pasăre cântătoare, Atticus Finch defineşte curajul spunând: „Să fii curajos înseamnă să ştii că eşti pierdut înainte de a întreprinde ceva, totuşi întreprinzi oricum, şi mergi până la capăt, orice-ar fi”[43].

Ana Ivanović nu şi-a mai recuperat niciodată abilitatea de a arunca mingea aşa cum o făcea înainte de yips. Dar de-a lungul timpului, a inventat un nou serviciu. Mai puţin puternic şi mai previzibil, însă a ajuns din nou printre primele cinci jucătoare ale lumii, câştigând patru turnee în 2 014 . S-a retras doi ani mai târziu, la vârsta de 2 9 de ani.

Rick Ankiel s-a prăbuşit până la cele mai slabe ligi minore din baseballul profesionist. A ratat sezonul 2 002 din cauza unei accidentări, după care şi-a buşit complet braţul în 2 003 . După ce s-a recuperat chirurgical, s-a întors pentru scurt timp în ligile principale, însă nu şi-a regăsit

controlul. Aşa încât în 2 005, la vârsta de 2 6 de ani, a decis să renunţe la postul de aruncător. Va juca apoi în terenul exterior (outfielder).

În baseballul profesionist, aruncătorii nu devin pur şi simplu outfielders. Jocul este mult prea specializat pentru asta. Ultimul jucător care avusese o carieră în care a câştigat peste zece jocuri ca aruncător şi a lovit peste cincizeci de home run-uri ca bătaci a fost Babe Ruth, care s-a retras în 193 5.

La fel ca Ivanović, Rick Ankiel era pierdut înainte de a întreprinde ceva, şi totuşi a întreprins oricum, a mers până la capăt. A jucat ca outfielder în ligile minore, perfecţionându-se constant ca bătaci. Iar apoi, într-o zi din 2 007 – şase ani departe de aruncarea nebunească ce i-a răpit controlul pentru totdeauna –, cei de la St. Louis Cardinals l-au chemat pe Rick Ankiel înapoi în ligile principale ca outfielder. Când Ankiel s-a dus să bată pentru prima oară, jocul a trebuit să fie întrerupt, deoarece mulţimea a început să-l ovaţioneze îndelung, în picioare. În meciul acela Rick Ankiel a lovit un home run. Două zile mai târziu, a lovit încă două home run-uri. Aruncările sale din terenul exterior au fost extraordinar de precise – printre cele mai bune din baseball. Va continua să joace încă şase ani ca jucător central defensiv în terenul exterior (center fielder) în ligile principale. Astăzi, cel mai recent jucător care a câştigat peste zece meciuri ca aruncător şi a lovit peste cincizeci de home run-uri ca bătaci este Rick Ankiel.

Acord yips 1,5 stele.

Termen ce denotă o pierdere bruscă şi inexplicabilă a abilităţilor în cazul sportivilor experimentaţi; simptomele

constau în pierderea abilităţilor motorii de fineţe şi probleme psihologice ce afectează memoria musculară şi luarea deciziilor jucătorului, putându-se manifesta prin zvâcniri, şovăieli, nervozitate şi spasme. (N.t.)

Harper Lee, Să ucizi o pasăre cântătoare, traducere din limba engleză şi note de Tatiana Maliţa, Polirom, Iaşi, 2 014 , p. 14 7. (N.t.)

Auld Lang Syne

Mi se pare fascinant că într-o lume în care apar atât de multe noutăţi, întâmpinăm un nou an cântând Auld Lang Syne, care este un cântec foarte vechi. Refrenul spune cam aşa: For auld lang syne, my Jo,/ for auld lang syne/ We'll take a cup of kindness yet/ for auld lang syne („Pentru vremile trecute, draga mea,/ De dragul vremilor de-alt'dat',/ Vom închina din nou o cupă de bunătate/ De dragul vremilor de-alt'dat'"). Jo este un cuvânt scoţian care poate fi tradus direct prin „dragă", dar cu auld lang syne este ceva mai complicat. Literal înseamnă ceva de genul old long since („vechi de odinioară"), dar este asemănător idiomatic cu the old times („vremurile străvechi"). În engleză avem o expresie oarecum similară cu for auld lang syne – for old times' sake („de dragul vremurilor de altădată").

Iată o bucăţică din vremurile mele de odinioară: în vara anului 2 001, scriitoarea Amy Krouse Rosenthal a trimis revistei Booklist un e-mail prin care se interesa de o recenzie. La vremea aceea lucram la Booklist ca asistent editorial; cea mai mare parte din ceea ce făceam se rezuma la introducerea de date, dar răspundeam şi la

multe dintre e-mailurile mai puţin importante care veneau. I-am răspuns lui Amy pentru a o informa în legătură cu starea recenziei, după care i-am spus, ca o părere personală, că-mi plăcea rubrica ei din revista Might. I-am zis că de multe ori mă gândeam la un fragment pe care îl scrisese, în care spunea: „Când zbor cu avionul şi căpitanul anunţă începutul coborârii, de fiecare dată îmi vine în minte acelaşi lucru. Suntem încă destul de sus deasupra oraşului, iar eu mă gândesc că dacă avionul s-ar prăbuşi acum, cu siguranţă am avea probleme. Un pic mai jos, tot n-ar fi bine de noi. Dar pe măsură ce ne apropiem de pământ mă relaxez. OK. Suntem suficient de aproape de sol; dacă s-ar prăbuşi acum, s-ar putea să fim în regulă”.

Mi-a răspuns a doua zi şi m-a întrebat dacă sunt scriitor; i-am spus că încerc, la care ea m-a întrebat dacă am ceva de vreo două minute care să meargă la radio.

*

Nu ştim cu adevărat când a fost scris Auld Lang Syne. Prima strofă spune aşa: Should auld acquaintance be forgot/ and never brought to mind?/ Should auld acquaintance be forgot/ and auld lang syne? („Vechile cunoştinţe ar trebui uitate,/ pierite-n veci din amintire?/ Vechile cunoştinţe ar trebui uitate/ şi vremile de-alt’dat?”). Variante ale acestor versuri datează de cel puţin 4 00 de ani, însă cântecul de azi îl datorăm marelui poet scoţian Robert Burns. În decembrie 1788, i-a scris prietenului său Frances Dunlop: „Expresia scoţiană Auld Lang Syne nu este grozav de sugestivă? Există un cântec vechi care de multe ori mi-a făcut sufletul să palpite... Uşoară fie-i ţărâna

acelui poet care, cuprins de inspiraţie divină, a compus acest splendid fragment”. Pe spatele scrisorii, Burns a scris poezia. Cel puţin trei strofe erau probabil ale lui, deşi mai târziu avea să spună despre cântec că „l-a preluat de la un bătrân”.

O parte din ceea ce face dificilă datarea primei strofe este caracterul etern al poemului: este vorba de a bea împreună şi de amintirea vremurilor de odinioară şi aproape fiecare idee din cântec – de la culegerea margaretelor până la rătăcirea pe câmpuri sau ciocnirea unei halbe de bere cu prieteni vechi – ar fi putut fi scrisă acum cinci sute, o mie, chiar trei mii de ani.

Apropo, este şi o odă însufleţitoare dedicată împărţirii notei de plată, deoarece o parte din strofa a doua spune: And surely you’ll buy your pint cup/ and surely I’ll buy mine („Şi fireşte că-ţi vei lua halba ta/ şi sigur că eu pe-a mea voi lua-o”). Dar în cea mai mare parte, cântecul este doar o comemorare fără regrete a frumoaselor vremuri de demult.

*

Cred că ar trebui să vă spun că Amy a murit. Căci altfel, moartea ei în cadrul acestei recenzii ar putea părea un fel de dispozitiv narativ, ceea ce nu vreau. Deci asta e. Este moartă. Rara propoziţie la timpul prezent care spune că odată ce un lucru devine adevărat rămâne adevărat pe veci.

Dar încă nu am ajuns acolo. Eram încă în trecut, cred. Amy m-a întrebat dacă nu am ceva pentru radio, aşa că i-am

trimis trei eseuri scurte; i-a plăcut unul dintre ele şi mi-a spus să merg să-l înregistrez pentru emisiunea ei de la WBEZ, postul public de radio din Chicago. După aceea m-a invitat să apar mai des în emisiunea ei. Într-un an, am înregistrat frecvent comentarii pentru WBEZ, apoi pentru All Things Considered de la NPR.

În aprilie 2 002 , Amy a convocat pe unii dintre prietenii ei scriitori şi muzicieni pentru un eveniment ce se desfăşura la Chopin Theatre din Chicago, numit Writers’ Block Party. M-a rugat să citesc şi eu ceva, ceea ce am şi făcut, iar oamenii au râs la glumele mele stupide. Amy a angajat pe cineva să se plimbe prin teatru şi să le facă tuturor complimente, iar respectivul mi-a spus că-i plac pantofii mei, aveam o pereche nouă de pantofi sport Adidas, motiv pentru care, în ultimii nouăsprezece ani, am purtat aproape în fiecare zi pantofi sport Adidas.

*

Iniţial, pentru Auld Lang Syne, Robert Burns a avut în minte o altă melodie decât cea pe care o ştim cei mai mulţi dintre noi; şi, deşi el însuşi şi-a dat seama că melodia era „mediocră”, uneori încă veţi auzi acel aranjament original[44]. Melodia asociată în cea mai mare măsură cu Auld Lang Syne a apărut pentru prima dată în 1799, în A Select Collection of Original Scottish Airs for the Voice de George Thomson.

Însă în momentul acela Robert Burns era deja mort. Avea doar 3 7 de ani când a murit din cauza unei afecţiuni cardiace (agravată, probabil, de obiceiul său de a închina mai multe halbe cu vechi cunoştinţe). În ultima sa

scrisoare, i-a scris prietenului său Frances Dunlop: „O boală care multă vreme mi-a dat târcoale mă va trimite, se pare, cât de curând dincolo de acel hotar de unde niciun călător nu se mai întoarce”. Chiar şi pe patul de moarte, Burns putea realiza o întorsătură de frază.

La câteva decenii de la moartea lui Burns, Auld Lang Syne devenise un element popular al sărbătorilor de Anul Nou din Scoţia, o sărbătoare cunoscută sub numele de Hogmanay, a cărei istorie îşi are rădăcinile în ritualurile solstiţiului de iarnă. În 1818, Beethoven a scris un aranjament al cântecului, ceea ce a constituit începutul călătoriei acestuia în întreaga lume.

Între 194 5 şi 194 8, melodia a fost folosită în Coreea de Sud ca imn naţional. În Ţările de Jos, ea a inspirat una dintre cele mai faimoase scandări de pe stadioanele de fotbal din ţară. De multe ori, Auld Lang Syne este folosită ca fond muzical în magazinele japoneze chiar înainte de închidere, pentru a-i anunţa pe clienţi că este timpul să plece. Piesa este şi un element esenţial al coloanelor sonore de film, de la Goana după aur al lui Charlie Chaplin în 192 5 până la O viaţă minunată în 194 6 şi Minions în 2 015.

Cred că Auld Lang Syne este atât de popular la Hollywood nu doar pentru că face parte din domeniul public şi, prin urmare, este ieftin, dar şi pentru că este un cântec rar cu adevărat melancolic – mărturiseşte aleanul omului fără a-l romantiza şi surprinde felul în care fiecare nou an este produsul tuturor anilor trecuţi. Când cânt Auld Lang Syne în ajun de An Nou uit cuvintele, cum se întâmplă în cazul celor mai mulţi dintre noi, până ajung la a patra strofă, pe care am memorat-o: We two have paddled in the stream,/ from morning sun till dine;/ But seas between us broad

have roared/ since Auld Lang Syne („Amândoi vâslit-am în şuvoi,/ din zori până-n amurg;/ Dar mări vuit-au între noi/ din vremile de-alt'dat'”).

Şi mă gândesc la numeroasele mări întinse care au vuit între mine şi trecut, mări de neglijenţe, mări ale timpului, mări ale morţii. N-am să mai vorbesc nicicând cu mulţi dintre cei care m-au iubit până acum, la fel cum nici tu n-ai să mai vorbeşti vreodată cu mulţi dintre cei care te-au iubit până în prezentul tău. Aşa încât să le închinăm un pahar şi să sperăm că, poate, undeva, şi ei închină în sănătatea noastră.

*

În 2 005, Amy a publicat un volum de memorii sub forma unei enciclopedii numite Encyclopedia of an Ordinary Life. Cartea aceea se încheie cu: „Am fost aici, vedeţi. Am fost”. O altă propoziţie care odată ce devine adevărată nu va înceta nicicând să fie adevărată. Enciclopedia ei a apărut cu doar câteva luni înainte de primul meu roman, Looking for Alaska[45]. La scurt timp după aceea, Sarah a ajuns la Columbia pentru studii postuniversitare, aşa încât ne-am mutat la New York. Am păstrat legătura cu Amy şi am colaborat ocazional în următorii zece ani – am avut un mic rol în cadrul unei experienţe pe care ea a organizat-o pentru sute de oameni pe 8 august 2 008, în Chicago's Millennium Park –, dar nu a mai fost niciodată ca în acele zile de început.

În ciudatul şi frumosul ei volum interactiv de memorii Textbook Amy Krouse Rosenthal, publicat în 2 016, scria: „Dacă cineva capătă cu generozitate 80 de ani, asta

înseamnă 2 9 2 2 0 de zile pe Pământ. În condiţiile astea, de câte ori reuşesc să mă uit cu adevărat la un copac? De 12 3 95 de ori? Trebuie să fie un număr exact. Să zicem că ar fi 12 3 95. Absolut, asta înseamnă mult, dar nu este infinit – şi orice este mai puţin decât infinit pare un număr prea nesemnificativ şi nu este mulţumitor”. În scrierile sale, Amy a încercat de multe ori să reconcilieze natura infinită a conştiinţei, a iubirii şi a dorinţei cu natura finită a universului şi a tot ceea ce îl locuieşte. Spre sfârşitul volumului, ea pune o întrebare cu multiple variante de răspuns: „Pe alee se află o floare de un roz strălucitor ce străpunge asfaltul. A. Sugerează inutilitate. B. Sugerează speranţă”. Pentru mine, cel puţin, Auld Lang Syne surprinde exact ceea ce simţi când vezi o floare de un roz strălucitor străpungând asfaltul şi ceea ce simţi când ştii că ai la dispoziţie 12 3 95 de momente ca să priveşti un copac.

Amy a aflat că are cancer la scurt timp după ce a terminat acel Textbook – m-a sunat. Ştia că în anii de după publicarea cărţii mele Sub aceeaşi stea am cunoscut mulţi tineri grav bolnavi şi voia să ştie dacă aş putea să-i dau vreun sfat. I-am spus ceea ce cred că este adevărat, că dragostea supravieţuieşte morţii. Dar a vrut să ştie cum reacţionează tinerii în faţa morţii. Ce vor face copiii ei. Voia să ştie dacă soţul şi copiii ei vor rezista cu bine încercării, iar asta mi-a sfâşiat inima. Deşi de obicei fac faţă destul de bine unor discuţii cu oameni bolnavi, în cazul prietenei mele m-am trezit că mă poticnesc în cuvinte, copleşit de propria mea tristeţe şi îngrijorare.

Nu va fi bine pentru ei, fireşte, însă vor merge mai departe, iar dragostea pe care ai revărsat-o asupra lor va dura. Asta ar fi trebuit să spun. Dar ceea ce am spus de

fapt, printre lacrimi, a fost: „Cum se poate întâmpla aşa ceva? Doar faci atât de multă yoga...”

Din experienţa mea, muribunzii au adeseori poveşti minunate despre lucrurile oribile pe care li le înşiră oamenii sănătoşi, dar nu am auzit niciodată de nimeni spunând ceva atât de stupid ca „Doar faci atât de multă yoga…” Sper măcar ca Amy să fi avut ce povesti din toată treaba asta. Dar ştiu, de asemenea, că am dezamăgit-o, după ce ea m-a sprijinit de atâtea ori. Ştiu că mă iartă – timpul prezent –, dar chiar şi aşa, îmi doresc cu disperare să fi putut spune ceva util. Sau poate să nu fi spus nimic. Când oamenii pe care îi iubim sunt în suferinţă, vrem să îndreptăm lucrurile. Însă uneori – de fapt, de multe ori – nu poţi face nimic. Îmi amintesc ce mi-a spus cândva supervizorul meu, pe când eram student capelan: „Nu trebuie să faci ceva anume. Stai acolo”.

*

Auld Lang Syne era un cântec popular în timpul Primului Război Mondial – versiunile sale erau cântate în tranşee nu doar de soldaţii britanici, ci şi de cei francezi, germani şi austrieci, iar piesa a jucat chiar un mic rol în unul dintre cele mai ciudate şi mai frumoase momente din istoria lumii, Armistiţiul de Crăciun din 1914 .

În ajunul Crăciunului din acel an, de-a lungul unei părţi a Frontului de Vest din Belgia, aproximativ 100 000 de soldaţi britanici şi germani au ieşit din tranşee şi s-au întâlnit în aşa-numita zonă neutră dintre liniile frontului. Henry Williamson, în vârstă de 19 ani, îi scria mamei sale: „Ieri, britanicii şi germanii s-au întâlnit şi şi-au strâns

mâinile în zona dintre tranşee şi au făcut schimb de suveniruri... Minunat, nu-i aşa?” Un soldat german şi-a amintit că un soldat britanic „a scos din tranşee o minge de fotbal şi în scurt timp s-a încins un meci plin de viaţă; a fost extraordinar, dar şi ciudat”. În altă parte a frontului, căpitanul Sir Edward Hulse şi-a amintit o serie de cântece de Crăciun care „s-a încheiat cu Auld Lang Syne, la care ne-am alăturat cu toţii, englezi, scoţieni, irlandezi, prusaci etc. A fost absolut uluitor, iar dacă aş fi văzut asta într-un film la cinematograf, aş fi jurat că-i o mascaradă”.

Hulse, pe atunci în vârstă de 2 5 de ani, va fi ucis pe Frontul de Vest la mai puţin de patru luni după aceea. Cel puţin 17 milioane de oameni aveau să moară ca urmare directă a războiului, mai bine de jumătate din populaţia actuală a Canadei. La Crăciunul din 1916 soldaţii nu mai voiau armistiţii, pierderile devastatoare şi utilizarea pe scară tot mai largă a gazelor toxice îi înveninaseră pe combatanţi. Dar mulţi nici măcar nu ştiau de ce trebuiau să lupte şi să moară pentru nişte petice de pământ aflate la o distanţă atât de mare de casă. În tranşeele britanice, soldaţii au început să cânte Auld Lang Syne, însă cu alte cuvinte: We’re here because we’re here because we’re here because we’re here („Noi suntem aici pentru că noi suntem aici pentru că noi suntem aici pentru că noi suntem aici”).

Era o lume în care nimeni nu era dispus să vadă cauzele, în care viaţa era cu totul lipsită de sens. Modernitatea ajunsese la război şi la capătul vieţii. Criticul de artă Robert Hughes s-a referit cândva la „Iadul ciudat de modernist al repetiţiei”, iar tranşeele Primului Război Mondial erau într-adevăr un iad.

*

Deşi era o scriitoare veselă şi optimistă, Amy nu-şi făcea iluzii cu privire la natura suferinţei sau la importanţa ei în viaţa omului. În scrierile sale – indiferent că este vorba de o carte ilustrată sau un volum de memorii – găseşte întotdeauna o modalitate de a accepta suferinţa fără a se lăsa în voia ei. Unul dintre ultimele rânduri pe care le-a scris a fost: „Moartea ar putea să-mi bată la uşă, dar n-am să ies din această baie splendidă ca să-i răspund”.

În apariţiile sale publice, Amy folosea uneori acea plângere repetată a soldaţilor britanici şi o transforma fără a-i schimba vreodată melodia sau cuvintele. Şi-i cerea publicului să o cânte împreună cu ea: We’re here because we’re here because we’re here because we’re here. Şi deşi este un cântec profund nihilist scris despre iadul modernist al repetiţiei, cântând acest cântec împreună cu Amy, întotdeauna vedeam în el speranţa. Devenea o afirmaţie că noi suntem aici, adică suntem împreună, nu singuri. Şi este şi o afirmaţie că noi suntem, adică existăm. Şi este o afirmaţie că noi suntem aici, adică o uimitoare serie de improbabilităţi a făcut să fim posibili, aici. S-ar putea să nu ştim niciodată de ce suntem aici, dar chiar şi aşa, putem afirma în speranţa că suntem aici. Nu cred că o asemenea speranţă e o prostie, un idealism sau o nechibzuinţă.

Trăim cu speranţă – că viaţa se va îmbunătăţi şi, mai important, că va continua, că dragostea va supravieţui chiar şi în absenţa noastră. Iar între acum şi atunci, noi suntem aici pentru că noi suntem aici pentru că noi suntem aici pentru că noi suntem aici.

Acord Auld Lang Syne 5 stele.

Este folosit, de exemplu, în filmul Sex and the City (2 008).

Roman publicat şi în limba română – Căutând-o pe Alaska, traducere din limba engleză şi note de Shauki Al-Gareeb, Trei, Bucureşti, 2 014 . (N.t.)

Căutarea unor străini pe Google

Pe când eram copil, mama îmi spunea adeseori că fiecare are un talent al său. Ai putea fi un foarte bun ascultător de smooth jazz, sau un mijlocaş defensiv cu o înţelegere neobişnuită a modului de a deschide spaţiul cu o pasă perfectă. Dar în copilărie simţeam întotdeauna că nu am un talent înnăscut. Nu eram un elev foarte bun şi nu aveam abilităţi sportive. Nu reuşeam să percep indicii sociale. Eram o nulitate la pian, la karate, la balet şi la orice au încercat părinţii mei să mă înscrie. Mă consideram o persoană câtuşi de puţin specială.

Dar după cum s-a dovedit, specialitatea mea pur şi simplu nu fusese încă inventată, pentru că sunt – vă rog să-mi iertaţi aici lipsa de modestie –, efectiv, foarte bun la căutat străini pe Google. Fireşte, m-am spetit mult pentru asta – Malcolm Gladwell spunea că îţi ia zece mii de ore ca să devii expert într-un domeniu; mi-am făcut norma de zece mii de ore, ba chiar mai mult. Însă am şi o oarecare pricepere pentru asta.

Aproape în fiecare zi caut străini pe Google. Dacă eu şi soţia mea trebuie să participăm la o petrecere – şi spun

trebuie pentru că aceasta este relaţia mea cu petrecerile[46] –, de obicei îi cercetez în prealabil pe toţi participanţii cunoscuţi. Desigur, sunt convins că e ciudat când un necunoscut îţi spune că se ocupă cu montări de mochete, iar tu răspunzi: „Oh, da, ştiu. De asemenea, ţi-ai cunoscut soţia în 1981, când lucraţi amândoi la aceeaşi instituţie de economii şi împrumuturi din Dallas. Ea locuia cu părinţii, Joseph şi Marilyn, cel puţin conform evidenţelor recensământului, în timp ce dumneata absolviseşi recent Oklahoma Baptist University. Recepţia de nuntă aţi ţinut-o la Dallas Museum of Art, chiar lângă Hart Window, sculptura lui Dale Chihuly. Apoi v-aţi mutat în Indianapolis, pentru locul de muncă al soţiei tale, la Eli Lilly. Cum mai merge azi afacerea cu mochete? Sunteţi cumva la concurenţă cu cei de la parchete?”

Îngrozitor de multe informaţii pot fi accesate prin Google despre aproape oricine. Desigur, această pierdere a intimităţii e însoţită de avantaje extraordinare: stocarea gratuită de fotografii şi videoclipuri, şansa de a participa la discursuri pe scară largă prin intermediul reţelelor sociale şi posibilitatea de a păstra cu uşurinţă legătura cu prieteni de odinioară.

Dar oferirea unor cantităţi atât de mari de informaţii despre propria noastră persoană unor corporaţii private precum Google îi face pe ceilalţi să-şi împărtăşească şi ei liniştiţi identitatea. Această buclă de feedback – vrem cu toţii să fim pe Facebook pentru că toţi ceilalţi sunt pe Facebook – m-a determinat să-mi fac publice atât de multe chestii din viaţa mea încât, atunci când vreau să-mi deschid conturi pe noi platforme de socializare, de multe ori mă muncesc din greu să găsesc întrebări de securitate la care să nu poată răspunde cineva analizându-mi vechile mele conturi de socializare. Unde am urmat şcoala

elementară? Asta-i destul de uşor de aflat. Care era numele primului meu câine? Am vorbit pe vlog despre micuţul nostru baset Red Green. Cine a fost cel mai bun prieten al tău din copilărie? Veţi găsi pe Facebook poze cu noi, de când eram copii, cu tot cu nume. Care a fost numele de domnişoară al mamei tale? Hai să fim serioşi...

Dar chiar dacă tot mai puţin din vieţile noastre ne aparţine, mare parte din ele aparţinând companiilor care găzduiesc şi colectează obiceiurile noastre de navigare, hobby-urile şi apăsările de taste, chiar dacă mă revoltă cât de uşor a devenit să scotocim prin vieţile celor vii şi ale celor morţi, chiar dacă totul aduce cam prea mult cu un roman de Orwell... nu pot condamna în mod direct căutarea unor străini pe Google.

*

Pe când aveam 2 2 de ani şi lucram ca student capelan într-un spital de copii, făceam douăzeci şi patru de ore de gardă o dată sau de două ori pe săptămână. Adică stăteam în spital cu două pagere. Unul mă avertiza ori de câte ori cineva solicita serviciile unui capelan, iar celălalt bâzâia în clipa când ajungea la spital un caz de traumatism grav. În una dintre ultimele mele nopţi de gardă, spre sfârşitul celor şase luni cât am fost capelan, aţipisem în biroul alocat îngrijirii pastorale când pagerul pentru traumatisme m-a trimis la Secţia de Urgenţe. Fusese adus un copil în vârstă de trei ani. Suferise arsuri grave.

Nu sunt sigur dacă e posibil fie şi să vorbeşti despre suferinţa altora fără să exploatezi acea suferinţă, dacă poţi

scrie despre durere fără să o glorifici, să o înnobilezi sau să o degradezi. Teju Cole a spus cândva că „o fotografie nu poate să nu îmblânzească ceea ce înfăţişează” – şi mă tem că acelaşi lucru ar putea fi valabil şi în cazul limbajului. Poveştile trebuie să aibă un sens, însă nimic din spital nu avea vreun sens pentru mine, acesta fiind şi unul dintre motivele pentru care rareori am scris efectiv despre timpul meu petrecut acolo. Nu ştiu modul corect în care ai putea face faţă unor asemenea situaţii îngrozitoare, niciodată nu am ştiut, dar spunând această poveste, am preferat să trec sub tăcere şi să modific unele detalii. Important este că, în ciuda gravităţii rănii sale, copilul era conştient şi suferea dureri îngrozitoare.

Deşi mai fusesem pe la Urgenţe luni în şir şi văzusem tot felul de suferinţe şi decese, nu am văzut niciodată echipa de traumă atât de vizibil afectată. Suferinţa era copleşitoare – mirosul arsurilor, ţipetele săgetătoare ce însoţeau fiecare expiraţie a băieţelului. Cineva a strigat: „CAPELAN! FOARFECELE DIN SPATELE TĂU!” – şi, uluit, le-am dus foarfecele. Cineva a strigat: „CAPELAN! PĂRINŢII!” Şi mi-am dat seama că lângă mine părinţii băieţelului ţipau, încercând să ajungă la copilul lor, însă medicii, paramedicii şi asistentele aveau nevoie de suficient spaţiu de lucru, aşa încât a trebuit să-i rog pe părinţi să se îndepărteze.

Următorul lucru pe care mi-l amintesc este că mă aflam în camera rezervată rudelor pacienţilor, care nu avea ferestre, de la Secţia de Urgenţe, camera în care eşti pus să înduri cea mai groaznică noapte din viaţa ta. Era linişte, se auzea doar plânsul celor doi din faţa mea. Stăteau pe canapea, fiecare la câte un capăt, cu coatele pe genunchi.

În timpul instruirii mele, mi s-a spus că jumătate dintre căsnicii se sfârşesc în câţiva ani de la pierderea unui copil. Cu o voce pierdută, i-am întrebat pe părinţi dacă vor să se roage. Femeia a clătinat din cap în semn că nu. Doctoriţa a venit şi a spus că băieţelul se află în stare critică. Părinţii au pus o singură întrebare, la care medicul nu a putut răspunde. „Vom face tot ce se poate, a spus ea, dar e posibil ca fiul vostru să nu supravieţuiască”. Ambii părinţi s-au prăbuşit, însă nu unul în braţele celuilalt, ci în ei înşişi.

Suntem capabili să navigăm în jurul lumii ştiind că astfel de lucruri se întâmplă. Îndrumătorul meu în funcţia de capelan mi-a spus odată: „Copii au murit dintotdeauna. E ceva firesc”. Poate că aşa este, dar nu pot să accept. N-aş putea să accept lucrul ăsta în timp ce stau într-o cameră de aşteptare fără ferestre – şi nu pot să accept nici acum, când sunt şi eu tată.

Când copilul a fost dus în cele din urmă la Terapie Intensivă şi părinţii l-au urmat, m-am dus în camera de odihnă să iau o cană de cafea, iar doctoriţa era acolo, aplecată deasupra unui coş de gunoi în care vomase.

— Îmi pare rău, am spus. Ai făcut bine că ai vorbit cu ei. Îţi mulţumesc că ai fost amabilă cu ei. Cred că a ajutat.

S-a şters o vreme în tăcere, după care a spus:

— Copilul ăsta va muri şi ştiu ultimele sale cuvinte. Ştiu ultimul lucru pe care îl va spune vreodată.

Nu am întrebat-o despre ce era vorba, dar nici ea nu a vrut să-mi spună.

O săptămână mai târziu am încheiat perioada cât am fost capelan şi am decis să renunţ la teologie. Le-am spus tuturor că era din cauză că nu voiam să învăţ greaca, ceea ce era adevărat, dar la fel de adevărat era şi faptul că nu mă puteam obişnui cu amintirea acelui copil. Nici acum nu reuşesc să mă obişnuiesc. Mă gândeam la el în fiecare zi. Mă rugam pentru el în fiecare zi, chiar şi după ce am încetat să mă mai rog pentru orice altceva. Şi astăzi, în fiecare seară îi rostesc numele şi-l rog pe Dumnezeu să aibă milă de sufletul lui. Faptul că aş crede în Dumnezeu nu este cu adevărat relevant. Cred însă, oricât de firav, în îndurare.

Fiind un împătimit căutător pe Google, ştiam că aş fi putut pur şi simplu să-l caut pe internet, însă eram prea speriat. Aş fi aflat, într-un fel sau altul. Îmi amintesc de marea replică din romanul All the King’s Men al lui Robert Penn Warren: „Scopul omului este cunoaşterea, însă există un lucru pe care nu-l poate şti. Nu poate să ştie dacă cunoştinţele îl vor salva sau îl vor ucide”.

*

Lunile de neştiinţă s-au transformat în ani, apoi în mai mult de un deceniu. Şi într-o dimineaţă, nu cu mult timp în urmă, am introdus numele copilului în bara de căutare. Este un nume mai puţin obişnuit, ceea ce uşura căutările pe Google. Am apăsat tasta Enter. Primul link era la un cont de Facebook. Am dat clic – era acolo. În vârstă de 18 ani, la un deceniu şi jumătate distanţă de acea noapte pe care am petrecut-o împreună.

Este în viaţă.

Creşte, îşi găseşte drumul în lume, făcând dovada unei vieţi care este mai publică decât probabil îşi dă el seama. Dar cum să nu fiu recunoscător că ştiu, chiar dacă singura modalitate de a şti este să ne pierdem autonomia aşa-numitului nostru sine? Este în viaţă. Îi plac tractoarele John Deere şi este membru al Future Farmers of America – şi este în viaţă.

Parcurgând lista lui de prieteni, găsesc profilurile părinţilor săi şi descopăr că în continuare sunt căsătoriţi. El este în viaţă. Îi place muzica country, îngrozitor şi excesiv de prelucrată. El este în viaţă. Prietenei sale îi spune că este marea lui dragoste. În viaţă. În viaţă. În viaţă.

Fireşte, s-ar fi putut întâmpla şi altfel. Dar nu s-a întâmplat. Aşa încât nu mă pot abţine să nu acord obiceiului de a căuta străini pe Google 4 stele.

Da, chiar şi în 2 02 1.

Indianapolis

Indianapolis este al şaselea cel mai mare oraş din Statele Unite atât ca populaţie, cât şi ca suprafaţă. Este capitala statului Indiana şi cred că acum este oraşul meu de reşedinţă. Sarah şi cu mine ne-am mutat în Indianapolis în vara anului 2 007. Am condus un U-Haul încărcat cu toate catrafusele noastre, de la intersecţia 88th cu Columbus din New York City până la intersecţia 86th cu Ditch din Indianapolis, un drum de şaisprezece ore extrem de stresant. Când am ajuns în cele din urmă în Indianapolis, ne-am despachetat lucrurile şi am dormit pe o saltea

pneumatică în noua noastră casă, primul loc pe care l-am avut vreodată în proprietate. Eram spre 3 0 de ani şi cumpăraserăm această casă cu câteva săptămâni mai devreme, după ce am stat în ea poate o jumătate de oră. Casa avea trei dormitoare, două băi şi jumătate şi un subsol pe jumătate finisat. Plata ipotecii era o treime din chiria pe care o plăteam în New York.

N-am putut să trec peste cât de liniştită şi de întunecată era casa atunci, în prima noapte petrecută acolo. Îi tot spuneam lui Sarah că cineva ar putea sta chiar în dreptul ferestrei dormitorului nostru, iar noi nici n-am şti lucrul ăsta, la care Sarah îmi răspundea: „Mda, dar probabil că nu”. Însă eu pur şi simplu nu sunt genul de om care să poată fi liniştit cu probabil, aşa că de mai multe ori pe noapte m-am ridicat de pe salteaua pneumatică şi mi-am lipit faţa de geamul ferestrei de la dormitor, aşteptându-mă să dau peste nişte ochi holbându-se la mine, dar privirea îmi rămânea pierdută în întuneric.

A doua zi dimineaţă am insistat să cumpărăm nişte perdele, dar mai întâi a trebuit să ducem furgoneta pe care o închiriasem pentru transportul lucrurilor noastre. La locul de înapoiere a vehiculului U-Haul, un tip ne-a dat să completăm nişte hârtii şi ne-a întrebat de unde am plecat. Sarah a explicat că ne-am mutat din New York, deoarece lucra la Indianapolis Museum of Art, la care tipul a zis că a fost şi el odată la muzeu, pe când era copil, după care Sarah a întrebat:

— Deci, ce părere aveţi despre Indianapolis?

Iar tipul care stătea în spatele tejghelei de la U-Haul, după ce a rămas o clipă pe gânduri, a spus:

— Ei bine, trebuie să locuiţi undeva.

De-a lungul anilor, Indianapolis a încercat numeroase devize şi sloganuri. Indianapolis is Raising the Game. – You put the „I” in Indy. – Crossroads of America. Însă aş propune un alt slogan: „Indianapolis: trebuie să locuieşti undeva”.

Nu ai cum să eviţi numeroasele imperfecţiuni ale oraşului Indianapolis. Ne situăm pe White River, un curs nenavigabil, ce are o nesfârşită rezonanţă ca metaforă, dar problematic din punct de vedere geografic. În plus, râul este murdar, deoarece sistemul nostru învechit de tratare a apei se revarsă frecvent şi deversează apele reziduale direct în el. Oraşul se întinde în toate direcţiile – nenumărate parcări şi mini-malluri, clădiri de birouri indescriptibile. Nu investim suficient de mult în artă sau în transportul public. Una dintre principalele noastre magistrale se numeşte Ditch Road (Strada Canalului) – pe bune! Ditch Road. I-am putea spune oricum – Kurt Vonnegut Drive, Madam C.J. Walker Way, Roady McRoadface –, dar nu. Acceptăm Ditch.

Cineva mi-a spus odată că Indianapolis se numără printre principalele pieţe de testare pentru noi lanţuri de restaurante din ţară, deoarece este un oraş absolut obişnuit. Într-adevăr, se numără printre primele aşa-numite „oraşe-microcosmos”, deoarece Indianapolis este mai tipic american decât aproape orice alt loc din ţară. Suntem spectaculoşi în normalitatea noastră. Printre poreclele oraşului se numără Naptown, deoarece este plictisitor, şi India-no-place.

Când ne-am mutat aici pentru prima dată, de multe ori scriam dimineaţa la Starbucks-ul din cartierul meu, pe 86th colţ cu Ditch, şi mă miram că în toate cele patru colţuri ale intersecţiei erau malluri. Deşi locuiam la mai puţin de 800 de metri de acel Starbucks, adeseori mergeam cu maşina pentru că nu erau trotuare. Terenul fusese lăsat în voia maşinilor, a întinderii şi a clădirilor cu acoperiş plat, fără suflet.

Treaba asta m-a dezgustat. Locuind într-un mic apartament din New York, unde nu reuşeam niciodată să scăpăm de şoareci, romantizasem proprietatea asupra casei. Dar acum, când efectiv aveam o casă, o uram. Fiul literar preferat al oraşului Indianapolis, Kurt Vonnegut, scria că unul dintre defectele caracterului uman „este faptul că fiecare vrea să construiască, însă nimeni nu vrea să se ocupe de întreţinere”. Proprietatea asupra casei nu era altceva decât întreţinere. Erau întotdeauna chestii de instalat pe la ferestre şi becuri de schimbat. Boilerul se strica mereu. Şi mai presus de toate, gazonul. Doamne, cât uram să tund gazonul! Gazonul şi mini-mallurile de la intersecţia lui 86th cu Ditch au devenit cei doi poli ai resentimentului meu. Abia aşteptam ca Sarah să obţină un loc de muncă în altă parte.

Vonnegut a spus odată: „Ceea ce le place oamenilor la mine este Indianapolisul”. Spunea asta în Indianapolis, fireşte, adresându-se unei mulţimi de oameni din Indianapolis, însă Kurt Vonnegut preţuia foarte mult oraşul. Spre sfârşitul vieţii sale, a răspuns întrebării unui intervievator spunând: „M-am întrebat unde este pentru mine acasă, şi mi-am dat seama că nu este Marte sau vreun alt loc de felul ăsta. Este Indianapolis, când aveam nouă ani. Aveam un frate şi o soră, o pisică şi un câine, o

mamă şi un tată, unchi şi mătuşi. Şi-mi este cu neputinţă să mă întorc acolo”. Cel mai mare roman al lui Vonnegut, Abatorul cinci[47], este povestea unui bărbat care nu mai este blocat în timp şi cum timpul conspiră cu conştiinţa. Este vorba despre război şi traume, dar şi despre faptul de a nu mai putea reveni la ce era înainte – înainte de bombele incendiare aruncate asupra Dresdei, înainte de sinuciderea mamei lui Vonnegut, înainte de moartea timpurie a surorii sale. Cred că Vonnegut a iubit oraşul Indianapolis. Însă e grăitor faptul că, începând din momentul în care putea alege unde să trăiască, nu a ales să locuiască aici.

La sfârşitul primului nostru an petrecut în Indianapolis, Sarah şi cu mine ne-am împrietenit cu vecinii noştri Marina şi Chris Waters. Chris era un fost voluntar din Corpul Păcii, iar Marina era avocat pentru protecţia drepturilor omului. La fel ca noi, tocmai se căsătoriseră şi, la fel ca noi, locuiau în prima lor casă.

Dar spre deosebire de noi, Chris şi Marina iubeau oraşul. De multe ori prânzeam împreună la Smee’s, un mic restaurant de familie din unul dintre mini-mallurile de la intersecţia lui 86th cu Ditch, iar eu mă plângeam de îngrijirea gazonului şi de lipsa trotuarelor. Odată, Chris mi-a spus:

— Ştii că acesta este unul dintre cele mai diversificate coduri poştale din punct de vedere economic şi rasial din Statele Unite?

— Ce? am făcut eu.

Iar el a spus:

— Aşa este. Poţi căuta pe Google.

Aşa că am căutat pe Google – avea dreptate. Preţul mediu al locuinţelor în apropiere de 86th şi Ditch este de 2 3 7 000 de dolari, dar există şi case de 1 milion de dolari şi apartamente de 700 de dolari pe lună. La intersecţia aceea există restaurante şi thailandeze, şi chinezeşti, şi greceşti şi mexicane, toate cu proprietari independenţi. Există o librărie, un magazin de cadouri din comerţ echitabil, două farmacii, o bancă, un sediu al Armatei Salvării şi un magazin de băuturi alcoolice având numele amendamentului constituţional care a abrogat interdicţia.

Da, arhitectura este un coşmar absolut, însă oamenii din Indianapolis au reuşit să facă totuşi ceva frumos. Aşezaţi-vă în faţă la Smee's într-o după-amiază şi veţi auzi vorbindu-se în engleză şi spaniolă, limbi karenice şi birmaneză, rusă şi italiană. Problema nu a fost nicicând intersecţia lui 86th cu Ditch, care se dovedeşte a fi o mare intersecţie americană. Problema eram eu. Şi după ce Chris mi-a pus în discuţie ipotezele, am început să privesc altfel oraşul. Am început să-l văd ca pe un loc în care au loc momente importante în vieţile oamenilor. Scenele culminante din cele mai recente două romane ale mele, Sub aceeaşi stea şi Un şir infinit de ţestoase, se desfăşoară amândouă pe 86th colţ cu Ditch. Şi cred că ceea ce le place oamenilor la aceste cărţi este Indianapolisul.

La fel ca în cazul celor mai buni scriitori de SF, Kurt Vonnegut a ştiut cu adevărat să vadă în viitor. În 1974 scria: „Ce ar trebui să facă tinerii cu viaţa lor astăzi? Multe lucruri, evident. Dar cel mai îndrăzneţ este să creezi comunităţi stabile în care să poată fi vindecată îngrozitoarea boală a singurătăţii”.

Ăsta mi se pare un efort şi mai important, dar şi mai îndrăzneţ decât în urmă cu 4 7 de ani. Când oamenii mă întreabă de ce locuiesc în Indianapolis, când aş putea trăi oriunde, asta vreau să le spun. Încerc să creez o comunitate stabilă în care să poată fi vindecată îngrozitoarea boală a singurătăţii. Şi trebuie să faci undeva lucrul ăsta. Când sunt bolnav de singurătate, vremea bună şi zgârie-norii sclipitori nu-mi sunt de niciun ajutor mie, nici ca scriitor, nici ca om obişnuit. Trebuie să fiu acasă, să fac ceea ce trebuie să fac. Şi da, acasă este acea casă în care nu mai trăieşti. Acasă este înainte, iar tu trăieşti după.

Însă acasă este şi ceea ce construieşti şi întreţii astăzi – şi, în definitiv, mă simt destul de norocos că îmi clădesc căminul chiar în apropiere de Ditch Road.

Acord oraşului Indianapolis 4 stele.

Kurt Vonnegut, Abatorul cinci, traducere din limba engleză de Rodica Mihăilă, Art, 2 02 0. (N.r.)

Kentucky bluegrass

Uneori îmi place să-mi imaginez extratereştri binevoitori care vizitează Pământul. În reveriile mele, aceşti extratereştri sunt antropologi galactici care caută să înţeleagă culturile, ritualurile, preocupările şi divinităţile diferitelor specii sensibile. Desfăşoară cercetări de teren atente, observându-ne. Pun întrebări deschise, lipsite de judecăţi morale, cum ar fi „Ce sau cine este, în opinia ta,

demn de sacrificiu?”; sau „Care ar trebui să fie obiectivele colective ale umanităţii?”. Sper ca acestor antropologi extratereştri să le placă de noi. La urma urmei, suntem o specie carismatică.

În timp, extratereştrii vor ajunge să înţeleagă aproape totul în legătură cu noi – nostalgia noastră permanentă, obiceiul nostru de a hoinări, faptul că ne place să simţim pe piele lumina soarelui. În cele din urmă, ar mai avea o singură întrebare: „Am observat că există un zeu verde pe care îl ţineţi în faţa şi în spatele caselor voastre, şi am văzut cât de mult vă îngrijiţi de acest zeu vegetal ornamental. Îi spuneţi Kentucky bluegrass (iarbă-albastră de Kentucky), deşi nu este nici albastră, nici din Kentucky. Şi ne întrebăm: De ce veneraţi această specie? De ce o preţuiţi mai presus de toate celelalte plante?”

Poa pratensis, cum este cunoscută de comunitatea ştiinţifică, e răspândită în întreaga lume. De cele mai multe ori, când vedeţi o întindere de gazon moale şi verde, admiraţi, cel puţin în parte, iarba-albastră de Kentucky. Planta este originară din Europa, nordul Asiei şi din unele părţi din Africa de Nord, dar conform Compendiului de Specii Invazive, acum este prezentă pe fiecare continent, inclusiv în Antarctica.

Lăstarul tipic de Poa pratensis are trei până la patru frunze, de forma unor mici canoe, iar dacă nu este tunsă, poate creşte până la 1 metru înălţime, dând la iveală nişte floricele albastre. Dar rareori este lăsată să crească în voie, cel puţin nu în cartierul meu, unde este ilegal să laşi iarba să crească mai mult de 15 centimetri.

Dacă aţi mers vreodată prin statul meu natal, Indiana, aţi văzut lanuri de porumb întinzându-se pe kilometri întregi.

Valurile de cereale de culoarea chihlimbarului sunt imortalizate în cântecul America the Beautiful. Dar în Statele Unite, suprafeţe mai mari de teren şi mai multă apă sunt alocate cultivării gazonului decât porumbului şi grâului luate la un loc. Sunt aproximativ 163 000 de kilometri pătraţi de gazon, o suprafaţă mai mare decât cea a statului Ohio sau a Italiei. Aproape o treime din toată apa rezidenţială folosită în Statele Unite – apă curată, potabilă – este dedicată udării peluzelor. Pentru a se dezvolta, de multe ori iarba-albastră de Kentucky necesită îngrăşăminte şi pesticide, sisteme complexe de irigaţii, pe care le oferim plantei din abundenţă, chiar dacă nu poate fi consumată de oameni sau folosită pentru altceva în afară de a merge şi a te juca pe ea. Cultura cea mai abundentă şi care necesită şi foarte multă muncă din Statele Unite este pur şi simplu ornamentală[49].

Cuvântul „gazon” nici măcar nu exista până în anii 1500. Pe atunci, „gazon” era suprafa acoperită cu vegetaţie ierboasă folosită de comunitate pentru păşunatul animalelor, spre deosebire de „câmp”, care indica terenul folosit pentru cultivarea plantelor destinate consumului uman. Dar în secolul al XVIII-lea, în Anglia, au apărut peluze ornamentale similare cu cele de astăzi – pe atunci, peluzele erau întreţinute folosindu-se coase şi foarfeci, astfel încât păstrarea unui gazon fără a scoate animalele la păscut dădea de înţeles că erai suficient de bogat încât să-ţi poţi permite să angajezi mulţi grădinari şi, de asemenea, să deţii terenuri care nu făceau altceva decât să arate bine.

Moftul de a avea un gazon ornamental s-a răspândit în toată Europa şi, de asemenea, în Statele Unite, unde oamenii înrobiţi de Thomas Jefferson întreţineau o peluză tunsă scurt la moşia sa, Monticello.

De-a lungul timpului, calitatea peluzelor dintr-un cartier a început să fie văzută ca un indicator al calităţii cartierului în sine. În Marele Gatsby, Jay Gatsby îşi plăteşte grădinarii să tundă peluza vecinului său înainte ca Daisy Buchanan să vină în vizită. Sau, pentru a cita un exemplu mai aproape de casă, când m-am mutat pentru prima dată în Indianapolis, în 2 007, m-am trezit dintr-odată că sunt proprietarul unui gazon, pe care m-am străduit din răsputeri să-l întreţin. Deşi ocupa doar o treime de acru (13 50 de metri pătraţi), ne-a luat, mie şi micuţei mele maşini electrice de tuns iarba, două ore ca să dăm gata toată suprafaţa. Într-o duminică după-amiază, vecinul de alături m-a întrerupt pe la jumătatea cositului şi m-a cinstit cu o bere. Şi în timp ce stăteam în curtea mea pe jumătate cosită, a spus:

— Ştii, pe când locuiau Kaufmannii aici, asta era cea mai frumoasă peluză din cartier.

— Ei bine, am răspuns eu după o vreme, Kaufmannii nu mai locuiesc aici.

Este cu adevărat uimitor cât de multe dintre resursele noastre comune le alocăm ierbii-albastre de Kentucky şi rudelor sale. Pentru a reduce buruienile şi a face ca gazonul nostru să fie cât mai des în monocultură, americanii folosesc de zece ori mai multe îngrăşăminte şi pesticide pe acru de gazon decât se folosesc la culturile de porumb sau de grâu. Pentru a păstra toate peluzele din întreaga ţară verzi pe tot parcursul anului este nevoie, potrivit unui studiu NASA, de aproximativ 2 00 de galoane de apă (757 de litri) de persoană în fiecare zi, iar aproape toată apa care ţâşneşte din aspersoare este apă potabilă tratată. Iarba cosită şi alte deşeuri din curte constituie 12 % din tot materialul care ajunge în gropile de gunoi din

Statele Unite. Şi apoi mai sunt şi cheltuielile financiare directe: cheltuim zeci de miliarde de dolari anual pentru întreţinerea gazonului.

Însă obţinem ceva în schimb, fireşte. Iarba-albastră de Kentucky oferă o bună suprafaţă pentru fotbal şi tot felul de jocuri distractive. Iarba gazonului răcoreşte solul şi oferă o oarecare protecţie împotriva eroziunii cauzate de vânt şi de apă. Dar există alternative mai bune, chiar dacă mai puţin atrăgătoare din punctul de vedere al tradiţiei. S-ar putea, de pildă, să cultivăm în curtea din faţa casei plante destinate consumului uman.

Ştiu toate astea, şi totuşi încă mai am gazon. Încă mai tund iarba – sau plătesc pe cineva să facă lucrul ăsta. Nu folosesc pesticide şi primesc cu dragă inimă trifoi şi fragi sălbatici ca parte a gazonului – dar chiar şi aşa, în curtea noastră există foarte multă iarbă-albastră, chiar dacă Poa pratensis nu are ce să caute în Indianapolis.

Mi se pare interesant faptul că, spre deosebire de grădinăritul obişnuit, întreţinerea gazonului nu implică un contact fizic exagerat cu natura. În cea mai mare parte atingi maşina de tuns iarba, şi nu materia vegetală în sine. Iar dacă ai un gazon ca al lui Gatsby, care ni se recomandă tuturor, nici măcar nu poţi vedea murdăria de sub stratul gros de iarbă. Aşadar, tunderea ierbii-albastre de Kentucky este o întâlnire cu natura, dar în care nu-ţi murdăreşti mâinile.

Acord Poa pratensis 2 stele.

Poa pratensis (iarbă-albastră, floarea-fânului, firuţă) – specie de iarbă foarte apreciată ca plantă de păşune. (N.t.)

În Antropocen, s-ar putea aduce argumente în favoarea Poa pratensis în cazul în care iarba gazonului ar fi deosebit de bună pentru captarea dioxidului de carbon. Însă întreţinerea peluzei generează mai multe emisii de carbon decât poate capta gazonul în sine. Din punctul de vedere al emisiilor, ar fi mult mai bine să aveţi suprafeţe neîngrijite cu iarbă, trifoi sau iederă, sau orice altceva care nu necesită îngrijire constantă şi resurse excesive.

Indianapolis 500

În fiecare an, pe la sfârşitul lunii mai, între 2 50 000 şi 3 50 000 de oameni se adună în mica enclavă Speedway (Indiana) pentru a urmări Indianapolis 500. Este cea mai mare adunare anuală non-religioasă de fiinţe umane de pe Pământ.

Speedway este în mijlocul Indianapolisului, dar din punct de vedere tehnic este independent de el. Practic, Speedway este faţă de Indianapolis cam cum este Vaticanul faţă de Roma. Însă comparaţiile cu Vaticanul nu se opresc aici. Atât Speedway, cât şi Vaticanul sunt centre culturale care atrag vizitatori din întreaga lume; ambele au un muzeu; şi pista de la Speedway, deşi este numită în mod obişnuit „The Brickyard”, e cunoscută uneori şi sub denumirea de „Catedrala vitezei”. Fireşte, dacă cercetezi problema mai îndeaproape, analogia cu Vaticanul se destramă. În puţinele mele călătorii la Vatican, niciun străin nu mi-a oferit vreodată un Miller Lite rece ca gheaţa, cum mi se întâmplă de multe ori când vizitez Speedway.

La prima vedere, Indianapolis 500 pare croit pentru ridicol. Adică nu-s decât nişte maşini care se învârt în cerc. Piloţii

efectiv nu merg nicăieri. Cursa este aglomerată şi, de obicei, înfierbântată. Într-un an, carcasa telefonului mi s-a topit parţial în buzunar în timp ce stăteam în tribuna de la Turn 2 (Virajul 2). În plus, este şi un zgomot îngrozitor. În fiecare mai, când lucrez în grădină, pot să aud vuietul maşinilor scoase la antrenament – chiar dacă Speedway e la 8 kilometri de casa mea.

Ca sport pentru spectatori, 500 lasă mult de dorit. Indiferent unde stai, aşezat sau în picioare, nu poţi vedea întreaga pistă, aşa încât sunt evenimente importante pe care nu le poţi urmări. Deoarece unele maşini sunt cu tururi întregi înaintea altora, este aproape imposibil să ştii cine câştigă cursa dacă nu-ţi iei cu tine nişte căşti imense ca să asculţi la radio transmisia în direct a evenimentului sportiv pe care îl urmăreşti. Cea mai mare mulţime care urmăreşte în fiecare an un eveniment sportiv nu poate vedea cea mai mare parte a evenimentului respectiv.

Dar din propria mea experienţă, aproape tot ce este uşor de luat în râs se dovedeşte în cele din urmă a fi interesant dacă i se acordă ceva mai multă atenţie. Indy 500 oferă curse de monoposturi, ceea ce înseamnă că roţile maşinilor nu sunt acoperite de aripi, iar cabina pilotului este deschisă. O inginerie cu adevărat uluitoare face ca aceste maşini să circule cu mai bine de 3 54 de kilometri pe oră pe un traseu de 4 kilometri. Maşinile trebuie să fie rapide, dar nu atât de rapide încât forţele g (forţele gravitaţionale echivalente) de la viraje să-i facă pe piloţi să-şi piardă cunoştinţa. Maşinile trebuie să reacţioneze uşor, să fie previzibile şi fiabile, deoarece de multe ori, la viteze de 3 54 de kilometri pe oră, aceste monoposturi sunt la câţiva centimetri unul de altul. De mai bine de o sută de ani, Indianapolis 500 analizează o problemă care îi

preocupă pe mulţi din Antropocen: care este relaţia potrivită dintre om şi maşină?

Astăzi, pista este în întregime asfaltată – cu excepţia unei fâşii de un metru de la linia de sosire, pavată cu cărămizi roşii –, însă când a avut loc prima cursă Indianapolis 500, pe 3 0 mai 1911, pista era toată pavată cu cărămizi – 3 ,2 milioane de cărămizi. Câştigătorul primei curse de 500 de mile (805 kilometri) a fost Ray Harroun, care conducea o maşină ce includea propria sa invenţie, oglinda retrovizoare. De fapt, numeroşi inovatori din domeniul automobilistic au participat la Indianapolis 500. Louis Chevrolet, care a fondat compania auto, avea o echipă de curse. Fratele său Gaston a câştigat Indianapolis 500 în 192 0, însă a murit mai târziu în acelaşi an, într-o cursă la Beverly Hills Speedway.

Într-adevăr, maşinile de curse constituie un sport extrem de periculos – 4 2 de piloţi au murit pe Indianapolis Motor Speedway în toată istoria circuitului. Mult mai mulţi au fost răniţi, unii destul de grav. În 2 015, James Hinchcliffe, pilot IndyCar, era cât pe ce să-şi piardă viaţa după ce, în urma unui accident de pe Speedway, şi-a rupt o arteră femurală. Te strânge în spate când vezi cât de mult se apropie piloţii de marginea prăpastiei. După cum spunea legendarul Mario Andretti, „Dacă totul pare a fi sub control, pur şi simplu nu mergi suficient de repede”.

Însă cred că aceste curse de maşini realizează un lucru – poartă atât omul, cât şi maşina la limita posibilului, iar în felul ăsta devenim mai rapizi ca specie. Lui Ray Harroun i-a luat 6 ore şi 4 2 de minute ca să parcurgă primele 500 de mile de la Indianapolis Motor Speedway; în 2 018, câştigătorului cursei, Will Power, i-a luat mai puţin de trei ore.

Apropo, chiar aşa îl cheamă. Will Power. Un tip simpatic. Odată aşteptam la un service lângă Will Power, iar când valetul auto a apărut cu maşina mea Chevrolet Volt din 2 011, Will Power mi-a spus: „Ştii, şi eu conduc un Chevrolet”.

Însă Indy 500 nu este cu adevărat o chestie de viteză; înseamnă să mergi mai repede decât oricine, ceea ce reflectă una dintre cele mai mari preocupări ale mele referitoare la umanitate: se pare că nu putem rezista dorinţei de a câştiga. Fie că urcăm pe El Capitan sau mergem în spaţiu, vrem să facem lucrul ăsta, dar vrem să-l facem şi înaintea oricui sau mai repede decât oricine altcineva. Acest impuls ne-a propulsat înainte ca specie, însă tare mă tem că ne-a propulsat şi în alte direcţii.

Totuşi, în ziua în care se desfăşoară Indy 500 nu mă gândesc la semnificaţia cursei. Nu mă gândesc la diferenţa tot mai mică dintre oameni şi maşinile lor sau la ritmul accelerat de modificare a Antropocenului. Sunt pur şi simplu fericit.

Cel mai bun prieten al meu, Chris Waters, îi spune Crăciunul Adulţilor. Ziua mea de cursă începe la 5.3 0 dimineaţa. Fac o cafea, verific vremea şi umplu răcitorul rucsacului meu cu gheaţă, apă, bere şi sandvişuri. La ora 6 îmi verific bicicleta: mă asigur că anvelopele sunt umflate cum trebuie şi că trusa de reparaţii e pregătită. Apoi cobor cu bicicleta la Bob’s Food Mart, unde mă întâlnesc cu prietenii şi, dimineaţa devreme, încep frumoasa excursie cu bicicleta pe Central Canal Towpath din Indianapolis. Sunt ani când plouă şi-i frig; în alţi ani însă, e îngrozitor de cald. Dar întotdeauna este frumos, pe bicicletă şi glumind

cu prietenii mei şi cu prietenii lor, dintre care pe mulţi îi văd doar o dată pe an.

Coborâm cu bicicletele la pista de la Butler University, unde în fiecare an, la ora 7 dimineaţa, doi dintre prietenii noştri se angajează într-o cursă de alergare pe distanţa de o milă. De la un deceniu la altul, IndyCars devine tot mai rapidă, dar nu şi cursa de alergare, care e mai lentă. Facem pariuri, câştigă unul sau altul dintre ei, după care ne întoarcem pe biciclete câţiva kilometri înainte de a ne opri din nou în faţa Muzeului de Artă din Indianapolis, unde ne întâlnim cu mai mulţi oameni, până când formăm o trupă itinerantă de o sută de biciclete. Toată lumea flutură din mâini în timp ce trecem pe biciclete. „Cursă bună!”, ne spunem unii altora, sau „Cursă în siguranţă!”

Suntem împreună. Mergem cu bicicleta până ajungem în Sixteenth Street, iar de acolo începem lunga călătorie spre vest, amestecându-ne printre maşinile deja blocate în trafic, deşi cursa începe abia peste cinci ore. Ne deplasăm în şir indian pe o distanţă enervantă de zece cvartale, după care o cotim spre oraşul Speedway. Oamenii stau afară, pe verande. Când şi când izbucnesc urale, ca din senin. Toată lumea îşi închiriază curţile din faţa caselor ca locuri de parcare, strigându-şi preţurile în gura mare. Nivelul zgomotului creşte. Nu-mi place aglomeraţia, dar mulţimea asta îmi place, deoarece fac parte dintr-un noi care nu implică şi un ei.

Ajungem la Speedway, legăm bicicletele de un gard de lângă Turn 2 , după care ne vedem fiecare de drumul nostru. Unora le place să urmărească cursa de la Turn 2 ; altora, la linia de start/sosire. Vor urma şi alte tradiţii: cântecul Back Home Again in Indiana („Din nou acasă, în Indiana”), la care o celebritate mai puţin cunoscută spune

Drivers, start your engines („Piloţi, porniţi motoarele”), tururile de paradă şi cursa în sine. Tradiţia este un mod de a fi alături de oameni, nu doar de cei cu care urmăriţi tradiţiile în momentul respectiv, ci de toţi cei care le-au urmărit vreodată.

*

Pot să scriu toate lucrurile astea la timpul prezent, deoarece sunt tradiţii care funcţionează ca un fel de continuitate, s-au întâmplat, într-adevăr, dar se întâmplă în continuare şi vor continua să se întâmple. Ruperea acelei continuităţi a contribuit la ceea ce a făcut ca luna mai a anului 2 02 0 să fie foarte dificilă pentru mine. Pe măsură ce pandemia lua amploare, mă simţeam ca şi cum eram desprins de ceea ce credeam că este realitate. Foarte multe lucruri care nu demult păreau ieşite din comun – purtarea unei măşti, conştientizarea fiecărei suprafeţe atinse sau a fiecărui om pe lângă care treceam – erau pe cale să devină ceva obişnuit. Şi foarte multe lucruri care nu demult păreau banale deveneau ceva extraordinar.

În 2 02 0, în duminica de dinaintea Zilei Eroilor, mi-am pregătit rucsacul ca de obicei şi, împreună cu Sarah, ne-am urcat pe biciclete, ca de obicei. În apropiere de Bob’s Food Mart ne-am întâlnit cu prietenii noştri Ann-Marie şi Stuart Hyatt. Am purtat măşti până am ajuns la Speedway, însă porţile erau închise. Era atâta linişte, o linişte de neimaginat, iar noi stăteam într-o parcare imensă şi goală. Când cursa a avut loc în cele din urmă, în august, a fost pentru prima dată când s-a desfăşurat fără spectatori. Am

urmărit-o la televizor şi mi s-a părut îngrozitor de plictisitoare.

Dar îmi amintesc de evenimentul din 2 018. Zeci dintre noi ne legăm bicicletele de gardul din sârmă şi ne împrăştiem pe la locurile noastre din tribunele aglomerate. După patru-cinci ore ne întâlnim din nou la gard, deblocăm bicicletele şi repetăm ritualurile în drum spre casă. Vorbim despre cum s-a întâmplat una sau alta, despre cât de mult ne bucurăm pentru Will Power, care-i un tip atât de simpatic şi care a reuşit în cele din urmă să obţină victoria la Indy 500. Îmi povestesc întâlnirea cu Will Power, ca să aflu că mulţi dintre prietenii mei au şi ei poveşti despre Will Power. La urma urmei, Speedway este un oraş mic, chiar şi în ziua de azi, şi suntem în el împreună.

Indianapolis 500 primeşte de la mine 4 stele.

Monopoly

Când jucăm Monopoly în familie, un joc de societate în care scopul este să-i falimentezi pe ceilalţi jucători, mă gândesc uneori la Universal Paperclips, un joc video din 2 017 creat de Frank Lantz. În Universal Paperclips joci rolul unei inteligenţe artificiale care a fost programată să creeze cât mai multe agrafe de birou. În timp, produci din ce în ce mai multe agrafe, până când, în cele din urmă, epuizezi tot minereul de fier de pe Pământ, după care trimiţi sonde în spaţiul cosmic pentru a extrage materiale pentru agrafe de pe alte planete, apoi din alte sisteme solare. După mai multe ore de joc, în cele din urmă câştigi jocul: ai transformat toate resursele disponibile ale

universului în agrafe de birou. Ai reuşit. Felicitări. Toată lumea a murit.

La Monopoly, nimereşti peste diferite proprietăţi în timp ce te deplasezi în jurul unei table de joc pătrate. În jocul original, proprietăţile provin dintr-o versiune fictivă a lui Atlantic City (New Jersey), dar care se schimbă în funcţie de regiune şi ediţie. De pildă, în versiunea Pokémon a jocului, proprietăţile includ Tangela şi Raichu. Oricum, dacă dai peste o proprietate nerevendicată o poţi achiziţiona, iar dacă stabileşti un monopol prin achiziţionarea unor proprietăţi conexe, poţi construi case şi hoteluri. Când alţi jucători nimeresc pe locuri deţinute de tine, trebuie să-ţi plătească chirie. Dacă achiziţionezi suficiente proprietăţi, chiria devine nesustenabilă pentru ceilalţi jucători, aşa încât intră în faliment.

Sunt multe probleme cu Monopoly, dar poate motivul pentru care jocul a rezistat atât de mult timp – vreme de mai bine de 80 de ani, a fost unul dintre cele mai vândute jocuri de societate din lume – este că problemele sale sunt problemele noastre: la fel ca în viaţă, la început Monopoly se desfăşoară foarte încet, pentru ca spre sfârşit să se deruleze dureros de rapid. La fel ca în viaţă, oamenii îşi găsesc un rost în rezultatele sale, chiar dacă jocul este orientat către cei bogaţi şi privilegiaţi, iar în măsura în care nu este aranjat, lucrurile se desfăşoară în mod aleatoriu. Şi, la fel ca în viaţă, prietenii tăi se enervează când le iei banii şi, oricât de bogat ai fi, există în fiinţa ta un gol în continuă expansiune pe care banii nu-l pot umple niciodată – dar prins de nebunia unei afaceri nereglementate, crezi totuşi că dacă pur şi simplu te mai alegi cu câteva hoteluri sau iei de la prietenii tăi cei câţiva dolari pe care-i mai au ai să te simţi în sfârşit împlinit.

Pentru mine, cel mai rău lucru la Monopoly este analiza sa alambicată şi contradictorie a capitalismului. Monopoly este în esenţă despre faptul că achiziţionarea de terenuri este efectiv un joc al hazardului, iar exploatarea monopolurilor îi îmbogăţeşte pe câţiva şi îi sărăceşte pe mulţi. Şi totuşi, scopul jocului este să te îmbogăţeşti cât de mult poţi.

Abordarea ezitantă, în cadrul jocului, a inegalităţilor economice este de asemenea ca în viaţă, cel puţin ca în viaţa din ţara de origine a jocului, Statele Unite, unde mulţi dintre noi ne gândim la miliardari aşa cum mă gândeam eu la copiii populari din gimnaziu. Îi dispreţuiam, dar în acelaşi timp îmi doream cu disperare să fiu ca ei. În cazul Monopoly, incoerenţa tematică a jocului este în mare parte un produs al poveştii complicate a originii sale, care se dovedeşte a spune mult mai multe despre capitalism decât jocul în sine.

Iată mitul creaţiei sale, potrivit actualului proprietar al Monopoly, compania de jucării Hasbro: în 192 9, în urma marelui crah bursier, Charles Darrow, în vârstă de 4 0 de ani, şi-a pierdut slujba pe care o avea în Philadelphia şi a fost nevoit să-şi croiască un stil de viaţă angajându-se pe post de comis-voiajor. Dar în 193 3 a inventat jocul de societate Monopoly, pe care l-a brevetat în cele din urmă şi a acordat licenţa companiei Parker Brothers. Darrow a devenit primul milionar al jocului de societate, o adevărată poveste a drumului de la sărăcie la bogăţie străbătut de un inventator american care a reuşit prin sudoarea frunţii sale randiene[50].

Este o poveste grozavă; de fapt, atât de grozavă încât numeroase exemplare din Monopoly au fost tipărite punându-se alături de reguli şi biografia lui Darrow. Astăzi,

în Atlantic City există chiar şi o placă comemorativă dedicată lui Charles Darrow. Singura problemă în această poveste este că Charles Darrow nu a inventat Monopoly.

Cu aproape 3 0 de ani mai devreme, o femeie pe nume Elizabeth Magie a creat un joc de societate numit Landlord’s Game. Potrivit detaliilor prezentate în minunata carte a lui Mary Pilon The Monopolists, Magie a fost scriitoare şi actriţă şi-şi susţinea activităţile artistice muncind ca stenografă şi dactilografă, meserie pe care o ura. „Mi-aş dori să fiu constructivă, spunea ea odată, nu un simplu instrument mecanic pentru transmiterea gândurilor rostite ale unui bărbat pe o hârtie de scrisoare”.

În timpul vieţii sale, Magie a fost cunoscută mai ales pentru un anunţ într-un ziar prin care se oferea spre vânzare celui care licita mai mult. Ea se descria ca fiind „nu frumoasă, dar foarte atractivă”, o femeie cu „puternice trăsături boeme”. Anunţul, care a fost o ştire de nivel naţional, era menit să atragă atenţia asupra discriminării femeilor în orice domeniu al vieţii americane, ceea ce le obliga să iasă din câmpul muncii şi să joace roluri de supuse în cadrul căsătoriei. I-a spus unui reporter: „Nu suntem maşini. Fetele au minţi, dorinţe, speranţe şi ambiţii”.

Magie considera, de asemenea, că nicio mişcare feministă nu ar putea reuşi fără schimbări mai mari în sistemul economic. „În scurt timp, spunea ea, bărbaţii şi femeile vor descoperi că sunt săraci, deoarece Carnegie şi Rockefeller au o avere mai mare, poate, decât ştiu ce să facă cu ea”. Pentru a arăta lumii lucrul ăsta, în 1906, Magie a creat Landlord’s Game. Magie era o adeptă a lui Henry George, un economist care, după cum spunea Antonia Noori Farzan în The Washington Post, era de părere „că telegraful, căile

ferate şi serviciile publice ar trebui să fie mai degrabă în proprietate publică decât controlate de monopoluri şi că terenurile ar trebui considerate proprietate comună”.

Magie a conceput Landlord’s Game pentru a ilustra ideile lui George şi credea că, pe măsură ce copiii îl vor juca, vor „înţelege clar marea nedreptate a sistemului nostru funciar actual”. Landlord’s Game semăna cu Monopoly în multe privinţe: la fel ca Monopoly, avea o tablă pătrată cu proprietăţi şi, la fel ca la Monopoly, la o aruncare proastă a zarurilor puteai să ajungi la închisoare. Dar Magie şi-a lansat jocul cu două seturi de reguli. În unul dintre ele, obiectivul – la fel ca la actualul Monopoly – era să-ţi sărăceşti adversarii şi să dobândeşti monopoluri funciare. În celălalt set de reguli, „toţi erau răsplătiţi la crearea bogăţiei”, potrivit lui Pilon. Un set de reguli prezenta modul în care sistemele de închiriere îi îmbogăţeau pe proprietari, în vreme ce chiriaşii erau ţinuţi în sărăcie, ducând în timp la concentrarea capitalului în mâinile unui număr tot mai mic de oameni. Celălalt set de reguli încerca să sugereze o modalitate mai bună – împărţirea între ei a bogăţiei create de cei mulţi.

Regulile monopoliste pentru Landlord’s Game s-au dovedit a fi mai populare şi, pe măsură ce studenţii au învăţat jocul şi au jucat pe versiuni realizate manual, au extins şi au schimbat regulile pentru a-l face şi mai asemănător cu Monopoly pe care îl ştim astăzi. O versiune din Indianapolis, denumită Fascinating Game of Finance, a fost lansată în 193 2 , iar în Indianapolis era o femeie pe nume Ruth Hoskins care a învăţat jocul. Curând femeia s-a mutat în Atlantic City şi a adaptat jocul la noua sa reşedinţă. Hoskins i-a învăţat pe mulţi să joace jocul ăsta, printre aceştia numărându-se şi un cuplu care mai târziu s-a

mutat la Philadelphia, unde l-au învăţat Fascinating Game of Finance pe un tip pe nume Charles Todd, care la rândul său l-a învăţat pe Charles Darrow. Iar Darrow a cerut o copie a regulilor, a modificat puţin designul, a brevetat jocul şi a devenit milionar.

Iată şi cât nu a inventat Charles Darrow Monopoly: Marven Gardens este un cartier în apropiere de Atlantic City; în versiunea lui Charles Todd a jocului, pe care a învăţat-o prin intermediul lui Ruth Hoskins, numele cartierului este ortografiat greşit, Marvin Gardens. Ei bine, această greşeală se repetă în versiunea lui Darrow, deoarece nu Charles Darrow a inventat Monopoly.

Aşadar, povestea pe care o auzim despre un individ răsplătit pe bună dreptate pentru geniul său se dovedeşte a fi o poveste mult mai complicată despre o femeie care a creat un joc pe care, ulterior, mii de colaboratori l-au îmbunătăţit jucându-l. O poveste despre funcţionarea capitalismului se dovedeşte a fi o poveste a eşecului capitalismului. Foarte mulţi oameni au fost jefuiţi de monopolismul lui Darrow, însă pierderea lui Elizabeth Magie este deosebit de dureroasă, deoarece nu doar jocul ei a fost îngropat de Monopoly, ci şi idealurile pe care ea s-a străduit atât de mult să le împărtăşească. Critica pe care Magie a adus-o capitalismului extractiv nereglementat s-a transformat într-o celebrare a îmbogăţirii prin sărăcirea altora.

În jocul Monopoly, puterea şi resursele sunt distribuite în mod nedrept până când un individ ajunge să acapareze totul – doar în acest sens jocul îi aparţine lui Charles Darrow. Cu toate acestea, la mai bine de o sută de ani după ce Magie a scos pentru prima oară Landlord’s Game, Hasbro continuă să-l considere pe Charles Darrow

inventatorul jocului Monopoly, spunând despre Elizabeth Magie doar atât: „De-a lungul istoriei, au existat mai multe jocuri populare cu tranzacţionări de proprietăţi. Elizabeth Magie – scriitoare, inventatoare şi feministă – a fost unul dintre pionierii jocurilor cu acaparări de terenuri”. Pe scurt, Hasbro refuză şi acum să recunoască faptul că pământul pe care ei l-au înşfăcat nu le-a aparţinut niciodată.

Acord jocului Monopoly 1,5 stele.

Referire la scriitoarea americană de origine rusă Ayn Rand (Alisa Zinovievna Rosenbaum; 1905–1982), iniţiatoarea obiectivismului, după cum şi-a denumit ea filosofia, susţinătoare a raţiunii şi a egoismului ca linii directoare pentru felul în care îţi trăieşti viaţa. (N.t.)

Super Mario Kart

Super Mario Kart este un joc de curse lansat pentru prima dată în 1992 pentru Super Nintendo, în care personaje din universul Mario stau ghemuite pe carturi, aşa cum fac eu când încerc să călăresc tricicleta fiicei mele. Iniţial a fost programat să fie un joc cu maşini în genul Formulei 1, însă constrângerile tehnice i-au obligat pe proiectanţi să construiască piste împletite strâns, cu meandre, genul de piste pe care doar carturile pot naviga. Jocul a fost conceput de principalul creator al Super Mario Brothers împreună cu legenda jocurilor video Shigeru Miyamoto, care mai târziu va spune: „Ne-am propus să facem un joc în care să putem afişa ecranul jocului pentru doi jucători în acelaşi timp”. Acest mod cu ecran partajat se numără

printre elementele care au făcut ca primul Super Mario Kart să fie atât de palpitant.

În jocul Super Nintendo, jucătorii pot alege dintre opt personaje din universul Mario – inclusiv Princess Peach, Mario, Luigi şi Donkey Kong Jr. Fiecare personaj are puncte tari şi puncte slabe. Bowser, de pildă, este puternic şi poate atinge o viteză maximă mare, însă accelerează foarte lent. Toad, pe de altă parte, este rapid şi uşor de manevrat, însă are o viteză maximă mai mică. Odată ce ai ales un personaj (îl recomand pe Luigi), te vei confrunta cu ceilalţi şapte piloţi pe o serie de piste din ce în ce mai suprarealiste. Poţi să conduci pe o pistă de cart pavată normal, sau pe o navă cu fantome, sau într-un castel, sau pe renumitul Rainbow Road, care are o suprafaţă de condus în multe culori şi nu are parapete care să te împiedice să cazi în abisul de dedesubt.

Eram într-a zecea când a fost lansat Super Mario Kart şi, cel puţin pentru mine şi prietenii mei, a fost cel mai tare joc video din toate timpurile. Am petrecut sute de ore jucându-l. Jocul se împletea atât de strâns cu experienţa noastră de liceu, încât chiar şi acum, coloana lui sonoră mă poartă înapoi în timp, într-o cameră de dormitor pardosită cu un linoleum care mirosea a transpiraţie şi Gatorade. Mă simt cum stau aşezat pe o canapea din microfibră aurie ce fusese transmisă din generaţie în generaţie de elevi, încercând să-i depăşesc pe prietenii mei Chip şi Sean în ultima cursă Mushroom Cup.

Aproape niciodată nu vorbeam despre joc în timp ce îl jucam, întotdeauna vorbeam unii peste alţii despre iubirile noastre neîmpărtăşite sau despre felurile în care eram persecutaţi de către un profesor sau altul ori despre bârfele nesfârşite care se agită în jurul acelor comunităţi

izolate care sunt internatele. Nu era nevoie să vorbim despre Mario Kart, însă aveam nevoie de Mario Kart ca pretext pentru a fi împreună – trei sau patru dintre noi ne înghesuiam pe canapeaua aceea, şold lângă şold. Cel mai mult îmi amintesc de acea bucurie incredibilă şi, pentru mine, inedită – de a fi inclus.

La fel ca noi, Mario Kart s-a schimbat foarte mult de când eram în liceu. În Mario Kart 8, lansat recent, poţi să zbori, să mergi pe sub apă sau să conduci cu capul în jos; acum poţi să alegi dintre zeci de personaje şi vehicule. Dar în esenţă jocul nu s-a schimbat prea mult. În cea mai mare parte, jocurile Mario Kart de astăzi le câştigi în acelaşi mod în care le câştigai şi în 1992 , conducând pe linia cea mai dreaptă şi făcând viraje strânse. E nevoie de o oarecare abilitate – poţi atinge o viteză mai bună la viraje făcând drifturi, de exemplu, şi există o anumită strategie pentru a trece de viraje. Dar Mario Kart este aproape ridicol de simplu.

Cu excepţia casetelor cu semnul întrebării, care fac din Mario Kart fie un joc extraordinar, fie unul problematic, în funcţie de ceea ce crezi că ar trebui să facă jocurile. Pe măsură ce parcurgi o pistă din Mario Kart, poţi trece peste sau prin casete cu semnul întrebării, moment în care primeşti unul dintre mai multe instrumente. Ai putea să obţii o ciupercă, pe care o poţi folosi pentru a-ţi mări viteza o singură dată. Sau ai putea să obţii o carapace de ţestoasă roşie, un fel de rachetă termoghidată care va urmări cartul din faţa ta şi-l va lovi din spate, făcându-l să se învârtă în loc. Sau ai putea să obţii râvnitul fulger, care îi micşorează pe toţi oponenţii tăi, încetinindu-i puţin, în timp ce tu rămâi la aceeaşi dimensiune şi te deplasezi mai repede ca oricând. În ediţiile mai noi ale lui Mario Kart, caseta cu semnul întrebării îţi poate oferi chiar şi şansa de

a te transforma pentru câteva secunde în Bullet Bill, un glonţ rapid care virează extraordinar şi distruge orice cart aflat în calea sa.

Odată jucam Mario Kart 8 cu fiul meu şi, având în vedere că jucam de 2 6 de ani Mario Kart, conduceam confortabil. Dar la ultima tură a prins Bullet Bill dintr-o casetă şi a trecut pe lângă mine, câştigând cursa şi distrugându-mi cartul în acelaşi timp. Am terminat pe locul patru.

Lucruri de genul ăsta se întâmplă de multe ori în Mario Kart, deoarece casetele cu semnul întrebării ştiu dacă eşti pe primul loc. Iar dacă eşti, de obicei te alegi cu o coajă de banană sau o monedă, care nu-ţi sunt de prea mare folos. N-ai să primeşti niciodată unul dintre acele gloanţe drăguţe. Dar dacă eşti pe ultimul loc – pentru că, să zicem, eşti un copil de opt ani care joacă împotriva unui veteran Mario Kart – ai mult mai multe şanse să obţii fulgere sau Bullet Bill sau o cantitate infinită de ciuperci ce-ţi măresc viteza.

Totuşi, într-un joc Mario Kart, de obicei câştigă cel mai bun, dar şi norocul are un rol important. Mario Kart este mai mult poker decât şah.

În funcţie de felul în care vezi lumea, casetele cu semnul întrebării ori fac ca jocul să fie corect, deoarece oricine poate câştiga, ori îl fac să fie nedrept, deoarece persoana cu cea mai mare abilitate nu câştigă întotdeauna.

În această privinţă, cel puţin din experienţa mea, viaţa reală este exact opusul lui Mario Kart. În viaţa reală, când eşti în frunte, ţi se oferă numeroase beneficii pentru a merge mai departe. De pildă, după ce una dintre cărţile mele a avut succes comercial, banca m-a sunat să mă

informeze că nu voi mai fi taxat la bancomate, chiar dacă aş folosi un bancomat de la o altă bancă. De ce? Pentru că oamenii cu bani în bancă primesc tot felul de avantaje doar pentru că au bani în bancă. Apoi, există beneficii mult mai mari, cum ar fi absolvirea facultăţii fără datorii sau avantajul de a fi alb sau acela de a fi bărbat. Fireşte, asta nu înseamnă că cei care dispun de beneficii însemnate vor reuşi, sau că cei care nu le au vor eşua. Dar nu sunt de acord cu argumentul că aceste beneficii structurale ar fi irelevante. Faptul că sistemele noastre politice, sociale şi economice înclină în favoarea celor deja bogaţi şi puternici este cel mai mare eşec al idealului democratic american. Am beneficiat de lucrul ăsta, direct şi profund, pentru toată viaţa. Aproape de fiecare dată când, în viaţă, am trecut printr-o casetă cu semnul întrebării, am primit cel puţin o carapace de ţestoasă roşie. Se întâmplă cu atâta regularitate, încât este uşor pentru aceia dintre noi care beneficiem de asemenea avantaje să le considerăm a fi corecte. Dar dacă nu mă confrunt cu realitatea că o mare parte din succesul pe care îl am îl datorez unor nedreptăţi, voi continua pur şi simplu să acumulez bogăţie şi oportunităţi.

Unii ar putea susţine că jocurile ar trebui să recompenseze talentul, îndemânarea şi munca grea tocmai pentru că în viaţa reală nu este aşa. Pentru mine, adevărata corectitudine este atunci când toată lumea are de câştigat, chiar dacă ai mâini micuţe sau n-ai mai jucat jocul din 1992 .

Într-o epocă a extremelor în jocuri şi în alte domenii, Mario Kart este revigorant de nuanţat. Îi acord 4 stele.

Bonneville Salt Flats

În iarna anului 2 018, Sarah şi cu mine am călătorit la Wendover, un orăşel care se află pe graniţa dintre Utah şi Nevada. Cât am stat acolo, ne-a venit ideea să vizităm Bonneville Salt Flats (Întinderile de sare din Bonneville), o vale dintr-o altă lume cu pământ încrustat cu sare de pe malul vestic al Marelui Lac Salt.

Sarah este de departe persoana la care ţin cel mai mult. După moartea poetei Jane Kenyon, soţul ei, Donald Hall, a scris: „Nu ne-am petrecut zilele privindu-ne unul pe celălalt în ochi. Ne priveam aşa când făceam dragoste sau când unul dintre noi avea probleme, dar de cele mai multe ori privirile ni se întâlneau şi ni se împleteau în timp ce priveam un al treilea lucru. Aceste terţe lucruri sunt esenţiale într-o căsnicie, obiecte sau practici sau obiceiuri sau arte sau instituţii sau jocuri sau fiinţe umane care oferă un loc de încântare sau de mulţumire comună. Fiecare membru al unui cuplu este separat; cei doi se reunesc într-o atenţie comună”. Hall continuă spunând că al treilea lucru ar putea fi John Keats sau Boston Symphony Orchestra sau interioarele olandeze sau copiii.

Pentru Sarah şi pentru mine, copiii noştri sunt acele locuri de încântare comună, însă avem şi alte terţe lucruri: cuvintele încrucişate din The New York Times de duminică, cărţile pe care le citim împreună, emisiunea TV The Americans şi aşa mai departe.

Însă primul nostru al treilea lucru a fost arta.

Sarah şi cu mine am urmat acelaşi liceu din Alabama, aşa încât ne cunoaştem de când eram copii, însă nu am purtat niciodată o conversaţie până în 2 003 , când locuiam

amândoi în Chicago. Sarah lucra pe atunci la o galerie de artă şi, după ce ni s-au intersectat drumurile de câteva ori şi am schimbat câteva e-mailuri, m-a invitat la deschiderea la galerie a unei expoziţii cu sculpturi ale artistului Ruby Chishti.

Până atunci nu mai fusesem niciodată la o galerie de artă, iar în momentul ăla n-aş fi putut numi un singur artist în viaţă, însă eram fascinat de sculpturile lui Chishti. Când Sarah şi-a făcut timp în seara aceea să vorbească cu mine despre opera lui Chishti, am avut pentru prima dată unul dintre sentimentele mele preferate în această lume – sentimentul întâlnirii privirilor noastre şi împletirea lor în timp ce ne uitam la un al treilea lucru.

Câteva luni mai târziu, după ce am schimbat zeci de e-mailuri, am decis să înfiinţăm un club de lectură alcătuit din două persoane. Sarah a ales ca prima noastră carte The Human Stain (Pata umană) de Philip Roth. Când ne-am întâlnit să discutăm pe marginea ei, am constatat că amândoi subliniaserăm acelaşi pasaj: „Dar plăcerea nu stă în a poseda pe cineva. Asta e plăcerea adevărată. A te afla în aceeaşi încăpere cu celălalt”[51].

Cincisprezece ani mai târziu eram în Wendover pentru a filma pentru The Art Assignment, o serie produsă de Sarah împreună cu PBS Digital Studios[52]. Am văzut o instalaţie a artistului William Lamson, precum şi o parte dintre monumentalele opere land art din Vestul American, printre care Sun Tunnels de Nancy Holt şi Spiral Jetty de Robert Smithson. Noaptea am stat la un hotel-cazino din partea din Nevada a oraşului. În timpul celui de-al Doilea Război Mondial, echipajul care a lansat o bombă atomică deasupra oraşului Hiroshima s-a antrenat în Wendover.

Însă Forţele Aeriene au plecat cu mult timp în urmă, iar în aceste zile oamenii vizitează oraşul mai ales pentru cazinouri sau pentru întinderile de sare din apropiere.

Din anumite motive, chiar îmi plac cazinourile. Ştiu că jefuiesc persoane vulnerabile şi favorizează dependenţa, că sunt zgomotoase, pline de fum, vulgare şi oribile. Dar nu mă pot abţine. Îmi place să stau la o masă şi să joc cărţi cu persoane străine. În seara aceea jucam cu o femeie din Texas, pe nume Marjorie. Mi-a spus că era căsătorită de 61 de ani. Am întrebat-o care era secretul, iar ea mi-a spus: „Conturi separate”.

Am întrebat-o ce a adus-o la Wendover şi mi-a zis că voia să vadă întinderile de sare. Şi cazinoul, desigur. Ea şi soţul ei jucau un weekend pe an. Am întrebat-o cum merge, la care mi-a spus: „Pui prea multe întrebări”.

Ceea ce şi fac, de altfel, când joc. În orice altă împrejurare refuz cu încăpăţânare întâlnirile cu persoane străine. Nu am tendinţa să intru în vorbă cu vecinii de scaun din avion sau cu şoferii de taxi, iar în majoritatea situaţiilor sunt un partener de discuţii dificil şi tensionat. Dar pune-mă la o masă de blackjack cu Marjorie şi dintr-odată sunt Perry Mason.

Cealaltă persoană de la masa mea, Anne, în vârstă de 87 de ani, din centrul Oregonului, nu era nici ea prea vorbăreaţă, aşa că m-am adresat crupierului, pentru care una dintre condiţiile de angajare era să vorbească cu mine. Avea o mustaţă în furculiţă şi un ecuson care îl identifica drept James. Nu-mi puteam da seama dacă avea 2 1 sau 4 1 de ani. L-am întrebat dacă este din Wendover.

— Născut şi crescut, a răspuns el.

L-am întrebat ce părere are despre oraş şi mi-a spus că este un loc frumos. Multe drumeţii. E minunat dacă îţi place vânătoarea şi pescuitul. Şi întinderile de sare sunt faine, desigur, dacă îţi plac maşinile rapide, care erau şi pasiunea lui.

După o clipă a zis:

— Totuşi, nu-i un loc ideal pentru copii.

— Ai copii? am întrebat.

— Nu, a răspuns el, dar am fost unul.

Există o anumită modalitate de a vorbi despre lucrurile despre care nu vorbesc. Poate că la fel se întâmplă în cazul tuturor. Avem modalităţi de a închide conversaţia, astfel încât să evităm să ni se pună în mod direct întrebări la care nu suportăm să răspundem. Tăcerea care a urmat comentariului lui James despre faptul că a fost copil mi-a amintit şi mie de lucrul ăsta, că şi eu am fost copil. Desigur, se prea poate ca James să se fi referit doar la lipsa locurilor de joacă din Wendover – însă aveam oarece îndoieli. Am început să transpir. Zgomotele cazinoului – clinchetele jocurilor mecanice, strigătele de la masa de zaruri – deveniseră dintr-odată copleşitoare. Mi-a venit în minte ce spunea Faulkner, că trecutul nu este mort – nu-i nici măcar trecut. Unul dintre lucrurile ciudate legate de maturitate e că eşti eul tău actual, dar şi toate eurile care ai fost cândva, acelea din care ai crescut, dar de care nu te poţi nicicând debarasa. Am întins mâna, am dat bacşiş crupierului, am mulţumit celor de la masă pentru conversaţie şi am încasat jetoanele rămase.

A doua zi dimineaţă am plecat spre Bonneville Salt Flats împreună cu Sarah şi câţiva dintre colegii ei. În urmă cu 14 500 de ani, suprafaţa pe care se întinde acum Wendover se afla în adâncurile lacului Bonneville, un întins lac sărat ce acoperea 4 9 2 10 de kilometri pătraţi, aproape de dimensiunea lacului Michigan de astăzi. Lacul Bonneville a dispărut şi s-a reformat de câteva zeci de ori în ultimii 500 de milioane de ani; ceea ce a rămas din el este cunoscut astăzi sub numele de Marele Lac Sărat, deşi suprafaţa lui are mai puţin de o zecime din întinderea de odinioară a lacului Bonneville. Cea mai recentă retragere a lacului a lăsat în urmă întinderile de sare, o suprafaţă de 12 0 de kilometri pătraţi absolut pustie şi mult mai plată decât o clătită.

Pământul alb ca zăpada era crăpat ca nişte buze uscate şi scrâşnea sub picioarele mele. Simţeam miros de sare. Încercam să găsesc un termen de comparaţie, însă creierul meu nu reuşea să găsească decât asemănări extrem de metaforice. Te simţi ca şi când ai conduce maşina, singur, în miez de noapte. Seamănă cu tot ce ţi-e groază să spui cu voce tare. Cu momentul în care apa se retrage de la ţărm chiar înainte să se rostogolească un val imens.

Herman Melville spunea despre alb că este „absenţa oricărei culori şi, în acelaşi timp, amestecul tuturor culorilor”. El scria că albul „prefigurează vidul şi vastitatea necruţătoare a universului”[53]. Iar Întinderile de sare de la Bonneville sunt foarte, foarte albe.

Desigur, totul pe Pământ este geologic, dar la întinderile de sare simţi geologia. Nu este greu de crezut că acest pământ s-a aflat cândva la 150 de metri sub nivelul apei. Ai senzaţia că apa aceea sărată, neagră-verzuie s-ar putea

revărsa în orice moment, înghiţindu-te pe tine şi traumele tale, oraşul şi hangarul în care Enola Gay îşi aştepta bomba atomică.

Ridicându-mi privirea spre lanţurile muntoase ce se profilează în depărtare, mi-am amintit de ceea ce natura îmi spune mereu: nu oamenii sunt protagoniştii poveştii acestei planete. Dacă există un personaj principal, acela este viaţa însăşi, care face din pământ şi din lumina stelelor ceva mai mult decât pământul şi lumina stelelor. Însă în Antropocen, în ciuda tuturor dovezilor disponibile, omul tinde să creadă că lumea există pentru a fi în folosul nostru. Aşa încât Întinderile de sare de la Bonneville trebuie neapărat să aibă o utilizare umană; altfel de ce ar mai exista? Nimic nu poate creşte pe acel sol uscat şi sărat, însă noi oricum îi găsim o utilitate. În ultimii 100 de ani, întinderile au fost exploatate pentru potasiu, folosit ca îngrăşământ. Iar o suprafaţă întinsă şi-a câştigat faima ca un fel de pistă pentru curse de dragstere. În 1965, acolo s-a stabilit un record de viteză, când o maşină cu turboreactor condusă de Craig Breedlove a atins o viteză mai mare de 965 de kilometri pe oră.

Sezonul curselor încă mai atrage mii de oameni la întinderile de sare, însă în majoritatea timpului peisajul este folosit mai ales ca fundal – pentru filme, de la Independence Day până la The Last Jedi, şi pentru şedinţe foto de modă şi postări pe Instagram. În timp ce mă aflam acolo, eram unul dintre cei câţiva oameni care încercau să caute un unghi pentru un selfie, în aşa fel încât să par că sunt singur în pustietatea aceea.

Dar după ce m-am plimbat o vreme, departe de drumul ce duce în zonă, am început să mă simt cu adevărat singur. La un moment dat, am avut senzaţia că zăresc în

depărtare strălucirea unei suprafeţe de apă, dar pe măsură ce înaintam mi-am dat seama că era un miraj – unul real. Întotdeauna am crezut că chestiile astea sunt pur şi simplu ficţiuni. În timp ce mergeam în continuare, mă gândeam la crupierul acela de blackjack şi la cât de îngrozitor este să fii copil şi să ştii că nu poţi să decizi, că eşti la mâna adulţilor.

Sarah m-a strigat. M-am întors. Era atât de departe, încât la început nu reuşeam să înţeleg ce-mi spune, dar îmi făcea semn cu mâna spre ea, aşa încât am mers până am putut să o aud: mă aflam în zona în care o dronă prelua imagini de care aveau nevoie pentru film; puteam să merg până acolo unde se afla ea? Ceea ce am şi făcut. Am stat lângă ea şi am urmărit împreună zborul dronei pe deasupra întinderilor de sare. Privirile ni s-au împletit. M-am simţit mai liniştit. Mă gândeam la persoanele care am fost în trecut şi la modul în care s-au luptat, s-au zbătut şi au supravieţuit pentru momente ca acesta. Privind împreună cu Sarah, întinderile de sare păreau că se schimbă – nu mai aveau în ele acea ameninţare a indiferenţei.

Acord Bonneville Salt Flats 3 ,5 stele.

Philip Roth, Pata umană, traducere din limba engleză de Cornelia Bucur, Polirom, Iaşi, 2 015, p. 3 03 . (N.t.)

The Art Assignment va inspira mai târziu minunata carte a lui Sarah You Are an Artist, care combină impulsurile artistice ale artiştilor contemporani cu istoria artei şi sfaturi practice pentru a crea.

Herman Melville, Moby Dick, traducere din limba engleză, note şi glosar de Petre Solomon, Polirom, Iaşi, 2 007, p. 2 54 . (N.t.)

Desenele din cercuri ale lui Hiroyuki Doi

Un lucru ciudat în privinţa mea este că mi-am semnat numele de peste 500 000 de ori. Chestia asta a început serios în 2 011, când m-am decis să semnez întreaga primă ediţie a celui de-al patrulea roman al meu, Sub aceeaşi stea. Pentru a face lucrul ăsta, semnam foi de hârtie care apoi erau legate în exemplarele cărţii pe măsură ce erau tipărite. În câteva luni am semnat cam 150 000 de foi. Uneori ascultam podcasturi sau audiobook-uri, dar de multe ori stăteam singur în subsol, semnându-mi numele. Niciodată nu mi s-a părut plictisitor, pentru că de fiecare dată încercam să obţin o formă ideală a semnăturii mele, pe care o am în mintea mea, dar niciodată nu-mi iese[54].

Faptul că acord atenţie fie şi celei mai neînsemnate variaţii ale unor comportamente repetitive mă angajează într-un mod pe care mi-e greu să-l explic. În creierul meu există un „pitic” anume pe care acţiunea repetitivă îl alină. Îmi dau seama că ar putea să existe aici o legătură cu tulburarea mea obsesiv-compulsivă, însă multora le face plăcere să mâzgălească, lucru la care, de altfel, se rezumă şi semnătura mea. Mâzgălitul este o bună activitate pentru creier – alină stresul cam în acelaşi fel ca fâţâitul de colo-colo şi poate ajuta creierul să-şi concentreze atenţia. Un studiu publicat în 2 009 de Applied Cognitive Psychology a

constatat că persoanele cărora li s-a dat voie să mâzgălească îşi aminteau mai multe informaţii decât cei care nu făceau lucrul ăsta, probabil pentru că mâzgălitul ocupă creierul doar atât cât să împiedice mintea să umble aiurea.

N-aş spune că sarcinile repetitive îmi fac plăcere, nu tocmai, însă profit de ele. Uneori, când mă simt epuizat, fără vlagă şi nu ştiu ce să mai fac, dacă mai contează ceea ce fac sau dacă voi reuşi vreodată să fac ceva util altora, îi spun editorului să-mi trimită 10–2 0 000 de foi de hârtie şi mă apuc să le semnez, doar ca să am de făcut ceva anume şi cuantificabil cam pentru o săptămână. Nici nu ştiu dacă foile alea ajung în cărţi. Sper să ajungă acolo şi să le facă plăcere cititorilor, dar sincer să fiu, o fac pentru mine, pentru că lucrul ăsta mă face să fiu... nu fericit, tocmai, ci engrossed („absorbit, preocupat”). Cred că aşa mi-ar plăcea cu adevărat să mă simt mai tot timpul, preocupat. Engrossed – un cuvânt foarte urât pentru o experienţă atât de extatică.

*

Am văzut pentru prima dată desenele în cerneală ale lui Hiroyuki Doi în 2 006, la emisiunea realizată de American Folk Art Museum despre desenatul obsesiv. Desenele lui Doi sunt conglomerări impresionante de cercuri, mii – poate zeci de mii – de cercuri minuscule strânse laolaltă, combinându-se pentru a forma abstracţii vaste, extrem de complexe. Unii spun că seamănă cu nişte mase celulare abundente sau cu nişte nebuloase galactice. Cel mai mult m-a impresionat un desen din 2 003 , fără titlu, o formă vagă semănând cu un ochi uman orientat într-o parte, un

desen de 1,4 metri înălţime pe 69 de centimetri lăţime. Uneori cercurile se ramifică unele din altele, semănând cu nişte vase de sânge; alteori par să se răsucească în jurul unor centre de greutate. Cu cât mă uitam mai mult la cercuri, desenul căpăta o a treia dimensiune şi simţeam că aş putea pătrunde în el, ca şi cum cercurile nu erau doar în faţa mea, ci şi deasupra mea, dedesubt, în spate şi în interiorul meu.

Doi nu şi-a propus să fie artist; era un bucătar de succes când, în 1980, fratele său mai mic a murit din cauza unei tumori la creier. Copleşit de durere, a început să deseneze cercuri şi a constatat că nu se mai putea opri, deoarece desenarea lor îl ajuta, „alinându-i tristeţea şi durerea”.

Ceea ce mă fascinează la desenele lui Doi este, în parte, obsesivitatea lor ţipătoare. Par nişte gânduri obsedante, recurente, care au fost făcute vizibile. Te pierzi în interiorul unui desen al lui Doi – probabil că aceasta este şi ideea. Însă desenele lui transmit acea dorinţă de a găsi alinare, de a scăpa de durerea devoratoare a pierderii. În interviuri, Doi foloseşte în mod regulat cuvântul ăsta – relief („alinare”). Este ceea ce şi eu caut cu disperare ori de câte ori sunt copleşit de durere. Pierderea poate fi foarte acaparatoare – e o stare în care toate orele sunt la fel, zi de zi. Vorbim despre durere în etape – negare, negociere, acceptare şi aşa mai departe. Dar pentru mine, cel puţin, durerea este o serie de cercuri înghesuite laolaltă ce se estompează de-a lungul mai multor ani, precum cerneala expusă la lumină.

De ce mi-am semnat numele de o jumătate de milion de ori? De ce şi-a petrecut Hiroyuki Doi ultimii patruzeci de ani desenând cerculeţe? „Desenatul mă linişteşte”, spunea Doi – şi deşi nu sunt artist, ştiu ce vrea să spună. De

cealaltă parte a monotoniei se află o stare de curgere, un fel de a fi care este doar existenţă, un timp prezent care se simte efectiv prezent.

Există şi dorinţa umană de a crea, de a picta pereţi de peşteră şi de a mâzgăli pe marginea listelor cu tot felul de treburi de făcut. Doi a spus odată: „Trebuie să continui să lucrez, altfel nimic nu va putea fi creat”. Însă uneori simt că hârtia este mai bună înainte de a fi obţinută, când este încă lemn. Alteori ador reperele pe care le lăsăm în urmă. Se simt ca nişte daruri şi semne, asemenea marcajelor unor trasee în pustiu.

Ştiu că am lăsat cicatrici peste tot şi că dorinţa noastră obsesivă de a crea (to make), a avea (to have), a face (to do), a spune (to say), a merge (to go) şi a lua (to get) – şase dintre cele şapte verbe cele mai frecvente în limba engleză – ar putea în cele din urmă să ne fure capacitatea de a fi (to be), cel mai comun verb în limba engleză. Chiar dacă ştim că niciuna dintre urmele noastre nu va dura cu adevărat, că sorocul se va împlini nu doar pentru noi toţi, ci pentru tot ceea ce creăm, nu ne putem opri să mâzgălim, să căutăm alinare oriunde am putea-o găsi. Mă bucur că Doi continuă să lucreze, realizând noi creaţii. Sunt fericit că nu-s singur în cercurile înghesuite ale dorinţei neastâmpărate.

Acord desenelor din cercuri ale lui Hiroyuki Doi 4 stele.

Din când în când – să zicem cam o dată la 2 0–3 0 000 de semnături – îmi reuşeşte una de care sunt cu adevărat încântat şi mă duc sus să o vadă şi Sarah. Îi arăt cum linia se subţiază exact în locul potrivit şi cum am sugerat doar existenţa literei o din „John” cu o buclă mică. Sarah dă din

cap politicoasă şi, o vreme, studiază cu atenţie semnătura aproape perfectă, după care spune cu amabilitate: „Arată exact ca toate celelalte”.

Şoapta

Am un prieten, Alex, unul dintre acele suflete incredibil de nepăsătoare, imperturbabile, care se pot recalibra instantaneu când se confruntă cu o schimbare de situaţie. Uneori însă, când se află în criză de timp, Alex devine vizibil stresat şi spune chestii de genul „Trebuie să ne grăbim”. Soţia lui Alex, Linda, numeşte asta „Aero-portul Alex”.

Spre marele meu regret, întotdeauna sunt Aeroportul Alex. Nu pot să nu-mi fac griji că ar putea să întârzie copiii la şcoală, că restaurantul ne-ar putea anula rezervarea, că psihiatrul îmi va face vânt pentru că întârzii şi aşa mai departe. Cred că punctualitatea este o virtute, însă punctualitatea mea deosebită nu are în ea nimic virtuos. Este dictată de frică şi impusă cu strigăte sâcâitoare.

Într-o dimineaţă, când Sarah era plecată din oraş în interes de serviciu, stăteam la micul dejun cu fiica mea, care avea pe atunci 3 ani şi care nu este niciodată Aeroportul Alex. Pentru copiii mici, timpul nu se măsoară cu ceasul, aşa că mereu simt nevoia să fiu Custodele Programului, Păstrătorul Punctualităţii în Regat.

Era 8.3 7. Încă 2 3 de minute şi întârziem la grădiniţă. L-am lăsat deja pe Henry la şcoală şi ne-am întors acasă ca să luăm micul dejun înainte de a merge la grădiniţă, iar micul dejun parcă dura o veşnicie. Fiica mea făcea pauză

după fiecare îmbucătură bine chibzuită de pâine prăjită pentru a cerceta o carte ilustrată pe care o adusese cu ea în dimineaţa aceea. O tot îndemnam să termine de mâncat. „Te avertizez că mai avem opt minute”, i-am spus, de parcă opt minute ar fi însemnat ceva.

Am încercat să pregătesc totul pentru plecare – pantofii, haina, rucsacul, care nu conţinea nimic altceva decât prânzul ei. Ai cheile de la maşină? Da. Portofelul? Da. Telefonul? Da. Acum mai sunt doar şase minute. Îngrijorarea era un râu ce creştea tot mai mult, mai să-şi iasă din matcă. Ca reacţie la această criză de timp, fiica mea ciugulea cu grijă dintr-un colţ al pâinii prăjite, ca un şoricel ce se teme să nu fie otrăvit. M-am întrebat ce altceva aş fi putut face pentru ca felia de pâine prăjită să devină mai apetisantă. Am îndepărtat crusta şi am uns-o cu unt, peste care am presărat zahăr cu scorţişoară. Pentru numele lui Dumnezeu, mănâncă-ţi, te rog, pâinea prăjită! Mai sunt patru minute. Ei bine, asta e, nu mai avem timp să ne încălţăm. Şi atunci, când agitaţia ajunsese la apogeu, Alice mi-a spus: „Tati, pot să-ţi spun un secret?”

M-am aplecat spre ea, iar ea şi-a dus mâinile pâlnie la gură şi, chiar dacă eram singuri în casă, mi-a şoptit. Fireşte, nu pot să vă spun ce mi-a zis, fiindcă era un secret, dar nu era cine ştie ce. Ceea ce m-a lăsat mască a fost şoapta ei. Habar nu aveam că poate să şoptească ori chiar că ştie ce sunt secretele. Dar nu era vorba despre ce a spus. Era doar un fel de a-mi reaminti că suntem bine, că nu trebuia să fiu Aeroportul Alex. A fi ocupat este un mod de a fi zgomotos. Iar fiica mea avea nevoie de un spaţiu liniştit, pentru ca vocea ei firavă să fie auzită.

În cazul unei şoapte, corzile vocale nu vibrează, însă aerul trece prin laringe cu suficientă turbulenţă pentru a fi auzit – oricum, de la o distanţă apropiată. Aşa încât şoaptele sunt prin definiţie intime. Vorbirea se realizează prin respiraţie, însă atunci când cineva şopteşte îi auzi respiraţia. Uneori oamenii şoptesc din cauza laringitei sau a altor tulburări, dar de obicei şoptim pentru că vrem să-i vorbim unei persoane fără a risca să ne audă toată lumea. Şoptim secrete, da, dar şi zvonuri, cruzimi sau temeri.

Specia noastră a şoptit probabil chiar din clipa în care a început să vorbească – de fapt, nici măcar nu suntem singurul animal care şopteşte. Unii popândăi fac lucrul ăsta, precum şi unele maimuţe, inclusiv tamarinul-cu-creastă-albă, care este în mare pericol de dispariţie.

Dar nu am şoptit prea mult în ultima vreme. La începutul lunii martie a anului 2 02 0, eu şi fratele meu realizam o versiune în direct a podcastului nostru în Columbus (Ohio). Chiar înainte să urcăm pe scenă, colega noastră Monica Gaspar mi-a şoptit ceva. Îmi amintea ce microfon să iau, cred. În orice caz, îmi amintesc momentul acela pentru că era prima dată când auzeam o şoaptă din partea cuiva din afara familiei mele după... ani? Presupun că am mai auzit câte o şoaptă sau două la o discuţie video sau prin telefon în timpul pandemiei, dar nu au fost multe. Mi-e dor de o şoaptă. Am fost germofob cu mult înainte de pandemie şi ştiu că respiraţia unei alte persoane ce-mi atinge pielea este un semn sigur al transferului de mici picături de salivă. Dar chiar şi aşa, mi-e dor de o şoaptă.

În ziua de azi, când copiii mei îmi şoptesc, de obicei o fac pentru a-mi împărtăşi o îngrijorare pe care o consideră jenantă sau înfricoşătoare. Este nevoie de curaj chiar şi pentru a şopti aceste temeri, şi sunt foarte bucuros când

au încredere în mine, chiar dacă nu ştiu ce să le zic. Vreau să spun: „Nu aveţi niciun motiv de îngrijorare”, însă ei au cu adevărat motive de îngrijorare. Vreau să spun: „Nu aveţi de ce să vă fie teamă”, dar sunt multe de care să le fie teamă. Când eram copil, mă gândeam că a fi părinte înseamnă să ştii ce să spui şi cum să spui. Însă eu habar nu am ce să spun sau cum să spun. Tot ce pot să fac este să tac şi să ascult. Căci altfel pierdeţi toate lucrurile bune.

Acord şoptitului 4 stele.

Meningita virală

Cred că e dificil de perceput dimensiunea unor viruşi. Ca indivizi, sunt minusculi: o globulă roşie din sânge este cam de 1000 de ori mai mare decât un virus SARS-CoV-2 . Ca grup însă, viruşii sunt inimaginabil de numeroşi. Există aproximativ 10 milioane de viruşi într-o singură picătură de apă de mare. Pentru fiecare grăunte de nisip de pe Pământ există trilioane de viruşi. Potrivit cărţii lui Philipp Dettmer, Immune, pe Pământ există atât de mulţi viruşi, încât „dacă ar fi puşi cap la cap, s-ar întinde pe o distanţă de 100 de milioane de ani-lumină – adică în jur de 500 de galaxii de felul Căii Lactee puse una lângă alta”[55].

Viruşii sunt doar nişte simple lanţuri de ARN sau ADN răspândite peste tot. Nu se pot replica până nu găsesc o celulă pe care să o atace. Deci nu sunt vii, dar nici lipsiţi de viaţă. Odată ce virusul invadează o celulă, face ceea ce face viaţa – foloseşte energie pentru a se dezvolta. Viruşii îmi amintesc că viaţa este mai mult un continuum decât o dualitate. Sigur, viruşii nu sunt vii, deoarece au nevoie de celule-gazdă pentru a se replica. Să nu uităm că sunt şi

multe bacterii care nu pot supravieţui fără gazde şi, chiar mai ciudat, multe gazde nu pot supravieţui fără bacterii. Bovinele, de exemplu, mor dacă sunt lipsite de microbii intestinali care le ajută să digere mâncarea. Orice formă de viaţă este dependentă de altă formă de viaţă şi cu cât cercetăm mai îndeaproape ce înseamnă existenţa, cu atât viaţa devine mai greu de definit.

*

În 2 014 , un lanţ de ARN numit enterovirus mi-a invadat meningele, membrana care îmi înveleşte creierul şi măduva spinării. Pe măsură ce virusul se folosea de mecanismele celulelor mele pentru a deveni mai autonom, acele noi particule virale invadau şi alte celule. Nu peste mult timp m-am îmbolnăvit extrem de grav. Simptomele meningitei virale pot varia, însă de multe ori includ înţepenirea gâtului, febră, greaţă şi o convingere fermă că viruşii nu sunt chiar lipsiţi de viaţă.

Şi mai este şi durerea de cap.

În eseul On Being Ill, Virginia Woolf a scris că este „efectiv ciudat că boala nu şi-a găsit loc, alături de iubire, luptă şi gelozie, printre principalele teme ale literaturii. S-ar fi putut crede că romanele ar putea fi dedicate gripei; poemele epice, febrei tifoide; odele, pneumoniei, iar poezia lirică, durerii de dinţi. Dar nu”. După care continuă: „Printre neajunsurile bolii ca materie literară se numără sărăcia limbajului. Limba engleză, care poate exprima gândurile lui Hamlet şi tragedia lui Lear, nu are cuvinte pentru frisoane şi dureri de cap”.

Woolf avea migrene, aşa încât ştia în mod direct ce înseamnă această sărăcie a limbajului, însă cine a cunoscut vreodată ce înseamnă durerea ştie cât de singur te poate face să te simţi – în parte, pentru că eşti singur cu durerea ta şi, în parte, pentru că este exasperant şi îngrozitor de inefabilă. După cum spune Elaine Scarry în cartea sa, The Body in Pain, durerea fizică nu numai că se sustrage limbajului. Ea distruge limbajul. De fapt, când suferim cu adevărat nu putem scoate o vorbă. Nu putem decât să gemem şi să plângem.

„Indiferent de natura ei, scrie Scarry, durerea se împlineşte parţial prin faptul că nu poate fi împărtăşită – şi îşi asigură această trăsătură prin rezistenţa sa la limbaj". Vă pot spune că meningita implică dureri de cap, dar asta nu spune mai nimic despre omniprezenţa zdrobitoare a acelei dureri de cap. Tot ce pot să spun este că atunci când am avut meningită virală, aveam o durere de cap ce făcea imposibil să mai pot avea şi altceva. Însă nu era atât durerea de cap, cât faptul că eul meu devenise inert din cauza durerii de cap.

Dar cred că este imposibil să transmitem natura şi severitatea unei asemenea dureri. După cum spune Scarry, „Când ai o durere mare, ai certitudine. Când auzi că o altă persoană suferă de durere, ai îndoieli". Când auzim despre o durere pe care nu o simţim atingem limita empatiei, locul în care totul se descompune. Eu nu pot cunoaşte decât propria mea durere, iar tu doar pe a ta. S-au încercat tot felul de modalităţi de a ocoli această axiomă a conştientizării. Rugăm pacienţii să îşi evalueze durerea pe o scară de la unu la zece, sau le spunem să indice chipul care seamănă cel mai mult cu durerea lor. Îi întrebăm dacă durerea este intensă sau surdă, arzătoare sau pătrunzătoare – însă toate acestea sunt metafore, nu

lucrul în sine. Trecem la comparaţii neclare şi spunem că durerea este ca o lovitură de ciocan la baza craniului sau ca şi cum un ac fierbinte ţi-ar străpunge ochiul. Putem vorbi la nesfârşit despre cum este durerea, dar nu vom reuşi nicicând să transmitem ce este ea cu adevărat.

Spre deosebire de meningita cauzată de bacterii, meningita virală este rareori fatală, iar în general, dispare de la sine cam în şapte până la zece zile. Pare o perioadă rezonabilă pentru a fi bolnav, dar asta până ţi se întâmplă ţie aşa ceva. Zilele cu boală nu trec la fel ca atunci când eşti sănătos, cum trece apa prin palmele făcute căuş. Zilele cu boală durează. Când aveam durerea de cap, eram convins că nu voi mai scăpa de ea în veci. Durerea fiecărei clipe era îngrozitoare, dar ceea ce mă aducea la disperare era convingerea că şi în clipa următoare, şi în următoarea, durerea va fi acolo. Durerea este desăvârşită, încât începi să crezi că nu se va termina niciodată, că este cu neputinţă aşa ceva. Psihologii numesc chestia asta „catastrofizare”, însă termenul nu reuşeşte să surprindă faptul că durerea este o catastrofă. De fapt, catastrofa.

Pentru mulţi, inclusiv pentru mine, perioada de început a meningitei virale este urmată de câteva luni de dureri de cap ocazionale, care ajung să se succeadă asemenea replicilor unui cutremur de pământ. Cam după un an, durerile mele de cap au devenit mai rare, iar în prezent au dispărut aproape cu totul. Abia dacă-mi mai aduc aminte cum e să te doară capul. Îmi amintesc că aveam nişte dureri de cap îngrozitoare, care mi-au definit viaţa, dar nu mă pot întoarce nicicum la durerea mea, visceral sau experienţial. Chiar dacă eu însumi am simţit durerea, nu pot empatiza pe deplin cu acel eu care a avut-o, pentru că acum sunt un alt eu, cu alte dureri şi tulburări. Sunt

bucuros că nu mă mai doare capul, dar nu aşa cum aş fi dacă, în mijlocul unei crize, durerea ar fi dispărut dintr-odată. Poate că uităm pentru a putea merge mai departe.

M-am îmbolnăvit de meningită imediat după ce m-am întors în Indianapolis dintr-o călătorie în care am vizitat atât Etiopia, cât şi Orlando (Florida). Neurologul mi-a spus că probabil am luat virusul din Orlando, deoarece, şi îl citez: „Ştii şi dumneata, Florida”.

Am stat o săptămână în spital, deşi nu puteau face altceva decât să mă hidrateze şi să-mi aline durerea. Am dormit mult. Când eram treaz, eram copleşit de durere. De fapt mă simţeam învăluit de durere. În interiorul ei.

Desigur, în afară de faptul că de obicei nu te omoară, nu se poate recomanda nimic în ceea ce priveşte meningita virală. După cum scria Susan Sontag, „Nimic nu este mai punitiv decât să dai sens unei boli”. Virusul care mi s-a răspândit prin lichidul cefalorahidian nu avea niciun sens; nu s-a reprodus pentru a-mi da o lecţie, iar toate cunoştinţele dobândite din durerea cu neputinţă de împărtăşit le-aş fi putut învăţa şi în altă parte, în condiţii mai puţin dureroase. Meningita, ca şi virusul care a provocat-o, nu era o metaforă sau un dispozitiv narativ. Era doar o boală.

Însă noi suntem structuraţi pentru a căuta modele, pentru a crea constelaţii din stele. Trebuie să existe o logică a naraţiunii, un oarecare motiv al suferinţei. Când eram bolnav, oamenii obişnuiau să-mi spună: „Cel puţin mai faci o pauză de la treabă”, de parcă mi-aş fi dorit să fac pauză de la munca mea. Sau ziceau: „Măcar ai să te recuperezi cu totul”, de parcă acum nu ar fi fost singurul moment în

care durerea îmi permitea să trăiesc în interior. Ştiu că încercau să-mi spună (mie, dar şi lor înşişi) o poveste bine structurată şi consecventă din punct de vedere tematic, însă nu prea găseşti alinare în asemenea poveşti atunci când ştii al naibii de bine că nu sunt adevărate.

Când le spunem acele poveşti unora care suferă de dureri cronice sau trăiesc cu boli incurabile, de multe ori ajungem să le minimalizăm experienţa. Ajungem să ne exprimăm îndoiala în faţa certitudinii lor, ceea ce nu face decât să agraveze măsura în care durerea separă persoana care o experimentează de ordinea socială mai largă. Provocarea şi responsabilitatea personalităţii este, îmi pare, să recunoşti personalitatea celorlalţi – să asculţi durerea altora şi să o iei în serios, chiar şi atunci când nu reuşeşti să o simţi. Această capacitate de a asculta cred că separă cu adevărat viaţa umană de cvasi-viaţa unui enterovirus.

Acord meningitei virale 1 stea.

Bacteriofagii, viruşi care parazitează bacteriile, se numără printre cele mai abundente şi mai reuşite fenomene de pe planeta noastră. După cum a spus Nicola Twilley, „Bătălia dintre viruşi şi bacterii este cruntă: oamenii de ştiinţă estimează că bacteriofagii provoacă un trilion de trilioane de infecţii pe secundă, distrugând jumătate dintre bacteriile lumii la fiecare patruzeci şi opt de ore”.

Ciuma

Mai deunăzi, în toiul unei pandemii globale, am sunat la farmacie să-mi reînnoiesc reţeta de mirtazapină.

Mirtazapina este un medicament antidepresiv tetraciclic utilizat şi pentru tratarea tulburărilor obsesiv-compulsive. În cazul meu, este vital. Deci cum spuneam, am sunat la farmacie, însă am aflat că era închisă.

Am sunat apoi la altă farmacie – a răspuns o doamnă foarte simpatică. Când i-am explicat situaţia, mi-a spus că se va rezolva, doar că trebuiau să sune la cabinetul medicului meu înainte să-mi reînnoiască reţeta. M-a întrebat cam când aş avea nevoie de medicamente, la care i-am zis:

— Într-o lume perfectă, cred că le-aş lua în după-amiaza asta.

A urmat o pauză la celălalt capăt al firului. În cele din urmă, înăbuşindu-şi reacţia de a izbucni în râs, femeia spuse:

— Ei bine, scumpule, nu trăim într-o lume perfectă.

După care m-a pus în aşteptare în timp ce vorbea cu farmacistul, doar că, de fapt, nu m-a pus chiar în aşteptare. A pus telefonul deoparte. Aşa că am auzit-o cum îi spunea colegului ei: „A zis – ca să vezi – a zis că într-o lume perfectă le-ar ridica astăzi”.

În cele din urmă am reuşit să-mi iau reţeta în după-amiaza următoare, iar când am luat-o, femeia din spatele tejghelei a arătat spre mine şi a zis: „Uite-l pe tipul din lumea perfectă”. Într-adevăr. Eu sunt, individul din lumea perfectă, aici de faţă, pentru a vă încânta cu o poveste despre ciumă – singurul gen de poveste pe care mă simt în stare să v-o spun în acest moment.

*

În 2 02 0, tot ce am citit era aproape numai despre pandemii. Adeseori auzim că trăim vremuri fără precedent. Dar ceea ce mă îngrijorează este faptul că aceste vremuri par să fi avut precedente. Pentru oameni, a te afla pe un teritoriu neexplorat este de multe ori o veste bună, deoarece teritoriul nostru cartografiat este copleşit de boli, nedreptate şi violenţă.

Citind despre holera din secolul al XIX-lea, de exemplu, găsim multe precedente. Pe fondul fricii de boală, dezinformarea era larg răspândită şi frecventă: în Liverpool au izbucnit revolte din cauza holerei, pe măsură ce apăreau tot felul de zvonuri cum că pacienţii spitalizaţi erau ucişi pentru ca medicii să aibă cadavre pentru disecţii.

Apoi, la fel ca în 2 02 0, rezistenţa împotriva măsurilor de sănătate publică era agresivă. Un observator american scria în secolul al XIX-lea că măsurile de izolare „stingheresc cu restricţii inutile comerţul şi industria ţării”.

Apoi, la fel ca în 2 02 0, cei bogaţi au părăsit oraşele în masă: în timp ce bogaţii fugeau din New York în toiul epidemiei de holeră izbucnite în 183 2 , un ziar scria: „Drumurile, în orice direcţie, erau pline cu diligenţe ticsite... cuprinşi de panică, fugeau cu toţii din oraş”.

Apoi, la fel ca în 2 02 0, străinii şi grupurile marginalizate au fost acuzate de răspândirea bolii. „Prin intermediul irlandezilor pribegi din Sunderland, holera a fost adusă de două ori în rândul nostru”, se spune într-o relatare britanică.

Apoi, la fel ca în 2 02 0, săracii aveau mult mai multe şanse să moară. În oraşul Hamburg din secolul al XIX-lea, cei mai săraci erau de 19 ori mai predispuşi să moară de holeră în comparaţie cu populaţia mai bogată. Iar această statistică nu a făcut decât să se înrăutăţească: în secolul XXI, cei săraci au de mii de ori mai multe şanse să moară de holeră decât cei bogaţi. Holera ucide cel puţin 90 000 de oameni în fiecare an, chiar dacă există un vaccin sigur şi eficient, iar boala poate fi învinsă aproape întotdeauna cu un aport adecvat de lichide. Holera continuă să se răspândească şi să omoare nu pentru că ne lipsesc modalităţile de a înţelege şi a trata boala aşa cum se întâmpla în urmă cu două sute de ani, ci pentru că în fiecare zi, noi, comunitatea umană, decidem să nu acordăm prioritate sănătăţii persoanelor care trăiesc în sărăcie. La fel ca şi tuberculoza[56], malaria şi multe alte boli infecţioase, holera există încă în secolul XXI doar pentru că lumea bogată nu se simte ameninţată de ea. După cum scria Tina Rosenberg: „Probabil că cel mai rău lucru care s-a întâmplat vreodată în cazul malariei din ţările sărace a fost eradicarea bolii în ţările bogate”.

Boala îi tratează pe oameni în mod egal doar atunci când ordinea noastră socială îi tratează pe oameni în mod egal. Un aspect care are şi el precedent. După ciuma (cauzată de bacteria Yersinia pestis) care a măturat Anglia în secolul al XIV-lea, un cronicar remarca: „Practic niciunul dintre seniorii şi oamenii de vază nu a murit de această molimă”.

*

În molima aceea, probabil că jumătate din populaţia Europei a murit între anii 13 4 7 şi 13 51. Ceea ce se numea pe atunci în mod obişnuit „ciumă” sau „piericiune” este cunoscut astăzi sub numele de Moartea Neagră, iar valul acela de ciumă a devastat şi Asia, Africa de Nord şi Orientul Mijlociu. După cum remarca istoricul egiptean al-Maqrizi, ciuma „nu făcea distincţie între o regiune sau alta”.

În 13 4 0, Cairo, oraşul natal al lui al-Maqrizi, era cel mai mare oraş din lume din afara Chinei, cu o populaţie de aproximativ 600 000 de locuitori. Însă cel puţin o treime dintre ei au murit în decurs de opt luni de la începutul verii anului 13 4 8. Celebrul călător prin lume Ibn Battuta spunea că în Damasc, când epidemia de ciumă a atins apogeul, mureau 2 4 00 de oameni în fiecare zi.

Pentru mulţi, părea sfârşitul umanităţii. Istoricul Ibn Khaldūn scria că părea „că vocea existenţei în lume ar fi tânjit după uitare”. În comunităţile creştine, devastarea era percepută ca fiind mai definitivă şi mai desăvârşită decât chiar Marele Potop. Cronicarii din Padova au scris că cel puţin „în zilele lui Noe, Dumnezeu nu a distrus toate sufletele vii, iar rasa umană se putea reface”.

Este greu chiar şi să percepi amploarea pierderilor. Oraşe întregi, de la Paris până la Londra sau Hamburg, au asistat la moartea celor mai mulţi dintre locuitorii lor din cauza ciumei şi ca urmare a prăbuşirii sistemice care s-a produs. La Dubrovnik, moartea era atât de implacabilă, încât guvernul a ordonat fiecărui cetăţean să-şi facă testamentul. În Florenţa, un oraş cu mai bine de 100 000 de locuitori, o estimare recentă a concluzionat că aproximativ 80 % din populaţia oraşului a murit în decurs de patru luni. În Irlanda, un călugăr franciscan pe nume

John Clyn a descris viaţa ca fiind „o aşteptare a morţii în mijlocul morţii”.

Spre sfârşitul jurnalului său din vremea ciumei, Clyn spunea: „Pentru ca scrierea să nu piară odată cu scriitorul sau lucrarea să eşueze odată cu lucrătorul, las pergament [în plus] pentru continuarea lucrării, în caz că va mai rămâne cineva în viaţă”. Sub acel paragraf apare o scurtă menţiune finală scrisă de altă mână: „Aici, se pare, autorul a murit”.

La Florenţa, Giovanni Villani a scris despre ciumă: „Multe ţinuturi şi oraşe au fost pustiite. Iar molima a durat până...” – după care urmează un spaţiu gol care nu a mai fost completat nicicând, cronicarul italian murind de ciumă înainte de sfârşitul molimei.

Să citeşti despre Moartea Neagră e ca şi cum ai întrezări cam care ar putea fi sfârşitul speciei noastre – în alean şi disperare, panică şi, de asemenea, o speranţă nemărginită, genul de speranţă care te face să laşi propoziţii neterminate şi pergament suplimentar în cartea ta, pentru cazul în care avea să mai rămână cineva în viaţă. După cum spunea cândva William Faulkner, „E destul de uşor să spunem că omul este nemuritor pur şi simplu pentru că va îndura: pentru că în clipa când ultimul dangăt al sfârşitului va răsuna reverberând în cea din urmă stâncă inutilă, suspendat în strălucirile roşiatice ale amurgului, chiar şi atunci va mai răzbate un sunet: cel al vocii sale firave şi inepuizabile, încă vorbind”. Şi Faulkner a continuat afirmând că omul nu va îndura pur şi simplu, ci va învinge, ceea ce în ziua de azi mi se pare un pic cam ambiţios. Eu, unul, aş fi încântat măcar să îndur.

*

Istoricul Rosemary Horrox scria despre Moartea Neagră: „Tocmai enormitatea dezastrului i-a determinat pe cronicari să se refugieze în clişee... Aceleaşi comentarii apar în cronici după cronici” – şi, într-adevăr, în ceea ce priveşte ciuma, poveştile devin repetitive. De pildă, despre cadavre citim că zăceau pe străzile Florenţei şi umpleau până la refuz cimitirele din Franţa şi sufocau apele Nilului în Egipt. Cronicarii se concentrează şi asupra caracterului neaşteptat al bolii. Într-o zi, o singură călugăriţă este bolnavă; într-o săptămână, moare întreaga comunitate. Şi ritualurile din jurul morţii trebuie schimbate. Clopotele nu mai bat pentru morţi, pentru că ar însemna să bată la nesfârşit. Şi după cum spunea un scriitor, „bolnavii urau să le audă, şi-i descurajau şi pe cei sănătoşi”.

Dar pentru mine, cel mai devastator element recurent ce apare în relatările despre ciumă este abandonarea bolnavilor, care de multe ori erau lăsaţi să moară singuri din cauza fricii de contagiune, mai ales în Europa. După ce poeta Joy Davidman a murit în 1960, soţul ei, C.S. Lewis, a scris: „Nimeni nu mi-a spus vreodată că durerea seamănă atât de mult cu frica”. Dar să fii cuprins de durere în vreme de pandemie înseamnă deopotrivă să te întristezi şi să te temi. „De teama infectării, menţiona un scriitor, niciun medic nu-i va vizita pe bolnavi, nici tatăl nu-şi va vizita fiul, mama – fiica sau fratele – fratele... Şi astfel, un număr inexplicabil de oameni au murit fără să primească niciun semn de afecţiune, de pietate sau milă”. În capitala bizantină a Constantinopolului, Demetrios Kydones scria: „Părinţii nu îndrăznesc să-şi îngroape propriii fii”.

De teama morţii şi sperând să supravieţuiască, mulţi i-au lăsat pe bolnavi să moară singuri. A face altfel însemna să-ţi rişti propria viaţă şi vieţile celor dragi pe care-i mai aveai. Moartea Neagră era extraordinar, incalculabil de diferită de pandemia actuală – era cu ordine de mărime mai mortală şi mult mai puţin înţeleasă. Însă bolile infecţioase continuă să ne separe în cele mai vulnerabile momente ale noastre. Prea mulţi dintre noi, bolnavi ori sănătoşi, am fost nevoiţi să ne izolăm. Prea mulţi au murit departe de cei pe care îi iubeau, luându-şi rămas-bun prin legături video sau telefonice. În The New England Journal of Medicine, un medic a scris despre o soţie care îşi urmăreşte pe FaceTime soţul în agonie.

Probabil ăsta e motivul pentru care tot continui să citesc despre pandemii. Sunt bântuit de această separare. Când aveam 16 ani, unul dintre prietenii mei a murit. A murit singur, ceea ce mi s-a părut îngrozitor. Nu mă puteam opri să mă gândesc la ultimele lui minute, la acele minute de singurătate şi lipsă de ajutor. Încă mai am coşmaruri legat de acest subiect, în care îmi apare această persoană şi văd frica din ochii lui, dar nu pot ajunge la el înainte să moară.

Ştiu că a fi alături de cineva în timp ce moare nu-i alină durerea, în unele cazuri chiar o poate amplifica, dar chiar şi aşa mintea mea continuă să se rotească, asemenea unui vultur, în jurul acelei tragedii de odinioară de a nu putea să ţii în palmele tale mâna persoanei iubite şi să-ţi iei rămas-bun.

*

Când lucram la spitalul de copii, eram eu însumi doar un copil – atât de slab încât, în haina mea de capelan de un albastru-deschis, semănam cu un băiat îmbrăcat cu sacoul tatălui său. Acele luni cât am fost capelan constituie axa în jurul căreia se roteşte viaţa mea. Îmi plăcea ceea ce făceam, dar în acelaşi timp, mi se părea insuportabil – prea multă suferinţă pentru alinarea căreia nu puteam face nimic.

Dar acum, când mă uit în urmă, încerc să nu-l judec pe acel tip de 2 2 de ani pentru că nu era un bun capelan şi îmi dau seama că uneori am fost de ajutor, fie şi numai prin faptul că ţineam de mână pe cineva care altfel ar fi fost singur. Acea activitate m-a făcut să am întotdeauna o deosebită recunoştinţă faţă de toţi cei care fac tot ce le stă în putinţă pentru a se asigura că morţii sunt însoţiţi cât mai mult timp în acea ultimă călătorie de care suntem siguri.

Pe timpul ciumei negre erau mulţi astfel de oameni – călugări şi călugăriţe, medici şi infirmiere – care au rămas, rugându-se şi alinându-i pe cei bolnavi, deşi ştiau că era extraordinar de periculos. La fel s-a întâmplat şi în timpul pandemiilor de holeră din secolul al XIX-lea – Charles Rosenberg scrie în The Cholera Years că în 183 2 , „la Greenwich Hospital din New York, paisprezece din cele şaisprezece infirmiere au murit din cauza holerei contractate în timp ce îngrijeau pacienţii”. Atunci, ca şi acum, lucrătorii din domeniul sănătăţii erau adesea lăudaţi pentru eroismul lor, dar toţi se aşteptau să-şi facă treaba fără un sprijin adecvat, ceea ce însemna, printre altele, lipsa halatelor şi a mănuşilor curate.

Cele mai multe dintre numele acestor însoţitori s-au pierdut de-a lungul istoriei, dar printre aceştia se numără

şi medicul Guy de Chauliac, care a rămas la Avignon, deşi ciuma făcea ravagii, şi a continuat să trateze pacienţi în ciuda faptului că, după cum a scris el mai târziu, era „cuprins de frică în permanenţă”. Este adevărat că ororile noastre actuale au precedente. Dar la fel şi capacitatea noastră de îngrijire.

*

Istoricul din secolul al XVIII-lea Barthold Georg Niebuhr scria cândva: „În vremurile de ciumă, întotdeauna latura bestială şi diabolică a naturii umane devine predominantă”. În Europa, în timpul ciumei negre, molima a fost în mare parte pusă pe seama poporului evreu. Au apărut absurde teorii ale conspiraţiei potrivit cărora evreii otrăveau apa din fântâni sau din râuri şi, după ce s-au smuls mărturisiri prin tortură, mii de evrei au fost ucişi. Comunităţi întregi au fost arse de vii, iar relatările plate, lipsite de emoţii ale acelor crime sunt înspăimântătoare. Heinrich Truchsess a scris: „Mai întâi evreii au fost ucişi sau arşi la Sölden, în noiembrie, apoi la Zofingen au fost luaţi în captivitate, iar unii au fost traşi pe roată, apoi la Stuttgart au fost arşi cu toţii. Acelaşi lucru s-a întâmplat în noiembrie la Landsberg...”

Şi o ţine aşa paragrafe întregi.

Mulţi (printre care şi Guy de Chauliac) au recunoscut că era absolut imposibil ca o vastă conspiraţie evreiască să fi răspândit ciuma prin otrăvirea apei fântânilor. Însă faptele în continuare nu reuşesc să descurajeze teoriile conspiraţiei, iar lunga istorie a antisemitismului în Europa i-a făcut pe oameni să creadă până şi în cele mai absurde

poveşti legate de otrăvire. Papa Clement al VI-lea a subliniat: „Nu poate fi adevărat că evreii… au cauzat ori au înlesnit apariţia ciumei, deoarece prin multe părţi ale lumii aceeaşi ciumă… îi afectează chiar pe evrei, precum şi multe alte rase care nu au trăit niciodată alături de ei”. Totuşi, în multe comunităţi, tortura şi crimele au continuat, iar ideile antisemite despre conspiraţii internaţionale secrete au proliferat.

E o istorie umană. Este uman într-o criză nu doar să-i acuzi pe cei marginalizaţi, ci şi să-i ucizi.

*

Dar este prea simplist să spui că vremurile de ciumă nu fac decât să scoată la suprafaţă latura bestială şi diabolică a naturii umane. Mi se pare că, odată cu trecerea timpului, ajustăm „natura umană”. „Foarte puţin din istorie este inevitabil”, scria Margaret Atwood. A accepta ca inevitabilă demonizarea celor marginalizaţi înseamnă a renunţa la întreaga iniţiativă umană. Ceea ce s-a întâmplat cu locuitorii evrei din Stuttgart şi Landsberg şi din atâtea alte locuri nu a fost inevitabil. A fost o alegere.

*

În mijlocul ororilor din vremea ciumei negre, Ibn Battuta ne spune o poveste despre oamenii care veneau în oraşul Damasc. Spune că au postit trei zile la rând, iar apoi „s-au adunat în Marea Moschee, care s-a umplut până la refuz… şi au petrecut noaptea acolo, în rugăciune… După

rugăciunile din dimineaţa următoare, au ieşit cu toţii, împreună, pe jos, ţinând Coranele în mâini, iar emirii erau în picioarele goale. Procesiunii i s-a alăturat întreaga populaţie a oraşului, bărbaţi şi femei, cu mic cu mare; evreii au venit şi ei cu Torah, iar creştinii cu Evanghelia lor, toţi cu femeile şi copiii lor. Întreaga mulţime, cu ochii în lacrimi şi încercând să atragă ajutorul lui Dumnezeu prin cărţile şi profeţii Lui, s-a îndreptat spre Moscheea Urmelor de Paşi, iar acolo au rămas în rugăciune şi invocaţie până aproape de amiază. Apoi s-au întors în oraş şi au ţinut slujba de vineri, iar Dumnezeu le-a uşurat suferinţa”.

În povestirea lui Ibn Battuta, chiar şi cei puternici mergeau desculţi, într-o afirmare a egalităţii, şi toţi oamenii s-au reunit în rugăciune, indiferent de convingerile lor religioase. Desigur, nu se ştie dacă această adunare de mase a încetinit cu adevărat răspândirea ciumei în Damasc, însă vedem în această relatare că nu întotdeauna criza scoate la suprafaţă cruzimea din noi. Ne poate îndemna şi să ne împărtăşim durerile, speranţele şi rugăciunile, şi să ne tratăm unii pe alţii ca fiinţe umane în egală măsură. Iar atunci când răspundem în acest fel, poate că suferinţa ne este uşurată. Dacă ţine de natura umană să-i acuzi şi să-i demonizezi pe ceilalţi în vremuri de restrişte, tot de natura umană ţine să păşim împreună, conducătorii în picioarele goale, la fel ca şi supuşii.

Locuitorii din Damasc ne-au arătat cum să trăim în acest acum care are precedent. După cum spunea poetul Robert Frost, „Singura cale de ieşire este să te confrunţi cu situaţia”. Iar singura cale bună de a face lucrul ăsta este să fim împreună. Chiar şi atunci când împrejurările ne despart – de fapt, mai ales când se întâmplă aşa ceva –, trebuie să urmăm calea împreună.

Sunt foarte suspicios în privinţa încercărilor de a vedea partea bună a suferinţei umane, în special a suferinţelor care – la fel ca în cazul tuturor bolilor infecţioase, aproape – sunt distribuite în mod nedrept. Nu sunt în măsură să critic speranţa altora, dar eu, ori de câte ori aud pe cineva debitând poetic despre căptuşeala argintie a norilor, mă gândesc la un minunat poem al lui Clint Smith intitulat When people say, „we have made it through worse before” (Când oamenii spun „am răzbit prin mai rău înainte”). Poezia începe cu „aud doar vântul plesnind pietrele tombale/ ale celor care n-au răzbit”. La fel ca în Damascul lui Ibn Battuta, singurul drum înainte este adevărata solidaritate – nu numai în speranţă, ci şi în tânguire.

*

Fiica mea a observat recent că atunci când e iarnă, ai sentimentul că nu se va mai încălzi niciodată, iar vara, că nu se va mai răci nicicând. Dar anotimpurile se schimbă oricum şi nimic din ceea ce ştim nu rămâne pe veci – nici măcar lucrul ăsta.

Ciuma este un fenomen de 1 stea, desigur, însă răspunsul nostru la ea nu trebuie să fie la fel.

În 2 02 0, tuberculoza era a doua dintre cele mai mortale boli infecţioase care-i afectează pe oameni, depăşită doar de Covid-19. În 2 02 0, mai bine de 1,3 milioane de oameni au murit de tuberculoză. Diferenţa dintre tuberculoză şi Covid este că mai mult de un milion de persoane au murit de tuberculoză şi în 2 019, şi în 2 018, şi în 2 017, şi aşa

mai departe, an de an, vreme de sute de ani. Ca şi holera, tuberculoza este aproape întotdeauna vindecabilă în comunităţile cu sisteme de sănătate puternice.

Lapoviţa

Kaveh Akbar are un poem care începe cu „sunt luni de când a fost ianuarie în ambele direcţii" – şi chiar a fost. Îmi amintesc cum e să port un tricou, să simt picăturile de transpiraţie prelingându-mi-se pe şaua nasului în timp ce smulg buruieni în grădină. Dar nu reuşesc să-mi amintesc senzaţia reală de soare mângâindu-mi pielea acum, în timp ce smulg fire ofilite de ardei şi roşii, încercând să rămân cu spatele spre vântul care-mi crapă buzele. Ar fi trebuit să fac asta acum câteva luni, când temperaturile erau mai blânde, iar plantele la fel de moarte. Dar am amânat totul, chiar şi pretinsul timp liber pentru grădinărit.

O bună bucată de timp, aici, în Indianapolis, singurul răspuns la întrebarea „De ce este cerul albastru?" era că nu este albastru. Tot îmi vine în minte un vers dintr-un cântec al celor de la The Mountain Goats, The gray sky was vast and real cryptic above me („Cerul cenuşiu se întindea imens şi cu adevărat criptic deasupra mea").

În analiza literară există o expresie pentru obiceiul nostru de a atribui emoţii umane neumanului: pathetic fallacy („eroare jalnică, falsitate emoţională"), folosită adeseori pentru a reflecta viaţa interioară a unor personaje în lumea exterioară, ca atunci când Keats scrie în Odă melancoliei despre un „nor plângător" sau Shakespeare, care în Iulius Cezar vorbeşte despre „nori ameninţători". Wordsworth scrie despre rătăcirea „solitară ca un nor". În

poezia lui Emily Dickinson, uneori norii sunt curioşi, alteori mârşavi. Norii ne separă de soare când avem nevoie de umbră, dar ne separă de soare şi când avem nevoie de lumină. Ei sunt, la fel ca noi toţi, destul de dependenţi de context.

*

M-am apucat de grădinărit la recomandarea terapeutei mele. Mi-a spus că m-ar putea ajuta, şi chiar m-a ajutat. Deşi nu sunt un grădinar deosebit de bun (tomata medie pe care o recoltez cu succes mă costă aproximativ 17 dolari), îmi place să lucrez pământul cu mâinile şi să văd cum germinează seminţele. Dar cel mai important lucru, pentru mine, în cazul grădinăritului este că, înainte de a începe să cultiv legume, dintotdeauna am visat să am un rival pe măsură, iar acum am unul. E o marmotă – o marmotă uimitor de dolofană, care se plimbă legănat prin grădina mea ori de câte ori îi tună şi mănâncă o mare varietate din ceea ce cultiv, de la boabe de soia la ardei dulce. Wikipedia îmi spune că, în sălbăticie, speranţa de viaţă a marmotelor este de cel mult şase ani, însă duşmanul meu trăieşte şi consumă din producţia grădinii pe care o cultiv pentru ea de cel puţin opt ani.

Locuieşte la vreo 7 metri de marginea grădinii, sub un mic şopron din lemn în care îmi ţin sculele de grădinărit. Uneori mă uit de pe veranda din spatele biroului meu şi o văd cum sapă pe sub gardul pe care l-am ridicat împreună cu tata pentru a ţine marmota la distanţă. Şi atunci strig la ea din scaunul meu Adirondack de un verde-citron, unde încerc să scriu. Mă ridic din scaun şi încep să mă îndrept spre ea, moment în care se uită în sus spre mine cu un

dispreţ absolut, după care o porneşte agale, pe sub gard, spre casa ei.

Iar după cinci-zece minute ridic ochii şi o văd savurând boabele de soia. Ştie că nu vreau să o omor şi ştie că nu am inteligenţa necesară pentru a reuşi să-mi păzesc grădina de marmote, aşa încât trăieşte până la o vârstă imposibilă, mâncând dintr-o gamă minunată de fructe şi legume proaspete, cultivate natural.

Trebuie să ai sentimentul că ai un scop pentru a trece prin viaţă. Marmota mi-a dat unul. Dar acum este iarnă, începutul anului 2 02 0, iar ea hibernează. Sunt luni de când a fost ianuarie în ambele direcţii, iar eu, desigur, nu ştiu ce urmează.

În timp ce scot (târziu) cuştile pentru roşii şi aracii de fasole din grădină şi-i duc în şopron, am grijă să calc apăsat, destul de tare, sperând să-i tulbur somnul marmotei. Îmi ia o veşnicie să stivuiesc cuştile pentru roşii cu degetele mele pe jumătate amorţite şi blestem şi mormăi în barbă că dacă aş fi făcut treaba asta măcar în noiembrie, nu aş fi ajuns aici.

Atunci de ce să nu amân lucrurile şi mai mult? mă întreb. De ce să nu mă duc pur şi simplu în casă, să fac o cafea şi să mă uit la televizor, la ceva uşor şi plăcut, în timp ce copiii aleargă tropăind prin casă? Pentru că îmi doream să am timp pentru mine, iar la vârsta mea, aşa îl obţii.

După ce termin de stivuit cuştile pentru roşii, mă întorc în grădină. Începe să plouă mărunt, o ploaie îngheţată – sau nu tocmai o ploaie îngheţată. Aici, în Indianapolis, există un fenomen meteorologic obişnuit cunoscut sub numele

de „lapoviţă”. Precipitaţiile se schimbă trecând de la măzăriche la zăpadă, la ploaie, apoi iarăşi de la capăt. Uneori primim acele ciudate boabe de zăpadă numite graupel („bob de grindină”)[57].

Zăpada e frumoasă, aproape ridicol de pitorească atunci când o vezi cum cade şi acoperă pământul, aducând cu sine o linişte încântătoare. Lapoviţa este absolut lipsită de romantism, ceea ce este foarte bine surprins de cuvântul graupel. Lapoviţa este o formă de precipitaţie specifică întru totul Vestului Mijlociu: practică, neplăcută şi fără pretenţii.

În timp ce îndes în roabă vrejuri de fasole uscate, simt că cerul mă scuipă. Îmi vine în minte Wilson Bentley, fotograful amator din Vermont care a fotografiat pentru prima dată, de aproape, un fulg de zăpadă – era în 1885. Bentley a continuat să fotografieze peste 5000 de fulgi de zăpadă, pe care i-a numit „flori de gheaţă” şi „mici miracole ale frumuseţii”.

Nimeni nu a numit vreodată măzărichea un mic miracol al frumuseţii – şi, evident, nu-mi place să fiu lovit de bobiţe de ploaie îngheţată ori să fiu şfichiuit de măzăriche din unghiuri aparent imposibile, purtată de vânt peste mizeria plată şi nesfârşită a unui câmp din Indiana. Şi totuşi... îmi place oarecum lapoviţa. Este unul dintre modurile în care ştiu că mă aflu acasă.

*

Îmi place Indianapolisul tocmai pentru că nu este uşor să-l iubeşti. Trebuie să stai aici o vreme ca să-i cunoşti frumuseţea. Trebuie să înveţi să vezi în nori ceva mai mult decât ameninţare sau tristeţe. Sintagma „eroare jalnică" sună oarecum peiorativ, însă expresia a avut această nuanţă chiar de la început, când a fost concepută de criticul John Ruskin. Despre poeţii romantici, precum Scott şi Wordsworth, Ruskin scria: „Dragostea de natură este mai mult sau mai puţin asociată cu slăbiciunea lor". Şi va continua afirmând că înzestrarea naturii cu emoţie „este întotdeauna semnul unei stări de spirit morbide şi relativ slabe"[58].

Poate o fi din cauza stării mele de spirit relativ slabe şi morbide, însă de multe ori eroarea jalnică funcţionează în cazul meu. Îmi place când Wordsworth rătăceşte singur ca un nor sau când Scott scrie că natura are o „strălucire genială". Mulţi dintre noi chiar suntem afectaţi de vreme, mai ales în zilele de iarnă cu lumină puţină. Poate că vremea nu are emoţii umane, însă le provoacă. De asemenea, nu putem să nu vedem lumea care ne înconjoară în contextul nostru, în special prin prisma eului nostru emoţional. Aceasta nu este o eroare a conştiinţei umane, ci una dintre trăsăturile ei caracteristice.

Şi astfel, da, fireşte că precipitaţiile ne sunt absolut indiferente. După cum spune e.e. cummings: „zăpada nu dă un alb delicat/ blestemat Cel pe care îl atinge". Şi da, cât de recunoscători le suntem moderniştilor pentru că ne-au doborât uşile pentru a ne informa că norii nu ameninţă şi nici nu plâng, că singurul verb pe care un nor l-a folosit vreodată a fost verbul a fi. Însă noi dăm un alb delicat şi blestemat cel pe care zăpada-l atinge.

*

În timp ce car roaba plină de plante moarte, dezrădăcinate, spre grămada noastră de compost, îmi amintesc un fragment dintr-un poem al Annei Carson. „Primii fulgi de nea ai iernii/ i s-au aşezat plutind pe gene şi au acoperit ramurile din jurul lui şi au redus la tăcere/ orice urmă a lumii.” Dar nu este linişte aici, în ţara lapoviţei, doar zgomotul alb cacofonic al măzărichii care bombardează solul.

Cu toate acestea, marmota doarme. Când va începe să umble pe la sfârşitul lui martie, se va simţi la fel, iar eu mă voi simţi diferit. În luna când se trezeşte marmota, turneul de lansare a cărţii lui Sarah va fi anulat. Şcolile copiilor noştri se vor închide. Vom fi separaţi de prieteni şi familie pentru ceea ce, la început, credem că ar putea fi patru săptămâni, poate chiar opt.

Dintr-odată, voi deveni mult mai interesat de grădină decât am fost vreodată, iar în primăvara aceea voi fi descoperit o soluţie pentru a pune capăt marelui război cu marmota urmărind, printre altele, un videoclip de pe YouTube. Se pare că nu sunt singurul aflat în conflict cu o marmotă, iar un alt grădinar sugerează o soluţie radicală care funcţionează perfect. Trebuie doar să cultiv un petec de pământ lângă şopron, iar după ce termin de plantat seminţe de soia în grădină, plantez câteva şi în grădina marmotei. La fel şi cu ardeii sau fasolea.

*

Începând din acea lună martie voi fi tot timpul afară, zi de zi, avid de normalitatea pe care nu o pot simţi decât în aer liber, unde natura evoluează într-un ritm susţinut. Voi începe să înţeleg pentru prima dată în viaţa mea că nu sunt făcut doar pentru Pământ, ci şi din el.

Dar încă nu am ajuns acolo. Primăvara ameninţătoare încă nu a dat semne. Arunc plantele moarte peste o grămadă de compost şi duc roaba înapoi în şopron. În noaptea aceea, împreună cu Sarah, o voi asculta citind pe poeta Paige Lewis. Îmi place foarte mult cartea lui Lewis Space Struck, din mai multe motive, dar mai ales pentru că poeziile dau glas şi formă anxietăţii care îmi domină atât de mult viaţa, panicii induse de norii ameninţători şi de marmotele dispreţuitoare. Într-o poezie, Lewis scrie despre un narator care se simte

de parcă aş fi pe lună ascultând şuieratul aerului

ce iese din costumul meu spaţial, şi nu găsesc gaura. Sunt

vicepreşedintele panicii, iar preşedintele

nu-i nicăieri.

*

În martie 1965, cosmonautul Aleksei Leonov a părăsit capsula spaţială Voshod-2 şi a devenit prima fiinţă umană care a plutit liber[59] în spaţiul cosmic. La sfârşitul acestei prime plimbări prin spaţiu, Leonov a descoperit cum

costumul său spaţial se dilatase în vidul din spaţiu şi nu mai încăpea în sas, pentru a se întoarce în capsulă. Nu a avut o altă soluţie decât să deschidă o supapă a costumului spaţial şi să lase aerul din interior să se scurgă în spaţiu, ceea ce a micşorat costumul suficient de mult încât să poată reveni în nava spaţială chiar înainte să se termine oxigenul. Natura ne este indiferentă, dar cu siguranţă Aleksei Leonov nu a avut acelaşi sentiment când simţea că aerul i se scurge afară, lăsând vidul să intre.

Nu cred că avem de ales atunci când vine vorba să dăm sens lumii. Cu toţii suntem ca nişte zâne mici, presărând praf-de-sens pe oriunde mergem. Muntele ăsta va însemna Dumnezeu, iar forma asta de precipitaţie va însemna necazuri. Vidul spaţiului cosmic va însemna gol, iar marmota va însemna dispreţul naturii faţă de absurditatea umană. Vom crea sens pe oriunde mergem, din orice întâlnim în cale. Pentru mine însă, chiar dacă a da sens nu este o alegere, genul de semnificaţie poate fi.

*

M-am întors din grădină. Am făcut un duş, iar picăturile de apă mi-au înţepat pielea îngheţată. M-am îmbrăcat, m-am pieptănat, dându-mi părul într-o parte, şi am mers cu maşina, împreună cu Sarah, pe o vreme de seară perfidă, cu lapoviţă, spre locul unde avea să se ţină lectura de poezie. Am vorbit despre cartea ei şi despre copiii noştri. După un timp a deschis radioul. În altă seară, aceeaşi vreme ar fi fost ostilă, ameninţătoare sau tristă. Dar nu în seara asta. Contează ceea ce priveşti, dar nu la fel de mult ca felul în care priveşti sau cu cine priveşti. În seara aceea

eram cu persoana potrivită în locul potrivit, şi al naibii să fiu dacă nu era frumoasă până şi măzărichea.

Lapoviţa primeşte din partea mea 4 stele.

Cuvântul graupel este preluat din germană, unde înseamnă „măzăriche”. Meteorologii de limbă engleză obişnuiau să numească acest tip de precipitaţii soft hail („grindină moale”), dar în cele din urmă au renunţat la acest termen, având în vedere că graupel nu este nici moale, nici grindină.

Obsesia lui Ruskin legată de forţa şi slăbiciunea în poezie (şi presupunerea că forţa este în mod inerent mai bună decât slăbiciunea, ceea ce, în opinia mea, este o neînţelegere fundamentală a condiţiei umane) serveşte ca un puternic memento că forţele gândirii colonialiste din literatura engleză au pătruns atât de adânc, încât nu există distincţie – acolo sau oriunde – între artă şi ideologie.

Toată lumea e avidă de libertate, până când pluteşti în libertatea absolută a spaţiului cosmic cu o rezervă de 4 5 de minute de aer în costumul tău spaţial.

Hotdogii de la Bæjarins beztu pylsur

În vara anului 2 008, eu şi Sarah am călătorit prin Europa împreună cu un alt cuplu, prietenii noştri Laura şi Ryan. Îmi place foarte mult de Laura şi Ryan, însă trebuie să ştiţi că sunt genul de oameni care încearcă cu adevărat să

sugă măduva vieţii, să profite la maximum de scurta lor pâlpâire a conştiinţei şi de toate chestiile astea. E destul de diferit de felul meu de a călători, deoarece eu îmi petrec cea mai mare parte din zi pregătindu-mă sufleteşte pentru a face un lucru – să vizitez un muzeu, de pildă –, iar restul zilei recuperându-mă după singurul eveniment al itinerarului meu.

Călătoria ne-a purtat din Danemarca în Suedia, apoi în Islanda, o ţărişoară insulară şi în cea mai mare parte stâncoasă din nordul Atlanticului, care atrage turişti în special oferind escale gratuite oricui zboară cu compania aeriană naţională a Islandei, Icelandair. Mă interesa să vizitez Islanda pentru că 1. Are o populaţie sub 4 00 000 de locuitori şi multă vreme am fost fascinat de naţiunile mici şi de felul în care reuşesc să se descurce, iar 2 . De multă vreme redactorul meu Julie Strauss-Gabel vizitează frecvent Islanda şi mi-a recomandat cu însufleţire un anumit stand cu hotdogi din Reykjavík[60].

Călătoriile în Suedia şi Danemarca au fost minunate. Ne-am bucurat de bufete şi muzee, însă punctul culminant l-a constituit o seară petrecută cu rudele din Suedia ale lui Ryan, care locuiau pe malul unui lac nesfârşit, în mijlocul naturii. Ne-au primit acasă la ei şi ne-au făcut să bem la greu, cum nu ni se mai întâmplase până atunci, din băutura naţională suedeză, brännvin. Nu obişnuiesc să beau în exces, deoarece am oroare de mahmureală, dar în seara aceea am făcut o excepţie. Rudele lui Ryan ne-au învăţat cântece suedeze de pahar şi cum să mâncăm hering marinat, iar paharul mi se umplea într-una cu brännvin până când, în cele din urmă, patriarhul familiei, în vârstă de 80 de ani, s-a ridicat în picioare şi a rostit primele sale cuvinte în limba engleză din seara aceea: „UND NOW VEE SAUNA!”

Aşa că am intrat în saună, şi eram atât de beat încât îmi turnam bere rece pe cap ca să nu mă înfierbânt acolo, iar după o vreme Sarah şi cu mine am ieşit afară şi am intrat până la genunchi în apa lacului. Patriarhul în vârstă de 80 de ani, pe care cred că-l chema Lasse, ni s-a alăturat şi stătea acolo în picioare, complet dezbrăcat, lângă americanii ridicol de modeşti în costumele lor de baie. După care Lasse m-a bătut pe spate, în ceea ce se dorea a fi un gest ferm de camaraderie. Nefiind pregătit pentru forţa îmbrăţişării sale, am căzut în lac, cu capul înainte. Nu m-am lovit, însă ochelarii mi-au fost zgâriaţi cu totul şi iremediabil din cauza întâlnirii cu pietrele din albia lacului. A doua zi dimineaţă, când m-am trezit, mi-am amintit că oroarea mea abjectă de mahmureală este pe deplin justificată şi, de asemenea, mi-am dat seama că nu pot vedea prea multe din cauza ochelarilor crăpaţi.

Când am ajuns la Reykjavík (Islanda), două zile mai târziu, încă eram mahmur, ceea ce în cazul meu se traduce întotdeauna printr-o agitaţie acră în stânga abdomenului combinată cu o dorinţă generală de a mă pierde în peisaj. Aceasta este pentru mine adevărata problemă a mahmurelii – consumul de alcool îmi sporeşte vulnerabilitatea la disperare. Am înţeles că vorbea doar mahmureala din mine, însă vorbeşte destul de tare.

Mahmureala mă face să fiu şi destul de sensibil la lumină, ceea ce ar fi fost o problemă, doar că atunci când am aterizat la Reykjavík era o dimineaţă îngrozitor de cenuşie, cerul nefiind doar acoperit, ci şi pâclos. Era una din acele zile în care îţi dai seama că „cerul” nu-i decât un alt construct uman, că cerul începe unde se termină pământul. Cerul nu-i doar ceva aflat acolo sus, ci şi ceva în care capul tău înoată tot timpul.

Am luat un taxi de la aeroport până în Reykjavík, cel mai mare (şi cu adevărat singurul) oraş din Islanda. Şoferul de taxi asculta un post de radio la care se vorbea în islandeză – era dat prea tare, aşa că m-am ghemuit între Sarah şi Laura, pe bancheta din spate. Când am intrat în oraş, cel mai mult m-a surprins liniştea lui stranie. Nu vedeai niciun om pe străzi, deşi vremea nu era chiar atât de rea. Era vară, într-o zi de vineri, şi-mi imaginasem un orăşel în care oamenii umblă toată ziua mergând la măcelar şi la brutar şi la lumânărar sau mai ştiu eu pe unde. În schimb, oraşul era absolut nemişcat.

La vreo patru străzi de hotelul nostru, taximetristul a spus: „Aici e bine”. A oprit maşina şi ne-a cerut să-i plătim. Ne-am exprimat dorinţa să ne conducă până la hotel, dar el a zis: „Nu, e prea mult. Este prea... cum spuneţi voi... prea mult stres”.

În ceea ce mă privea, nu părea prea stresant să conduci pe străzile alea goale, dar oricum nu sunt expert în condus maşina în stil islandez. Am coborât din taxi şi am început să tragem valizele după noi pe un trotuar larg şi abandonat din centrul oraşului. Cel mai mult îmi amintesc de sunetul făcut de roţile valizei noastre pe dalele din piatră ale trotuarului, un zgomot asurzitor în liniştea aceea.

Iar apoi, de pretutindeni şi de nicăieri s-a auzit peste tot un strigăt urmat de un geamăt. Întregul oraş, ascuns undeva în clădirile din jurul nostru, părea să fi făcut acelaşi zgomot în exact acelaşi moment.

— A fost ciudat, a spus Ryan, şi am început să facem speculaţii, încercând să înţelegem de ce era închis oraşul.

Poate că fusese vreo avertizare meteo de care turiştii nu ştiau. Poate era vreo sărbătoare naţională ce se desfăşura în interior.

— Sau poate urmăresc toţi aceeaşi chestie la televizor? a spus Laura.

Şi în acel moment, tăcerea oraşului s-a făcut ţăndări. Un vuiet imens a izbucnit peste tot în jurul nostru. Oamenii au început să iasă năvălind pe fiecare uşă, din case, magazine şi baruri, umplând străzile. Strigau plini de înflăcărare: „YYYAAAAAAAAAA!” Mulţi dintre ei aveau feţele pictate în culorile drapelului islandez, iar mulţi plângeau fără să se ascundă. Un tip înalt cam de vârsta mea m-a luat în braţe şi m-a ridicat, ţinându-mă de parcă aş fi fost Simba în Regele Leu, după care m-a îmbrăţişat în timp ce plângea. Cineva i-a pus lui Ryan o eşarfă la gât.

— Ce naiba se întâmplă? a întrebat Sarah cu precizia-i cunoscută.

S-au împărţit beri. Am luat şi noi. Vacarmul iniţial al urletelor s-a transformat curând în cântece, cântece care păreau foarte emoţionante, pentru că toată lumea, cu excepţia noastră, plângea în timp ce cânta pe străzi. Unii au trebuit să se aşeze pe borduri ca să poată hohoti liniştiţi. Mulţimea continua să crească tot mai mult. Sunt 12 0 000 de oameni în Reykjavík şi toţi erau pe străzi, şi parcă erau toţi pe această stradă. Acum era imposibil să mai ajungem la hotel. Eram în mijlocul mulţimii, în mijlocul unui val imens de experienţă umană, şi tot ce puteam spera era să nu ne pierdem valizele. Când s-a terminat un cântec şi toată lumea a început să strige din nou, am decis să încerc şi eu. Mi-am ridicat în aer cutia de bere nedeschisă şi am strigat „YAAAAAAA!” Deşi nu ştiam ce

sărbătoream, mă simţeam foarte vesel. Mi-a plăcut Islanda. Mi-a plăcut Reykjavíkul. Mi-a plăcut de oamenii aceia, ale căror lacrimi şi transpiraţie le întindeau pe feţe vopselele roşie, albă şi albastră.

În cele din urmă, am reuşit să aflăm că Islanda tocmai îşi asigurase prima medalie olimpică pe echipe, la handbal masculin. M-am trezit întrebându-mă ce eveniment din ţara mea de origine ar putea declanşa sărbători de o asemenea amploare. Oraşele sărbătoresc când echipele lor câştigă World Series sau Super Bowl, dar singura dată când am văzut sărbători publice declanşate de un eveniment naţional a fost în 1999, când echipa naţională de fotbal feminin a Statelor Unite a câştigat Cupa Mondială. În vara aceea locuiam în Moose Pass, un orăşel din Alaska, unde lucram la o cafenea. Eu şi colegii mei ne uitam la un televizor micuţ instalat în colţul magazinului, iar după ce Brandi Chastain a marcat din lovitura de pedeapsă care a adus victoria, am auzit un vuiet de claxoane, iar după câteva minute, o singură voce, de undeva din Moose Pass, a strigat „FUCK YES AMERICA!”.

Nu ştiam prea multe despre handbalul masculin[61], dar sunt dispus să mă entuziasmez la aproape orice sport – aşa încât, până am ajuns la hotel, câteva ore mai târziu, m-am considerat un fan înrăit al echipei islandeze de handbal masculin. Voiam să mă odihnesc la hotel şi, poate, să urmăresc câteva momente importante – entuziasmul provocat de faptul că îndrăgita mea echipă avea să câştige o medalie olimpică mă epuizase –, însă compatrioţii mei au insistat să ieşim şi să absorbim ceva cultură islandeză.

Mulţimea se rărise considerabil, şi cum era încă devreme, am vizitat un muzeu unde am aflat că, deoarece limba

islandeză s-a schimbat atât de puţin de-a lungul secolelor, clasicele lor saga se citesc precum literatura contemporană. Am văzut masa de şah la care Bobby Fischer l-a învins pe Boris Spasski în 1972 . Mai târziu, am făcut o plimbare cu autobuzul spre interiorul insulei, unde întinderile nesfârşite de rocă vulcanică te fac să te simţi ca pe o altă planetă. Ghidul nostru turistic a proslăvit numeroasele virtuţi ale Islandei. „În Groenlanda este întotdeauna îngheţat, spunea ea, însă aici, în Islanda, vremea este destul de blândă. Ar trebui ca Islanda să se numească Groenlanda, iar Groenlanda – Islanda[62]”. Apoi am coborât cu toţii din autobuz ca să vedem o cascadă. Erau 10°C în august, iar o ploaie rece ne şfichiuia dintr-o parte, făcând umbrelele absolut inutile.

Strigând să se facă auzită din cauza vântului, ghida ne-a spus: „ISLANDA ARE NUMEROASE MINUNI ALE NATURII, PRECUM ACEASTĂ CASCADĂ PE CARE O VEDEŢI ŞI CARE ESTE FOARTE ISTORICĂ”. Chiar şi acum, ori de câte ori văd o cascadă îmi vine în minte: „Foarte istorică”.

Când ne-am întors la hotel în jurul orei şase, muraţi bine şi îngheţaţi până-n măduva oaselor, mi-am implorat prietenii să petrecem o seară liniştită. Făcuserăm atât de multe... Nu am putea doar să comandăm ceva prin room-service, să urmărim câteva momente importante din handbal şi să ne băgăm în pat? Dar nu. Măduva vieţii trebuia suptă, aşa încât, fără prea multă tragere de inimă, i-am urmat pe soţia mea şi pe prietenii mei în ceea ce ar fi trebuit să fie seară, doar că în Reykjavík, pe timpul verii, soarele apune abia după ora zece.

Ne-am îndreptat spre Bæjarins beztu pylsur, standul de hotdogi pe care mi-l recomandase Julie, şi ne-am aşezat la

un rând surprinzător de scurt în faţa unei mici clădiri decorate cu un cârnăcior de Frankfurt antropomorf purtând o bonetă de bucătar. Mi se spusese să comand „unul cu de toate” şi aşa am făcut – un hotdog cu rémoulade, muştar dulce şi bucăţi de ceapă prăjită. Hotdogii de la Bæjarins beztu pylsur sunt renumiţi – sunt menţionaţi în ghiduri de călătorie şi emisiuni TV. Bæjarins beztu pylsur a fost evaluat pe o scară de cinci stele de mii de utilizatori Google, iar ca la orice lucru care a devenit extrem de popular, există o gamă largă de reacţii. Mulţi subliniază faptul că, la urma urmei, nu-i decât un hotdog. „Nimic ieşit din comun”, scria unul. „Nu-i chiar atât de bun, am găsit mai buni la o benzinărie”, menţiona un vizitator pe nume Doug.

La fel ca Doug, de multe ori sunt dezamăgit de experienţele culinare excesiv de mediatizate, poate din cauza aşteptărilor, sau poate pentru că nu mă dau în vânt după mâncare. Şi totuşi, hotdogul de la Bæjarins beztu pylsur mi s-a părut nu că-şi merită publicitatea ce i se face, ci, dimpotrivă, că este subapreciat. Nici măcar nu-mi plac hotdogii în mod deosebit, însă acesta s-a numărat printre cele mai vesele experienţe culinare din viaţa mea.

Câteva luni mai târziu, în toamna anului 2 008, o recesiune economică avea să cuprindă întreaga lume, iar Islanda se va număra printre cele mai afectate naţiuni, moneda sa pierzând 3 5 % din valoare în doar câteva luni. Pe măsură ce recesiunea a luat amploare, iar pieţele de credit au îngheţat, experţii spuneau că ne confruntăm cu o contracţie economică unică în viaţă – deşi, după cum s-a văzut mai târziu, următoarea contracţie economică unică-în-viaţă s-a produs la doar 12 ani distanţă. Ar trebui să renunţăm la obiceiul de a spune despre ceva că ar fi unic-

în-viaţă. Ar trebui să renunţăm la pretenţia că am avea habar cam cât de lungă este o viaţă sau ce s-ar putea întâmpla într-o viaţă de om.

Şi totuşi sunt aproape convins că lunga noastră zi petrecută în Islanda a fost într-adevăr unică-în-viaţă. În acea zi friguroasă de vară, Islanda şi-a asigurat prima medalie pe echipe la Jocurile Olimpice de vară, am mâncat un hotdog cu prietenii mei strângându-ne unii în alţii. A fost cel mai mare hotdog pe care l-am mâncat vreodată. Mi-a vindecat mahmureala pe care o aveam de mai multe zile şi mi-a limpezit filmul ce se derula în faţa ochilor mei, şi m-a trimis în amurgul din Reykjavík cu acel sentiment de bucurie intimă care nu poate dura – dar nici nu trebuie.

Acord Bæjarins beztu pylsur 5 stele.

Julie mi-a fost redactor timp de aproape 2 0 de ani – mi-a redactat toate cărţile, inclusiv pe aceasta. De asemenea, este una dintre cele mai apropiate prietene pe care le am. A avut ocazia să viziteze frecvent Islanda datorită emisiunii TV pentru copii Lazy Town, care a fost filmată în Islanda, în care a apărut şi soţul lui Julie, păpuşarul David Feldman.

Este unul dintre puţinele sporturi olimpice la care Statele Unite nu participă în mod regulat (nu am participat cu o echipă din 1996), deci rareori apare la posturile de televiziune americane.

În engleză, Groenlanda este Greenland (ţinutul verde), iar Islanda este Iceland (ţinutul de gheaţă). (N.r.)

Aplicaţia Notes

Aplicaţia Notes furnizată de sistemul de operare iOS şi-a făcut intrarea odată cu primul iPhone, în 2 007. Pe atunci, fontul implicit al aplicaţiei aducea vag cu un scris de mână şi avea un fundal galben cu linii orizontale între fiecare rând de text, o încercare de a ne aminti de blocnotesurile galbene obişnuite de altădată. Chiar şi acum, aplicaţia Notes are un fundal uşor texturat care imită hârtia, un exemplu a ceea ce se numeşte design skeuomorphic, în care un obiect derivat – de pildă, o aplicaţie – reţine elemente învechite ale designului obiectului original. De exemplu, jocurile mecanice de la cazinou nu mai au nevoie de un braţ de care să tragi, dar majoritatea încă mai au aşa ceva. Multe aplicaţii pentru dispozitive mobile folosesc un design skeuomorphic – aplicaţiile noastre pentru calculatoare au formă de calculator; ceasurile noastre digitale au minutar şi orar şi aşa mai departe. Poate că toate acestea se fac în speranţa că nu vom observa cât de repede se schimbă totul.

În cea mai mare parte a vieţii mele, luam notiţe pe marginile oricărei cărţi pe care se întâmpla să o citesc în momentul respectiv. Nu am fost niciodată genul de om care să poarte cu el un carnet. Vreau să fiu o persoană care ţine un ziar în mână, stă pe bancă în parc şi e străfulgerată de gânduri minunate ce trebuie reţinute imediat. Însă am observat că de obicei gândurile mele mai puteau aştepta, iar dacă, dintr-un motiv oarecare, trebuia să scriu ceva, întotdeauna aveam o carte cu mine şi un pix în buzunar.

Există o listă de cumpărături în exemplarul meu din Song of Solomon şi indicaţii de a ajunge la casa strămătuşii mele în The Amazing Adventures of Kavalier and Clay. La pagina 2 4 1 din All the King's Men am scris în partea de jos a paginii „De două zile plouă încontinuu”, o idee pe care am avut-o pentru intriga primului meu roman, Căutând-o pe Alaska. Există multe alte referinţe la poveştile mele în cărţile pe care le citeam. Uneori doar câteva cuvinte: FERAL HOG HUNT, mâzgălite pe marginile volumului Our Southern Highlanders, au devenit parte a scenei climatice din cartea mea An Abundance of Katherines[63].

De obicei însă, marginalia pur şi simplu mă derutează. La pagina 84 a exemplarului meu din Jane Eyre, de ce-oi fi scris „Nu ai fost niciodată atât de singur”? Oare chiar la mine se referea propoziţia aia? Nota depinde de un context care acum îmi lipseşte. Când mă gândesc la vremea când am citit Jane Eyre pentru prima dată la facultate, nu-mi amintesc să fi fost singur sau orice altceva deosebit din viaţa mea de zi cu zi. Cel mai mult îmi amintesc de Jane, cum Rochester îi spunea „simpatia mea”, cum Jane spunea că pentru a evita iadul trebuie „să fiu sănătoasă şi să nu mor”.

*

Am primit un iPhone pentru prima dată în 2 008, însă cu greu am renunţat la obiceiul de a-mi nota diverse chestii pe marginea paginilor de cărţi. Am folosit aplicaţia Notes abia în 2 010. Dar nu după mult timp am constatat că de multe ori plecam de acasă fără vreun pix prin buzunare, iar în cele din urmă, de multe ori plecam şi fără să-mi iau o

carte cu mine. Problema de a nu avea nici pix, nici hârtie a fost cauzată şi rezolvată de iPhone[64].

Însă faptul de a avea mereu în buzunar o bibliotecă digitală şi un dispozitiv în care să-mi notez câte ceva nu a făcut ca notiţele să-mi fie mai uşor de înţeles. De exemplu, de ce-oi fi scris în 2 011: „Vopsesc tavanul de la Rijksmuseum”? Oare vopseau tavanul de la Rijksmuseum? Sau gândeam că este un bun început de poveste? Nu am nicio idee. Totuşi pot să analizez unele note care, luate împreună, formează un tip ciudat de autobiografie, o modalitate de a mă cunoaşte prin prisma preocupărilor mele. Începând din 2 02 0 am adoptat o altă aplicaţie de luat notiţe, renunţând la Notes de la Apple. Acum, aplicaţia Notes este ca marginalia din acel vechi exemplar din Jane Eyre, o serie de relicve. Uitaţi câte o notă pe care am scris-o pentru fiecare an din viaţa mea cu aplicaţia Notes.

*

2 019: „Trimite-i lui Sarah citatul din Manguso”. Mai bine de o duzină dintre notele mele sunt mementouri pentru a-i trimite câte ceva lui Sarah – un eseu de Donald Hall, catalogul pentru expoziţia lui Kerry James Marshall de la MOCA sau o glumă pe care Henry James a scris-o despre adverbe („singura însuşire pe care o respect cu adevărat”). Nu ştiu câte dintre chestiile astea au ajuns vreodată la ea, deoarece lucrurile din aplicaţia Notes aveau un mod de a nu se realiza. De asemenea, nu ştiu despre care citat din Sarah Manguso era vorba, dar se prea poate să fi fost un pasaj despre viaţa într-un spital de psihiatrie din cartea lui Manguso Two Kinds of Decay: „Secţia era singura comunitate cu adevărat de egali în

care am trăit vreodată. Ceea ce vreau să spun este că ştiam cu toţii că trecuserăm deja prin iad, că vieţile ne erau deja terminate şi nu ne mai aştepta decât coborârea finală. Iar singurul lucru pe care-l mai puteai face în această coborâre era să răspândeşti compasiune”.

*

2 018: „Discontinuitatea tensiunii şi caracteristica de perspectivă a timpului tău”. Habar n-am ce înseamnă cuvintele astea, dar aşa arată, tastate de mine în martie 2 018, fără vreun alt context.

*

2 017: „Să conduci singur în noapte e ca o sfâşiere fără agonie”. Mi-a venit gândul ăsta pe când conduceam singur într-o noapte, iar apoi m-am oprit să-l notez, ceea ce mi-a distrus sentimentul.

*

2 016: „Nu există o demarcaţie clară între imaginaţie şi memorie”. Potrivit calendarului meu Google, când am scris asta mă aflam acasă la cei mai buni prieteni ai mei, Chris şi Marina Waters. Bănuiesc că Sarah a spus ceva în genul ăsta în timpul conversaţiei, iar eu i-am furat ideea. În orice caz, a ajuns în cartea mea Un şir infinit de ţestoase, în care este vorba despre o copilă care îşi aminteşte în

permanenţă ceea ce şi-a imaginat şi îşi imaginează ceea ce îşi aminteşte.

*

2 015: „Barul ăsta are lumini peste tot, dar nu poţi vedea faţa nimănui”. Uneori am impresia că nu pot participa aşa cum trebuie la o conversaţie, deoarece tot ceea ce spun şi aud trebuie să treacă prin sita anxietăţii mele şi, astfel, până să înţeleg ce mi-a spus cineva şi cum ar trebui să răspund, râsul sau orice altă reacţie din partea mea pare ciudat de întârziată. Iar faptul că ştiu că se va întâmpla lucrul ăsta îmi agravează starea de anxietate, ceea ce înrăutăţeşte şi mai mult problema. Uneori mă descurc imaginându-mă nu ca fiind implicat în nişte conversaţii grozave, ci ca un cronicar al acestora, aşa că îmi scot telefonul şi-mi notez una-alta. „Barul ăsta are lumini peste tot, dar nu poţi vedea faţa nimănui” e ceea ce i-a spus agentul de publicitate al unei vedete de cinema colegei mele Elyse Marshall când eram cu toţii la barul unui hotel din Cleveland (Ohio). Mi-a plăcut mult remarca – am să încerc, probabil, să o folosesc cândva într-un roman.

*

2 014 : „Strawberry Hill nu este experienţa alcoolică de lux pe care mi-o amintesc”. Am scris asta după ce luasem o sticlă de Strawberry Hill, o băutură de patru dolari, de un roz intens, asemănătoare vinului, făcută de Boone’s Farm. Am băut de multe ori Strawberry Hill în liceu şi mi-a plăcut,

dar anii au trecut şi fie s-a schimbat băutura, fie m-am schimbat eu[65].

*

2 013 : „Focul luptă împotriva focului”. Propoziţia asta trebuie să fi avut mare importanţă pentru mine, deoarece am scris-o de trei ori separat în aplicaţia Notes în 2 013 , dar nu am absolut nicio idee ce-o fi însemnând. Este un mic memento acum că memoria este mai mult un filtru decât un aparat de fotografiat – particulele pe care le reţine sunt o nimica toată în comparaţie cu ceea ce se scurge.

*

2 012 : „Singurul verset care are înţeles la propriu”. Într-o zi eram la biserică, iar lectura evangheliei includea Matei 19, 2 4 , care spune: „Şi iarăşi zic vouă că mai lesne este să treacă cămila prin urechile acului, decât să intre un bogat în împărăţia lui Dumnezeu”. Preotul a zis că oamenii iau orice verset din Biblie ad litteram, cu excepţia aceluia, când de fapt este singurul verset care are înţeles la propriu.

*

2 011: „Era o zi oarecum frumoasă – doar o frază ce merită reţinută”. Pe asta mi-o amintesc destul de bine.

Lucrasem aproape un an la un roman despre şase elevi de liceu care naufragiază pe o insulă pustie. Mă blocasem cu povestea, aşa că am decis să fac o pauză de câteva săptămâni, iar apoi să o recitesc. Când m-am întors la roman cu mintea limpede, nu am găsit absolut nimic – nici suflet, nici spirit, nici bucurie. Trebuia ras, cu excepţia acelei fraze: „Era o zi oarecum frumoasă”. Totuşi îmi place fraza asta. A ajuns în Sub aceeaşi stea.

*

2 010: Her eyes on His eyes on („Ochii ei aţintiţi asupra ochilor Lui aţintiţi”). Potrivit telefonului meu, a fost prima notă pe care am făcut-o în aplicaţie. Presupun că a fost scrisă când am observat pentru prima dată jocul de cuvinte din versurile unui cântec al trupei mele preferate, The Mountain Goats. Piesa lor Jenny este despre o fată care tocmai şi-a luat o motocicletă Kawasaki galben-cu-negru şi despre povestitorul care o iubeşte. În cântec se spune la un moment dat: And you pointed your headlamp toward the horizon/ We were the one thing in the galaxy God didn’t have His eyes on („Şi-ai îndreptat farul spre orizont/ Eram singurii din galaxie spre care Dumnezeu nu-şi avea aţintiţi ochii”). Aceste cuvinte îmi amintesc mereu că eram în clasa a XI-a, aşezat în mijlocul unui câmp întins împreună cu trei prieteni la care am ţinut enorm de mult, bând lichior de malţ încălzit şi uitându-ne la cerul înstelat.

Being the one thing in the galaxy God didn’t have His eyes on primeşte 5 stele serioase din partea mea, dar în ceea ce priveşte aplicaţia Notes, are de la mine 3 ,5 stele.

Roman publicat şi în limba română – De 19 ori Katherine, traducere din limba engleză de Shauki Al-Gareeb, Trei, Bucureşti, 2 014 . (N.t.)

Am impresia că tehnologia se laudă adesea cu rezolvarea problemelor pe care ea însăşi le-a creat.

Una dintre frazele mele preferate în limba engleză este dintr-o recenzie la Strawberry Hill de pe site-ul fanilor boonesfarm.net: „Strawberry Hill are o aromă bogată, vibrantă de căpşuni, cu doar o uşoară sugerare a colinei”.

The Mountain Goats

Nu ştiu ce-aş putea să vă spun despre dragostea mea pentru trupa The Mountain Goats, cu excepţia faptului că este cu adevărat necondiţionată. Nu am un cântec sau un album de-ale lor preferat; toate sunt preferatele mele. Cântecele lor m-au însoţit în permanenţă de când prietena mea Lindsay Robertson mi-a cântat The Best Ever Death Metal Band Out of Denton în urmă cu jumătate din viaţa mea. Lindsay, o persoană cu cel mai bun gust din câte am întâlnit vreodată, mi-a recomandat să încep experienţa The Mountain Goats ascultând noul lor album de atunci, Tallahassee. (Ca şi mine, Lindsay a crescut în Florida.)

În câteva săptămâni, memorasem toate cântecele de pe Tallahassee. John Darnielle, principalul membru al trupei, este, după cum spunea criticul de muzică Sasha Frere-Jones, „cel mai bun textier non-hip-hop din America”. Pe Tallahassee, el prezintă dragostea aşa cum o trăiam eu: „Dragostea noastră este ca graniţa dintre Grecia şi Albania”, se spune în International Small Arms Traffic

Blues. Într-un alt cântec spune despre o relaţie „ca un cimitir din Louisiana,/ Unde nimic nu rămâne îngropat”.

Pe măsură ce am îmbătrânit, The Mountain Goats au crescut împreună cu mine. Cântecele lor m-au însoţit când mi s-au născut copiii („I-am văzut feţişoara strâmbându-se în vreme ce ochii săi întâlneau lumina”), la fel şi atunci când durerea mă purta în derivă, cuprins de ameţeală („Sunt un avion ce se prăbuşeşte-n vrie,/ Încearcă să-mi urmăreşti instrumentele,/ Care nu spun nimic”). Uneori am nevoie ca arta să mă încurajeze, aşa cum excelent face The Mountain Goats în refrenul de la This Year, cu Darnielle strigând: „Am să supravieţuiesc anul ăsta, dacă mă ucide”. Alteori, am nevoie doar ca arta să mă însoţească.

The Mountain Goats mi-au format modul de a gândi – şi-i ascult atât de profund, încât nu ştiu cine aş fi fără ei, doar că nu aş fi eu. Nu vreau să exagerez lucrul ăsta, însă există în cântecele celor de la The Mountain Goats momente ce-mi par aproape scripturale, în sensul că îmi oferă un ghid pentru viaţa pe care vreau să o trăiesc şi persoana care îmi doresc să fiu când voi fi mare. Reflectaţi, de pildă, la următoarele versuri: „Erai o prezenţă plină de lumină pe acest Pământ,/ Iar eu sunt martor al vieţii tale şi al valorii ei”. Pentru mine este o chemare – să ofer mai multă lumină şi să particip în mai mare măsură la lumina din ceilalţi.

The Mountain Goats primesc de la mine 5 stele.

Tastatura QWERTY

Pe cele mai multe tastaturi de limbă engleză, cele trei rânduri de taste cu litere nu sunt aranjate alfabetic sau în funcţie de frecvenţa utilizării. Într-adevăr, cele mai frecvente două litere din limba engleză – e şi t – nu se numără printre aşa-numitele home keys („taste de reşedinţă”), tastele pe care vă odihniţi degetele atunci când tastaţi. Sunt pe rândul de sus, unde, de la stânga la dreapta, sunt literele Q W E R T Y. Şi asta din cauza unor mecanici de maşini de scris, un vegetarian militant şi un politician din Wisconsin care în opt ani a fost prin trei partide politice diferite.

Îmi place o poveste simplă despre inventatori şi invenţiile lor. În clasa a V-a am scris prima mea lucrare de non-ficţiune despre viaţa lui Thomas Edison. Începe în felul următor: „Thomas Alva Edison a fost o persoană foarte interesantă care a creat numeroase invenţii interesante, cum ar fi becul şi foarte interesanta cameră de filmat”. Îmi plăcea cuvântul interesting („interesant”), deoarece trebuia să scriu biografia de mână şi cursiv şi trebuia să o întind pe cinci pagini, iar cu caligrafia mea tremurătoare, cuvântul interesting ocupa el singur un rând întreg.

Fireşte, apropo de Edison, printre lucrurile interesante se numără şi faptul că nu el a inventat nici becul, nici camera de filmat. În ambele cazuri, Edison a lucrat cu colaboratori pentru a construi folosindu-se de invenţii existente, ceea ce constituie una dintre superputerile umane. În ceea ce priveşte omenirea, cel mai interesant nu cred că este ceea ce face fiecare individ în parte, ci tipurile de sisteme pe care le construim şi le întreţinem împreună. Becul este grozav, şi câte şi mai câte, dar cu adevărat grozavă este reţeaua electrică utilizată pentru alimentarea lui.

Dar cine vrea să audă o poveste despre progresul lent realizat prin schimbări repetate de-a lungul mai multor decenii? Ei bine, sper că tu.

Primele maşini de scris au fost construite în secolul al XVIII-lea, însă erau şi prea lente, şi prea scumpe pentru a fi produse în serie. De-a lungul timpului, extinderea Revoluţiei Industriale a făcut ca mai multe piese metalice de precizie să poată fi realizate cu costuri mai mici, iar în anii 1860, Christopher Latham Sholes, patron de ziar şi politician din Wisconsin, încerca să creeze o maşină care să poată imprima numerele de pagină pe cărţi, când s-a gândit că o maşină similară ar putea tipări şi litere.

Sholes era un veteran al politicii din Wisconsin – fusese democrat în senatul statului Wisconsin, după care s-a alăturat Free Soil Party (Partidul Pământului Liber), care a încercat să pună capăt discriminării juridice împotriva afro-americanilor şi să prevină extinderea sclaviei în Statele Unite. Sholes a devenit ulterior republican, iar astăzi este amintit cel mai mult ca adversar vocal al pedepsei capitale. El a deschis calea spre abolirea pedepsei cu moartea în Wisconsin în 1853 .

Împreună cu prietenii săi Samuel Soule şi Carlos Glidden, Sholes şi-a propus să construiască o maşină de scris similară cu una despre care citise în revista Scientific American, în care era descris un „pian literar”. La început au construit o maşină de scris cu două rânduri de taste – abanos şi fildeş, la fel ca pianul –, cu o dispunere a tastelor în mare parte alfabetică.

La vremea aceea erau multe tipuri de maşini de scris care foloseau numeroase dispuneri ale tastelor şi diferite strategii de proiectare, ceea ce evidenţiază una dintre

marile provocări ale colaborărilor noastre extinse la nivel de specie: standardizarea. Învăţarea unei noi dispuneri de taste de fiecare dată când îţi iei o nouă maşină de scris e o treabă extrem de ineficientă[66].

Maşina de scris Sholes era o aşa-numită maşină de „scris în orb”, adică nu puteai vedea ce scriai în timp ce tastai. Ceea ce însemna, de asemenea, că nu aveai de unde să ştii când se bloca maşina, iar dispunerea alfabetică a tastelor provoca numeroase blocaje. Dar nu este clar dacă aceste blocaje au determinat modificarea dispunerii tastelor. Koichi şi Motoko Yasuoka aduc un argument convingător în lucrarea lor „On the Prehistory of QWERTY”, susţinând că dispunerea tastelor nu a fost determinată de blocaje, ci de nevoile operatorilor de telegraf care traduceau din codul Morse.

Oricum, atât operatorii de telegraf, cât şi stenografii au contribuit la stabilirea dispunerii finale a tastelor, precum şi numeroşi alţi colaboratori, printre care şi Thomas Edison, care a oferit sfaturi cu privire la maşina de scris. Sholes, Soule şi Glidden s-au bazat şi pe investitori externi, mai ales pe vechiul prieten al lui Sholes, James Densmore. Densmore era un vegetarian pătimaş care se hrănea în principal cu mere crude şi era cunoscut pentru faptul că se certa prin restaurante ori de câte ori auzea pe câte unul comandând feluri de mâncare din carne. De asemenea, şi-a tăiat pantalonii la câţiva centimetri deasupra gleznei pentru confort şi se pare că avea un frate, Amos, care a studiat frecvenţa literelor şi a combinaţiilor de litere în limba engleză. Potrivit unor relatări, Amos i-a sfătuit pe producătorii maşinii de scris cu privire la dispunerea tastelor.

Densmore le-a spus stenografilor şi operatorilor de telegraf solicitaţi pentru testări beta să dea maşinilor de scris „o bătaie bună. Găsiţi-le punctele slabe”. Pe măsură ce persoanele care se ocupau de teste îi dădeau bătaie, Sholes şi colegii săi au perfecţionat maşinile până în noiembrie 1868, când maşina de scris folosea o tastatură cu patru rânduri de taste în care rândul de sus începea cu A E I . ?. În 1873 , dispunerea pe patru rânduri începea cu Q W E. T Y. În anul acela, producătorul de arme Remington and Sons a cumpărat drepturile asupra maşinii de scris Sholes and Glidden – odată cu încheierea Războiului Civil din Statele Unite, Remington voia să-şi extindă domeniul şi în afara armelor de foc. Inginerii de la Remington au mutat tasta R pe rândul de sus al maşinii de scris, oferindu-ne aproximativ aceeaşi dispunere de taste pe care o avem astăzi.

Dispunerea QWERTY nu a fost inventată de o persoană sau alta, ci de mai mulţi oameni lucrând împreună. De altfel, Sholes însuşi nu a fost mulţumit de această dispunere a tastelor şi a continuat să lucreze la îmbunătăţirea ei tot restul vieţii sale. Cu câteva luni înainte de a muri, a căutat să breveteze o nouă tastatură, în care rândul superior de litere începea cu X P M C H.

Însă QWERTY era mai răspândită, în parte pentru că maşina de scris Remington 2 a devenit foarte populară şi, în parte, pentru că este o bună dispunere a tastelor. Au fost multe încercări de a îmbunătăţi QWERTY în anii de după apariţia sa, dar niciuna nu a adus un plus suficient de mare pentru a determina modificarea standardului. Cea mai cunoscută dispunere a tastelor considerată mai comodă este Dvorak Simplified Keyboard, creată în 193 2 de August Dvorak, la care A O E U sunt pe tastele de reşedinţă din partea stângă. Unele studii au ajuns la

concluzia că distribuţia Dvorak îmbunătăţea viteza de tastare şi reducea ratele de eroare, însă multe dintre studiile respective au fost plătite de Dvorak, iar studii mai recente au demonstrat că dispunerea Dvorak sau orice altă dispunere de taste presupus optimizată oferea prea puţine avantaje (sau deloc).

Oarecum întâmplător, tastatura QWERTY este destul de eficientă la alternarea mâinilor în cadrul cuvintelor, ceea ce înseamnă că o mână poate ajunge la o tastă în timp ce cealaltă mână tastează. Nu este perfect eficientă – cele mai frecvente taste sunt apăsate cu mâna stângă, în timp ce majoritatea oamenilor tastează ceva mai rapid şi mai precis cu mâna dreaptă –, dar pentru cei mai mulţi dintre noi, de cele mai multe ori, QWERTY funcţionează.

În cazul meu a funcţionat cu siguranţă. În şcoala primară aveam un scris oribil (de unde şi faptul că-mi lua un rând întreg de caiet ca să scriu cuvântul interesting în cursive). Oricât de mult încercam să ţin ferm creionul în mână, pur şi simplu nu puteam scrie bine. Dar chiar şi copil fiind, eram un dactilograf al naibii de bun. Folosirea unei tastaturi QWERTY a fost unul dintre primele lucruri la care m-am priceput – la început pentru că voiam să joc jocurile video pe bază de text din anii 1980, dar în cele din urmă pentru că îmi plăcea acel sentiment al perfecţiunii. În clasa a VI-a puteam tasta 80 de cuvinte pe minut. În ziua de azi, pot tasta la fel de repede cum gândesc. Sau poate, de vreme ce mi-am petrecut atât de mult din viaţă gândind în timp ce tastam, creierul meu a învăţat să gândească cu viteza cu care tastez, la fel cum a învăţat să gândească alfabetul ca începând cu Q-W-E-R-T-Y.

Tastatura este modalitatea mea de a gândi şi de a-mi împărtăşi gândurile. Nu pot cânta la un instrument, dar pot

să lovesc acest pian literar şi, când lucrurile merg bine, se dezvoltă un anumit ritm percutant. Uneori – nu în fiecare zi, fireşte, dar uneori –, faptul că ştiu unde sunt literele îmi dă senzaţia că ştiu unde sunt cuvintele. Îmi place sunetul produs de apăsarea tastelor pe o tastatură grozavă – termenul tehnic este „acţionarea tastei” –, dar cel mai mult la tastare îmi place că, pe ecran sau pe pagină, scrisul meu nu se distinge vizual de scrisul altcuiva.

Pe când eram copil, la începuturile internetului, îmi plăcea să tastez pentru că nimeni nu ştia cât de mici şi subţiri îmi erau mâinile, cât de speriat eram mai tot timpul, cât de mult mă străduiam să vorbesc răspicat. În 1991, online, nu eram făcut din carne anxioasă şi oase fragile; eram făcut din apăsări de taste. Când nu mai reuşeam să suport să fiu eu însumi, puteam deveni pentru o vreme o serie de taste lovite în succesiune rapidă. Iar la un anumit nivel, acesta e motivul pentru care încă mai tastez şi acum, după atâţia ani.

Prin urmare, deşi nu are o dispunere perfectă a tastelor, acord tastaturii QWERTY 4 stele.

De multe ori lipsa standardizării afectează productivitatea. Dimensiunea ecartamentului feroviar este un bine-cunoscut exemplu al fenomenului, dar cel cu care mă confrunt cel mai des în viaţa de zi cu zi sunt cablurile de încărcare pentru dispozitive electronice portabile. Unele dintre dispozitivele mele folosesc cabluri de încărcare USB-C; altele – USB-A sau mini-USB sau micro-USB. Iar apoi există standardul de încărcare pe care Apple îl foloseşte în acest moment. În ultimii zece ani, Apple a renunţat la atât de multe standarde, încât este un miracol binecuvântat că încă mai fac computere cu tastatură QWERTY.

Cea mai mare minge de vopsea din lume

Nu mă amăgesc cu gândul că Statele Unite ar fi o naţiune exemplară sau chiar deosebit de excepţională, dar avem multe dintre cele mai mari mingi din lume. Cel mai mare ghem din sârmă ghimpată din lume se află în Statele Unite, la fel şi cea mai mare sferă din pop-corn, şi cea mai mare bilă de autocolante din lume, şi cel mai mare ghem de elastice de cauciuc din lume etc. Cea mai mare sferă din timbre din lume se află în Omaha (Nebraska) – au fost colecţionate de rezidenţii orfelinatului cunoscut sub numele de Boys Town.

Am fost să văd sfera din timbre în urmă cu 2 0 de ani, cu ocazia unei excursii pe care am făcut-o împreună cu o prietenă, în timpul căreia am străbătut ţara în căutarea unor atracţii situate de-a lungul autostrăzii. Relaţia noastră se destrăma, aşa încât am căutat un remediu geografic. Am vizitat Carhenge din Nebraska, o replică exactă a ansamblului de la Stonehenge construită din maşini stricate, şi Palatul Porumbului din Dakota de Sud, o structură masivă cu o faţadă realizată în principal din boabe de porumb. Am văzut şi câteva dintre cele mai mari sfere din lume, printre care cel mai mare ghem de sfoară rulată de o singură persoană în Darwin (Minnesota) şi cel mai mare ghem de sfoară rulată de o comunitate în Cawker City (Kansas)[67]. Ne-am despărţit la puţin timp după aceea, însă întotdeauna vom avea Cawker City.

*

Există un poem al lui Emily Dickinson care începe cu Simţit-am moartea în creier. Este una dintre puţinele poezii pe care am reuşit să le memorez. Se termină astfel:

Un Reazăm în Minte se rupe

Şi eu cad adânc, adânc –

Lumi după Lumi treceam

Şi Pătrunzând, am înţeles[68]*.*

În urmă cu câţiva ani, un reazăm în minte mi s-a rupt, iar eu am căzut adânc, adânc, trecând lumi după lumi. Nu era prima dată când mi se întâmpla lucrul ăsta, dar precedentul e o rece mângâiere când simţi moartea în creier. În timp ce mă luptam să-mi revin sau cel puţin să-mi atenuez căderea, gândurile mi s-au întors spre călătoriile cu maşina pe care le făcusem şi am decis să încerc un remediu geografic. Am urcat în maşină şi m-am dus să văd cea mai mare minge de vopsea din lume, care în cele din urmă mi-a salvat viaţa, cel puţin până acum.

*

Mă fascinează atracţiile situate de-a lungul autostrăzilor, deoarece sunt locuri în care vedem cum munca unor sisteme imense se intersectează cu munca unor individualităţi mărunte. Avem foarte multe atracţii la

marginea drumului deoarece avem foarte multe drumuri – sistemul nostru de autostrăzi interstatale este construit pentru a deplasa un mare număr de oameni pe zone întinse de teritoriu[69]. De îndată ce te afli pe un drum interstatal, e uşor să-ţi continui călătoria până când ajungi să ai nevoie de benzină sau alimente. Pentru a te îndepărta de simplitatea controlată a autostrăzii americane, este nevoie de ceva extraordinar. Ceva fără precedent. Cel mai mare ______ din lume.

Sistemul este cel care face necesară atracţia de pe marginea drumului, însă indivizii sunt cei care aleg ce să facă şi de ce. De pildă, Joel Waul, creatorul Megaton, cel mai mare ghem de elastice de cauciuc din lume. Când a construit mingea pentru prima dată, Waul scria pe pagina sa de Myspace: „Mai întâi, aveţi o idee clar definită şi concretă, un scop, un obiectiv. În al doilea rând, aveţi mijloacele necesare pentru a vă atinge scopurile. În al treilea rând, adaptaţi toate mijloacele în vederea acelui scop. Aristotel”[70]. Pentru Waul, ideea clar definită şi concretă era aceea de a face cel mai mare ghem de elastice de cauciuc din lume, care va ajunge în cele din urmă să cântărească mai bine de 4 000 de kilograme. Nu sunt sigur de ce mi se pare frumos să te dedici obsesiv creării unui lucru atât de lipsit de importanţă, dar cred că e frumos.

Cea mai mare minge de vopsea din lume se află în orăşelul Alexandria (Indiana). În 1977, Mike Carmichael a vopsit o minge de baseball împreună cu fiul său de trei ani. După care au continuat să o vopsească. Carmichael declara pentru Roadside America: „Intenţia mea a fost să pun pe ea vreo mie de straturi de vopsea, apoi să o tai în jumătate şi să văd cum arată. Dar a ajuns la o oarecare dimensiune şi părea destul de drăguţă, aşa încât toată

familia mi-a zis că continui să o vopsesc”. Carmichael şi-a invitat şi prietenii, şi familia să vopsească mingea, iar în cele din urmă, au început să apară şi necunoscuţi, iar Mike le-a spus şi lor să o vopsească.

Acum, după mai bine de 4 0 de ani, sunt mai mult de 2 6 000 de straturi de vopsea pe acea minge de baseball. Cântăreşte 2 ,5 tone. Are căsuţa ei şi în fiecare an apar cel puţin o mie de străini ca să adauge straturi de vopsea. Intrarea e liberă; iar Mike chiar pune la dispoziţie vopseaua. El şi fiul său încă mai vopsesc acea minge de baseball, dar cele mai multe dintre straturile de vopsea sunt adăugate de vizitatori.

*

Copil fiind, aşa cum îmi imaginam că progresele tehnologice erau determinate mai cu seamă de ideile strălucite ale unor indivizi care, cu eroism, lucrau fiecare de capul lui, şi arta o vedeam ca pe o poveste a unor genii individuale.

Shakespeare, Leonardo da Vinci sau altul asemenea şi-au folosit geniul înnăscut pentru a lărgi peisajul uman şi studiind vieţile şi opera unor asemenea indivizi, eram convins că aş putea şti tot ce se poate despre cum se realizează marea artă. În şcoală, indiferent dacă studiam istorie, matematică sau literatură, aproape întotdeauna aflam că în centrul poveştii existau nişte indivizi formidabili, grozavi. Michelangelo cu tavanul său. Newton cu mărul care cade din pom. Cezar traversând Rubiconul.

Ca să fiu cinstit, uneori aflam că şi circumstanţele jucau un rol în apariţia măreţiei. Când am discutat la liceu despre Aventurile lui Huckleberry Finn, unul dintre profesori a subliniat că, pentru ca Mark Twain să devină Mark Twain, a trebuit să crească de-a lungul fluviului care diviza America secolului XX în timpul războiului care a divizat America secolului al XIX-lea. Dar în cea mai mare parte mi se spunea – şi am crezut lucrul ăsta – că o lucrare importantă nu se realiza în timp sau printr-o colaborare de amploare, ci de nişte indivizi geniali, cu eroism.

Încă mai cred în geniu. De la John Milton până la Jane Austen şi Toni Morrison, unii artişti sunt pur şi simplu... mai buni. Dar în ziua de azi văd geniul mai degrabă ca un continuum decât ca o simplă trăsătură. Mai exact, cred că venerarea geniului individual în artă şi oriunde în altă parte este în cele din urmă o greşeală. Isaac Newton nu a descoperit gravitaţia; el ne-a lărgit conştientizarea ei împreună cu mulţi alţii, într-o epocă şi într-un loc în care cunoştinţele erau construite şi împărtăşite mai eficient. Iulius Cezar nu a devenit dictator pentru că a ales să treacă Rubiconul cu armata sa; a devenit dictator pentru că, de-a lungul secolelor, Republica Romană a devenit mai dependentă de succesul generalilor săi pentru a finanţa statul şi pentru că, în timp, soldaţii imperiului au simţit mai multă loialitate faţă de liderii lor militari decât faţă de cei civili. Michelangelo a beneficiat nu doar de o mai bună înţelegere a anatomiei umane şi nu doar de faptul că era florentin într-o perioadă în care Florenţa era bogată, ci şi de munca mai multor asistenţi care au ajutat la pictarea unor părţi din Capela Sixtină.

Persoanele pe care le celebrăm situându-le în centrul unor revoluţii mai recente au fost şi ele poziţionate în vremuri şi în locuri în care puteau contribui la crearea unor

microcipuri mai rapide, a unor sisteme de operare mai bune sau a unor dispuneri de taste mai eficiente. Chiar şi cel mai extraordinar geniu poate realiza foarte puţine lucruri de unul singur.

*

De multe ori mi-am dorit – mai ales când eram mai tânăr – ca tot ce fac să fie mai bine, să se ridice la nivelul geniului, să pot scrie suficient de bine încât să creez ceva demn de reţinut. Însă cred că acest mod de a imagina arta i-ar putea face pe indivizi prea importanţi. Poate că, în cele din urmă, arta şi viaţa seamănă mai mult cu cea mai mare minge de vopsea din lume. Îţi alegi cu atenţie culorile, după care adaugi stratul de vopsea cât poţi de bine. În timp, se adaugă noi straturi. Mingea este vopsită iar şi iar, până când nu mai rămâne vizibilă nicio urmă din stratul tău de vopsea. Iar în final, în afară de tine, poate că nimeni nu va şti lucrul ăsta.

Dar asta nu înseamnă că stratul tău de vopsea nu are nicio importanţă sau constituie un eşec. Ai schimbat în permanenţă, fie şi imperceptibil, dimensiunea sferei. Ai făcut-o mai frumoasă şi mai interesantă. Cea mai mare minge de vopsea din lume nu seamănă nici pe departe cu mingea de baseball care era înainte, iar tu eşti parte din motivul acestei schimbări.

În definitiv, asta înseamnă arta pentru mine. Vopseşti mingea, ceea ce schimbă modul în care altcineva percepe această idee de a vopsi mingea şi tot aşa mai departe, până când un tip copleşit de durere şi teamă se îndreaptă spre Alexandria (Indiana) ca să vadă ce frumoasă nebunie

au făcut mii de oameni împreună şi simte o speranţă care nu poate fi explicată sau împărtăşită decât prin vopsit. Tipul respectiv adaugă mingii un strat de vopsea al său, unul care nu va dura, dar care totuşi contează. Arta nu înseamnă doar un geniu care deschide drumul, după cum spunea James Joyce, „pentru a forja în fierăria sufletului meu conştiinţa încă necreată a neamului meu”[71]. Arta înseamnă şi să alegi un albastru-deschis pentru stratul tău care să acopere cea mai mare minge de vopsea din lume, ştiind că în curând va fi acoperit de stratul următor, dar cu toate acestea să continui să vopseşti.

Cea mai mare minge de vopsea din lume primeşte din partea mea 4 stele.

Poate că spune tot ceea ce trebuie să ştiţi despre America faptul că aceştia nu sunt singurii concurenţi pentru titlul de Cel mai Impresionant Ghem de Sfoară din Lume. Există şi cel mai mare ghem de sfoară din nailon din lume, aflat în prezent în Branson (Missouri), şi cel mai greu ghem de sfoară din lume, în Wisconsin.

Emily Dickinson, Simţit-am moartea în creier, în Antologie de poezie americană de la începuturi până azi, vol. I, ediţie întocmită de Leon Leviţchi şi Tudor Dorin, Prefaţă şi tabel cronologic de Dan Grigorescu, traducere din limba engleză de Mihaela Ghelmegeanu, Minerva, Bucureşti, 1977, p. 2 16. (N.t.)

Este grăitor faptul că în Statele Unite, cele mai mari bile din lume nu au devenit cu adevărat atracţii decât după construirea sistemului de autostrăzi, începând cu anii 1950.

Nu-s chiar cuvintele lui Aristotel, dar ideile sunt sintetizate din Etica nicomahică.*

* Aristotel, Etica nicomahică, traducere de Traian Brăileanu, Antet, 2 012 . (N.r.)

James Joyce, Portret al artistului la tinereţe, traducere din limba engleză şi note de Antoaneta Ralian, prefaţă de Dana Crăciun, Humanitas, Bucureşti, 2 012 , p. 2 87. (N.t.)

Platani

Copiilor mei le place să joace cu mine un joc vechi de când lumea numit „De ce?”. Le spun, de pildă, că vreau să-şi termine micul dejun, la care ei zic: „De ce?” Le spun că în felul ăsta veţi fi hrăniţi şi hidrataţi în mod adecvat, iar ei: „De ce?” La care le spun că, în calitate de părinte, mă simt obligat să vă protejez sănătatea. „De ce?” Le zic că, pe de o parte, vă iubesc, iar pe de altă parte, din cauza imperativelor evolutive ancorate în biologia mea. „De ce?” La care le spun pentru că specia vrea să-şi continue mersul înainte – „De ce?”, zic ei.

La care fac o pauză lungă, după care le spun: „Nu ştiu. Cred că, la urma urmei, spiritul întreprinzător al omului are valoare”.

Apoi se aşterne tăcerea. O linişte binecuvântată şi frumoasă ce învăluie masa la care mâncăm micul dejun. S-ar putea chiar să văd unul dintre copii ridicând o furculiţă. Iar apoi, chiar în clipa când liniştea pare gata să-şi dea jos haina şi să rămână o vreme, unul dintre copiii mei spune: „De ce?”

*

Când eram adolescent, foloseam jocul ăsta ca o modalitate de a demonstra că, dacă sapi suficient de adânc, nu există „de ce”. Mă delectam în nihilism. Mai mult decât atât, îmi plăcea să fiu convins de lucrul ăsta. Sigur că oricine credea că viaţa are un sens inerent era un idiot. Cu siguranţă sensul este doar o minciună pe care ne-o spunem nouă înşine pentru a supravieţui durerii provocate de lipsa de sens.

Cu ceva vreme în urmă, creierul meu a început să joace un joc asemănător cu jocul „de ce?”. Se numea „Ce rost mai are?”.

Există o poezie scrisă de Edna St. Vincent Millay pe care am citat-o în două dintre romanele mele, iar acum am s-o citez din nou, pentru că nu am găsit niciodată ceva care să descrie atât de bine vijeliile mele depresive. „E în aer o răceală, începe poezia, pe care înţelepţii o ştiu prea bine şi chiar au învăţat să o îndure./ Această bucurie, ştiu,/ Va fi curând acoperită de zăpadă”.

Mă aflu într-un aeroport la sfârşitul anului 2 018, când dintr-odată simt răceala în aer. Ce rost mai are? Mă pregătesc să zbor spre Milwaukee într-o marţi după-amiază, să mă alătur altor maimuţe cât de cât inteligente într-un tub care va împrăştia în atmosferă o cantitate cu adevărat uluitoare de dioxid de carbon pentru a ne transporta dintr-o aşezare populată în alta. Nimic din ceea ce vreunul ar avea ceva de făcut în Milwaukee nu are cu

adevărat importanţă, pentru că nimic nu contează cu adevărat.

Când mintea mea începe să joace „Ce rost mai are”, nu găsesc un rost în a face artă, care nu-i altceva decât utilizarea resurselor limitate ale planetei noastre pentru a decora. Nu găsesc un rost în a cultiva grădini de legume, care nu fac decât să creeze în mod ineficient hrană care să ne susţină inutilele vase sangvine pentru o perioadă ceva mai mare. Şi nu găsesc un rost în a te îndrăgosti, care nu-i decât o încercare disperată de a evita singurătatea de care n-ai să poţi scăpa niciodată cu adevărat, pentru că eşti mereu singur „în coborârea spre întunericul care eşti tu”, după cum spunea Robert Penn Warren.

Doar că nu este întuneric. E mult mai rău de atât. Când creierul meu joacă „Ce rost mai are?”, peste fiinţa mea se abate de fapt o vijelie de o lumină albă orbitoare şi îngheţată. Nu doare să fii în întuneric, dar asta doare, căci e ca şi cum te-ai uita la soare. Poezia lui Millay se referă la „tulburarea strălucitoare a ochiului”. Mi se pare că tulburarea strălucitoare este lumina pe care o vezi prima dată când deschizi ochii după naştere, lumina care te face să-ţi plângi primele lacrimi, lumina care este prima ta teamă.

Ce rost mai are? Atâta încercare şi trudă pentru ceea ce va deveni neant, şi asta curând. Stând în aeroport, mă simt dezgustat de excesele mele, de eşecurile mele, de încercările mele jalnice de a-mi crea un sens sau o speranţă din materialele acestei lumi fără rost. M-am păcălit singur, gândindu-mă că există un motiv pentru toate astea, gândindu-mă că conştiinţa este un miracol, când de fapt e o povară, gândindu-mă că a fi în viaţă e ceva minunat, când de fapt este o teroare. Faptul e că

atunci când joacă acest joc, creierul meu îmi spune că universului nu-i pasă că mă aflu aici.

„Noaptea cade repede, scria Millay. Astăzi e trecut.”

Problema cu jocul ăsta este că, odată ce creierul meu începe să-l joace, nu reuşesc să mă mai opresc. Orice apărare serioasă pe care încerc să o pun la punct este distrusă instantaneu de lumina albă extrem de intensă şi am senzaţia că singura modalitate de a supravieţui vieţii este să cultiv o detaşare ironică faţă de ea. Dacă nu pot fi fericit, măcar să fiu indiferent. Când creierul meu joacă „Ce rost mai are?”, speranţa pare extrem de fragilă şi de naivă, mai ales în faţa atrocităţilor şi ororilor nesfârşite ale vieţii umane. Ce idiot ar putea ca, văzând starea experienţei umane, să răspundă cu orice altceva decât cu o disperare absolută?

Nu mai cred în viitor. În romanul lui Jacqueline Woodson If You Come Softly există un personaj care spune că scrutează viitorul şi vede doar „acest spaţiu imens şi gol în care ar trebui să mă aflu”. Când mă gândesc la viitor, încep să văd doar spaţiul imens şi gol, teroarea strălucitoare fără de-ce-uri. În ceea ce priveşte prezentul, mă doare. Totul doare. Durerea mi se ondulează pe sub piele, zdruncinându-mi oasele. Ce rost mai are toată această durere şi dorinţă? De ce?

Disperarea nu este foarte productivă. Asta e problema ei. La fel ca un virus care se multiplică, orice disperare este creată mai mult de propria fiinţă. Dacă jocul „Ce rost mai are?” m-ar face să devin un susţinător mai dedicat al justiţie sau al protecţiei mediului, aş da totul pentru asta.

Însă lumina albă a disperării mă face să fiu inert şi apatic. Îmi vine greu să fac ceva, orice. Mi-e greu să dorm, dar la fel de greu îmi este şi să stau treaz.

Nu vreau să cedez disperării; nu vreau să mă refugiez în ridicolul detaşat al emoţiei. Nu vreau să fiu indiferent, dacă asta înseamnă să fii rece sau departe de realitatea experienţei.

Depresia este epuizantă. Te îmbătrâneşte atât de repede, ascultând proza elaborată a creierului tău spunându-ţi că eşti un idiot fie şi numai pentru că încerci. Când jocul este jucat, sunt convins că nu se va termina nicicând. Dar asta e o minciună, ca mai toate certitudinile. Acum simt că e nesfârşit, însă niciodată nu este aşa. Adolescent fiind, m-am înşelat cu privire la lipsa de sens a vieţii, şi mă înşel şi acum. Adevărul este mult mai complicat decât o simplă deznădejde.

*

Believe („crede”). Prietena mea Amy Krouse Rosenthal mi-a spus cândva să privesc cuvântul şi să mă minunez, conţine şi be („a fi”), şi live („a trăi”). Luam masa de prânz împreună şi, după ce mi-a spus cât de mult îi plăcea cuvântul believe, conversaţia s-a îndreptat spre familie sau muncă, iar apoi, ca din senin, a spus: „Believe! Be live! («Fii plin de viaţă!») Ce cuvânt!”.

Dicţionarele etimologice îmi spun că believe are rădăcini protogermanice însemnând „a preţui, a ţine foarte mult” sau „a-ţi păsa”. Îmi place chestia asta aproape la fel de mult ca etimologia lui Amy. Trebuie să aleg să cred, să îmi

pese, să preţuiesc. Merg mai departe. Mă duc la terapie. Încerc un alt tratament. Meditez, deşi dispreţuiesc meditaţia. Exersez. Aştept. Mă străduiesc să cred, să preţuiesc, să merg mai departe.

*

Într-o zi, aerul e niţel mai cald, iar cerul nu străluceşte chiar atât de orbitor. Mă plimb printr-un parc împădurit împreună cu copiii mei. Fiul meu îmi arată două veveriţe care se reped să urce într-un imens platan american, a cărui scoarţă albă se cojeşte lăsând în urmă pete, cu frunzele mai mari decât nişte farfurii. Mă gândesc Doamne, ce copac frumos! Trebuie să aibă la vreo sută de ani, poate mai mult.

Mai târziu, mă voi întoarce acasă şi voi citi despre platani şi voi afla că există platani care şi astăzi sunt în viaţă, care au mai bine de trei sute de ani, copaci mai bătrâni decât naţiunea care-i revendică. Voi afla că George Washington a măsurat odată un platan care avea o circumferinţă de aproape 12 metri şi că, după ce au dezertat din armata britanică în secolul al XVIII-lea, fraţii John şi Samuel Pringle au trăit mai bine de doi ani în trunchiul scobit al unui platan, cam pe unde se află astăzi Virginia de Vest.

Voi afla că în urmă cu 2 4 00 de ani, Herodot a scris că regele persan Xerxes mărşăluia cu armata printr-un crâng de platani, când a dat peste unul „căruia, pentru frumuseţea lui, i-a dăruit o podoabă de aur şi l-a încredinţat în paza unui zeu nemuritor”[72].

Dar deocamdată mă uit în sus la acel copac, gândindu-mă la felul în care a transformat aerul, apa şi soarele în lemn, scoarţă şi frunze, şi-mi dau seama că mă aflu la umbra întinsă şi întunecată a acestui copac imens. Simt mângâierea acelei umbre, alinarea pe care o oferă. Şi acesta e rostul lui.

Fiul meu mă apucă de încheietura mâinii, atrăgându-mi privirea dinspre copacul uriaş către mâna lui cu degete subţirele. „Te iubesc”, îi spun. Abia rostesc cuvintele.

Acord platanilor 5 stele.

Herodot, Istorii II, VII, XXXI, traducere de Adelina Piatkowski, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1964 , pp. 197–198. (N.t.)

New Partner

Durerea sufletească nu este chiar atât de diferită de starea de a fi îndrăgostit. Ambele sunt experienţe copleşitoare care mă dezrădăcinează. Amândouă sunt pline de alean. Amândouă consumă sinele. Cred că despre asta este vorba în piesa New Partner a celor de la Palace Music. Dar nu sunt sigur.

De mai bine de 2 0 de ani, New Partner a fost piesa mea preferată care nu era a celor de la The Mountain Goats, dar nu am reuşit niciodată să găsesc vreun sens versurilor. De pildă: And the loons on the moor, the fish in the flow/ And my friends, my friends still will whisper hello („Cufundarii sunt pe baltă, peştii-noată în curent,/ Iar

prietenii mei, ai mei prieteni încă-mi vor şopti salut”). Ştiu că asta înseamnă ceva; dar pur şi simplu nu ştiu ce. Urmează imediat un vers la fel de frumos şi derutant: When you think like a hermit, you forget what you know („Când gândeşti ca un pustnic, uiţi ceea ce ştii”).

Palace Music este una dintre numeroasele încarnări ale lui Will Oldham, care uneori înregistrează cu numele său, alteori sub un nume de filfizon, Bonnie Prince Billy. Îmi plac multe dintre cântecele sale; cântă despre religie, dor şi speranţă în moduri care rezonează cu mine, şi-mi place felul în care vocea lui pare de multe ori cât pe ce să izbucnească.

Însă pentru mine, New Partner nu este doar un cântec. Este un fel de magie, deoarece mă poartă prin toate clipele pe care le-am trăit ascultându-l. Timp de trei minute şi cincizeci şi patru de secunde, mă transformă în acele persoane care am fost. Prin cântec retrăiesc atât durerea sufletească, cât şi dragostea cu suficientă detaşare încât să le percep a fi mai mult decât contrarii. În The Palace, Kaveh Akbar scrie că „Arta este locul în care supravieţuiesc toate cele cărora am reuşit să le supravieţuim” – ceea ce cred că este adevărat nu numai pentru arta pe care o creăm, ci şi pentru arta pe care o iubim.

Ca în cazul oricărei magii, trebuie să ai grijă cu un cântec magic, căci dacă-l asculţi prea des va deveni rutină. Vei auzi schimbările de acorduri înainte ca ele să se producă, iar piesa îşi va pierde capacitatea de a te surprinde şi teleporta. Dar dacă sunt chibzuit cu un cântec magic, el mă poate purta înapoi în locuri din trecut cu mai multă însufleţire decât orice altă formă de amintire.

*

Am 2 1 de ani. Sunt îndrăgostit şi am pornit într-o călătorie cu maşina pentru a-mi vizita nişte rude îndepărtate care locuiesc în şi prin împrejurimile orăşelului în care a crescut bunica mea. Prietena mea şi cu mine intrăm într-o parcare McDonald's din Milan (Tennessee), apoi rămânem în maşină câteva minute să ascultăm sfârşitul piesei New Partner.

E primăvară şi ne îndreptăm spre sud, iar când coborâm din maşină după ce se termină piesa ne dăm seama că tricourile noastre cu mânecă lungă nu ne mai sunt necesare. Îmi suflec mânecile şi simt mângâierea soarelui pe antebraţe pentru prima dată după luni întregi. La telefonul cu plată din McDonald's, sun la numărul pe care mi l-a dat mama, iar o voce tremurătoare răspunde: „Alo?”

Îi explic că verişoara ei, Billie Grace, este bunica mea. Femeia spune: „Fata lui Roy?” Îi spun că da. La care ea zice: „Spui că eşti rudă cu Billie Grace Walker”, eu zic că da, ea spune „Deci spui că eşti rudă cu mine”, eu – da, după care ruda mea îndepărtată, Bernice, zice: „Păi, atunci vino încoace!”

*

Am 2 2 de ani, lucrez ca student capelan într-un spital de copii, rămas de curând singur, într-o stare destul de jalnică. Tocmai am terminat patruzeci şi opt de ore consecutive de gardă. Au fost două zile grele. În timp ce părăsesc spitalul, nu-mi vine să cred ce lumină e afară, ce

revigorant se simte aerul. Urc în maşină şi stau o vreme uitându-mă la părinţii şi copiii care intră şi ies. Pun New Partner la casetofonul maşinii.

În noaptea precedentă, un copil murise aparent fără niciun motiv – sindromul morţii subite a sugarului, o boală a cărei denumire este o recunoaştere a ignoranţei noastre şi a neputinţei în faţa ei. Era un bebeluş frumos, care a plecat. Mama lui mă rugase să-l botez. Potrivit tradiţiei credinţei mele, morţii nu ar trebui botezaţi, însă nici copiii nu ar trebui să moară. A fost prima persoană pe care am botezat-o în viaţa mea. Se numea Zachary, un nume de origine evreiască ce înseamnă „Dumnezeu şi-a amintit”.

*

Am 2 8 de ani, sunt proaspăt căsătorit şi locuiesc într-un subsol din Chicago, aproape fără mobilier. Mă aflu în mijlocul unui tratament stomatologic, supus unor intervenţii chirurgicale pentru a încerca să-mi repar gura după un accident de bicicletă şi mă doare tot timpul. E o durere înnebunitoare – încerc să mă apuc de un nou roman, dar tot ce pot scrie e o serie de poveşti în care un tânăr încearcă tot felul de strategii, din ce în ce mai absurde, pentru a-şi scoate toţi dinţii.

Îmi amintesc că stăteam întins într-un pat împrumutat din apartamentul acela şi ascultam New Partner ca să mă calmez, uitându-mă la plăcile vechi de pe tavan, cu petele lor de apă de culoarea ceaiului ce semănau cu nişte continente pe harta unei alte lumi. Uneori cântecul mă poartă în momentul acela într-un mod atât de inexplicabil, încât simt mirosul antibioticului din apa de gură cu care

făceam gargară în timp ce rana încă îmi era deschisă. Pot simţi până şi durerea din maxilar, dar într-un mod suportabil, asemenea lucrurilor pe care le simţi după ce le-ai supravieţuit.

*

Am 3 2 de ani. Acum am şi eu un copil. Ştiam, fireşte, că actul de a deveni tată nu te face să devii dintr-odată calificat pentru această sarcină, dar chiar şi aşa, nu-mi vine să cred că acest copil este responsabilitatea mea. Henry are doar câteva luni şi încă mă îngrozeşte ideea de a fi tatăl cuiva, gândul că depinde întru totul de mine, când mă ştiu că sunt o persoană pe care nu te poţi bizui câtuşi de puţin.

Îmi rostogolesc tot timpul prin minte cuvântul tată. Tată. Un cuvânt ca o armă încărcată. Vreau să fiu drăguţ şi răbdător, liniştit şi relaxat. Vreau ca în braţele mele să se simtă în siguranţă. Dar habar n-am ce să fac. Am citit efectiv mai multe cărţi despre Hamlet decât despre parenting. Nu se va opri din plâns, chiar dacă i-am schimbat scutecul şi i-am dat biberonul. Am încercat să-l înfăş, să şâşâi, să-l legăn, să cânt, dar nimic nu funcţionează.

De ce plânge? Poate că nu există un „de ce”, însă creierul meu are nevoie de aşa ceva. Sunt atât de incompetent, cad atât de repede pradă frustrării, sunt absolut nepregătit pentru fiecare aspect al acestei sarcini. Strigătele unui bebeluş sunt pătrunzătoare, parcă te străpung. În cele din urmă, nereuşind să-l fac să nu mai plângă, îl pun în scaunul lui de maşină şi îl legăn încet, îmi înfund căştile în

urechi şi dau New Partner cât de tare pot, ca să aud glasul tânguitor al lui Will Oldham, în locul plânsetelor fiului meu.

*

Am 4 1 de ani. Mie şi lui Sarah, cântecul ne aminteşte acum de cum eram îndrăgostiţi în toţi acei ani care au trecut, când eram fiecare noul partener al celuilalt, însă ne aminteşte şi de dragostea noastră de astăzi. E o punte între viaţa aceea şi cea de azi. Pentru prima dată, punem New Partner fiului nostru acum în vârstă de nouă ani, iar Sarah şi cu mine nu ne putem abţine să nu zâmbim unul altuia, cuprinşi de o uşoară veselie. În bucătărie, începem să dansăm încetişor, în ciuda chicotelilor sonore ale fiului nostru, şi cântăm împreună, Sarah cu o voce muzicală, eu pe alături. La sfârşitul cântecului, îl întreb pe fiul meu dacă i-a plăcut. „Un pic”, zice el.

Nu-i nimic. Îi va plăcea un alt cântec. Probabil că şi tu ai un alt cântec preferat. Sper că te poartă în locuri pe care simţi nevoia să le vizitezi fără să trebuiască să rămâi acolo.

New Partner primeşte din partea mea 5 stele.

Trei fermieri mergând la un bal

August Sander, Tineri fermieri, 1914 . În imagine, de la stânga la dreapta: Otto Krieger, August Klein şi Ewald Klein.

De cele mai multe ori trec pe lângă o bandă verticală cu patru fotografii în care apare Sarah împreună cu mine. Pozele au fost făcute într-o cabină foto din Chicago, în 2 005, la doar câteva săptămâni după ce ne-am logodit. Sunt chestiile obişnuite pentru o cabină foto – zâmbete, strâmbături şi aşa mai departe –, dar lumina era bună, iar noi eram tineri.

Pe măsură ce îmbătrânesc, imaginea continuă să se schimbe. În 2 005, gândeam: Suntem noi. În ziua de azi îmi zic: Eram doar nişte copii. Văzând zi de zi fotografiile respective, îmi vine în minte că peste alţi cincisprezece ani voi vedea aceste poze cu noi din 2 02 0 şi mă voi gândi: Uită-te la tot ce nu ştiau cei doi.

Mai este o fotografie pe care o văd aproape în fiecare zi: este copia unei poze făcute de fotograful August Sander şi intitulată iniţial Tineri fermieri, 1914 , dar mai târziu a fost cunoscută sub denumirea Three Farmers on Their Way to a Dance (Trei fermieri mergând la un bal).

Sander a făcut numeroase fotografii pe care le-a intitulat Tineri fermieri, pentru proiectul său de amploare, pe care nu a reuşit să-l termine, Menschen des 2 0 Jahrhunderts (Oameni ai secolului XX), în care voia să includă fotografii cu tot felul de oameni din Germania, de la aristocraţi până la artişti de circ şi soldaţi. Însă această imagine este probabil cea mai cunoscută dintre toate. Am aflat prima dată despre ea din romanul lui Richard Powers Three Farmers on Their Way to a Dance, pe care l-am citit în facultate. Powers a scris ulterior un roman autobiografic în care un tânăr programator ajunge să fie obsedat de fotografie şi renunţă la carieră pentru a scrie despre ea. Şi pentru mine a devenit o obsesie această fotografie. Ani la

rând am încercat să găsesc biografiile şi alte portrete ale băieţilor din imagine[73].

Sunt multe lucruri care să-ţi placă în această imagine. Îmi place felul în care tinerii se uită peste umăr, de parcă abia ar avea timp să se oprească în faţa aparatului de fotografiat înainte de a-şi continua drumul spre bal şi spre restul vieţii lor. Stau cu picioarele în noroi, însă capetele le sunt în cer, ceea ce este o bună metaforă pentru vârsta de 2 0 de ani. Iar expresiile lor surprind felul în care te simţi când eşti împreună cu cei mai buni prieteni, îmbrăcat cu cele mai bune haine pe care le ai.

Hainele în sine sunt de asemenea fascinante. După cum a scris criticul de artă John Berger, „Cei trei tineri sunt, cel mult, din a doua generaţie care a purtat vreodată astfel de costume în mediul rural european. Cu douăzeci sau treizeci de ani mai devreme, asemenea haine nu existau la un preţ pe care ţăranii să şi-l poată permite”. Industrializarea combinată cu mass-media, precum filmele şi revistele, făceau ca moda urbană să fie de acum disponibilă şi atractivă pentru tinerii din Europa rurală.

Dar în fotografie există şi o oarecare tensiune. Posturile celor trei fermieri spilcuiţi, cu ţigări şi bastoane elegante, sunt ciudat de nepotrivite cu peisajul pastoral din fundal. De asemenea, capetele le sunt într-un fel tăiate de linia orizontului, un element care se dovedeşte a avea o rezonanţă tragică, deoarece atunci când a fost făcută fotografia, cei trei fermieri nu ar fi avut de unde să ştie că se îndreptau şi spre Primul Război Mondial. Fotografia a fost făcută cu puţin timp înainte de asasinarea arhiducelui Franz Ferdinand. Curând, Germania va intra în război, iar aceeaşi industrializare care a făcut posibile acele costume

avea să producă în masă arme cu mult mai letale decât orice văzuse lumea până atunci.

Aşadar, pentru mine, este o imagine despre a şti şi a nu şti. Ştii că eşti în drum spre un bal, dar nu ştii că te îndrepţi spre un război. Imaginea este un memento – niciodată nu ştii ce se va întâmpla cu tine, cu prietenii tăi, cu naţiunea ta. Philip Roth numea istoria „teroarea neprevăzutului”. El spunea că istoria este locul în care „toate evenimentele, neaşteptate la vremea respectivă, sunt relatate în cronici ca fiind inevitabile”[74]. Văzându-i pe acei tineri fermieri, ne dăm seama cât de profund neaşteptate au fost vremurile înfiorătoare care au urmat. Şi asta ne aminteşte că există şi un orizont dincolo de care nu putem vedea.

*

Am o fotografie din ianuarie 2 02 0, făcută în interiorul unei case. Stau braţ la braţ împreună cu patru prieteni. La picioarele noastre, copiii noştri – opt dintre ei – sunt învălmăşiţi într-o grămadă veselă, îmbrăţişarea lor comună prăbuşindu-se chiar cu o clipă înainte de a fi făcută fotografia. Nimeni nu poartă mască. În ianuarie 2 02 0, fotografia mă făcea să râd. În iulie, nu prea. „Istoria este doar o listă cu surprize”, scria Kurt Vonnegut. „Poate doar să ne pregătească pentru a fi surprinşi din nou.”

Prin urmare, aşa văd eu întotdeauna fotografia – fermierii sunt simboluri ale unui moment istoric precar. Sunt un memento. În timp, şi eu voi fi surprins de istorie, iar imaginea aceea, deşi statică, se schimbă mereu, de fiecare dată când cei care o privesc sunt alţii. După cum

spunea Anaïs Nin, „Nu vedem lucrurile aşa cum sunt, ci le vedem aşa cum suntem noi”.

*

Tineri fermieri nu este doar o operă de artă; este şi un document istoric, care înfăţişează oameni reali. Băiatul din stânga este Otto Krieger, născut în 1894 . El îl cunoştea pe August Sander, deoarece Sander îi fotografiase pe Otto şi familia sa cu trei ani mai devreme. Băiatul din mijloc, August Klein, fusese şi el fotografiat anterior de Sander, însă negativele acelor imagini, împreună cu alte 3 0 000 de negative ale lui Sander, au fost distruse în timpul celui de-al Doilea Război Mondial.

Totuşi, există o fotografie cu Otto Krieger şi August Klein de dinaintea Tinerilor fermieri.

În această fotografie din 1913 , Otto (rândul de jos, al treilea din stânga) ţine încrucişate două beţe de tobă, în timp ce August (rândul de jos, primul din stânga) ţine ceea ce pare a fi acelaşi baston care apare şi în fotografia Tineri fermieri. Potrivit ziaristului Reinhard Pabst, un alt obsedat de Tinerii fermieri, care a găsit şi a păstrat această fotografie, poza ar fi putut fi făcută în timpul unei sărbători a „Zilei florilor” din primăvara anului 1913 , cam cu un an înainte de faimoasa fotografie a lui Sander.

După cum probabil Sander ştia, Otto Krieger şi August Klein nu erau fermieri. Amândoi lucrau într-o mină de minereu de fier. Celălalt băiat din Tineri fermieri, din

dreapta, Ewald Klein, vărul lui August, lucra tot la mina aceea, dar la birouri. Finul său va spune mai târziu că Ewald prefera munca de birou, pentru că nu-i plăcea să-şi murdă-rească mâinile.

Astfel, tinerii fermieri erau de fapt doi tineri mineri şi un funcţionar, ceea ce înseamnă că făceau parte din economia industrială. Fierul extras din mina unde lucrau avea să fie folosit la construirea armelor pentru războiul care urma.

Sander însuşi lucrase într-o mină de fier începând de la vârsta de 13 ani, aşa încât se prea poate să fi simţit o oarecare afinitate faţă de aceşti băieţi. Fotografa Maggie Steber remarca odată: „Respectul este cel mai important lucru pe care îl pui în aparatul tău de fotografiat”, iar respectul lui Sander pentru cei trei subiecţi este evident în imagine. Ewald a spus mai târziu: „Îl cunoşteam cu toţii pe atunci, pentru că făcuse fotografii în toată regiunea şi venea mereu la cârciumă”.

Într-adevăr, în cele din urmă, respectul lui Sander faţă de subiecţii săi va atrage asupra sa mânia regimului nazist. Sander a fotografiat evrei şi ţigani (o secţiune din Oameni ai secolului XX este dedicată „celor persecutaţi”), iar în 193 4 , autorităţile naziste au distrus blocurile tipografice ale unei colecţii de fotografii ale lui Sander şi au ars toate exemplarele disponibile ale cărţii. În anul următor, fiul lui Sander, Erich, a fost arestat pentru că ar fi fost comunist. A murit în închisoare după zece ani, cu doar câteva luni înainte de încheierea celui de-al Doilea Război Mondial.

Dar nici măcar nu am ajuns la Primul Război Mondial. Este vara anului 1914 . Erich Sander are 15 ani.

Cei trei tineri fermieri care de fapt nu erau fermieri locuiau în Dünebusch, un sat cu aproximativ 150 de locuitori din munţii Westerwald, din vestul Germaniei. Pe atunci, satul nu era accesibil cu maşina. Pentru a-l vizita, Sander mergea cu maşina până la capătul drumului, după care îşi căra echipamentul fotografic sus pe munte, kilometri întregi.

Otto, August şi Ewald erau într-adevăr în drum spre un bal, care se ţinea într-un orăşel aflat la vreo 4 5 de minute de mers pe jos. Sander ştia probabil dinainte pe unde aveau să meargă, aşa încât era deja pregătit când au ajuns. S-au oprit în faţa camerei, şi-au întors capetele, privind peste umeri, şi au rămas nemişcaţi.

Otto, cu o pălărie uşor lăsată pe ceafă, cu ţigara între buze, părea să anunţe acel gen de necazuri în care nu te-ar deranja să intri. August pare chipeş şi încrezător, cu un aer niţel cam somnoros. Şi apoi Ewald, care, cu buzele strânse şi bastonul ţinut drept, îmi pare a fi nervos.

E o prostie ca dintr-o singură imagine să tragi concluzii generale despre nişte fiinţe umane. Sander însuşi spunea despre subiecţii săi: „Imortalizez un moment din mişcarea sa, doar cinci sutimi de secundă din viaţa acelei persoane. Este un foarte mic fragment dintr-o viaţă”.

Cu toate acestea, nu pot să nu-mi imaginez momentele de dinainte şi de după. Mă întreb despre ce vorbeau în drumul lor. Mă întreb dacă s-au distrat bine, cât de târziu au stat la bal, cu cine au dansat. Ştim că era într-o sâmbătă de vară. Ştim că ieşiseră din mină, pe lumină. Şi mai ştim că trebuie să fi fost unul dintre ultimele baluri la care au participat împreună, deoarece războiul avea să izbucnească peste doar câteva săptămâni.

Curând, toţi cei trei băieţi au fost înrolaţi în cadrul forţelor armate germane. Otto şi August au ajuns în acelaşi regiment şi au fost trimişi să lupte în Belgia. În ianuarie 1915, la doar câteva luni după fotografia Tineri fermieri, August Klein a trimis acasă această imagine din Belgia aflată sub zăpadă: Klein e în picioare, al cincilea din dreapta; Krieger e îngenuncheat în dreptul lui.

Băieţii par acum mai altfel. Viitorul, care abia se profila la orizont, îşi făcuse apariţia. Însă nici atunci, August şi Otto nu aveau de unde să ştie. Nu puteau şti că August Klein va fi ucis în război în martie, anul acela, la 2 2 de ani. Otto a fost rănit de trei ori – o dată chiar grav, în mai 1918 –, însă a supravieţuit războiului. Ewald a fost şi el rănit, dar în cele

din urmă a reuşit să se întoarcă la Dünebusch, unde a trăit până la o vârstă înaintată.

Alice Walker a scris cândva „Întreaga istorie este actuală” şi cred că lucrul ăsta e adevărat în foarte multe privinţe. Istoria se întipăreşte în noi, modelând experienţa contemporană. Istoria se schimbă pe măsură ce privim înspre trecut din diferite prezenturi. Iar istoria este şi curent electric – tensionată şi fluidă. Preia energie din unele surse şi o livrează altora. Sander a spus cândva că a crezut că fotografia ar putea ajuta la „menţinerea fermă a istoriei lumii”, însă nimic nu poate fixa istoria. Întotdeauna se retrage şi se dizolvă, nu doar în trecutul incognoscibil, dar şi în viitorul imposibil de redresat.

*

Nu-mi amintesc precis ce sentiment mi-a dat fotografia aceea cu copiii căzuţi grămadă înainte ca o pandemie globală să o facă atât de ciudat de electrizantă. Şi nu-mi pot imagina cum va părea ea viitoarelor mele euri. Tot ce pot să văd este imaginea aceea, care se schimbă pe măsură ce timpul se îndepărtează de ea.

August Klein avea 2 2 de ani când a murit. Mai avea cam un an de trăit când a pozat pentru acea fotografie celebră. S-ar fi putut întâmpla orice, dar un lucru s-a întâmplat.

Three Farmers on Their Way to a Dance primeşte din partea mea 4 ,5 stele.

În cele din urmă, cum se întâmplă cu cele mai multe eforturi în lume, nu am reuşit să fac lucrul ăsta de unul singur, ci doar în colaborare cu alţii. Un grup de detectivi pe internet amabili şi extrem de talentaţi, numit Tuataria, au lucrat cot la cot pentru a da de urma lui Reinhard Pabst, ziaristul şi intelectualul german ale cărui cercetări au dus la stabilirea identităţilor şi biografiilor celor trei băieţi.

Philip Roth, Complotul împotriva Americii, traducere din limba engleză şi note de Fraga Cusin, Polirom, Iaşi, 2 012 , p. 13 1. (N.t.)

Post-scriptum

Titlul acestei cărţi tradus în germană apare sub forma Wie hat Ihnen das Anthropozän bis jetzt gefallen?. Nu ştiu germană, însă doar uitându-mă la el mi se pare un titlu minunat. Mi s-a spus că înseamnă ceva de genul How Have You Enjoyed the Anthropocene So Far? (Cum ţi-a plăcut până acum Antropocenul?).

Chiar aşa, cum?

*

Încă de când eram copii, îl rugam pe fratele meu Hank să-mi spună care este sensul vieţii. Şi a rămas o glumă între noi – vorbim despre vieţile noastre, ce facem cu ele, sau despre familiile noastre, sau despre muncă, iar când apare

o uşoară pauză în conversaţie, îi spun: „Şi în definitiv, care este sensul vieţii?”

Hank îşi adaptează întotdeauna răspunsul în funcţie de conversaţie sau de ceea ce crede că aş vrea să aud. Uneori îmi spune că sensul vieţii ar fi grija faţă de ceilalţi. Alteori îmi spune că suntem aici pentru a depune mărturie, pentru a fi atenţi. Într-un cântec pe care l-a scris cu ani în urmă şi intitulat The Universe Is Weird, Hank spune că cel mai ciudat lucru este că, în noi, „universul a creat un instrument cu care să se cunoască pe sine”.

Îi place să-mi aducă aminte că sunt făcut din materia universului, că nu conţin nimic altceva decât acea materie. „Într-adevăr”, mi-a spus cândva, „eşti doar o bucată de humă care încearcă să menţină o abatere de la echilibrul chimic”.

*

În Self-Portrait in a Convex Mirror, John Ashbery scrie:

Secretul e prea limpede. Îndurarea faţă de el doare,

Face ca lacrimi fierbinţi să ţâşnească: căci sufletul nu e un suflet,

Nu are niciun secret, e mic şi-şi potriveşte de minune

Căuşul: camera sa, momentul nostru de atenţie.

Îşi potriveşte de minune căuşul. Camera sa, momentul nostru de atenţie. Îmi şoptesc uneori aceste cuvinte, pentru a încerca să mă concentrez, să observ căuşurile perfect potrivite din jur.

Mă gândesc că această carte e plină de citate, poate că sunt prea multe. Şi eu sunt exagerat de plin de citate. Pentru mine, a citi şi a reciti constituie o nesfârşită învăţătură. Vreau să învăţ ceea ce Ashbery părea să ştie: cum să deschid camera de atenţie care conţine sufletul. Vreau să învăţ ceea ce ştie fratele meu: cum să dau sens şi ce sens să dau. Vreau să învăţ ce să fac cu micul meu strat de pe cea mai mare minge de vopsea din lume.

*

În sfârşit e primăvară şi plantez un rând lung cu seminţe de morcov. Sunt atât de mici, încât nu pot să nu pun mai multe la un loc, câte zece-douăsprezece seminţe la fiecare centimetru de pământ. Mă simt o fiinţă umană care plantează seminţe de morcov în Pământ, dar de fapt, după cum mi-ar spune fratele meu, sunt Pământ care plantează Pământ în Pământ.

„Umpleţi Pământul şi-l supuneţi”, ne spune Dumnezeu în primul capitol din Facerea. Dar şi noi suntem Pământul pe care îl umplem şi-l supunem.

*

Cum mi-a plăcut până acum Antropocenul? E minunat! În liceu, împreună cu cel mai bun prieten al meu, Todd, mergeam în fiecare miercuri la cinema la reducere. Vedeam orice film rula pe singurul ecran din sala de cinema îngheţată. Odată, un film despre vârcolaci cu Jack Nicholson şi Michelle Pfeiffer a rulat opt miercuri la rând, aşa că l-am văzut de opt ori. Filmul, care era îngrozitor, a devenit din ce în ce mai bun pe măsură ce îl vedeam de mai multe ori. A opta oară eram singuri în sală şi urlam împreună cu Jack Nicholson în timp ce beam Mountain Dew îmbunătăţit cu bourbon.

Cum mi-a plăcut până acum Antropocenul? E îngrozitor! Simt că nu am evoluat suficient de mult pentru aceste vremuri. Sunt aici de puţin timp, dar deja mi-am văzut semenii nimicind ultimele exemplare din multe alte specii – de la păsări, precum Kauaʻi ʻōʻō, văzută ultima oară pe când aveam zece ani, până la copaci, precum măslinul din Sfânta Elena, dintre care ultimul a murit când aveam 2 6 de ani.

„Miros rana şi miroase ca mine”, scrie Terry Tempest Williams în Erosion. Trăiesc într-o lume rănită şi ştiu că rana sunt eu: Pământul distruge Pământul cu Pământ.

Ce înseamnă să trăieşti într-o lume în care ai puterea de a nimici speciile cu miile, dar poţi fi şi îngenuncheat, sau distrus, de un singur lanţ de ARN? Am încercat aici să schiţez câteva dintre locurile în care mica mea viaţă se opune marilor forţe care modelează experienţa contemporană a omului, însă singura concluzie pe care o pot trage e una simplă: suntem atât de neînsemnaţi şi atât de fragili, atât de glorios şi de îngrozitor de trecători!

Când mă gândesc la cum mi-a plăcut până acum Antropocenul, îmi vine în minte Robert Frost, care a scris: „Asemenea unei bucăţi de gheaţă pe o plită încinsă, poezia trebuie să alunece pe ceea ce s-a topit din ea”. Aşa este cu poemele, aşa este şi în cazul nostru. Asemenea bucăţii de gheaţă pe o plită încinsă, trebuie să călătorim pe un Pământ care se topeşte, ştiind în permanenţă cine îl topeşte. O specie care şi-a găsit mereu drumul spre mai mult acum trebuie să-şi găsească drum spre mai puţin.

Uneori, mă întreb cum pot să supravieţuiesc în această lume în care, după cum spune Mary Oliver, „ ...totul/ Mai devreme sau mai târziu/ E parte din orice”. Alteori îmi amintesc că nu voi supravieţui, desigur. Mai devreme sau mai târziu, voi fi tot ceea ce e parte din orice. Dar până atunci: Ce uimire să respiri pe această planetă care respiră! Ce binecuvântare să fii Pământ care iubeşte Pământul!

Mulţumiri

Le mulţumesc lui Hank Green, Sarah Urist Green, Rosianna Halse Rojas, Elyse Marshall şi Stan Muller în primul rând pentru că m-au încurajat în această idee. Mark Olsen şi Meredith Danko m-au ajutat şi ei, de timpuriu, cu comentarii critice. Realizarea podcastului The Anthropocene Reviewed (Antropocenul recenzat) împreună cu WNYC Studios a fost o bucurie absolută datorită producătorului Jenny Lawton, compozitorului Hannis Brown, directorului tehnic Joe Plourde şi lui Nadim Silverman. Printre mulţi alţii, le sunt îndatorat şi lui Tony Philips şi Ashley Lusk. Niki Hua a făcut note critice pe marginea unei mari părţi din aceste eseuri şi m-a învăţat

ritmul cântecului You’ll Never Walk Alone. Julie Strauss-Gabel îmi este redactor de aproape douăzeci de ani; îi sunt foarte recunoscător pentru că a păstorit această carte şi a găsit întotdeauna povestea când eu nu reuşeam. Le mulţumesc tuturor celor de la Dutton şi Penguin, inclusiv lui Anna Booth, Melissa Faulner, Rob Farren, Natalie Vielkind, Jen Loja, Christine Ball, Emily Canders, Stephanie Cooper, Dora Mak, John Parsley, Linda Rosenberg, Amanda Walker, Helen Boomer, Leigh Butler, Kim Ryan şi Grace Han. De asemenea, le sunt recunoscător lui Jodi Reamer şi Kassie Evashevski pentru sfatul lor înţelept.

Părinţii mei, Mike şi Sydney Green, au îmbogăţit această carte în numeroase feluri, la fel şi socrii mei, Connie şi Marshall Urist. De asemenea, le sunt foarte recunoscător lui Chris şi Marina Waters. În muncă şi în viaţă, Sarah Urist Green este cea mai bună colaboratoare pe care mi-aş putea-o imagina vreodată.

O mare parte din această carte a fost posibilă datorită celor care ascultă podcastul The Anthropocene Reviewed. Vă mulţumesc pentru subiectele pe care le-aţi sugerat şi poeziile pe care le-aţi trimis prin e-mail. Sunt recunoscător în special comunităţii online Tuataria, care a făcut cercetări în legătură cu povestea tinerilor fermieri care încheie această carte, precum şi Life’s Library Book Club şi tuturor celor care depun eforturi pentru a desfăşura o activitate uimitoare.

În cele din urmă, lui Henry şi Alice – vă mulţumesc. Amândoi mă uluiţi, oferindu-mi bucurie şi uimire. Vă mulţumesc pentru ajutorul oferit pentru această carte şi deoarece m-aţi învăţat despre orice, de la velociraptori până la şoapte.

Note

Multe dintre aceste eseuri au apărut pentru prima dată, sub diferite forme, pe podcastul The Anthropocene Reviewed, o coproducţie WNYC şi Complexly. Fragmente din alte eseuri au apărut mai întâi în seria PBS Digital The Art Assignment, fondată şi produsă de Sarah Urist Green, sau pe canalul YouTube VlogBrothers. Notele de mai jos nu se vor exhaustive (sau epuizante), ci o introducere pentru cei interesaţi de lecturi suplimentare şi de alte experienţe care au stat la baza acestor eseuri.

Nu este o lucrare de ficţiune, dar sunt convins că am uitat multe lucruri. De asemenea, în unele momente am modificat detalii sau caracterizări pentru a păstra anonimatul persoanelor.

Aceste note şi surse au fost redactate cu ajutorul lui Niki Hua şi Rosianna Halse Rojas, fără de care apariţia acestei cărţi ar fi fost imposibilă. Orice greşeală existentă îmi aparţine în totalitate.

You’ll Never Walk Alone

Unul dintre numeroasele avantaje ale îndrăgirii clubului de fotbal Liverpool este că, de-a lungul timpului, cunoaşterea cântecului You’ll Never Walk Alone (Nu vei merge niciodată singur) ajunge în tine prin osmoză. Citatul cu Molnár care nu vrea ca Liliom să devină o operă a lui Puccini provine din The Sound of Their Music de Frederick Nolan, ca şi multe alte informaţii despre musical şi relaţia lui Molnár cu acest gen de spectacol. De la Niki Hua am

aflat despre schimbările muzicale pe care Gerry and the Pacemakers le-au adus melodiei. Gerry Marsden, care a murit la începutul anului 2 02 1, povestea adesea despre întâlnirea cu Shankly, inclusiv într-un interviu din Independent cu Simon Hart, din 2 013 . Nu există om care să considere că are o viaţă împlinită dacă nu s-a alăturat şi nu a cântat You'll Never Walk Alone împreună cu şaizeci de mii de oameni – sper că vei avea la un moment dat această experienţă şi, de asemenea, că o voi avea şi eu, din nou, curând.

Intervalul temporal al umanităţii

Ideea acestui eseu mi-a venit în urma unei discuţii cu prietenul şi de multă vreme colaboratorul meu Stan Muller. Există multe versiuni ale analogiei istoriei Pământului pe parcursul unui an, însă m-am bazat mai cu seamă pe o cronologie dezvoltată de Kentucky Geological Survey. Sondajul în rândul unor persoane din diverse ţări cu convingeri diferite legate de apropierea apocalipsei a fost realizat de Ipsos Global Affairs. Majoritatea informaţiilor despre extincţia permiană provin dintr-un articol publicat în National Geographic (2 012) de Christine Dell'Amore şi intitulat „«Lethally Hot» Earth Was Devoid of Life – Could It Happen Again?" („«Ucigător de fierbinte». Pământul a fost lipsit de viaţă – S-ar putea întâmpla din nou?"). (Atenţie, dezvăluire! S-ar putea. De fapt, se va întâmpla.) Citatele din Octavia Butler provin din Parable of the Talents. Ideea de a vedea lucruri pe care nu le vei vedea niciodată mi-a venit datorită lucrării artistului David Brooks, provocatoarea sa temă artistică regăsindu-se în cartea lui Sarah Urist Green You Are an Artist. Informaţiile despre creşterea temperaturii medii globale începând cu revoluţia

industrială provin de la National Climatic Data Center of the NOAA.

Cometa Halley

După cum s-a menţionat în recenzie, o mare parte din contextul înţelegerii lui Edmond Halley şi a calculelor sale legate de cometă provin din două cărţi foarte interesante: Halley's Quest de Julie Wakefield, despre vremea când Halley era căpitan de vas şi explorator, şi Out of the Shadow of a Giant: Hooke, Halley, and the Birth of Science de John Gribbin şi Mary Gribbin. În privinţa cometelor, am aflat despre teoria „bulgărelui de zăpadă murdar" a lui Fred Whipple de la Smithsonian Astrophysical Observatory. Mai multe informaţii despre reacţiile în urma apariţiei cometei Halley în 1910 am aflat din articolul lui Chris Riddell „Apocalypse Postponed?" publicat în The Guardian (2 012). (Doar că acea apocalipsă este mereu amânată.)

Capacitatea noastră de a ne minuna

Sunt îndatorat cărţii lui Matthew J. Bruccoli despre F. Scott Fitzgerald, Some Sort of Epic Grandeur, precum şi volumului Zelda de Nancy Mitford, despre Zelda Fitzgerald. Am aflat multe despre ediţiile pentru forţele armate dintr-un articol publicat în revista Mental Floss (2 015) intitulat „How WWII Saved The Great Gatsby from Obscurity". Am putut sta la hotelul Plaza datorită generozităţii Fox 2 000, un studio de film care nu mai există. The Crack-Up (Prăbuşirea) a fost publicat iniţial în revista Esquire în 193 6, iar acum este disponibil online. Diverse manuscrise ale Marelui Gatsby sunt disponibile online prin intermediul

bibliotecii de la Princeton University şi este fascinant de urmărit ceea ce s-a schimbat (şi ce nu) între diferitele revizuiri. Cuvintele lui David Denby sunt preluate dintr-o recenzie publicată în The New Yorker pe 13 mai 2 013 .

Picturile rupestre din peştera Lascaux

Am aflat pentru prima dată de aceste picturi şi de povestea despărţirii noastre de ele din documentarul lui Werner Herzog Cave of Forgotten Dreams (Peştera viselor uitate). Am aflat mai multe din eseul lui Judith Thurman „First Impressions”, publicat în The New Yorker (16 iunie 2 008). Simon Coencas a înregistrat o istorie orală pentru Holocaust Memorial Museum din Statele Unite care este disponibilă online, pe site-ul lor. Cuvintele lui Coencas despre „micul grup” sunt dintr-un interviu acordat AFP (Agence France-Presse) în 2 016. Eseul Barbarei Ehrenreich „The Humanoid Stain” a fost publicat pentru prima dată în The Baffler, în noiembrie 2 019. Site-ul Lascaux, de la adresa archeologie.culture.fr, mi-a fost deosebit de util şi a inclus referinţe la urmele de palme de la Lascaux. Am aflat despre activitatea desfăşurată de Genevieve von Petzinger dintr-un articol publicat în New Scientist (2 016) de Alison George, intitulat „Code Hidden in Stone Age Art May Be the Root of Human Writing”. În sfârşit, nu aş fi putut scrie această recenzie fără munca susţinută depusă de Thierry Félix pentru a conserva atât peştera, cât şi poveştile celor care au descoperit-o.

Autocolante scratch ’n’ sniff

Citatul lui Helen Keller despre miros este din minunata ei carte The World I Live In. Prăbuşirea Baltimore Gas and

Electric este descrisă într-un articol AP News din 4 septembrie 1987.

Când eram la gimnaziu, într-o zi, după ore, una dintre profesoarele mele m-a luat deoparte. Ştia că avusesem probleme atât cu şcoala, cât şi din punct de vedere social şi voia să-mi spună că-i plăcea ceva ce scrisesem. Mi-a mai zis: „Va fi bine, să ştii. Nu pe termen scurt...” Şi a continuat, după o mică pauză: „Şi nici pe termen lung, cred. Ci pe termen mediu”. Un moment de amabilitate care mi-a rămas în minte şi m-a ajutat să rezist în perioadele grele şi nu ştiu dacă această carte ar fi existat fără el. Am uitat numele acelei profesoare, aşa cum am uitat aproape totul, dar îi sunt foarte recunoscător.

Diet Dr Pepper

Povestea băuturii carbogazoase Dr Pepper e istorisită pe scurt (deşi oarecum exagerat) la Dr Pepper Museum and Free Enterprise Institute din Waco (Texas). (Foots Clements, un înverşunat anticomunist, a insistat ca muzeul să fie o celebrare nu numai a băuturii Dr Pepper, ci şi a pieţelor libere.) Charles Alderton a fost mason şi, din câte ştiu, cea mai cuprinzătoare biografie a lui a fost realizată de Loja Masonică din Waco şi este disponibilă pe site-ul lor. De asemenea, am aflat multe din două istorii ale Dr Pepper: The Legend of Dr Pepper/7Up de Jeffrey L. Rodengen şi The Road to Dr Pepper, Texas de Karen Wright, care explorează uimitoarea poveste a fabricii de îmbuteliere Dr Pepper din Dublin, care până în 2 012 a produs o versiune unică de Dr Pepper cu zahăr din trestie-de-zahăr.

Velociraptori

Când a scris Jurassic Park, Michael Crichton s-a consultat cu paleontologul John Ostrom, ale cărui cercetări au ajutat la revoluţionarea cunoştinţelor noastre în privinţa dinozaurilor. Într-un interviu acordat The New York Times (cu Fred Musante) pe 2 9 iunie 1997, Ostrom a vorbit despre relaţia sa cu Crichton şi despre felul în care Crichton a ales numele velociraptor, deoarece era „mai dramatic”. După cum s-a spus într-un articol din Yale News (2 015), echipa din spatele filmului Jurassic Park a solicitat toate rezultatele cercetărilor lui Ostrom despre Deinonychus atunci când s-a stabilit cum să fie înfăţişaţi velociraptorii din film. O mare parte din ceea ce cunoaştem astăzi cu adevărat despre velociraptori ştiu de la fiul meu, Henry, şi de la American Museum of Natural History, unde am citit şi despre velociraptorul care a murit în toiul luptei cu protoceratopsul. Lectura mea preferată despre învierea brontozaurului este „The Brontosaurus Is Back”, articol publicat de Charles Choi în Scientific American (7 aprilie 2 015).

Gâştele canadiene

Deşi o pasăre de care nu-mi place câtuşi de puţin, e o plăcere să citeşti despre gâştele canadiene. Multe dintre informaţiile din acest eseu provin de la Cornell Lab of Ornithology, al căror site (allaboutbirds.org) este uimitor de cuprinzător şi de accesibil, încât ar trebui să constituie un model pentru restul internetului. Volumul lui Harold C. Hanson The Giant Canada Goose este una dintre acele cărţi care, deşi extrem de specializate, sunt foarte distractive. Cartea lui Joe Van Wormer The World of the Canada Goose (1968) este şi ea minunată. Cuvintele lui

Philip Habermann sunt citate din volumul History Afield de Robert C. Willging. Pentru mai multe informaţii despre istoria peluzelor, recomand articolul „The American Obsession with Lawns”, publicat de Krystal D’Costa în Scientific American.

Ursuleţi de pluş

Am auzit pentru prima dată povestea cu Teddy Roosevelt cruţând ursul (care oricum a murit) dintr-o conferinţă TED susţinută de Jon Mooallem, a cărui carte Wild Ones: A Sometimes Dismaying, Weirdly Reassuring Story About Looking at People Looking to Animals in America este o lectură la fel de plăcută pe cât te-ai aştepta după subtitlu. Etimologia evitării tabuului cuvântului bear („urs”) este descrisă în extrem de utilul dicţionar etimologic online (etymonline.com). M-a ajutat foarte mult şi povestea ursului de pluş de la Smithsonian; aşa am aflat de articolul din Washington Post (1902) despre Roosevelt cruţând (oarecum?) ursul. Cifrele privind distribuţia biomasei Pământului provin din articolul „The Biomass Distribution on Earth”, al cărui principal autor este Yinon M. Bar-On, publicat pentru prima dată pe 2 1 mai 2 018, în Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America. Volumul Sapiens al lui Yuval Noah Harari m-a iniţiat în conceptul de biomasă a speciilor. Cuvintele lui Sarah Dessen sunt preluate din minunatul ei roman What Happened to Goodbye.

The Hall of Presidents

Le mulţumesc în special copiilor mei, Henry şi Alice, pentru că şi-au sacrificat jumătate de oră din vacanţa lor la Disney ca să pot vizita The Hall of Presidents pentru

această recenzie. Când l-am întrebat după aceea pe fiul meu dacă i-a plăcut prezentarea, a făcut mai întâi o pauză, după care a spus: „Aş vrea să spun da, însă nu e cazul”.

Aer condiţionat

Ideea acestui eseu a venit din partea prietenului meu Ryan Sandahl, care mi-a spus povestea lui Willis Carrier. M-am bazat şi pe cartea lui Margaret Ingels Willis Haviland Carrier: Father of Air Conditioning. Informaţiile despre rolul pe care aerul condiţionat şi ventilatoarele de răcire îl joacă în schimbările climatice provin din raportul pe 2 018 al International Energy Agency, „The Future of Cooling”. Datele despre catastrofa produsă de valul de căldură din 2 003 provin dintr-un raport publicat pentru prima dată în Franţa, în 2 008, în Comptes Rendus Biologies. Relatarea lui John Huxham despre valul de căldură care a cuprins Europa în 1757 a fost publicată pentru prima dată în Philosophical Transactions of the Royal Society; am aflat despre ea prin intermediul Wikipedia. Pentru înţelegerea modalităţilor în care aerul condiţionat a modificat arhitectura, de un mare ajutor mi-a fost un episod al podcastului 99 % Invisible.

Staphylococcus aureus

Am vrut să scriu despre stafilococ de când medicul mi-a spus despre colonia mea de stafilococi fascinant de agresivă. Încercasem atât de multe antibiotice diferite în încercarea de a controla infecţia, încât, la un moment dat, medicul trebuia să se convingă că nu luasem până atunci medicamentul pe care voia să mi-l prescrie.

— Această pastilă este galbenă, a spus doctorul. Aţi mai luat până acum o pastilă galbenă?

— Poate că da, i-am zis eu.

— Această pastilă este circulară. Aţi mai luat până acum o pastilă circulară?

— Poate că da, am zis eu din nou.

— Acest medicament costă 700 de dolari pastila, a spus el atunci. Aţi luat vreo pastilă...

— Nu, am zis eu.

Medicamentul m-a costat 2 000 de dolari, deşi aveam asigurare de sănătate – însă aici nu urmărim să evaluăm sistemul de sănătate american de 1,5 stele. Citatele din şi despre Alexander Ogston ce se regăsesc în acest eseu provin din volumul Alexander Ogston, K.C.V.O.: Memories and Tributes of Relatives, Colleagues and Students, with Some Autobiographical Writings, compilat de fiul lui Ogston, Walter. Cele mai interesante mi s-au părut amintirile scrise de fiicele lui Ogston, Helen şi Constance, şi cele scrise de colegii săi. Statisticile despre Boston City Hospital din 194 1 provin dintr-un articol publicat în Journal of the Association of Basic Medical Sciences (2 010), „Methicillin-Resistant Staphylococcus Aureus (MRSA) as a Cause of Nosocomial Wound Infections”, de Maida Šiširak, Amra Zvizdić şi Mirsada Hukić, care m-a ajutat, de asemenea, să înţeleg povara pe care o constituie pentru boala contemporană infecţiile cu stafilococ. Despre Albert Alexander şi fiica sa Sheila (acum Sheila LeBlanc) am aflat dintr-un articol publicat de Penny Schwartz în Press-Enterprise (2 012), „Local Artists Share Childhood Bond”,

prin intermediul căruia am reuşit şi să văd câteva dintre picturile lui LeBlanc. O mare parte dintre informaţiile despre sinteza penicilinei provin din articolul publicat de Robert Gaynes în Emerging Infectious Diseases (2 012), „The Discovery of Penicillin – New Insights After More Than 75 Years of Clinical Use”. De asemenea, am aflat multe despre stafilococ şi despre rolul lui Ogston în descoperirea lui din articolul lui S.W.B. Newsom publicat în The Journal of Hospital Infection, „Ogston’s Coccus”.

Internetul

Vara petrecută pe CompuServe a fost magică prin prezenţa acolo a unora dintre prietenii mei – în special a lui Dean, Marie şi Kevin.

Academic Decathlon

Citatul din Terry Tempest Williams este extras din cartea ei Red: Passion and Patience in the Desert. Citatul lui Maya Jasanoff despre râuri este din biografia sa despre Joseph Conrad, The Dawn Watch. Academic Decathlon există şi astăzi; pentru mai multe detalii, vezi usad.org. Todd, te iubesc. Îţi mulţumesc.

Amurguri

Am aflat despre oglinda Claude de la Sarah, care mi-a prezentat şi citatul din Thomas Grey, care este extras din jurnalul său scris în urma călătoriei efectuate în Lake District în 1769. Citatul lui Bolaño este din romanul său 2 666, tradus de Natasha Wimmer; citatul din Anna

Ahmatova este din poezia sa A land not mine, still (Un pământ nu al meu, încă), în traducerea lui Jane Kenyon. Cuvintele lui Eliot despre Lumina Invizibilă provin din poemul său Choruses from „The Rock”. Cuvintele Tacitei Dean provin din The Magic Hour.

De multă vreme mă gândesc la chestia legată de Son („fiu”) / Sun („soare”), de când mi-a fost prezentată de profesorul Royal Rhodes. Singura nuvelă pe care am scris-o vreodată despre vremea când am fost capelan, pe care am terminat-o la vârsta de 2 3 de ani, se încheia cu o scenă extrem de precisă în care capelanul conduce spre casă după patruzeci şi opt de ore lungi petrecute în spital, iar „soarele se înălţa prea strălucitor în ochii lui sfârşiţi”. Mi-ar plăcea să spun că am învăţat să rezist mai bine tentaţiei de a accentua elementele figurative pe care încerc să le creez, însă Sub aceeaşi stea se încheie cu o nuntă, aşa că...

Dar să revin la recenzie! Poemul lui e.e. cummings mi-a fost prezentat de Jenny Lawton, genialul producător care supraveghea versiunea de podcast a The Anthropocene Reviewed de la WNYC. Cuvintele lui Morrison despre frumuseţea lumii sunt extrase din romanul ei Tar Baby (1981). Am citit prima dată această carte din cauza cursului de iniţiere în literatură al profesoarei Ellen Mankoff de la Kenyon College. Spusele lui Alec Soth provin din profilul pe care Michael Brown i l-a realizat în 2 015, pentru The Telegraph.

Performanţa lui Jerzy Dudek din 2 5 mai 2 005

Marea majoritate a informaţiilor din această recenzie – citatele din Dudek şi Mirabella, prezentarea pe scurt a

carierei lui Dudek, descrierile legate de moartea papei Ioan Paul al II-lea – provin din cartea lui Jerzy Dudek A Big Pole in Our Goal. În calitate de susţinător al echipei de fotbal Liverpool, sunt fără doar şi poate părtinitor, însă acest volum este o prezentare fascinantă a unei cariere foarte puţin probabile. (Dudek se află acum la o a doua carieră puţin probabilă: s-a apucat să piloteze maşini de curse.) Cuvintele lui Jamie Carragher despre visul său făcut praf şi pulbere şi versiunea lui despre modul în care l-a determinat pe Dudek să încerce să-şi agite picioarele provin din Carra: My Autobiography, care este şi o lectură grozavă. Povestea despre vizita făcută de mama lui Dudek în mina de cărbune este relatată în „Jerzy Dudek: My Secret Vice”, un articol publicat în FourFourTwo pe 2 8 iulie 2 009, după cum i-a fost relatată lui Nick Moore. Şi rămâne problema dacă papa Ioan Paul al II-lea a spus într-adevăr: „Dintre toate lucrurile lipsite de importanţă, fotbalul este cel mai important”. Lui Ioan Paul al II-lea i-a plăcut într-adevăr fotbalul (şi chiar a jucat portar în adolescenţă!), însă nu am găsit o sursă de încredere pentru acest citat.

Pinguinii din Madagascar

Am văzut prima dată Pinguinii din Madagascar ca să le fac un hatâr copiilor mei; de atunci, ei l-au văzut de multe ori doar de hatârul meu. Sunt un admirator înfocat al seriozităţii de neclintit a filmului lui Werner Herzog şi, de asemenea, al capacităţii sale simultane de a fi conştient de sine în suficientă măsură pentru a-şi face o apariţie ilară în Pinguinii din Madagascar. După cum am menţionat în textul recenziei, am aflat despre White Wilderness mai întâi de la tatăl meu, iar apoi vizionând filmul în sine, pe care îl puteţi găsi foarte uşor. Am aflat mult mai multe

despre lemingi, inclusiv despre credinţa noastră, depăşită acum, că ar cădea din cer, din Encyclopedia Britannica online, articolul „Do Lemmings Really Commit Mass Suicide?” („E adevărat că lemingii se sinucid în masă?”). (O mai spun o dată! Nu. Nu se sinucid.)

Piggly Wiggly

Am auzit pentru prima dată uluitoarea poveste a lui Clarence Saunders şi a lui Piggly Wiggly de la Sarah, care mi-a împărtăşit un pasaj despre lanţul de magazine alimentare din A History of Food in 100 Recipes de William Sitwell. Majoritatea spuselor lui Saunders menţionate în acest eseu şi citatul din Ernie Pyle sunt extrase din cartea lui Mike Freeman Clarence Saunders and the Founding of Piggly Wiggly: The Rise & Fall of a Memphis Maverick (2 011). Pentru informaţiile legate de străbunicul meu îi sunt recunoscător mamei mele, Sydney Green, şi răposatei mele bunici, Billie Grace Goodrich, care, de altfel, a fost un cumpărător fidel Piggly Wiggly.

Concursul de mâncat hotdogi de la Nathan’s Famous

Citatele din George Shea menţionate aici sunt luate din prezentările televizate făcute la Concursul anual de mâncat hotdogi de la Nathan’s Famous. Cuvintele lui Mortimer Matz provin dintr-un interviu luat în 2 010 de Sam Roberts, pentru The New York Times. Documentarul menţionat este The Good, the Bad, the Hungry, în regia lui Nicole Lucas Haimes. Două istorii ale Nathan’s Famous au furnizat, de asemenea, informaţii utile pentru acest eseu: Famous Nathan de Lloyd Handwerker şi Gil Reavill, şi

Nathan’s Famous: The First 100 Years de William Handwerker şi Jyne Pearl. Nu mă aşteptam să reuşesc în viaţa asta să termin de citit două cărţi despre o tarabă de hotdogi, însă anul 2 02 0 a fost plin de surprize, iar ambele cărţi sunt destul de interesante.

CNN

Prima transmisie CNN este disponibilă nu pe CNN.com, ci pe YouTube. Pentru mai multe informaţii despre tendinţele mortalităţii infantile, recomand serios Our World in Data (ourworldindata.org). Acolo datele sunt contextualizate pe o gamă largă de subiecte – de la Covid până la sărăcie şi emisiile de carbon – cu atâta claritate şi solicitudine, încât nu ai cum să uiţi că toată lumea are o zi de naştere. Statistica despre cei 74 % dintre americani care cred că rata mortalităţii infantile se înrăutăţeşte provine dintr-un raport Ipsos din 2 017 intitulat „Perils of Perception”. Am aflat despre el din Our World in Data. Shannon, Katie, Hassan – vă iubesc pe toţi. Vă mulţumesc. Trăiască cultul Claremont.

Harvey

Cuvintele lui Sontag despre depresie provin din Illness as Metaphor. Citatul din William Styron este din Darkness Visible. Ambele cărţi au avut o mare importanţă pentru mine, având în vedere că trăiesc cu o afecţiune mintală. Poemul complet al lui Emily Dickinson, cunoscut uneori ca Poemul 3 14 , poate fi găsit în majoritatea culegerilor de poezii din opera lui Dickinson. Bill Ott şi Ilene Cooper mi-au recomandat filmul Harvey şi multe altele în ultimii

douăzeci de ani; acest eseu este felul meu de a-i mulţumi lui Bill.

Yips

Memoriile lui Rick Ankiel despre timpul cât a jucat baseball, scrise împreună cu Tim Brown, se intitulează The Phenomenon: Pressure, the Yips, and the Pitch that Changed My Life. Despre problemele legate de yips ale Anei Ivanović am aflat pentru prima dată din articolul publicat de Louisa Thomas în Grantland (2 011), „Lovable Headcases”, în care sunt citate şi cuvintele lui Ivanović despre analiza excesivă. M-a ajutat şi articolul publicat în Grantland de Katie Baker „The Yips Plague and the Battle of Mind Over Matter”, precum şi articolul lui Tom Perrotta apărut în The Atlantic (septembrie 2 010), „High Strung: The Inexplicable Collapse of a Tennis Phenom”. S-au efectuat numeroase studii academice despre yips; cel la care m-am referit cel mai mult este intitulat „The «Yips» in Golf: A Continuum Between a Focal Dystonia and Choking”, coordonat de Aynsley M. Smith. (Toate susţin continuitatea în defavoarea dihotomiei.) Antrenorul de golf la care mă refer este Hank Haney, a cărui poveste este relatată în articolul „The Yips”, publicat de David Owen în The New Yorker (2 014).

Auld Lang Syne

Enciclopedia online Robert Burns (robertburns.org) este o minunată resursă pentru cei care vor să afle mai multe despre Burns, Auld Lang Syne sau despre fasci-nanta prietenie dintre Burns şi Frances Dunlop. Majoritatea citatelor din scrisorile lui Burns sunt preluate din această

enciclopedie. The Morgan Library and Museum (themorgan.org) conţine o bogată arhivă despre cântec, inclusiv scrisoarea lui Burns către George Thomson, în care melodia originală este descrisă ca fiind „mediocră”. Fotocopii ale scrisorii lui Henry Williamson către mama sa în care vorbeşte despre Armistiţiul de Crăciun din 1914 sunt de asemenea disponibile online în arhiva Henry Williamson; despre celelalte citate legate de Armistiţiul de Crăciun (şi alte câteva detalii menţionate în eseu) am aflat pentru prima dată dintr-un articol de la BBC (2 013) de Steven Brocklehurst, „How Auld Lang Syne Took Over the World”. Cuvintele lui Robert Hughes sunt preluate din cartea sa The Shock of the New. După moartea lui Amy, McSweeney’s a publicat articolele sale din revista Might, aşa încât acum sunt arhivate online. Cărţile lui Amy din care am citat aici sunt Encyclopedia of an Ordinary Life şi Textbook Amy Krouse Rosenthal. Fundaţia Amy Krouse Rosenthal finanţează cercetări în domeniul cancerului ovarian şi iniţiative legate de educaţia copiilor. Puteţi afla mai multe informaţii pe amykrouserosenthalfoundation.org.

Căutarea unor străini pe Google

La câţiva ani după ce am scris această recenzie, am avut ocazia să stau de vorbă cu copilul respectiv, acum un tânăr bărbat – de fapt, este mai în vârstă decât eram eu pe vremea când eram capelan. Acea conversaţie – care mi-a oferit o consolare şi o speranţă pe care nu am cuvinte să le descriu – a fost posibilă datorită podcastului Heavyweight. Le mulţumesc tuturor celor de la Heavyweight pentru că au reuşit să facă posibil lucrul ăsta, în special lui Jonathan Goldstein, Kalila Holt, Mona Madgavkar şi Stevie Lane. Şi-i mulţumesc mai ales lui Nick,

care vădeşte tocmai dragostea şi acea bunătate a inimii care luminează calea.

Indianapolis

Informaţiile privind dimensiunea şi populaţia oraşului Indianapolis sunt preluate din estimările recensământului american din 2 017. Seria The Indianapolis Star din 2 019 despre White River (Râul Alb) şi calitatea apei sale mi-a fost de mare ajutor. (Este, de asemenea, genul de jurnalism de care oraşe precum Indianapolis au disperată nevoie.) Părţile din serie care m-au ajutat cel mai mult au fost scrise şi prezentate de Sarah Bowman şi Emily Hopkins. În 2 016, WalletHub a calificat oraşul Indianapolis drept cel mai mare dintre oraşele-microcosmos din America. Cuvintele lui Vonnegut despre întreţinere sunt preluate din cartea sa Hocus Pocus; citatul despre imposibilitatea reîntoarcerii acasă este preluat din profilul făcut de Simon Hough lui Vonnegut în Globe and Mail (2 005), „The World According to Kurt”. Rândurile despre îngrozitoarea boală a singurătăţii se regăsesc în volumul Palm Sunday, un minunat colaj din amintirile, eseurile şi discursurile lui Vonnegut.

Kentucky bluegrass

Despre problema gazonului american am aflat pentru prima dată din volumul Edible Estates: Attack on the Front Lawn de Diana Balmori şi Fritz Haeg. Cartea, un ghid al proiectului artistic în desfăşurare al lui Haeg ce presupune înlocuirea peluzelor din faţa caselor cu grădini de legume, mi-a schimbat atât peluza, cât şi viaţa. De asemenea, recomand The Lawn: A History of an American Obsession

de Virginia Scott Jenkins şi American Green: The Obsessive Quest for the Perfect Lawn de Ted Steinberg. Portalul web BeaverTurf al Oregon State University m-a ajutat să înţeleg ce fel de gazon este Kentucky bluegrass şi unde este cultivată pe scară largă. Estimarea suprafeţei de teren alocat în Statele Unite cultivării gazonului provine dintr-un studiu din Environmental Management intitulat „Mapping and Modeling the Biogeochemical Cycling of Turf Grasses in the United States”, coordonat de Cristina Milesi. Statistica cu privire la folosirea, în Statele Unite, a aproximativ o treime din apa rezidenţială pentru udarea peluzelor provine din „Outdoor Water Use in the United States” (EPA[75]).

Indianapolis 500

Cartea mea preferată despre Indy 500 oferă informaţii despre crearea circuitului şi despre prima cursă din Speedway. Este vorba despre Blood and Smoke: A True Tale of Mystery, Mayhem, and the Birth of the Indy 500 de Charles Leerhsen. Interesul meu pentru IndyCar i-l datorez celui mai bun prieten al meu, Chris Waters, precum şi altor membri ai echipei noastre de curse, în special Marinei Waters, lui Shaun Souers, Kevin Schoville, Nate Miller şi Tom Edwards. Ramura noastră a tradiţiei anuale a drumului cu bicicleta până la curse a fost fondată de Kevin Daly. Le mulţumesc şi piloţilor IndyCar James Hinchcliffe şi Alexander Rossi pentru că m-au ajutat să-mi formez o idee despre cum se desfăşoară cursele pentru piloţi şi despre felul în care ei îşi asumă riscurile inerente acestui sport.

Monopoly

Cartea lui Mary Pilon The Monopolists este o istorie cuprinzătoare a începuturilor jocului Monopoly şi deosebit de lămuritoare în prezentarea pe care i-o face lui Elizabeth Magie. Am descoperit jocul video Universal Paperclips datorită Elysei Marshall şi a soţului ei Josef Pfeiffer. Despre atitudinea companiei Hasbro faţă de Elizabeth Magie am aflat din articolul publicat în The Washington Post (2 019) de Antonia Noori Farzan, „The New Monopoly «Celebrates Women Trailblazers». But the Game's Female Inventor Still Isn't Getting Credit". Articolul conţine, de asemenea, cea mai concisă şi mai comprehensibilă prezentare a georgismului[76] din câte cunosc.

Super Mario Kart

Enciclopedia Super Mario Wiki (mariowiki.com) este uimitor de exhaustivă, cu informaţii alese cu grijă, încât ar putea fi cel mai bun wiki pe care l-am întâlnit vreodată. Articolul lor despre Super Mario Kart mi-a oferit o mare parte din informaţiile de care aveam nevoie pentru această recenzie. Interviul luat lui Shigeru Miyamoto pe care îl citez provine de la o masă rotundă Nintendo; este disponibil online cu titlul „It Started with a Guy in Overalls".

Bonneville Salt Flats

Eseul lui Donald Hall „The Third Thing" a fost publicat pentru prima dată în revista Poetry (2 005); mi-a fost prezentat de Kaveh Akbar şi Ellen Grafton. O mare parte dintre informaţiile despre Bonneville Salt Flats (Întinderile de sare din Bonneville) provin de la Utah Geological Survey; datorez foarte mult în special articolului Christinei

Wilkerson „GeoSights: Bonneville Salt Flats, Utah”. Povestea despre Enola Gay şi Wendover o ştiu datorită artistului William Lamson şi Center for Land Use Interpretation din Wendover. Citatul din Melville este preluat din romanul Moby Dick, pe care l-am citit doar datorită eforturilor înverşunate ale profesorului Perry Lentz. În călătoria la Wendover ni s-au alăturat Mark Olsen şi Stuart Hyatt, care mi-au îmbogăţit profund cunoştinţele legate de întinderile de sare.

Desenele din cercuri ale lui Hiroyuki Doi

Am văzut pentru prima dată lucrările lui Hiroyuki Doi în 2 006, la expoziţia Obsessive Drawing din cadrul American Folk Art Museum. Desenul fără titlu la care mă refer poate fi văzut online în cadrul colecţiei lor digitalizate, la adresa folkartmuseum.org. Citatele din Doi şi datele sale biografice provin dintr-un articol publicat de Edward Gómez în Japan Times (2 013), „Outsider Drawn to the Circle of Life”, dintr-o recenzie făcută unei expoziţii a lui Doi organizate la Ricco/Maresca Gallery, publicată în Wall Street International în 2 017, şi dintr-o recenzie din 2 016 publicată în Brut Force de Carrie McGath, intitulată „The Inscape in Escape Routes: Five Works by Hiroyuki Doi”. Studiul „What Does Doodling Do?” a fost publicat de Jackie Andrade în Applied Cognitive Psychology (2 009).

Şoapta

Ideea acestei recenzii mi-a venit în urma unei conversaţii avute cu prietenii mei Enrico Lo Gatto, Craig Lee şi Alex Jimenez. Nu-mi amintesc de unde am aflat că tamarinii-cu-creastă-albă şoptesc, însă o lucrare publicată în Zoo

Biology (2 013) de Rachel Morrison şi Diana Reiss detaliază „comportamentul de felul şoptitului la o primată neumană”. Autorii menţionau că un grup de tamarini-cu-creastă-albă au şoptit (sau, tehnic vorbind, s-au angajat în vocalizări asemănătoare şoaptelor) în prezenţa unui om de care nu le plăcea, genul de detaliu care îmi aminteşte că oamenii sunt pur şi simplu primate care încearcă să profite la maximum de o situaţie foarte ciudată.

Meningita virală

Nicio carte nu m-a ajutat să-mi înţeleg mai bine propria durere precum The Body in Pain de Elaine Scarry, care mi-a fost recomandată de Mike Rugnetta. Spusele lui Susan Sontag despre a da sens bolii provin din Illness as Metaphor. Am aflat informaţii despre meningită şi m-am recuperat în urma bolii datorită excelentelor îngrijiri acordate de neurologul Jay Bhatt. Ştiu despre catastrofizare deoarece toată viaţa am făcut lucrul ăsta. Despre capacităţile viruşilor am aflat multe informaţii din Immune, strălucita carte a lui Philipp Dettmer. Dacă sunteţi interesaţi de relaţia dintre microbi şi gazdele lor (în special gazdele lor umane), vă recomand Immune, precum şi volumul lui Ed Yong I Contain Multitudes. Citatul din Nicola Twilley provine din articolul publicat de ea în The New Yorker (2 02 0), „When a Virus Is the Cure”.

Ciuma

Majoritatea citatelor din relatările martorilor despre Moartea Neagră ce apar în această recenzie provin din lucrarea lui Rosemary Horrox The Black Death. Volumul mi-a fost recomandat de prietenul şi colegul meu Stan

Muller, iar în ultimii ani am revenit la el de nenumărate ori. E diferit de tot ce am citit până acum, şi este profund emoţionant. M-a ajutat foarte mult şi cartea Barbarei Tuchman O oglindă îndepărtată. Urgisitul secol XIV. Despre relatările lui al-Maqrizi şi Ibn Khaldūn despre Moartea Neagră am aflat mai întâi din Encyclopedia of the Black Death de Joseph Byrne. Informaţiile despre istoria holerei provin din The Cholera Years de Charles Rosenberg, Cholera: The Victorian Plague de Amanda Thomas, The Ghost Map a lui Steven Johnson şi Cholera: The Biography de Christopher Hamlin. Informaţiile mai recente despre holeră şi tuberculoză, inclusiv numărul anual de decese, provin de la Organizaţia Mondială a Sănătăţii. Deoarece m-au ajutat să înţeleg cauzele declanşării focarelor contemporane de holeră, le sunt îndatorat lui John Lascher şi dr. Bailor Barrie de la Partners in Health – Sierra Leone. În An Introduction to Global Health Delivery, dr. Joia Mukherjee analizează în detaliu numeroasele motive pentru care sărăcia este cea mai mare problemă de sănătate a umanităţii. Cuvintele Tinei Rosenberg despre malarie provin din eseul ei din 2 004 publicat pentru prima dată în The New York Times, „What the World Needs Now Is DDT”; am aflat despre el prin intermediul cărţii Eulei Biss On Immunity. Cuvintele Margaretei Atwood se regăsesc în romanul ei The Testaments. Povestea din Damasc a lui Ibn Battuta provine din The Travels of Ibn Battuta, în traducerea lui H.A.R. Gibb.

Lapoviţa

Am citit pentru prima dată poemul lui Kaveh Akbar Wild Pear Tree în volumul său Calling a Wolf a Wolf. Cântecul celor de la The Mountain Goats este The Mess Inside, de

pe albumul lor All Hail West Texas. Expresia wintry mix („lapoviţă”) am auzit-o mai întâi la prietena mea Shannon James. Unele dintre fotografiile cu fulgi de zăpadă ale lui Wilson Bentley sunt arhivate la Smithsonian Institute; am aflat de ele datorită unui articol publicat în The Washington Post (2 017) de Sarah Kaplan, „The Man Who Uncovered the Secret Lives of Snowflakes”. Citatele din Ruskin sunt preluate din Modern Painters, vol. 3 ; cuvintele lui Walter Scott sunt din Lord of the Isles. Spusele lui cummings despre albul delicat şi blestemat provin dintr-o poezie care începe cu „voi cultiva înăuntru”. Sunt puţin cam dur cu poezia în această recenzie, chiar dacă este una dintre poeziile mele preferate. Şi fiindcă am amintit de poezii preferate, citatul din Paige Lewis este din volumul Space Struck. Versurile Annei Carson provin din romanul în versuri Autobiography of Red.

Pe lângă faptul că a fost prima fiinţă umană care a ieşit în spaţiul cosmic, Aleksei Leonov a fost probabil prima persoană care a făcut artă în spaţiu – a luat cu el pe orbită creioane colorate şi hârtie. El povesteşte prima sa ieşire în spaţiu, precum şi faptul cu adevărat îngrozitor că nava lor spaţială a ajuns la sute de kilometri în afara traseului, în „The Nightmare of Voskhod 2 ”, un eseu publicat în Air and Space (2 005). Am auzit de povestea lui Leonov datorită unui film realizat de Sarah, Art We Launched into Space.

Hotdogii de la Bæjarins beztu pylsur

Laura, Ryan şi Sarah sunt cu toţii de acord că unele dintre evenimentele pe care le descriu în acest eseu nu au avut loc în ziua cu medalia olimpică, dar eu continui să cred că se înşală cu toţii, iar memoria mea este impecabilă. Însă cu toţii suntem de acord că a fost un hotdog grozav.

Aplicaţia Notes

Despre designul skeuomorphic am aflat dintr-o conversaţie cu Ann-Marie şi Stuart Hyatt. Eseul din Wired (2 012) „Clive Thompson on Analog Designs in the Digital Age” mi-a oferit mai multe exemple legate de acest fenomen. Cântecul Jenny al celor de la The Mountain Goats face parte din albumul All Hail West Texas. Extraordinara şi tulburătoarea carte a lui Sarah Manguso The Two Kinds of Decay a fost publicată pentru prima dată în 2 008. (Îmi place de asemenea foarte mult cartea ei Ongoingness. De fapt, trebuie să fac o notă pentru a-i spune lui Sarah să o citească.)

The Mountain Goats

Le mulţumesc lui John Darnielle, Peter Hughes, Jon Wurster, Matt Douglas şi tuturor celorlalţi care, de-a lungul timpului, au făcut parte din The Mountain Goats. Mulţumesc, de asemenea, extraordinarului fandom Mountain Goats, care răspunde la cântecele trupei cu tot felul de elemente deosebite – de la fan art la diagrame. Valerie Barr şi Arka Pain se numără printre numeroasele persoane datorită cărora dragostea mea faţă de trupă a devenit tot mai profundă; îi mulţumesc şi lui KT O’Conor pentru că m-a îndrumat direct spre sensul piesei Jenny.

Tastatura QWERTY

Am început această recenzie după ce am dat, în Smithsonian, peste un articol al lui Jimmy Stamp, „Fact or

Fiction? The Legend of the QWERTY Keyboard”. „The Fable of the Keys”, un articol al lui Stan J. Liebowitz şi Stephen E. Margolis, publicat pentru prima dată în The Journal of Law and Economics, numărul din aprilie 1990, demonstrează în mod convingător că QWERTY este de fapt o dispunere destul de bună a tastelor şi că studiile care consideră că DVORAK ar fi mai bună sunt profund eronate. Articolul lui Thorin Klosowski de pe site-ul Lifehacker (2 013) „Should I Use an Alternative Keyboard Layout Like Dvorak?” este un excelent rezumat al cercetării (indiscutabil limitate!) desfăşurate pe marginea acestei probleme şi demonstrează că QWERTY este doar cu puţin mai slabă decât dispunerile de taste optimizate. Despre lupta lui Sholes împotriva pedepsei cu moartea am aflat de la Wisconsin Historical Society. De un real folos mi-a fost şi cartea lui Bruce Bliven The Wonderful Writing Machine (1954), precum şi volumul New Scientist: The Origin of (almost) Everything de Graham Lawton.

Cea mai mare minge de vopsea din lume

Mike Carmichael are în continuare grijă şi ajută la vopsirea celei mai mari mingi de vopsea din lume, aflată în Alexandria (Indiana). Merită cu adevărat să faceţi un drum doar pentru bucuria de a-l întâlni şi a adăuga mingii propriul strat de vopsea. Îl puteţi contacta pe Mike la adresa de e-mail worldslargestbop@yahoo.com. Îi mulţumesc lui Emily pentru că m-a însoţit în multe călătorii pentru a vizita diverse atracţii de pe marginea drumului şi lui Ransom Riggs şi Kathy Hickner, care m-au însoţit într-o excursie cu maşina pe parcursul căreia am descoperit multe despre America de pe marginea drumului. Apropo de asta, Roadside America (roadsideamerica.com) a fost vreme de zeci de ani un minunat ghid pentru cele mai

mari sau mai mici realizări din lume. L-am folosit în facultate şi îl folosesc în continuare, scoţându-i din sărite pe copiii mei cu excursii pe drumuri laterale, vizitând, de pildă, clădirea de birouri în formă de coş de picnic. Mai recent, Atlas Obscura (atlasobscura.com şi, sub formă de carte, Atlas Obscura: An Explorer's Guide to the World's Hidden Wonders) a devenit o resursă indispensabilă. Articolul de pe site-ul Atlas Obscura al lui Eric Grundhauser despre mingea de vopsea mi-a fost de mare ajutor. În cele din urmă, un cuvânt special de mulţumire pentru articolul „Big Balls" publicat pe site-ul ArcGIS StoryMaps de Ella Axelrod, care conţine numeroase imagini minunate, precum şi câteva subtitluri extraordinare, precum „Big Balls: An Overview" şi „Balls of Various Composition".

Platani

Această recenzie face referire la două dintre cărţile mele preferate: If You Come Softly, volumul devastator şi foarte bine lucrat al Jacquelinei Woodson, şi Pilgrim at Tinker Creek de Annie Dillard. Printre numeroasele informaţii pe care le-am aflat, Pilgrim at Tinker Creek mi-a prezentat şi povestea lui Herodot despre Xerxes şi platanul întâlnit în crâng. Am aflat despre aşa-numitul Copac al lui Pringle în timpul unei vizite pe care am făcut-o la Pringle Tree Park din Buckhannon (Virginia de Vest). Poezia Not So Far as the Forest, scrisă de Edna St. Vincent Millay, am citit-o pentru prima dată în cartea ei Huntsman, What Quarry? (193 9).

New Partner

New Partner apare pe albumul Viva Last Blues al celor de la Palace Music. Am auzit piesa prima dată mulţumită lui Ransom Riggs şi Kathy Hickner, care au auzit-o datorită lui Jacob şi Nathaniel Otting. Articolul „The Palace" al lui Kaveh Akbar a fost publicat prima dată în The New Yorker (aprilie 2 019).

Three Farmers on Their Way to a Dance

Această recenzie ar fi fost absolut imposibilă fără ajutorul comunităţii online Tuataria, în special al lui Ketie Saner, care a tradus foarte multe texte din germană pentru mine şi a căutat numeroase indicii. Nu aş fi aflat niciodată povestea tinerilor fermieri dacă nu ar fi fost relatarea stăruitoare a lui Reinhard Pabst din Frankfurter Allgemeine. Într-un articol din 2 014 , Pabst a adunat şi alte cercetări despre tinerii fermieri, precum şi relatări din partea urmaşilor lor supravieţuitori. De asemenea, sunt extrem de recunoscător pentru romanul lui Richard Powers Three Farmers on Their Way to a Dance. Cărţile lui Powers m-au însoţit vreme de 2 0 de ani şi par să mă găsească întotdeauna acolo unde şi când am nevoie de ele. O conversaţie din 2 014 (arhivată online pe site-ul sfr.ch) între Christa Miranda şi Gabriele Conrath-Scholl, care l-a studiat pe Sander, mi-a fost, de asemenea, foarte utilă pentru a afla despre fotografie. Citatul lui John Berger este din cartea sa About Looking. Datorez mult şi cărţii Susannei Lange August Sander apărută în Photofile series, colecţiei Sander August Sander: Face of Our Time şi colecţiei din 2 013 August Sander: People of the 2 0th Century, editată de Susanne Lange şi Gabriele Conrath-Scholl.

Post-scriptum

Am avut acelaşi redactor german (Saskia Heintz de la Hanser) şi acelaşi traducător (Sophie Zeitz) de când mi-a fost publicată prima mea carte, în 2 005. Una dintre bucuriile pe care mi-o oferă traducerea cărţilor mele este să văd titlurile schimbate. În limba germană, The Fault in Our Stars a devenit Das Schicksal ist ein mieser Verräter, ceea ce s-ar traduce ceva de genul Fate Is a Lousy Traitor (Soarta e un trădător mizerabil). Soarta e într-adevăr un trădător mizerabil şi îmi place titlul ăsta, după cum îmi place şi titlul în germană al cărţii de faţă. Dar cel mai bun titlu al oricăreia dintre cărţile mele şi din orice limbă este traducerea în norvegiană a lui The Fault in Our Stars. Îi spune Faen ta skjebnen – adică Fuck Fate.

Agenţia de Protecţie a Mediului (Environmental Protection Agency). (N.t.)

Referire la teoriile economice ale lui Henry George, jurnalist economic, promotorul unor reforme antimonopol. (N.r.)

Table of Contents